

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE MÜLTECİ ÇOCUK EMEĞİ: ŞANLIURFA’DA
ÇALIŞAN SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR**

EMİNE TÜRKMEN

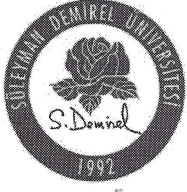
1530209096

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL

ISPARTA - 2018

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Emine Türkmen	
Anabilim Dalı	Sosyoloji Anabilim Dalı	
Tez Başlığı	Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	-	
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 18.03/2018 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için; ☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU² ile aşağıdaki kararı almıştır. ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Songül Sallan Gül	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. H. Eylem Kaya	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Fatih Kahraman	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

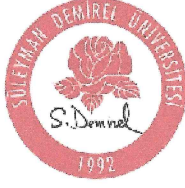
² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

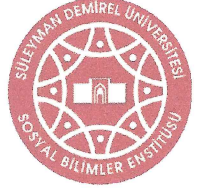
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Emine TÜRKMEN
18.07.2018

Çalışma hayatında değil, eğitim hayatında olmaları gerektiğine inandığım Suriyeli mülteci çocuklara ve eğitimi, kardeşlerimle benim hayatımızın merkezine koyan annem ve babama...

(TÜRKMEN, Emine, *Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018)

ÖZET

Suriye’de yaşanan savaş sonucunda Türkiye’nin uyguladığı açık kapı politikasıyla çok sayıda Suriyeli Türkiye’ye gelmiştir. Suriye-Türkiye sınırında bir kent olan Şanlıurfa, en çok Suriyeli mülteci nüfusu barındıran kent konumundadır. Özellikle Suriyeli nüfusu içinde 18 yaşından küçük olanların oranı % 45’e ulaşmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Şanlıurfa’da emek piyasasına katılan Suriyeli mülteci çocuk emeğinin niteliğini sorgulamaktır.

Şanlıurfa’da emek piyasasına katılan Suriyeli mülteci çocuk emeğini ele alan bu çalışmanın verileri, 20 Suriyeli mülteci çocukla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Çalışma nitel araştırma yöntemiyle tamamlanmıştır. Ocak-Şubat 2018 tarihinde tamamlanan çalışmanın verileri Kategorik İçerik Analizi Perspektifi tekniğiyle analiz edilmiştir. Emeğin en savunmasız hallerini oluşturan Suriyeli mülteci çocuk emeği, küçük yaşlarda emek piyasasına katılmak zorunda kalmakta, eğitim ve oyun hakkının da uzağında yaşamaktadır. Türkiye’de yaşayan Suriyeli aileler için “ekonomik zorluklarla mücadele edebilmenin en yaygın yolu” haline gelmesiyle ortaya çıkan görünüm, Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasına daha kolay girişleridir. Ancak bu emek çalışma koşulları ve emek biçimi açısından en olumsuz özellikleri; ağır çalışma koşulları, düşük ücretler, iş koşulları ve işin tanımının işverene göre değişmesi gibi görünümlemlerle karşılaşmaktadır. Sonuç olarak Suriyeli mültecilere yönelik geçici süreliğine iyileştirici sosyal yardımların yerine hak temelli politikaların üretilmesi gerekmektedir. Eğitim ve oyun haklarına Suriyeli mülteci çocukların ulaşmaları sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Göçmen Çocuk Emeği, Suriyeli Çocuk Emeği, Geçici Koruma, Sınır Kent, Şanlıurfa.

(TÜRKMEN, Emine, Refugee Child Labour in Turkey: Syrian Refugee Children Working in Şanlıurfa, Master's Thesis, Isparta, 2018)

ABSTRACT

Many Syrians have come to Turkey with Turkey's open-door policy after the war in Syria. Şanlıurfa, a city on the border of Turkey-Syria, is the city that shelters the largest population of Syrian refugees. The proportion of those under 18 have reached 45%, especially in Syrian population. In this respect, the aim of this study is to question the quality of child labour of Syrian refugee children being a part of the labour market in Şanlıurfa.

The data of this study is based on the in-depth interviews conducted with 20 Syrian refugee children. The study has been conducted with qualitative research method. The data of this research, completed in January-February 2018, has been analyzed by using Categorical Content Analysis Perspective technique. Syrian refugee labour, which constitutes the weakest form of labour, has to enter the labour market at early ages and lives a life far from the right to education and play. Syrian refugee children enter the labour market more easily after they have become "the most common way of coming over economic difficulties" for Syrian families living in Turkey. However, the most unfavorable aspects of this issue are heavy working conditions, low wages and the variation in the definition of working conditions and the work itself depending on different employees. As a result, it is imperative that right-based policies should be developed instead of temporary remedial social aids for Syrian refugees. Syrian refugee children should have access to the right to education and play.

Keywords: International migration, Refugee Children Labor, Syrian Children Labor, Temporary Protection, Border City, Şanlıurfa.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLOLAR	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLERİ

1.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
1.1.1 Uluslararası Göç	14
1.1.1.1. Düzensiz Göç	15
1.1.1.2. Transit Göç/ Transit Ülke	17
1.1.1.3. Zorunlu Göç.....	18
1.1.1.4. Sığınmacı/Mülteci	18
1.1.2. Çocuk/Çocuk Emeği.....	22
1.1.2.1. Refakatsiz Çocuk	26
1.2. MÜLTECİ ÇOCUK EMEĞİNİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK KURAMSAL BİR TARTIŞMA	29
1.2.1. Çocuk Emeğini Uluslararası Göç Teorileri Çerçevesinde Düşünmek	29
1.2.1.1. İkili Emek Piyasası Kuramı	29
1.2.1.2. Emek Göçünün Yeni Ekonomisi Kuramı	31
1.2.1.3. Tarihsel-Yapısalcı Kuramlar	32
1.2.1.3.1. Dünya Sistemleri Kuramı.....	32
1.2.1.3.2. Marksist Kuram	34
1.2.2. Uluslararası Göç Teorilerinin Mülteci Çocuk Emeği Açısından Değerlendirilmesi	35

İKİNCİ BÖLÜM DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GÖÇMEN EMEĞİ VE ÇOCUK EMEĞİNİN NİTELİĞİ

2.1. Dünyada Göçün/Emeğin Değişen Görünümleri	39
2.2. Türkiye'de Uluslararası Göç ve Göçmen Emeğinin Görünümleri	54
2.3. Türkiye'de Uluslararası Emek Göçünde Suriyeli Göçmen Olmak: Belirsizlikler İçinde Yaşamak	63
2.4. Göçmen Çocuk Emeğinin Tarihsel Gelişimi ve Durumu	74

2.4.1. Sanayi Devrimiyle Birlikte Çocuk Emeginin Tarihsel Gelişimi	76
2.5. Türkiye’de Çocuk Emeginin Niteliği Üzerine Bir Tartışma	82
2.5.1. Türkiye’de Suriyeli Mülteci Çocuk Emegi Olmak: Yaşamak İçin Çalışmak ..	85
2.6. Uluslararası ve Ulusal Yasalarda Çocuk Emegi İle Mücadele Politikaları	88
2.6.1. Uluslararası Yasalarda Çocuk Emegi İle Mücadele Politikaları	89
2.6.1.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	89
2.6.1.2. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Belgeleri	90
2.6.1.2.1. 182 Nolu Sözleşme, Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi.....	90
2.6.1.2.2. 138 Nolu Sözleşme: İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme.....	91
2.6.1.2.3. Çocuk Emeginin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (ILO/IPEC)	92
2.6.1.3. AB’deki Düzenlemeler	93
2.6.1.3.1. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı	93
2.6.2. Ulusal Yasalarda Çocuk Emegi İle Mücadele Politikaları	94
2.6.2.1. Anayasa	94
2.6.2.2. 4857 Sayılı İş Kanunu	94
2.6.2.3. Umumi Hıfzısıhha Kanunu.....	95
2.6.2.4. Meslek Eğitim Kanunu.....	95
2.6.2.5. İlköğretim ve Eğitim Kanunu	96
2.6.2.6. Borçlar Kanunu.....	96
2.6.2.7. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu.....	96
2.6.2.8. Türkiye’de Çocuk Emeginin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (ILO/IPEC).....	97
2.6.3. Türkiye’nin Çocuk Emegi İle İlgili Onayladığı Uluslararası Sözleşmeler	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞANLIURFA’DA SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUK EMEGİ ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Görüşülen Suriyeli Mülteci Çalışan Çocukların Sosyo	
-Demografik Özellikleri.....	102
3.1.1. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Cinsiyet ve Yaş Durumları	103
3.1.2. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Eğitim Durumları.....	104
3.1.3. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Hane İçi Bilgileri	105
3.1.4. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Toplumsal Kökenleri:	
Doğum Yerleri ve Etnik Durumları.....	107
3.1.5. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Ailelerinin Eğitim ve İstihdam İlişkileri.....	110
3.1.6. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Ailelerinin Türkiye’deki Sosyo-Ekonomik Görünümleri.....	116
3.1.7. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Mekânsal ve Yerleşim Özellikleri	121
3.1.8. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Mahalle Temelli Yerleşim Sorunları	124
3.1.9. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Emek Piyasasındaki Görünümleri	130

3.1.10. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Emek Piyasasındaki Koşulları	131
3.1.11. Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların İstihdam Piyasasındaki Sorunları	136
3.2. GÖRÜŞMELERİN NİTEL DEĞERLENDİRİLMESİ	138
3.2.1. Görüşmelerdeki Metaforik ve Metonomik İfadeler	139
3.2.1.1. Suriyeli Mülteci Çocuk Emğinde Çocuk Olmanın Anlamı	139
3.2.1.2. Suriyeli Mülteci Çocukların Gözünden Mülteci Çocuk Olmanın Anlamı	142
3.2.1.3. Suriyeli Mülteci Çocuğun Gözünden Yabancı-Mülteci Çocuk Olmak	151
3.2.1.4. Suriyeli Mülteci Çocukların Deneyimlerinden Etnisite Temelli Görünümler ...	160
3.2.1.5. Suriyeli Mülteci Çocuk Emğinde Çalışan Çocuk Olmanın Anlamı ve Çalışma Yaşamına Yönelik Tanımlamalar.....	165
3.2.1.6. Suriyeli Mülteci Çocuk Emğinde İstihdam-Eğitim İlişkileri	174
3.2.1.7. Suriyeli Mülteci Çocuk Emğinde İstihdam-Sağlık İlişkisi.....	179
3.2.1.8. Suriyeli Mülteci Çocuk Emğinde Gelecek Beklentileri.....	181
SONUÇ.....	186
EKLER.....	208
EK1: GÖRÜŞME FORMU	208
EK 2: BİLGİLENDİRME OLUR FORMU	215
EK 3: ÇOCUK GÖRÜŞME İZİN FORMU	216
EK 4. EBEVEYN GÖRÜŞME İZİN FORMU	218
ÖZGEÇMİŞ.....	219

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Açıl Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	Birleşmiş Milletler,
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ILO	International Labor Organization
IOM	International Migration Organization
IPEC	Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
HYD	Helsinki Yurttaşlar Derneği
ERG	Eğitim Reformu Girişimi

TABLÖLAR

Tablo 1. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	102
Tablo.2. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Ailelerinin Eğitim ve İstihdam İlişkileri	108
Tablo 3. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Ailelerinin Eğitim ve İstihdam İlişkileri	115
Tablo 4. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Mekânsal ve Yerleşim İlişkileri	120
Tablo 5. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Mekânsal ve Yerleşim İlişkileri	123
Tablo 6. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların İstihdam İlişkileri ve Deneyimleri.....	128

ÖNSÖZ

Çalışmanın başından sonuna kadar belirsizliklerimi, heyecanımı ve korkularımı anlayarak sabırla ve tüm birikimiyle beni destekleyen, çalışmamın tamamlanmasını sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Songül Sallan Gül'e, tüm samimiyeti, tavsiye ve bilgileriyle çalışma sürecimde motive olmamı sağlayan ve destekleyen Araştırma Görevlisi Özlem Kahya Nizam'a, akademik bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan Dr. Öğretim Üyesi Fatih Kahraman'a, Dr. Öğretim Üyesi Cihad Özsöz'e ve Doç. Dr. Havva Eylem Kaya'ya çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca Şanlıurfa'da evlerinin kapılarını açan ve çalışmamın tamamlanmasında gerekli tüm destekleri sağlayan Emine Tutak'a, babası Ali Tutak'a ve tüm Tutak ailesine ne kadar teşekkür etsem azdır. Tutak ailesine teşekkürü bir borç bilirim. Şanlıurfa İl Acil AFAD Müdürlüğü Sivil Savunma Müdürü Mahmut Sönmez'e CHP Şanlıurfa Haliliye İlçe Başkanı Avukat İbrahim Halil Alagöz'e, Eyyübiye Belediye Başkan Yardımcısı Necmettin Sağlam'a, Eyyübiye Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü Eşref Yıldız'a, Eyyübiye Belediyesi Dış İlişkiler Müdürü Mehmet Cengiz'e Şanlıurfa'daki tüm katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Şanlıurfa halkına, göstermiş oldukları misafirperverliklerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışan Suriyeli mülteci çocuklara ulaşmam da bana tam destek veren, ellerinden gelenin fazlasını yaparak bu çalışmayı tamamlamama yardımcı olan Sosyal Aktivist Fethi Tapaç'a, Recep Çiftçi 'ye, Mehmet Kızılelma'ya, Salih Kızılelma'ya, Muhammed Çelikkol'a, Ali Mangal'a ve Hasan Görbüz'e çok teşekkür ederim. Şanlıurfa'da çalışmamı tamamlamam için tüm özverisini kullanan ve hayatımda olarak verdiği destekten dolayı Avukat Bilal Sağlam'a teşekkür ederim.

Karamsarlıklar ve belirsizliklerle dolu bu süreçte beni motive eden ve bana inanan, manevi ailem olan Burak Binici'ye, Neslihan Güngör'e, Hüseyin Çoruh'a, Merve Göl'e, Sedef Hilal Oral'a Selin Ayaz'a, Öznur Can'a, Serpil Barak'a, Şahap Töre'ye, Şahide Gül Temel'e, Merve Demirci'ye, Sinem Kömürcü'ye, Hasan Çelikkol'a, Ulviye Terlemez Bayram'a, Merve Erdem'e, Sevgi Demirelli'ye, Halil

İbrahim Mercan’a, İsmet Yılmaz’a, Çağnur Koç’a, Gizem Köse’ye ve Enes Arslan’a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın merkezine adaleti ve eğitimi koyarak, çabalamaktan asla vazgeçmemeyi öğreten ve bugün olduğu gibi her zaman arkamda desteklerini yürekten hissettiğim annem Hatice Türkmen’e, babam Sayit Türkmen’e, kardeşlerim Gülfidan Türkmen ve Ali Türkmen’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, hayatlarına ortak olmama izin veren, pırıl pırıl olan o küçük kalplerini bana açan Suriyeli mülteci çocuklara çok teşekkür ederim. Çocuk hakları ihlallerinin olmadığı, tüm çocukların eğitim hakkından yararlanabildiği bir dünya dileğiyle...

Emine Türkmen

Isparta-Temmuz 2018

GİRİŞ

Günümüz coğrafyaları içerisinde Türkiye, artık yalnızca göç veren bir ülke değil, aynı zamanda yıllardır göç hareketlerinin merkezinde olan bir ülke konumundadır. 1980’li yıllarla birlikte konumlanmasında önemli bir farklılaşma meydana gelmiş, artan ve küreselleşen göç hareketlerinin bir sonucu olarak Türkiye, göç alan ve transit göçlere sahne olan bir ülke statüsü kazanmaya başlamıştır (Toksöz, 2012; Peköz, 2012; Kahya, 2014; Özer, 2015). 2000’li yıllarda Avrupa Birliği’nin genişleme süreci, birliğe komşu coğrafyalardaki, siyasi, ekonomik ve toplumsal değişikliklerin oluşması, birlik ülkelerini göç akınlarına karşı daha açık hale getirmiştir. Aynı şekilde son yıllarda, Afrika ve Orta Doğu’da patlak veren karışıklıklar sonucunda, Türkiye’de Avrupa Birliği gibi bu bölgelere yakın ve gelişmiş bir coğrafi bölge olarak göçmenler açısından “hedef ülke” haline gelmiştir (Özer, 2015: 3). Bugün uluslararası kitlesel göçlerin en önemli sebebi, kitlesel göç veren ülkelerde yaşanan iç savaş ortamıdır (Harunoğulları, 2016: 30). Özellikle Nisan 2011 ‘de yaşanan Suriye krizi, bu durumun en önemli göstergeleri arasındadır. Suriye’de yedi yılı aşkın bir süredir devam eden iç savaş nedeniyle ortaya çıkan ve Birleşmiş Milletler tarafından “günümüzdeki en büyük insani kriz” olarak nitelendirilen Suriyeli mülteciler sorunu, Türkiye gündeminin ön sıralarında yer almaktadır (Çoban, 2018: 193).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 29 Mart 2018 tarihi itibarıyla Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin sayısının 3.567.130 kişiye ulaştığını açıklamıştır.¹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ise, 5 Nisan 2018 tarihi itibarıyla geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin geçici barınma merkezlerinde yaşayanların sayısının 224.334 kişi olduğunu ve geçici barınma merkezleri dışında ülke içinde başka kentlere dağılma sayısının ise 3.348.231 kişi olduğunu açıklamıştır. Mevcut rakamlar içinde 0-18 yaş grubundaki Suriyelilerin sayısının ise 1.635.444’e ulaştığı bilinmektedir. Bu rakam, Suriyelilerin sayıları içinde 18 yaşından küçük olanların oranının % 45’ine denk

¹ Detaylı bilgi için bakınız: (<http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>) Erişim Tarihi: 08.04.2018,

geldiğini göstermektedir.² Bu bağlamda Geçici Koruma kapsamındaki Suriyelilerin büyük çoğunluğunun kampların dışında kentsel alanlarda yaşamlarını devam ettirdiklerini ve istihdam alanına dâhil olduklarını söylemek mümkündür. Suriyeli mültecilerin geçimlerini sağlamak, kira ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için çoğunlukla hane halkından çalışmaya uygun olanlar emek piyasasına girmektedirler. Dolayısıyla mülteci çocukların da bu durumda erken yaşlarda aile bütçesine katkı sağlamak zorunda kaldıkları ve çalışma hayatına katılarak emek piyasasına eklemlendikleri görülmektedir (Çoban, 2018: 205). Türkiye’de geçici koruma altında bulunan ve ekonomik faaliyetlerde yer alan Suriyeli mülteci çocuklara yönelik herhangi bir resmi veri olmasa da beyana dayalı ifadeler ve alanda yapılan gözlemler, bu çocukların, çocuk emeğinin en kötü biçimi olarak ifade edilebilecek koşullarda çalıştıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Suriyelilerin aile içi ekonomik yetersizlikleri ve istihdam piyasasına erişimde yaşanan olumsuzluklar dikkate alındığında, mülteci çocukları çalıştırmanın Türkiye’de yaşayan Suriyeli aileler için “ekonomik zorluklarla mücadele edebilmenin en yaygın yolu haline” geldiği görülmektedir (Soyalp, 2016: 13).

Suriyeli mülteci çocuklar, istihdam alanına katılmak zorunda oldukları için çocuk olmanın gerekliliklerine uygun bir hayat sürdürememekte ve özellikle başta eğitim süreci olmak üzere diğer alanlara ulaşmada da ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Türkiye, kamplara kabul ettiği Suriyelilerin her türlü ihtiyaçlarıyla birlikte, eğitim ihtiyacını da büyük oranda karşılamaktadır. Ancak özellikle kampların dışında yaşayan Suriyeli çocukların eğitimle birlikte diğer tüm ihtiyaçlarının karşılanmasında da emek piyasasına katılmak zorunda kaldıkları için büyük sorunlar yaşandığını söylemek gerekmektedir (Akpınar, 2017: 27). Türkiye’de kayıt altına alınan Suriyeli mültecilerin yaklaşık 1.5 milyonun üzerinde zorunlu okul çağında Suriyeli çocuk bulunurken, 2017-2018 öğretim yılı başında sadece 612 bini okula kayıt yaptırmıştır. 2017 sonu itibari ile okullaşamayan Suriyeli çocuk sayısı 400 binden fazladır. Bu sayı Suriyeli çocukların yaklaşık % 40’ına denk gelmektedir (Erdoğan, 2017a: 9). Mevcut göstergelerden hareketle Suriyeli çocukların büyük çoğunluğunun emek piyasasına katılmak zorunda kaldıklarından, ilerdeki yaşamlarını sağlıklı bireyler olarak devam ettirebilmeleri için

² Detaylı bilgi için bakınız. (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik) Erişim Tarihi: 17.04.2018.

gerekli olan eğitim hakları başta olmak üzere diğer temel ve sosyal haklardan da uzak kaldıkları görülmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2018: 726). Bu bağlamda tez çalışmasında zorunlu göçle gelen ve Türkiye’de yaşayan Suriyeli çocukların istihdam ilişkileri ve görünümleri incelenmeye değer bir gerekliliktir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasında karşılaştıkları koşulları anlamaya çalışmaktır. Özellikle Suriye’de yaşanan iç savaş sonucu Türkiye’ye yönelik büyük oranda kitlesel göç hareketi temelinde evlerini, işlerini, ülkelerini bırakıp, güvenliklerini sağlamak amacıyla Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin büyük çoğunluğu maddi açıdan zor şartlarda yaşamaktadırlar. Suriyeli ailelerin gelir düzeyindeki yetersizlikler, sosyal güvenceye sahip olmamaları, savaşta verilen kayıplar, aile bireylerinin ölümü, yoksulluk, aileye destek olma ihtiyacı, ailedeki babaların işsiz olması gibi nedenlerden dolayı Suriyeli mülteci çocuklar sokaklarda ve bulabildikleri çeşitli işlerde zor şartlar altında çalışmak zorunda kalmışlardır (Harunoğulları, 2016: 44). Suriye savaşının en büyük mağdurları bu süreçte hiç şüphesiz mülteci çocuklardır. Mülteci çocukların eğitim hayatından uzak kaldıkları ve ailelerinin yaşam mücadelelerine destek vermeye çalıştıkları bilinmektedir. Her geçen gün artan mülteci nüfus içinde çocuk emeğinin ciddi boyutlara ulaşmasının temel nedeni Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasına katılmış oldukları gerçeğidir. Türkiye’de bulunan Suriyelilerin yarısından fazlasının çocuk olduğu yaklaşık 3.5 milyonu aşan nüfus içerisinde çocuklar kırsalda tarlalarda, bahçelerde, kentlerde ise atölyelerde, sanayi ve hizmet sektörlerinde veya sokaklarda çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda da çalışan mülteci çocukların her türlü şiddet ve ihmale açık olduğu görünür hale gelmektedir (Harunoğulları, 2016; Hayata Destek Projesi, 2016; Akpınar, 2017; Çoban, 2018; Korkmaz, 2018).

Nisan 2018 tarihli BMMYK istatistiklerine göre Suriyeli mülteci nüfusun %63,5’u, 3 milyon 584 bin 179’u Türkiye’de yaşamaktadır. Türkiye’de kayıtlı nüfusun %48’i ise, 1 milyon 635 bin 444’ü ise 18 yaşın altında olan çocuk nüfusuna denk gelmektedir. Türkiye Göç Raporu’nun resmi kayıtlarına göre (2018), Suriyeli çocukların yaş ve cinsiyetlerine göre dağılımı ise, 0-4 yaş aralığındaki çocuklar 515.116, 5-9 yaş aralığındaki çocuklar 465.574, 10-14 yaş aralığındaki çocuklar 349.008 ve 15-

18 yaş aralığındaki çocukların sayısı da 292.892 olarak belirlenmiştir. Bu rakamlar doğrultusunda, Türkiye’de bulunan mülteci nüfus içinde çocukların erken yaşlarda aile bütçesine katkı sağlamak zorunda kaldıkları, eğitimlerini sürdüremedikleri görülmektedir (Çoban, 2018: 205). Kamplarda yaşayan 6-11 yaş arası çocukların yüzde 83’ü ve kamp dışında yaşayan 6-11 yaş arası çocukların yüzde 14’ü okula devam etmektedir (AFAD, 2013; Hayata Destek Raporu, 2016). Kamplarda yaşayan Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu eğitime devam ederken, kamp dışındaki çocukların dörtte üçü eğitime devam edememektedir (Akpınar, 2017: 27). Eğitim hayatının dışında kalan Suriyeli mülteci çocukların karşımıza çıkan görünüşleri ise, düşük ücretlerle kayıt dışı sektörlerde istihdam etmeleridir. Eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalan ve yoksullukla mücadele edebilmek amacıyla emek piyasasına katılan Suriyeli mülteci çocuklar yerel ekonomide ucuz emek gücü alanlarında yerlerini almış durumdadırlar (Harunoğulları, 2016; Çoban, 2018; Lordoğlu ve Aslan, 2018). Bu bağlamda çalışmanın konusunu, zorunlu göçlerle başlayıp kitlesel haldeki yoğun insan hareketliliğiyle düzenli göç niteliğine dönüşen, Türkiye’ye gelmiş Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasına katılmaları, mülteci çocuk emeği olmanın görünüşlerini ve koşullarını değerlendirmektir.

Çalışmanın Önemi

21. yüzyılın başında küresel kapitalizmin küresel piyasası ve neo-liberal ekonomi politikaları çocuk istihdamını sosyal bir olgu olarak gündeme taşımıştır. Çalışma hayatı içinde en savunmasız, en itaatkar ve en uysal emek gücü olarak çocuk emeği kabul edilmektedir. Çalışmanın konusu olan düzensiz ve zorunlu göç olgusuna bağlı olarak ortaya çıkan çocuk emeği noktasında durum daha da zorlaşmakta ve tümüyle denetim dışı, çok kötü çalışma koşullarında, aşırı emek yoğunluğu altında ve çok ucuza çalıştırılmaktadırlar. (Özdemir ve Özdemir, 2005: 9). Çalışan bu çocuklar çalışma ve yaşam koşulları, çevre ile ilişkiler, eğitim ve sağlık sorunları açısından en dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır (Gülçubuk, 2012: 75). 18 yaş altı çocuk olarak kabul edilen bireylerin çağdaş toplumlarda eğitim sürecinde olmaları gerekirken çocuklar yoksulluk, gelir dağılımının adaletsiz olması, kırdan kente göç olaylarının yaşanması, işverenlerin çocuk emekçileri daha ucuza çalıştırması, göç olgusu, düzensiz veya kaçak göçmenlik, zorunlu göç hareketleri, yetersiz eğitim, eğitimde fırsat

eşitsizliği, nüfus artışı, işsizlik, yetişkinlerin işsizliği, mevzuatın eksikliği ve etkin uygulanamaması gibi nedenlerden dolayı eğitim hayatından uzaklaşmakta ve emek piyasasında yerlerini almaktadırlar (Kahramanoğlu, 1995; Özdemir ve Özdemir, 2005; Erbay, 2008; Gülçubuk, 2012; Barışık vd., 2016; Akpınar, 2017).

Benzer biçimde Çocuk emeği ve özellikle emek piyasasındaki Suriyeli çocuklarla ilgili Harunoğulları (2016)'nın Kilis'te çalışan Suriyeli mülteci çocuklarla yaptığı çalışmaya göre; Suriyeli göçmen çocukların toplumda dil ve kimlik sorunları, toplumsal ve kültürel uyumsuzluk, öteki olma, hakir görülme, dışlanma, düşük ücrete çalışma, işsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir. Bu temel sorunlar uluslararası kuruluşların da önemle üzerinde durduğu ve sürekli olarak çözüm önerisi sunulan bir sosyo-politik olgu inşası haline gelmiş durumdadır. Bu bağlamda, Şanlıurfa örneğinde yapılacak olan bu çalışma çocuk emeğinin özellikle de Suriyeli mülteci çocuk emeğinin çalışma koşullarının ve sorunlarının niteliğini belirleme de bilgi sağlayacaktır.

Çalışmanın Amacı

Şanlıurfa kentinde Suriyeli mülteci çocuk emeği üzerine yapılan bu çalışma ile,

- Çalışan Suriyeli mülteci çocuk gözüyle Şanlıurfa'da "çalışma"nın anlamının neler olduğunun,
- Çalışan çocukların çalışma nedenlerinin neler olduğunun,
- Çocuk emeğinin koşullarının neler olduğunu belirlemeye çalışarak, çalışma alanlarını ve mülteci çocuk emeğinin ortaya çıkardığı sorunları açıklamaya çalışmak,
- Suriyeli mülteci çocuk emeğinin yerli çocuk/yetişkin emeğinden niteliksel farklılıkların olup olmadığını değerlendirmek,
- Şanlıurfa'nın mülteci çocuk emeğinin anlamlandırılması sürecinde nerede durduğunun belirlenmesinin,
- Yapılan meslek ve çalışma alanlarına göre mülteci/yerli emek olduğunda ücret değerinde farklılık olup olmadığının anlaşılmasının,
- Suriyeli çalışan çocukların eğitim-oyun-istihdam ilişkileri dinamikleri arasında nasıl bir ilişkinin olduğunun ortaya konması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Problemleri

“Şanlıurfa kentinde Suriyeli mülteci çocuk emeği olmak” örnekleminde yürütülen çalışma kapsamında çalışmanın problemleri şunlardır:

1. Suriyeli mülteci çocuk emeğinin sosyo-demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim vb.) nelerdir? Bu özellikler çocuk emeğinin koşulları, çalışma alanları, ücret farklılıkları veya yaş ve cinsiyete göre değişmesinde nasıl bir belirleyici rol oynamaktadır?
2. Suriyeli mülteci çocuk emeğinin çalışma koşulları nelerdir?
3. Suriyeli mülteci çocuklar çalışma hayatına hangi yatay sosyal ağlarla girmektedirler ve bu süreç emek piyasasında nasıl karşılık bulmaktadır?
4. Suriyeli mülteci çocuk emeğinin akranlarıyla olan ilişkileri nasıldır?
5. Suriyeli mülteci çocuk emeğinin emek piyasasında bulunmaları kendi sosyal yaşamlarını nasıl etkilemektedir?
6. Suriyeli mülteci çocuk emeği olmak çocuk emekçilerin kendileri ve aileleri için ne anlam ifade etmektedir?
7. Suriyeli mülteci çocuk emeğinin sektörel dağılımında farklılaşan görünümeler nelerdir?
8. Suriyeli mülteci çocuk emeğinde istismar alanları nasıl oluşmaktadır? Görünümleri nelerdir?

Çalışmanın Yöntem ve Teknikleri

Çalışmanın evreni Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli mülteci çocuklardır. Şanlıurfa, kuşkusuz bir sınır kenti olarak Suriye iç savaşından en fazla etkilenen kentlerin başında gelmektedir. Şanlıurfa, Türkiye’de Suriye ile en uzun sınıra sahip kent olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle Türkiye’de ve dünyada en fazla Suriyeli mültecinin kaldığı kentlerin başında Şanlıurfa gelmektedir. Ayrıca Şanlıurfa’da konuşulan 3 farklı dil (Türkçe, Arapça ve Kürtçe) Suriye toplumlarında da konuşulmaktadır. Şanlıurfalıların bir bölümünün Suriye’de akrabaları da bulunmaktadır (Karasu, 2016: 996). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Haziran 2018 tarihli resmi rakamlara göre Suriyelilerin illere göre dağılımında 561 bin 848 ile İstanbul ilk sırada gelirken, Şanlıurfa 474 bin 531 ile

en fazla ikinci Suriyeli mülteci barındıran kent olmaktadır (Türkiye Göç Raporu, 2018). Ancak İstanbul için 15 milyonu aşkın nüfusa sahip kentte 553 bin 573'lük bir Suriyeli nüfus yerli nüfusun % 3.74'üne denk gelirken, Şanlıurfa'nın yaklaşık 2 milyonluk nüfusu içinde Suriyelilerin nüfusu yerli nüfusun yaklaşık % 24'ü demektir.³ Dolayısıyla yerli nüfusla göçmen nüfus arasındaki ilişkiye bakıldığında zaman Şanlıurfa kentini Suriyeli mülteci barındırma sırasında birinci sırada yer alan bir kent olarak değerlendirmek gerekmektedir. Ayrıca Türkiye genelinde geçici barınma merkezlerinde kalan toplam Suriyeli sayısı 215 bin 848'dir. Verilen bu rakamın 74 bin 023'ü ise Şanlıurfa kentinde bulunan geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır. Tüm bu özellikler dikkate alındığında çalışmanın konusuna uygun bir şehir olduğu için evren şehri Şanlıurfa olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın örnekleme ise, amaçlı örneklem yoluyla çocukların çalıştıkları sektörler seçilmiştir. Çocuklara ulaşılmasında ise zincirleme (kartopu) örneklem tekniği kullanılmıştır. Zincirleme örneklem tekniği yoluyla Şanlıurfa'da çalışan Suriyeli mülteci çocukları temsil eden anahtar bireylere ulaşılarak çalışma yürütülmüştür. Çalışmanın örneklemini hizmetler sektöründeki çocuk emekçilere ulaşmak için Şanlıurfa merkez ilçeleri olan Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü Belediyelerinde yapılmıştır. Örneklem alanının sayılan bölgeler olarak seçilmesinin nedeni ise, alan araştırması sırasında Suriyeli çocuk emeğinin yoğun olarak yaşadığı yerler olması⁴ ve hizmetler sektöründe çalışanların bu bölgelerde çalıştıklarının anlaşılmasından dolayıdır. Sanayi sektöründe çalışan Suriyeli mülteci emeği ise, Şanlıurfa kent merkezinde yer alan Evren Sanayi Sitesi bölgesinden seçilmiştir. Evren Sanayi Sitesinin tercih edilme nedeni ise, Şanlıurfa'da toplam 4 sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bunlar, 1. ve 2. Organize Sanayi, Eski Sanayi ve Evren Sanayi Sitesidir. Organize sanayi sitesi 1. ve 2. Organize Sanayi bölgeleri olarak ayrılmıştır. Organize Sanayi sitelerinde büyük fabrikaların bulunduğu güvenli ve kontrol altında olan bölgelerdir. Bu nedenle bu 2 bölgede 18 yaş altında Suriyeli çocuk çalıştırmak yasaktır. Yaşları 18'den büyük olan Suriyeliler çalışmaktadır.

³ Detaylı bilgi için bakınız. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 21.06.2018).

⁴ Bilgi edinmek için bakınız. Suriyeliler tarafından yoğun olarak yaşanan yerler arasında Eyyübiye ve Haliliye Belediyeleri bulunmaktadır. Karaköprü'de Suriyelilerin yaşadıkları sınırlı bir şekilde görülmektedir. Görüşmecilerden sadece 2 tanesi Karaköprü'de yaşamaktadır. Konuyla ilgili detaylı bilgiler araştırmanın bulguları kısmında Tablo 4 ve 5'te mekânsal ve yerleşim ilişkilerinde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Eski sanayi sitesinde ise, küçük dükkânlar bulunmakta olup çalışma alanları yoktur. Bu nedenle yeterli denetim mekanizmaları olmayan, görece yoğun iş alanlarının olduğu ve Suriyeli mülteci çocuk emeğine yer verilen diğer sanayi bölgesi olan Evren Sanayi Sitesi tercih edilmiştir.⁵

Çalışma gönüllü olarak katılım esası temelinde çocukların ebeveynlerinden izin alınmış şekilde, Suriyeli mülteci çocuklardan 15-17 yaş aralığındaki 20 çocuğa ulaşıp derinlemesine görüşmeler yapılarak tamamlanmıştır. Derinlemesine görüşme tekniğine uygun biçimde, emek piyasasındaki mülteci çocukların göçmen çocuk emekçiler olarak koşullarını anlamaya yönelik açık uçlu soru formu oluşturulmuştur. Bu sayede Şanlıurfa ilinde yaşayan Suriyeli mülteci çocukların göç, yerleşim ve istihdam süreçlerindeki sorunlar ve deneyimleri araştırılmıştır. Çocuk emekçilerin mülteci olarak Türkiye’de ve Şanlıurfa’da yaşadıkları sorunların çocuk gözüyle anlamını, aile bireylerin çalışma öykülerini, istihdam ilişkilerini, yaş, cinsiyet, toplumsal köken, akran ilişkilerini (oyun, eğitim, beslenme, dil, din vb.) ve çalışma koşullarını (çalışma alanları, sektörleri, mekanı, saatleri, ücret vb.) belirlemeye yönelik sorular oluşturulmuştur.

Özellikle Suriyeli mülteci çocuk emekçilerin anlatılarından yola çıkarak çocuk gözüyle göçün anlamı, çocuk olmanın deneyimleri, çocuk olarak çalışma hayatına bakışları nitel araştırma yöntemiyle ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemleri derin ve ayrıntılı konularda çalışma imkânı vermektedir. Nitel araştırmalar kişilerin duygularının derinliğini, dünyalarını düzenleme şekillerini, olan şeylerle ilgili düşüncelerini, deneyimlerini ve temel kavrayışlarını ortaya çıkarmaktadır (Patton, 2014: 21). Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilmektedir. Bu yöntemlerin bilimsel çalışmalara en önemli katkısı, araştırılan konuyu, ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koyabilmeye olanak vermesidir (Şimşek ve Yıldırım, 2016: 41).

⁵ Açıklanan bilgiler Şanlıurfa sakinlerinden Recep Çiftçi (ticaretle uğraşmakta) tarafından aktarılan bilgilerdir.

Nitel araştırmaların amaçları ve niteliği doğrultusunda bu çalışma şanlıurfa’da alışan Suriyeli ocukların ocuk gözüyle anlamlandırıcakları istihdam ilişkilerini, eğitimden uzak bir hayatın içinde karşılaştıkları sorunları, iş hayatındaki veya akranlarıyla olan ilişkilerini nitel bir bakış açısıyla özömlmeye odaklanmıştır. Bu tez çalışması, nitel araştırmaların gerekliliklerinden biri olan alan araştırması çalışmasıdır. Alan araştırmaları, araştırmacının şimdiki zamanda ve çoğu kez araştırmacının kendi költöru içindeki küçük ölçekli toplumsal ortamları doğrudan gözlemlediği ve onlara katıldığı bir nitel araştırma tekniğidir. Alan araştırması doğal bir ortamda, “gerçek insanlarla” doğrudan, yüz yüze toplumsal bir etkileşim yoluyla gerçekleştirilmektedir. Araştırmacının kendisi, incelenen insanlarla doğrudan konuşabilmekte ve onları gözlemleyebilmektedir. Uzun süren etkileşimler boyunca, bu insanlar, göröşmecilerin hayat hikayeleri, hobileri ve ilgileri, alışkanlıkları, umutları, korkuları ve hayalleri hakkında bilgi edinme fırsatı yakalamaya yardımcı olmaktadır (Neuman, 2006: 541). Bu bağlamda bir gereklilik ve çalışma konusunun özgönlüğünden dolayı bir zorunluluk olarak çalışma, şanlıurfa’da bir alan araştırma çalışması olarak sonuçlandırılmıştır.

Araştırmadan elde edilen anlatıların nitel analizi kavramsal anlatı (narrative) özömlemesi tekniklerinden biri olan Kategorik İçerik Perspektifi ile yapılmıştır. Anlatım (narrative) özömlemesi kavramı ve yaşam hikâyeleri sosyal bilimlerde özellikle son yıllarda daha görönr hale gelmiştir. Araştırmalar içerisindeki anlatım (narrative) kullanımı deneyin, gözlemin ve diğer geleneksel yöntemlerin var olan biçimlerindeki bir ekleme olarak görölebilmektedir. Bu yöntem temelde yeteneğe, izlenimlere ya da klinik deneyimlere dayanmaktadır. Anlatımsal araştırma, insan gerçekliği için tek bir gerçekliğin varlığını kabul etmemektedir. Anlatımsal yaklaşım çoğulluğu, göreceliliği ve öznelliği savunmaktadır. Birbiri ardı sıra gerçekleşmiş ve birbiri ile bağlı olayları tanımlamak için düzenlenmiş söylem ya da söylemin bir örneğine anlatı (narrative) denilmektedir (Lieblich, A. vd., 1998: 1-5). Anlatı araştırması, insanların yaşadığı deneyimleri ortaya çıkarabilmek ve onu yansıtmaktan ibaret olup ve doğal olarak ilişkisel bir çaba sonucunda gerçekleştirilmektedir (Josselson, 2007: 537). Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, Suriyeli mölteci ocuk emekçilerin ocuk gözüyle anlatımlarından veya anılarından yola çıkılarak deneyimledikleri göçmen ve emek yaşamının kodlarına ulaşılarak emeğin çalışma ve yaşam koşulları değerlendirilecektir.

MODEL⁶

Kategorik İçerik Perspektifi

ANA BAŞLIKLAR (BAĞLAM)

Suriyeli Mülteci Çocuk Emeğinde Çocuk Olmak, Mülteci Çocuk Olmak, Yabancı-Mülteci Çocuk Ayrımı, Etnisite Temelli Görünümler, Çalışan Çocuk Olmanın Anlamı ve Çalışma Yaşamına Yönelik Tanımlamalar, İstihdam-Eğitim İlişkileri, İstihdam-Sağlık İlişkileri, Gelecek Beklentileri

Her bir görüşmenin bağımsız metin kabul edilerek alt metinlerin oluşturulması

İçerik Kategorilerinin Tanımının Yapılması: Cümleler, cümle öbekleri, kelimeler, sıfat grupları, atasözleri, deyimler, benzetmeler, sloganlar ve yaşam öykülerinin içeriği

Belirlenen Metonomlar: Gelecekte Rol Çalmak, Yarım Kalmış Hayatlar, Savaşı Sırtında Taşımak, Siyah Yalnızlıklar, Giydirilmiş Kimlikler, Susturulmuş Sesler, Vatandaşlığa Öykünmek, Farkı Sıfırlamak, Farklılığın Dile Gelmesi, Zorunlu Kabulleniş, Fedakârlıkla Meşrulaşan Emek, Kırılgan Emek, Hayallerin Uzağına Düşmek, Eksil(til)miş Bedenler, Karanlık Üstüne Sahne, Hak İstenci

İçerik kategorileri yapılmış metinlerin sıralanması, birleştirilmesi

Sonuçların dökümü, karşılaştırmalar ve yorumlamalar

⁶ Tekniğin model olarak gösterilmesi noktasında Kahya (2014)'nin çalışmasından yararlanılmıştır.

Alan Araştırması Üzerine Gözlemler ve Sınırlılıklar

Alan çalışması kapsamında elde edilen verilerin nitel analizine geçmeden önce göçmen çocuk emeğini anlamaya çalışırken karşılaşılan süreçleri, koşulları, çalışmanın konusu noktasında nasıl bir sınırlılık olduğunu ve ortaya çıkan olumsuz görünümünün nasıl aşıldığının açıklanmasında fayda vardır. Çalışma doğrudan uluslararası göçlerin bir görünümü olarak Suriyeli mülteci çocuk emeğinin niteliği üzerine odaklanmıştır. Çalışma 2018 Ocak-Şubat aylarında Şanlıurfa’da gerçekleştirilmiştir. Çocuk emek piyasasının yöneldiği sektör seçiminde ise, çalışmanın kış aylarına denk gelmesinden dolayı mevsimsel tarım sektöründe çalışan çocuk emekçilere ulaşamayacağından hizmetler ve sanayi sektöründe çalışan çocuk emekçilerle yapılan görüşmelerle sınırlandırılmıştır.

Araştırma sorularının işlerliği 3 görüşmeciyle yapılan pilot çalışmayla gözden geçirilmiştir. Araştırmada görüşülen çocukların cinsiyet temelinde eşitliğin sağlanması hedeflenmişse de, kız çocuklarının çekingen davranışları ve dil sorunları nedeniyle sınırlı kalmıştır. 20 görüşmeci içinde sadece 2 kız çocuğuyla görüşme gerçekleştirilebilmiştir. Benzer biçimde çalışma mekânlarında görüşmelerde de çocuklar, çekinden davranmışlar ve bu nedenle 3 çocuk emekçiyle evlerinde görüşmeler gerçekleşmiştir. Görüşmecilerden 10 tanesiyle çalıştıkları ortamlarda mesai saatleri içinde, ebeveynleri ve işverenlerinden alınan görüşme izinleriyle görüşmeler uygulanmıştır. Diğer 6 görüşmeciyle ise sosyal alanda seçilen yerlerde görüşülerek çalışma tamamlanmıştır. Çalışma ortamında görüşülen çocuk emekçilerin özellikle “çalışma koşulları ve deneyimleri” noktasında sorulan soruları cevaplarken yine tedirgin halleri oldukça dikkat çekicidir. “Göçe karar vermeleri ve başka bir hayata giden yolda yaşadıklarını anlatmaları” istendiğinde hepsinin yüzlerinde beliren hüznü, ürkek bakışların varlığı da dikkate değer görülen olgular arasındadır. Ayrıca sıklıkla göçmen çocuk emekçiler “düşüncelerini silmek istediklerini veya ne düşündüklerini bilemediklerini” belirtmişlerdir.

Çalışmanın sınırlılıkları noktasında ise saha sürecinin zaman sınırlılığıdır. Görüşme yapılacak çocuklar çalışma hayatında oldukları için onların uygun olacakları zaman dilimlerinin belirlenmesi vakit almıştır. Çalışmanın temel sınırlılıklarından birisi de dil sorunudur. Araştırmacının Arapça bilmemesi ve mülteci çocukların da Türkçeyi

yetkin kullanamamaları soruların örneklerle açıklanmasını gerektirmiştir. Özellikle 3 çocuk yaşadıkları ortamda, iş yeri dahil Arapça dilinin konuşulması ve Türkçe dil öğrenmeye gerek duymadıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeciler konuşmaları anladıklarını fakat kendilerini Türkçe olarak ifade edemediklerine de vurgu yapmışlardır. Bu nedenle bu 3 çocukla görüşmeler Arapça bilen 3 ayrı tercümanla gerçekleştirilmiştir. Diğer 2 göçmen çocuk emekçi ise, görüşmeler sırasında Kürtçe bilen bir yetişkinin araştırmacıya eşlik etmesiyle dil sorunu çözümlenmeye çalışılmıştır. Diğer 15 çocukla görüşmeler sırasında ise Türkçeyi iyi konuştukları için tercüman desteği alınmamıştır.

Yapılan bazı görüşmelerde zaman süreci uzun sürebilmiştir. Görüşmeler sırasında derinlemesine mülakat yoluna başvurulmuş olması nedeniyle görüşmelerin detaylı ve uzun bir zaman dilimini kapsamasına bağlı olarak özellikle çalışma ortamlarında görüşme yapılan çocuklar sıklıkla işlerini halletmeye gitmişler ve işverenlerden uyarılarına maruz kalmışlardır. Bu nedenle çocukların çalışma koşulları ve dil sorununun aşılmasına bağlı olarak, görüşme süreleri 47 dakika ile 4,5 saat aralığında değişmiştir. Son olarak bazı görüşmeciler gönüllülük temelinde çalışmaya katılımı kabul etmişlerse de, sonradan karar değiştirerek görüşmelere katılmamışlar ve çalışma sanayi ve hizmetler sektöründe çalışan toplamda 20 görüşmeciyle tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLERİ

1.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsan hareketlerinin kentler, bölgeler ve ülkeler arasındaki bireysel ya da kitlesel hareketleri tarihten günümüze kadar süregelen bir olgudur. Küreselleşme ile birlikte ekonomik düzenin uluslararası boyutta kazandığı yaygınlık, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler insanların da ülkeler arasındaki hareketini ve göç olarak adlandırılan uzun süreli yerleşmelerini artırmış durumdadır (Paksoy, 2012: 292). Son dönemde tüm Batı ülkelerinin, özellikle de Avrupa'nın gündeminde önemli bir yere sahip olan uluslararası göç ve göçmenler meselesi, üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan siyasi ve etnik çatışmalar, küreselleşmeyle gelen yaşam standartları eşitsizliğinden kaynaklanan uzun mesafeli göçler bugünün dünyasında üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmektedir (Danış, 2004: 1). Batı toplumlarıyla da sınırlı kalmayarak hızla yaygınlaşan uluslararası göç ve göçmenlik olgusunun, gerek göç veren ülkeler gerekse de göç alan ülkeler açısından sosyal, siyasal ve ekonomik alanların önemli belirleyicilerinden biri haline geldiğini ve toplumların belirlenen değişkenlerin olumlu ya da olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kaldıklarını söylemek mümkündür (Ünal, 2014: 67).

Uluslararası göç hareketlerinde meydana gelen değişimlerden etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Son yıllarda gerek Türkiye ve çevresinde seyreden konjonktürel gelişmeler gerek Türkiye'nin sergilediği ekonomik büyüme nedeniyle ülkenin uluslararası göçmenlerin tercih ettiği bir coğrafya haline geldiği görülmektedir (Kaya, 2015: 15). Siyasi gelişmeler nedeniyle, Türkiye'nin uluslararası göç akımları açısından önemi sürekli artmaktadır. Sovyetler birliğinin yıkılışı, orta doğudaki siyasi huzursuzluklar, ülkenin coğrafi konumu ve Avrupa ülkeleriyle görece Liberal giriş mevzuatı, Türkiye'yi uluslararası göç haritasında birçok grup için çekici bir transit ve göç alan ülke konumuna getirmektedir (Pusch ve Wilkoszewski, 2010: 8). Türkiye'nin son dönemlerdeki göç ve göçmenlik ilişkilerindeki konumlanışında uluslararası göç hareketlerinin arka planını iyi anlamak gerekmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak, bu bölümde öncelikli olarak uluslararası göç olgusu ve türleri tanımlanmıştır.

Literatürde uluslararası göç olgusu, göç hareketinin düzenli olup olmamasına göre; düzenli/düzensiz göç, gerçekleştiği ülkenin göç yolları üzerindeki konumlanışına göre; hedef/transit ve kaynak ülke, Göç motivasyonlarına göre; İsteğe Bağlı Göç (Göçmen, Ekonomik Göç, Emek Göçü) ve Zorunlu Göç (Sığınmacı, Mülteci, Vatansız Kişi) kavramları ile birlikte ele alınmaktadır (Kahya, 2014: 17-18). Uluslararası göç hareketlerinin görünümüleri belirtildiği gibi çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada ele alınması gereken uluslararası göç çeşitleri noktasında zorunlu göç hareketleri öne çıkmaktadır. Zorunlu göç hareketleriyle ilişkili olarak Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle transit göç/ transit ülke olması üzerinde durulmaktadır. Benzer şekilde zorunlu göçün yasal görünümünün uluslararası hukuk ve ulusal hukukta farklılaşması nedeniyle uluslararası hukukta yer alan sığınmacı, mülteci ve geçici koruma ve ulusal hukukta yer alan sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma kavramlarının tanımlamaları ve farklılıklarına yer verilmiştir.

1.1.1 Uluslararası Göç

Dünya üzerindeki uluslararası göçe ve göçmenlere ilişkin çalışmalar yürüten uluslararası alanda yetkin kuruluş olan Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün tanımlamasına göre, kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad (yerleşik) olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur ve bu hareket, sığınmacıları, mültecileri, yerinden edilmiş kişileri, ekonomik göçmenleri ve diğer amaçlarla hareket eden kişileri kapsar (IOM, 2009: 59).

Göçe neden olan faktörler üzerinden uluslararası göçü açıklayan Deniz (2014: 178)'e göre, siyasi istikrarsızlık, insan hakları ihlali, baskıcı rejimler, iç savaşlar, etnik çatışmalar, iş gücü talebinin azlığı, ekonomik sıkıntılar, coğrafi koşulların yetersizliği ve can güvenliği korkusundan kaçan insanların en azından daha insanca yaşayabilecekleri daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek amaçlarıyla sürekli bir yer değiştirme hareketidir.

İçduygu (2009: 2) ise, uluslararası göçün dinamiklerine yönelik belirgin görüşünü, “insanların daha yüksek gelir elde etmek ve daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olmak için az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere göç ettikleri” gerçeğine dayanmaktadır. Uluslararası göç olgusuna ilişkin bir diğer yaklaşımda, uluslararası göçe

kültürlerarası iletişimde ortaya çıkacak anlaşmazlıklara yüklenen anlamla ilgilidir. Aksoy (2012: 292) uluslararası göçle birlikte, farklı kültürlerin birlikteliğiyle daha fazla oranda insan birlikte çalışmakta ve yaşamakta, bu durumla birlikte çok farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi ile ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Faist (2003: 32) ise uluslararası göçü ‘ulusaşırı alan’ kavramını kullanarak uluslararası göçün farklı bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Bir ulus devletten diğerine olan göçü belirleyen hareketlilik olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası göç olgusunun karmaşık yapısal sorunları olduğunu açıklayan Ünal (2014: 69) ise uluslararası göç meselesini, ekonomik, sosyal, siyasal, hukuksal ve kültürel dinamikleri olan son derece karmaşık ve değişken bir alan olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir. Daha kapsamlı bir açıklamayla neden ve sonuç bağlantısında açıklayan İçduygu ve Sirkeci (1999: 250)’ a göre toplumların tarihsel gelişiminden çıkartacağımız en temel olgulardan birisi de, uluslararası göçün toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığıdır; bu anlamda uluslararası göç; bir sonuçtur. Diğer yandan göçün kendisinin de toplumsal ve ekonomik dönüşümlere katkıda bulunan bir etken olduğu unutulmamalıdır; bu çerçevede uluslararası göç bir nedendir. Açıklamalardan anlaşıldığı gibi göç ilk bakışta tek yönlü bir hareket gibi görünse de aslında ekonomik ve sosyal kapital dönüşleri göz önünde bulundurulduğunda, göçün oldukça dinamik ve çok yönlü bir hareket olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2014: 1692). Daha öncede belirtildiği gibi kendi içinde dinamiği olan ve çok yönlü bir hareket olarak uluslararası göç olgusu çeşitli değişkenlere bağlı olarak sınıflandırılabilen bir olgudur. Uluslararası göçü daha iyi anlamayabilmek için bu göçün çeşitlerinin tanımlarına detaylı bakmakta yarar bulunmaktadır.

1.1.1.1 Düzensiz Göç

Düzensiz göçün sıklıkla yasa dışı göç, kayıt dışı göç, gizli göç, kaçak göç gibi kavramlara karşılık gelecek şekilde ele alındığı görülmektedir (İçduygu ve Aksel, 2012; Kahya, 2014; Lordoğlu, 2015). Uluslararası göç Örgütü(IOM)’ne göre düzensiz göç, gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketlilikler. Düzensiz göç konusunda açık veya genel kabul gören bir tanım yoktur.

Hedef ülkeler açısından, göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapmak veya bir ülkede kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir. Gönderen ülke açısından ise örneğin, bir kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda düzensizlik söz konusudur. Ancak, “yasadışı göç” terimini göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle kısıtlamak gibi bir eğilim söz konusudur (IOM, 2009: 26). Uluslararası Göç Örgütü(IOM) tanımlamasında gizli göç, izinsiz yasadışı giriş ve kayıt dışı göçmen tanımlamalarına da bakılması gerektiğini söylemektedir. IOM (2009: 35)’a göre gizli göç, göç hukuku kurallarını çiğneyerek, gizli ya da saklı şekilde gerçekleşen göç. Ülke vatandaşı olmayan bir kişinin, ülkeye giriş düzenlemelerini ihlal etmesi; ya da ülkeye yasal olarak giriş yapıp göç düzenlemelerini ihlal edecek şekilde süresini aşarak ülkede kalması durumunda gündeme gelebilir. Yaygın kullanılan “düzensiz göç” terimi tercih edilmelidir. İzinsiz/yasa dışı giriş tanımı ise *Sınır Aşan Organize suçlarla Mücadeleye İlişkin BM Sözleşmesi’nin* 3(b) Maddesi(2000)’nde ise “Yasadışı giriş, giriş yapılan devletin yasal giriş için gerekli şartlarına uymaksızın, sınırı geçmek”⁷ anlamında kullanılmaktadır.

Düzensiz göç kavramıyla ilişkili olan düzensiz göçmen ise, yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, diğerlerinin yanı sıra, bir transit veya ev sahibi ülkeye meşru yollarla giriş yapan, ancak izin verilen kalış süresini aşan veya akabinde yetki verilmeden çalışmaya başlayan kişileri içermektedir. Cezai bir anlam taşıması ve göçmenlerin insanlığını göz ardı etmesi bakımından ‘yasadışı’ ifadesinden ziyade ‘düzensiz’ ifadesi tercih edilmektedir (IOM, 2009: 27). Düzensiz göçmenleri mültecilik statüsünün dışında kalanlar olarak tanımlayan İçduygu ve Aksel (2012: 21)’ in dışında diğer bir tanımlama Deniz(2014)’ e göre, geçerli “belgeleri olmadan talep edilen ülkeye yaşamak ve çalışmak için gelen düzensiz göçmenler ve ülkeden ayrılması beklenen ancak ülkeden ayrılmayan mültecilik talepleri reddedilmiş sığınmacılardır” şeklinde ifade edilmektedir. Topçuoğlu (2013)’na göre ise düzensiz göç, en geniş anlamıyla, sınır ötesi insan hareketlerinin

⁷Detaylı bilgi için bakınız http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_45.pdf (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

devletler tarafından kontrol edilemeyen ve gözetlenemeyen göç olarak tanımlanabilmektedir.

1.1.1.2 Transit Göç/ Transit Ülke

Uluslararası göç hareketleri ülkeler arası göç hareketleridir. Bu bağlamda ülke içi göç hareketliliğinde transit göçün tanımından önce kısaca göç alan ve göç veren ülke tanımlamalarının yapılması gerekli görülmektedir. Göç alan ülke hedef ülke ve göç veren ülke ise kaynak ülke olarak tanımlanmaktadır (Kahya, 2014: 19). Transit göç olgusu ise literatür temelinde düzensiz göç kategorisi içinde kullanılmaktadır IOM’a göre transit ülkeyi anlayabilmek için transit ve transit devlet tanımlamalarına da bakmak yararlı görülmektedir. IOM (2009: 85)’ a göre transit ülke, göç akınlarının (düzenli ya da düzensiz) içinden geçtiği ülkedir. Transit, iki ya da daha fazla ülke arasında seyahat ederken geçiş esnasında farklı uzunluklarda gerçekleşen eylem olarak ve Transit devlet ise, genel anlamda, bir kişinin bir hedef ülkeye yolculuk ederken geçtiği bir devlet olarak ele alınmaktadır. Topçuoğlu (2016: 4) ise transit ülke tanımlaması yaparken, literatürdeki tanımlamaların sorgulanmadan ve muğlak bir kavram olarak kullanılmasını eleştirmektedir. Topçuoğlu’na göre Kavram, göçmenlerin bir süre bir ülkede kalıp daha sonra başka bir ülkeye göç etmesine işaret etmektedir.

Bir diğer tanımlama ise, transit ülkeye göç hareketliliğinde bulunan transit göçmenlere yöneliktir. Bu bağlamda “transit göçmenler, başka bir ülkeye, genellikle daha gelişmiş bir ülkeye ve çoğunlukla Avrupa’ya seyahatleri sırasında Türkiye topraklarını kullanan kişiler” (İçduygu ve Aksel, 2012: 22) olarak tanımlanmaktadır. Transit göçmeni, düzensiz göçmen tanımlaması içinde alan Akçadağ (2012: 5), içinde bulunduğu ekonomik vs. koşullar nedeniyle ülkesini gönüllü olarak terk eden kişi olarak belirlemektedir. Transit devletin koruması altında olmamasından dolayı transit göçmenlerin ülkeye yasa dışı girişi ya da yasal yollardan geldikten sonra gerekli izni almayarak kalmaya devam etmesi durumunda sınır dışı edilmesini doğal bir sonuç olarak karşılamaktadır. Belirtilenlerden hareketle transit göç kavramını, ülkede kalmalarına hukuksal olarak izin verilmeyen ancak üçüncü bir ülkeye geçerken bir ülkeyi kullanan kişilerdir.

1.1.1.3 Zorunlu Göç

Yaşadıkları yerlerde can güvenliği tehlikede olan, güvenlik sorunlarıyla karşılaşan insanların zorunlu olarak kendi istekleri dışında güvenli buldukları başka ülkelere gittikleri bilinmektedir (Deniz, 2009; Akçadağ, 2012; Kaya, 2015). Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'un tanımlamasına göre zorunlu göç, göç sürecine katılımda bireylerin kendi isteklerinin dışında gerçekleşen göç biçimini anlatmaktadır. Doğal ya da insanın sebep olduğu nedenlerden dolayı, içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de barındıran bir zorlama unsuru bulunan göç hareketidir (IOM, 2009: 103). IOM, zorunlu göçü göçmenlerin ırk, din, tabiiyet, siyasi görüş veya belirli bir sosyal gruba mensubiyetten dolayı yaşam veya özgürlüğünün tehdit altında olması durumunda kendi arzuları dışında gerçekleşen mecburi kabul ediş olarak da tanımlamaktadır.

Doğal afetlerden başlayıp savaşımlara ve ülke içi kargaşaya kadar uzanan temel etmenler zorunlu göçün etkenlerindendir (Kaya, 2015: 23). Bahsedilen nedenlerden dolayı kendi ülkelerinde yerinden edilen, başka ülkelere göç etmek zorunda kalan ve gittikleri ülkelerde ulusal ve uluslararası hukuki sorunlarla karşı karşıya kalan göçmen gruplar bulunmaktadır. Bu durum karşısında çeşitli uluslararası kuruluşlar ve devletlerin girişiyle kitlesel ve bireysel göç hareketlerinin oluşturduğu sorunların çözümüne yönelik çabalar artmış ve bir takım evrensel sözleşmeler imzalanmıştır. Bunlardan en önemlisi, mültecilerin hukuki statülerini belirleyen ve aynı zamanda mülteci haklarını düzenleyen 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'dir (Deniz, 2009: 190). Zorunlu uluslararası göçlerin öznesi olan gruplar ise bu bağlamda sığınmacılar ve mülteciler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kahya, 2014: 23). Bu nedenle Sığınmacı ve mülteci tanımlamalarının detaylı bir şekilde yapılması gerekmektedir.

1.1.1.4 Sığınmacı/Mülteci

Zorunlu göçün özneleri olan grupların tanımlaması uluslararası hukuk ve ulusal hukukta farklılık göstermektedir. Sığınmacı ve mülteci kavramları literatürde sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu iki kavram birbiriyle bağlantılı olsa da belirli noktalarda farklılık bulunmaktadır. Mülteci ve sığınmacı olarak tanımlanan kişiler ekonomik veya başka bir kazanç amaçlı kendi istekleri doğrultusunda göç eden kişilerden farklı olarak çatışma ve şiddetten kaçan kişiler (Castles ve Miller, 2008: 144)

olmaları yönüyle benzerlik göstermektedirler. Bu iki kavrama tanımlanmış farklılık ise, hukuki bağlamda tanınmış olan statüyle ilgilidir. Sığınmacı, mülteci olduğu iddiasıyla ülkesini terk eden ama mültecilik statü başvurusu sonuçlanmamış kişiyken mülteci, sığınma başvurusu kabul edilen kişidir.⁸ Bir anlamda sığınmacılık belli bir statüsü olmayan kişilere karşılık gelirken, mültecilik ise başvuru talebinde bulunan ve talebi kabul edilen kişilere verilmiş bir statüdür (Kartal ve Başçı, 2014: 277). Diğer bir ifadeyle mültecilik, sığınma başvurusundan sonra yapılan inceleme sonucunda elde edilen ve Birleşmiş Milletler tarafından verilen bir statüdür (Deniz, 2009: 189). Belirtilenler bağlamında sığınmacı ve mülteci kavramlarının tanımlarına detaylı bir şekilde bakmakta fayda görülmektedir.

Sığınmacı kavramı zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir IOM(2009: 74). IOM'un (2009) sığınma tanımı ise, bir devletin geri göndermeme ilkesi ve uluslararası veya ulusal düzeyde tanıdığı mülteci haklarına dayalı olarak topraklarında verdiği bir koruma türüdür. Vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkede koruma sağlanamayan, bilhassa ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten korkan kişiye verilmektedir. Başka bir ifadeyle sığınmacı, ülkesini terk etmek zorunda kalan ama mültecilik başvurusu sonuçlanmamış kişidir (Ünal, 2014: 71).

Sığınma hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. maddesinde "Herkesin zulüm karşısında sığınma hakkı vardır" ifadesiyle temel bir hak olarak vurgulanmaktadır (Kartal ve Başçı, 2014: 276). Castler ve Miller (2008: 145)'in yorumuyla sığınmacılar, uluslararası sınırlar içinde koruma arayışında olan ancak mülteci statüleri henüz karara bağlanmamış kişilerdir. Tanımlanması gereken diğer bir kavram ise mülteciliktir. 1951 Cenevre Sözleşmesi⁹'nde yer alan Mülteci tanımlaması ise şu şekildedir:

⁸ Bk. İltica ve göçmenlik <http://ilticavegocmenlik.tr.gg/M.ue.lteci-Nedir.htm>; http://www.hyd.org.tr/multecielkitabi/kitap17_.asp?idm=mands

⁹ <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> (Erişim Tarihi: 10.05.2018). Cenevre Sözleşmesiyle ilgili kapsamlı bilgi alabilmek için bakınız.

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her kişi” olarak tanımlamıştır (Madde 1/ 2).

Mülteciler, uluslararası hukuk tarafından tanımlanır ve korunurlar. Mülteciler; eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak da ‘uluslararası koruma’ talebinde bulunan kişilerdir. Can güvenliklerinin olmaması, çatışma veya savaş ortamından kaçtıkları için yakın bölgelerdeki ülkelerde güvenlik arama amacıyla ülkelerinin milli sınırları dışına çıkmaktadırlar. Bu nedenle de devletler, BMMYK ve ilgili kuruluşların desteğini kazanarak uluslararası ‘mülteci’ statüsü tanırlar. Bu kadar detaylı olarak tanımlanmalarının sebebi ise, evlerine geri dönememeleridir; ve bu nedenle de başka yere sığınmak zorundadırlar¹⁰(UNHCR, 2016). Uluslararası hukukta mültecilik, talepte bulunan ve zor durumda olduğu anlaşılan kişilere korunma hakkı çerçevesinde verilen bir statü (Danış, 2004; Kahya, 2014) tanımlanmaktadır.

Hukuksal açıdan Türkiye’de bulunan yabancılar için 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK) çıkarılmıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun amacı ise şu şekilde açıklanmıştır; “Yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılar sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ve İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir” (Madde 1). Ulusal hukukta 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK)’nun maddelerine dayalı olarak “şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma” statüleri de Türkiye’de bulunan yabancılar için uygulanması kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, 2013). Bu bağlamda zorunlu göçün ulusal hukuktaki görünümü olan 6458 sayılı kanundaki Şartlı Mülteci tanımlaması;

¹⁰http://www.unhcr.org.cy/fileadmin/user_upload/Images/UNHCR_Refugees_Immigrants_Trk_FINAL.pdf (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir (Madde 62(1)).

Pek çok mülteci süregelen çatışmalar, savaşlar ve zulüm nedeniyle evine geri dönememektedir. Bu kişiler koruma talebinde bulunduğu ülkede kendileri için tehlikeli olabilecek durumlar içinde veya belirli ihtiyaçları karşılanamadan yaşamaktadır. Bu tür durumlarda, UNHCR mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerine yardımcı olmaktadır. Üçüncü ülkeye yerleştirme, mültecilerin sığındıkları ülkeden, koruma ve ihtiyaç duydukları yardıma ulaşacakları bir başka ülkeye gönderilmelerine olanak tanıyan bir çözümdür.¹¹ Açıklamalardan hareketle Avrupa kökenli olmayan ama mülteci olduğu benimsenen kişiler şartlı mülteci olarak ülkede koruma altına alınan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek şartıyla konumlandırılır.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nın zorunlu göç bağlamında statü tanıdığı ikinci koruma tanımı ise;

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir (Madde 63(1)).

¹¹ <http://www.unhcr.org/tr/ucuncu-ulkeye-yerlestirme> (Erişim Tarihi: 11.05.2018). UNHCR’nin üçüncü ülkeye yerleştirme için detaylı açıklamasına bakınız.

Tanımlamadan da anlaşılacağı gibi ikincil koruma, mülteci veya şartlı mülteci olarak statü tanınmayan fakat ülkeden geri gönderilme süreci uygulandığı takdirde can güvenliğinin tehlikeye gireceği anlaşılan kişilere Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında verilen bir statüdür. Türkiye'nin devlet politikaları ve siyasal süreçleri noktasında 6458 sayılı YUKK'da tanımlanan Suriyelilere “geçici koruma statüsü” verilmiştir. Yabancılar ve uluslararası Koruma Kanunu'nun 91(1). Maddesinde geçici koruma şu şekilde tanımlanmaktadır;

“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir”.

1.1.2 Çocuk/Çocuk Emeği

Çocuk kavramının tanımında dünyada çocuk haklarının başlıca savunucusu olan UNICEF'in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ndeki tanıma öncelik vermek doğru olacaktır. Bu sözleşmeyi önemli kılan özellik ise, çocuk kavramının yansımalarını ve çocuk haklarını evrensel anlamda bütünleyici olarak ele alıyor olmasıdır (Canbulut, 2014: 87). UNICEF'in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ndeki çocuk tanımı, “ilgili hukuk sisteminde reşit olma yaşı daha küçük belirlenmediği sürece, on sekiz yaşın altındaki her kişi” (UNICEF, 2004: 5) olarak (Madde 1) ifade edilmektedir. Türk Ceza Kanunu da bu tanımı kabul etmiş ve çocuk için “yaşamın doğuştan ergenliğe kadar süren dönemini yaşayan varlık” olarak tanımlamıştır. Tanıma ek olarak çocuğu zihinsel, fiziksel ve ruhsal yönden tam bir olgunluğa erişmemiş toplumdaki rol ve görevlerini henüz öğrenmekte olan bakıma ve eğitime ihtiyacı olan varlık olarak kabul etmektedir¹² (Ceza Hukuku, 2013). Türkiye'de 3 Temmuz 2005 tarihli 5395 sayılı kanunla kabul edilen Çocuk Koruma Kanunu'nda ise, UNICEF'in tanımını kabul ederek çocuğun tanımı, “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak verilmektedir (Madde 3(1)). Diğer bir tanımlama ise, gelişimin tamamlanmaması üzerinden ele alınan “çoğunlukla bedensel ve zihinsel gelişimini henüz tamamlamamış bireyler için kullanılan bir kategori” ifadesiyle belirtilmektedir (Şentöregil, 2017: 5).

¹² <http://www.aghukuk.org/makale-detay.php?id=130> (Erişim Tarihi: 14.05.2018). Ceza hukukunda çocuk kavramı ve çocuğun tarihsel gelişimi hakkında detaylı bilgi almak için bakınız.

Çocuğun tanımlanmasında karşımıza çıkan ortak bağlam ise, çocuk tanımının hayata karşı korunaksız ve savunmasız durumda bulunduğu ve bu nedenle de özel bir korumaya ihtiyacı olan bir dönemi yansıttığı gerçeğidir (Şahin, 2009: 3).

Uluslararası bir nitelik taşıyan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin maddelerine detaylı olarak bakmanın çalışmanın konusu olan mülteci çocuk emeğinin bağlamını anlama noktasında gerekli olduğu düşünülmektedir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan "taraf devletler, bu sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler" (Madde 2). Bu madde çocuklar arasında hiçbir ayırım gözetmeden her bir çocuğun hakkını güvence altına almaktadır. Bahsedilen sözleşmede çocuğa tanımlanan haklar bağlamında her türlü olay karşısında çocuğun yararı gözetilmektedir. Çocuğun yararı bu sözleşmede şu şekilde açıklanmaktadır; "Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir (Madde 3(1)).

Bahsedilen sözleşmedeki diğer bir madde de çocuğun yaşama hakkı güvence altına alınmakta ve çocuğun sosyal yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan tüm önlemleri de göz önünde bulundurmaktadır. Açıklamalara yönelik tanımlamalar; taraf devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler (Madde 6(1)) ve taraf devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler (Madde 6(2)). Çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri kapsamında da çocuğu koruma altına almaktadır. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık ya da ahlaki ya da başkalarının temel hakları ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılma (Madde 14 (3)) ifadesi de eklenmiştir. Yönetmelik kapsamında "her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğu" ifadesi de verilmektedir (Madde 27(1)). Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel gelişiminin gerçekleşmesi noktasında fırsat eşitliği tanıyarak "eğitim hakkı" olduğunu söylemektedir (Madde 28(1)). Sözleşme de çocukluğun gerekliliklerinden olan oyun

hakkının korunmasına da yer verilmiştir. “Çocuğun dinlenmesi, boş zaman değerlendirilmesi, oynama ve yaşına uygun eğlencelerde bulunması ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılması hakkı” (Madde 31(1)) çocuk olmanın gerekliliklerini yerine getirmeyi destekleme noktasında değerlidir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de yer alan çocuğun çalıştırılmasına karşı korunma hakkı olduğu maddesine de yer verilmektedir. Sözleşmede “çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını” kabul etmektedir (Madde 32 (1)). Çocuğun çalıştırılmasına karşı korunmasının yanında çalışma yaş sınırı ve çalışma saatlerinin de düzenlenmesi gerektiği açıklanmaktadır. Sözleşmede, işe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler (Madde 32 (a)) ve çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri (Madde32(b)) yapılması gerektiği de bulunmaktadır. Çocuğun çalışma olgusuna yönelik ifade edilen maddeleri daha kapsamlı olarak “esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğun korunması” (Madde 36) ifadesiyle güvence altına almaktadır.

Madde 39’ da ise, her türlü ihmal, sömürü ya da suiistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemlerin alınması detaylı bir şekilde verilmektedir.

Çocuk olmanın tanımlanması ve çocuğun korunması kapsamında alınan önlemlere rağmen çocukların ‘çocuk olmanın’ uzağında bir yaşam sürdürdükleri ve emek piyasasına katıldıkları bilinmektedir. Göçmen emeğinin bir görünümü olan mülteci çocuk emeği bağlamından bakıldığında Ünal (2010: 9) ‘ ın ifadesiyle, “göç edilen yerlere öncelikle ekonomik açıdan tutunmaya çalışan aileler için geçerli olan çalışma kodlarının çocuklar içinde uygun olduğunun düşünülmesi” göç eden çocuklar için emeğin bir parçası olmalarının kaçınılmazlığını oluşturmaktadır. Belirtilen açıdan bakıldığında çocuk emeğinin kullanımı veya çocuğun erken yaşta çalışma yaşamında yer alması sorunu, birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de yaşanan temel problemlerden birisidir (Bilgin, 2009: 233).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın hazırladığı “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı” (2017-2023) 'na göre Türkiye’de çocuk emeğine katılanların sayısı 890 bindir. Açıklanan rakam açıktır ki kayıt altına alınabilen çocuk emeği rakamlarıdır ve dolayısıyla rakamların daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Çocuk emeğine katılmak çocukların gelişimlerine engel olabilecek kötü koşullardan korunmalarını ve oyun oynayarak, eğlenerek çocukluklarını yaşamaları ve eğitimlerine devam etmelerini engellemektedir. Bu engellerin en önemlilerinden biri de çocuk emeğidir. Çocuk emeği genelde insan hakları, özelde ise çocuk hakları sorunudur (Erbay, 2008: 1-3).

Çocuk emeğinin tanımlamalarında uluslararası çalışma kuruluşu olan Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO) 'ne öncelik vermek gerekmektedir. ILO'ya göre çocuk emeği, çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar verici işlerde istihdam edilmesi olarak ifade edilmektedir¹³. Bununla beraber, BM Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk emeğini “çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş” olarak tanımlamıştır.¹⁴ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ise çocuk emeğinin tanımı, 4857 sayılı İş Kanununun 71. maddesine dayanılarak çıkarılan Çocuk ve Genç Emeğinin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde yapılmıştır. Bu maddeye göre; çocuk emeği, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi, genç emeği de 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, aynı maddede hafif işin tanımı yapılmış olup çocuk ve genç emeğinin, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceği hükme bağlanmıştır (ÇSGB, 2017).

¹³ <http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> (Erişim Tarihi: 15.05.2018). ILO'nun (Birleşmiş Milletlerin ihtisas kuruluşu) çocuk emeğine yönelik tanımları, Türkiye'deki çocuk emeğinin sorunlarına yönelik açıklamalarına ve İstatistiksel olarak çocuk emeği sayısına detaylı bir şekilde ulaşmak için bakınız.

¹⁴ https://www.unicef.org/turkey/dn_2006/cp41.html (Erişim Tarihi: 15.05.2018).

Başka bir tanımlama ise, 2015 yılında İş Kanununda yer almaktadır. Kanunun 71. maddesinde yapılan değişiklikle 14 yaşını doldurmamış çocukların bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilecekleri maddelerle belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2003).¹⁵ 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda da 15 yaşını bitirmiş, ancak 18 yaşını doldurmamış kişiler genç çalışan olarak tanımlanmıştır (ÇSGB, 2017). Barışık vd.(2016: 162) ise çocuk emeğini “çocukları yaşamdan alıkoyan, zihinsel ve fiziki gelişimlerini olumsuz etkileyen işler” olarak tanımlamaktadır. Çocuk emeğine yönelik ilgili kurumlarda geçen tanımlamalar çocukların yaşlarına vurgu yapmakta ve emek sürecine katılmaları sonucunda “çocukluklarını yaşamama” olgusunun oluşabileceğine vurgu yapmaktadır.

Bahsedilen yasalarla da çocukların emek piyasasına girmemeleri gerektiği düşüncesi belli bir çerçeveye alınmış olsa da çocukların çalışmak zorunda kaldıkları bilinmektedir. Göçmenler ve bir parçası olarak göçmen çocuklar gittikleri ülkelerde vatandaşlarla aynı haklara sahip olmadıkları için cinsiyet, etnisite ve yaşa göre gruplanabilen ‘daha kötü koşullarda çalışmaya razı’ bir emek arzı oluşturmaktadırlar (Topçuoğlu, 2015: 117). Suriyeli işgücü emeğinin, gerek işgücü piyasasını oluşturan emekçiler, gerek işverenler gerekse de işgücü piyasasını düzenleyici ve denetleyici rolü ile devlet kurumlarının birbirine benzeyen ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla “ülkenin ucuz işgücü havuzu için muazzam bir kaynak” olarak görüldüğü ortadadır (Çınar, 2018: 133).

1.1.2.1 Refakatsiz Çocuk

Zorunlu göç deneyimine maruz kalan çocuklar, kendi ülkesinden ve kendi kültüründen uzaklaşmaktadır (Akıllı ve Dirikoç, 2015: 252). Bu noktada mülteci çocukların maruz kaldıkları olaylara ek olarak refakatsiz çocuklar ise, ailesinden uzakta, ekonomik ve sosyal yoksunluklar ve sorunlar içinde karmaşık bir çocukluk dönemi geçirmek durumunda kalmaktadır (Akıllı ve Dirikoç, 2015; HYD, 2010). Göç hareketleri nedeniyle aileleri olmadan tek başlarına göç eden refakatsiz çocuklar en

¹⁵ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm> (Erişim Tairhi: 15.05.2018). 4857 sayılı İş Kanunu Yönetmeliği için bakınız.

hassas durumda olan grubu oluşturmaktadır (HYD, 2010; Atasü-Topcuoğlu, 2014; TOHAV, 2014). Refakatsiz çocukların ülkeye girişleri, çoğunlukla yasa dışı yollarla olmaktadır. Geldiği ülkede ve Türkiye’de faaliyet gösteren göçmen kaçakçılarının yardımıyla, ülke sınırlarını, onlarca kişiden oluşan gruplar halinde yasa dışı yollarla geçmektedirler (Atasü-Topcuoğlu vd., 2014: 17). Söylemlerden hareketle refakatsiz çocuk kavramının tanımı, “sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı süreç, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu” (YUKK, 2013: 2) ifade etmektedir. Çalışmanın konusu olan refakatsiz çocuk mülteci tanımı ise, Türkiye’de bulunan ve BMMYK’ya “mültecilik”, Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı’na “sığınma” başvurusunda bulunmak isteyen, başvuruda bulunmuş olan ya da bu statülerden birine sahip olarak tanınmış tüm refakatsiz çocukları kapsamaktadır (TOHAV, 2014). Mülteci çocuklar göç ettikleri yerlerde yeniden edinme sürecinde yabancılık ve uyum sorunu yaşarken, refakatsiz mülteci çocuklar ailesiz kaldıkları için yabancılık ve uyum sorununun yanında refakatsiz mülteci çocukların anne ve babalarının desteğinden, ilgisinden, sevgisinden ve korumasından yoksundurlar (Harunoğulları, 2016: 44).

Refakatsiz çocukların karşılaştıkları zorluklar bağlamında ele alınan temel hususları ise; “refakatsiz çocuk” olarak tanımlanabilmeleri sorunu, kendilerine bireysel vasi atanmaması, yetişkinlerle birlikte geri gönderme merkezlerine kapatılıp sınır dışı edilmeleri gibi başlıca sorunlardır. Dahası yerleştirildikleri kurumlarda tercümanların bulunmaması ve bu kurumlardan 18 yaşından sonra ayrılmak durumunda olmalarının kaygı başta olmak üzere psikolojik etkiler yaratması ve kamu hizmetlerine erişim konusunda engellere maruz kalmaları oluşturmaktadır (HYD, 2010; Yakmaz, 2014). Atasü-Topcuoğlu vd., (2014, 22-25)’nin yaptığı nitel bir çalışma olarak karşımıza çıkan refakatsiz çocuklara yönelik değerlendirme raporunda açıkladıkları diğer sorunlar ise, Türkçe öğrenme sorunları, eğitimlerini sürdürememe sorunları, mesleki eğitim yetersizliği, çocukların çalışma yaşamlarına girmesi gibi değişkenlerdir.

BMMYK’nın mülteci çocukların korunmasına dair getirmiş olduğu temel kurallardan birisi refakatsiz çocuklar için kalıcı hareket noktasının çocuğun yüksek

yararının gözetilmesi olması¹⁶ gerektiği düşüncesidir. Refakatsiz mülteci çocuklara ise, sığınmacı olmalarından önce çocuk oldukları bilinciyle muamele edilmelidir. Uluslararası ve ulusal yasalar dahilindeki hakları tanınmalı; Türkiyeli çocuklara tanınan tüm haklara aynı düzeyde erişim olanağı sağlanmalıdır (HYD, 2010). Koruma talep eden refakatsiz çocukların sınırlardan girişi hiçbir şekilde engellenmemeli ve geri gönderilmemelidirler. İdari gerekçelerle hiçbir şekilde giriş noktalarındaki sınır yetkilileri tarafından detaylı mülakatlara tabi tutulmamalıdır.¹⁷ Refakatsiz bir çocuğun acilen devlet korumasına alınması gereken durumlarda çocuk, mahkeme kararı olmaksızın SHÇEK korumasına alınmaktadır (Yakmaz, 2014: 11).

Helsinki Yurttaşlar Derneği (2010) “*Askıya Alınmış Çocukluk: Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu*” raporunda refakatsiz mülteci çocuklar için politik önerileri ise şu şekildedir;

- Refakatsiz mülteci çocukların zulüm görecekları yerlere geri gönderilme (refoulement) risklerini ortadan kaldırmak, sağlık ve diğer hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak için, sığınma başvuruları hakkında verilen olumlu kararlar resmi olarak kendilerine, vasilerine ve hukuki temsilcilerine tebliğ edilmelidir.
- Sığınma başvuruları reddedilen refakatsiz çocuklar zorla sınır dışı edilmemelidir.
- Refakatsiz mülteci çocuklarla ilgili tüm kamu kurumlarında nitelikli tercümanlar istihdam edilmeli; tercümanlara gerekli eğitimler verilmelidir.
- Refakatsiz mülteci çocuklar, Türkiyeli çocukların eğitime katılım imkânlarıyla aynı imkânlarla sahip olmalı; çocuk olarak tespit edildikten sonra olabildiğince çabuk bir devlet okuluna kayıt olmaları sağlanmalıdır. Eğitimciler, refakatsiz mülteci çocuklarla ilgili yasalar konusunda bilgilendirilmeli ve bu şekilde refakatsiz mülteci çocukların eğitime erişimleri önündeki ayrımcı kısıtlamalar önlenmelidir. Eğitim ile ilgili resmi belgelerinin olmaması durumunda eğitim seviyelerinin

¹⁶ 24372 Sayılı Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği (Erişim Tarihi: 15.05.2018).

¹⁷ SHEÇEK Genel Müdürlüğü 2010/03 Sayılı Genelgesi(15.05.2018).

belirlenebilmesini sağlayacak yöntemler geliştirilmeli ve uygulamaya konmalıdır.

- Refakatsiz mülteci çocukların sağlık hizmetlerine Türkiyeli çocuklar ile aynı derecede erişimi sağlanmalı; kendilerine ücretsiz sağlık hizmetinden yararlanabilmeleri için ikamet tezkeresi ve kimlik numarası verilmelidir.¹⁸

Çalışmanın konusu kapsamında ilişkili kavramlar literatür temelli ve ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde anlatılmaya çalışılmıştır. Diğer bölümde ise mülteci çocuk emeğini açıklamaya yönelik kuramsal tartışmalar ele alınmıştır.

1.2 MÜLTECİ ÇOCUK EMEĞİNİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK KURAMSAL BİR TARTIŞMA

1.2.1 Çocuk Emeğini Uluslararası Göç Teorileri Çerçevesinde Düşünmek

Literatürde mülteci çocuk emeği üzerine yapılan kuramsal değerlendirmeler emek göçü süreci üzerinden ele alınmaktadır. Kuramsal düzlemde çocuk emeğinin niteliğini açıklamaya yönelik doğrudan yaklaşımlar bulunmamaktadır. Emek kuramları yetişkin emeğinin durumunu açıklamaya yöneliktir. Çalışmada, göç kuramları içinde yetişkin emeğini açıklayan kuramlardan ikili emek piyasası kuramı, emek göçünün yeni ekonomisi kuramı, Marksist kuram ve dünya sistemleri kuramı üzerinden kuramsal bir çerçeve oluşturulup, uluslararası göç kuramları üzerinden çocuk emeğinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.2.1.1 İkili Emek Piyasası Kuramı

1980’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmış bir teori olan ikili emek piyasası teorisinin öncü savunucusu Michael J. Piorre’dir. Piorre’nin teorisi, göçmenlerin hangi alanlarda ve hangi koşullarda çalıştıkları kısmıyla ilgilenen bir niteliğe sahiptir. Piorre’nin ikili (çift yönlü) emek piyasası modeli düşük ücretle çalışanların, gelişmemiş bölgelerden gelişmiş endüstriyel ekonomi sektörlerine göçünü temel almaktadır

¹⁸ http://www.hyd.org.tr/attachments/article/62/askiya_alinmis_cocukluk_-_rapor.pdf (Erişim Tarihi: 15.05.2018). Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, detaylı bilgi için bakınız.

(Güllüpinar, 2012; Kahya, 2014). Bu teoriye göre, gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru göç hareketliliği, göçmen emekçi talebi ekonominin yapısal gereksinimlerinden doğmaktadır. Göçmen kabul eden gelişmiş toplumlardaki düşük düzeyli ücretler, göçmen emeğinin sayısındaki yükselişe rağmen artmamaktadır. Ücretler, sosyal ve kurumsal mekanizmalar tarafından belirlenmektedir. Göçmen emeği arzındaki artışa paralel olarak düşük düzeyli ücretler de düşebilmekte, düşük düzeyli ücretlerin daha da düşmesine sosyal ve kurumsal denetimler engel olmamaktadır. Bu nedenle göçmenler, modern endüstri sonrası ekonomilerde yapısal olarak oluşan bir emek talebiyle karşılaşmaktadır (Massey vd., 1993). Gelişmiş endüstriyel ekonomilerde, göçmen emeğinin çalışma şartları ile iş gücü piyasasına entegre olması oldukça önem taşıyan bir durumdur (Kahya, 2014: 35).

Emek gücü piyasasında birbirinden farklı işlerin bulunduğu ve farklı emek gruplarının istihdam edildiği birincil ve ikincil işgücü piyasalarından oluştuğu varsayımını kabul etmektedir (Uyanık, 1999: 2). Birincil ve ikincil piyasaların varlığının kabul edilmesi ise gelişmiş ekonomilerde gerek işgücü piyasasının genelinde gerekse işletme düzeyinde sermaye yoğun sektörler ile emek yoğun sektörlerin varlığına bağlı olarak işgücü piyasasında ikili (tabakalı) bir yapının oluşmasının doğal olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Lordoğlu vd., 2004). Sermaye yoğun birincil sektördeki emekçiler ileri teknoloji ve donanım ile çalışan ve yaptıkları işler yoğun bilgi ve yetenek gerektiren nitelikli emekçilerdir. İşverenler bu emeği eğiterek onlara yatırım yaptıkları için kolayca onlardan vazgeçip işten çıkaramazlar. Sermaye ve nitelikli işgücü arasında birbirini tamamlayıcılık vardır. İstikrarsız istihdam koşullarının hüküm sürdüğü ikincil sektör işlerinde ise çoğu zaman göçmen emeği niteliksiz işleri yapmaktadır ve ekonomik kriz dönemlerinde işlerine kolayca son verilebilir. İşlerine kolayca son verilebilmesinin nedeni ise işverenin göçmen emeğine herhangi bir yatırım yapmaması, donanımlarından yararlanmamaları ve onları gerekli gördükleri iş gücü açığını kapatmaları için çalıştırması gerçeğiyle ilişkilidir. Bu nedenle çalışma koşullarının ağırlığı ve işte ilerleme imkânlarının olmaması yerli emeğinin bu işleri kabul etmesini zorlaştırmaktadır (Toksöz, 2006: 17). Burada ifade edilmeye çalışılan meslek grupları için iş yeri kalitesi düzleminde farklı iki ucu temsil etmesinin yanında, sosyo-ekonomik mekanizmalarla ayakta tutunabilen ve birinci(nitelikli) iş gücü piyasasından ikinci(niteliksiz/göçmen emeği) iş gücü piyasasına doğru olan sınırların esnek olmadığı

ve geçişlerin zor olduğu iki zıt bölümü belirttiği ifade edilmektedir (Uyanık, 1999: 3). Belirtilen farklılaşma diğer bir ifadeyle işgücünün birincil ve ikincil sektörlere bölünmesi göç alan ülkedeki etnik bölünmeyle yakından ilişkilidir. Daha önce de ifade edildiği gibi ikincil sektörde yer alanlar göçmen emeğini temsil etmektedirler. Göçmen emeğinin karşılığı ise, yerel hiyerarşi sıralamasının bir parçası olarak görülmediği için düşük ücretli ve statüsüz işleri kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Sonuç olarak ikili emek piyasası teorisine göre göçmen emeği, günümüz endüstri-sonrası toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve göçmen emeğinin ücretlerinin düşük düzeyde olması da toplumsal ve kurumsal mekanizmalardır (Güllüpnar, 2012: 65-67).

1.2.1.2 Emek Göçünün Yeni Ekonomisi Kuramı

Neo-klasik ekonomi modelleri, ekonomik bir birim olarak sadece göçmenin kendisini temel almaktadırlar. Analizlerinde bireyin kendi özel çıkarları çerçevesinde, dışarıdaki herhangi bir etkiye maruz kalmadan göç kararı aldığını düşünmektedirler. Uluslararası göç sürecini, göçmen bireyin kendi anavatanıyla ilgili kan/aile bağı ve kültürel bağlılığı ile ilgili özellikleri hesaba katmadan hareket etmektedirler (Güllüpnar, 2012: 62). Emek göçünün yeni ekonomisi teorisi ise söylenenlerden farklı bir anlayışı yansıtmaktadır. 1990'lı yıllarda Oded Stark tarafından geliştirilen bu teori neo-klasik geleneğe dayanmakla birlikte göç kararının sadece bireyler tarafından değil, gruplar tarafından verildiğini, özellikle aile ve hane halkının etkili olduğunu, göçün bir aile stratejisi olduğunu öne sürmektedir. Yeni ekonomi teorisine göre göç kararı yalnızca bireysel aktörler tarafından alınmamaktadır. Göç kararı, kolektif bir aile kararıdır. Göçlerde bireyin değil ailenin ve hane halkının kararı ve davranışları önemlidir (Toksöz, 2006; Güllüpnar, 2012).

Emek göçünün yeni ekonomi teorisinde göç etme kararı tüm aile bireyleriyle ortak verilmekte ancak aile bireylerinin hepsi göçe katılmamakta, aile içinde ortak bir kararla tercih edilen belirli kişilerin göç etmesinin kararlaştırıldığı bilinmektedir. Yapılan tercihin nedeni ise, ailenin gelir ve statüsünü yüksek seviyede tutarken, risklerini azaltmayı amaçlamalarındandır (Hagen ve Zanker, 2008: 12). Göçün yeni ekonomisi teorisine göre göçmenlerin kararları, ülkelerindeki koşullara göre şekillenen kapsamlı bir dizi faktörden etkilenmektedir. Bunun yanında göçmenlerin kararlarının tamamen bireysel çıkarlarının ön plana çıkmasından ziyade, içinde bulundukları ailenin

hem gelir riski hem de çeşitli piyasa başarısızlıklarına karşı verdiği bir cevap şeklinde ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Massey vd., 1993). Toksöz (2006: 20) ‘ e göre göç süreci, yalnızca iki ülke arasındaki ücret farklılıkları sebebiyle değil, güvensizlik, göreceli yoksulluk, risk azaltma/paylaşma ve gelir kaynaklarını farklılaştırma gibi çeşitli faktörlerin toplamı sonucunda ortaya çıkmaktadır. Emek göçünün yeni ekonomi teorisinin, mikro düzeyde bir kuram olduğu söylenebilir. Buradaki önemli boyut göç sürecinde sadece bireyi değil aileyi de temel almasıdır. Göç sürecine ailenin kolektif bilinçle karar vermesi ve hane çıkarlarının gözetilmesiyle ilişkilendirilen bir teoridir.

1.2.1.3 Tarihsel-Yapısalcı Kuramlar

1970’lerde ortaya çıkan yaklaşım uluslararası göçü açıklayan alternatif bir göç yaklaşımı olarak ifade edilmektedir. Entelektüel temellerini Marksist politik ekonomi ve dünya sistemi teorisinde açıklayan bu yaklaşım, dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomi ve siyasal güç dağılımına vurgu yapmaktadır. Bu kuram temelinde göç, sermaye için ucuz emek hareketi olarak görülmekte ve zenginlerin daha zengin olduğu bir anlayış geliştirerek eşitsizliğin artması ve yoksul ülkelerin kaynaklarının sömürülmesi temelinde değerlendirilmektedir (Castles ve Miller, 2008: 34-35).

1.2.1.3.1 Dünya Sistemleri Kuramı

1960’lı yıllar işlevselci pozitivizmin eleştirilip sosyolojinin tarihle buluştuğu yıllar olarak anılırken bu durumu eleştiren ve tarihsel sosyolojinin savunucu olan Wallerstein, tüm toplumlara uygulanabilecek makro sosyolojik bir kuram arayışında olan bir kuramcı olarak karşımıza çıkmaktadır (Cizreli, 2015: 33). 1970’li yıllarda temel kavramlarını Wallerstein’in ortaya koyduğu, uluslararası göç bağlamında Amin, Galtung, Castle ve Kosack tarafından geliştirilen uluslararası emek göçü teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹ Bu kuram “merkez ülke-çevre ülke” ilişkileri ya da “gelişmiş-az gelişmiş” ülkeler arasındaki sömürü ilişkilerinden yola çıkarak uluslararası emek göçünü açıklamaya çalışan uluslararası göçü meydana getiren merkez ülkelerin emeğe olan ihtiyaçlarıdır (Çağlayan, 2006; Toksöz, 2006; Güllüpnar, 2012; Kahya, 2014; Özbek, 2014). Bu kurama göre kapitalist ilişkilerin çevresel ve kapitalist olmayan

¹⁹ <http://www.ibrahimbayraktar.net/2014/06/goc-olgusu-ve-uluslararası-goc-kuramlar.html>

toplumları etkilemesi ülke dışına göç etmeye neden olan bir göç hareketliliği oluşturmaktadır (Özbek, 2014: 24).²⁰ Dünya sistemi teorisinde çevre ülkelerinin kontrolünde bulunan hammadde ve emek gücü kapitalist yayılmanın sonucunda merkez ülkelerin kontrolüne geçmektedir. Gelişmiş merkez ülkelerde emek açığının olması halinde, çevre ülkelerden merkez ülkelere emek göçleri ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, sömürgecilik olgusuyla da çok yakından ilgilidir (Güllüpnar, 2012: 67).

Kapitalist dünya ekonomisi devletlere, devletlerarası sisteme ve hegemonik güçlerin periyodik olarak ortaya çıkmalarına ihtiyaç duymaktadır. Fakat kapitalistlerin öncelikleri bunlardan herhangi birinin korunması değildir. Öncelik her zaman sınırsız sermaye birikimi (Köktürk, 2016: 33) olup emek göçünün kullanmasını önceleyen bir sistemin varlığı vurgulanmaktadır. Diğer bir ifadeyle sistem sermaye birikimine öncelik vermekte ve emeğin süreçleriyle ilgilenmemektedir. Toksöz (2006: 19) 'ün ifadesiyle kapitalist dünya sisteminde bir yerde yeterli emek yoksa veya emek gerekli esneklik ve ucuzlukta değilse çözüm göçmen emeği üzerinden sağlanır. Belirtilen süreç ister gönüllü ister zorunlu nitelikte olsun emek göçü 18. yüzyılın başından itibaren gelişen kapitalist dünya ekonomisinin önemli bir parçasıdır. Bu nedenle merkez ülkeler üretim maliyetlerini düşürmek için, kendi ülkelerindeki emek gücünden daha ucuza gelen çevre emeğini kullanmaktadırlar (Bayraktar, 2013: 118). Çevre ülkelerden gelenlerin emeğinin merkez ülkeler tarafından kullanılması ihtiyacı ise bu kurama göre aslında bağımlılık zincirini oluşturan iktidar mekanizmasının temel gereksinimidir. Kurulan bağımlılık sistemi içerisinde merkez ülkeler, ucuz emeği, hammadde ve üretilen mamul malın pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar (Çağlayan, 2006: 80).

Güllüpnar (2012: 67) 'a göre dünya sistemi kuramı zaman zaman bazı eleştiriler almaktadır. Dünya sistemi yaklaşımı çağdaş göçlerin oldukça karmaşık olan yapısını yeterli şekilde analiz edemeyecek kadar tek boyutlu görünmektedir. Dünya sistemi yaklaşımı sermayenin çıkarını her şeyin belirleyicisi olarak görüp bireylerin ya da grupların eylem ve isteklerini yeterince analiz etmemektedir. Sonuç olarak dünya

²⁰ Adı geçen makale Massey vd.(1993)'nin "Uluslararası Göç Teorilerinin Bir Değerlendirmesi" çalışmasının Temmuz 2014 yılında Çağlar Özbek tarafından çevrilen makalesinden alınmıştır. Detaylı bilgi elde edebilmek için bakınız. https://www.academia.edu/29647437/Uluslararası%C4%B1_G%C3%B6%C3%A7_Kuramlar%C4%B1n%C4%B1n_Bir_De%C4%9Ferlendirmesi (Erişim Tairhi: 18.05.2018).

sistemleri teorisi karşılıklı bağımlılık sistemi içerisinde ele alınmakta ve merkez ülkeler olarak adlandırılan gelişmiş/zengin ülkelerin daha fazla gelir elde edebilmeleri için çevre ülkelerden gelen diğer bir ifadeyle gelişmemiş ülkelerden gelen göçmen emeğini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarıdır. Gelişmemiş ülkelerden gelen göçmen emeği de ekonomik refahlarını yükseltmek amacıyla işleyen sistemi kabul etmek zorunda kalmış olmaları şeklinde yorumlanabilmektedir.

1.2.1.3.2 Marksist Kuram

Uluslararası göç olgusu çerçevesinde ele alındığında Marx'ın kendisine ait bir göç teorisi olmadığını belirtmek gerekir. 1960'lı yıllardan itibaren yaygınlık kazanan ve uluslararası göçü kapitalist yayılmacılığın bir türevi olarak açıklama eğiliminde olan Marksist teori, Castles ve Kosack (1985), Cohen (1987) ve Sassen (1988) tarafından geliştirilmiş bir teoridir (Kahya, 2014: 37). Bu yaklaşımda göç hareketlerinin oluşmasında ekonomik faktörler ve sınıf temelli mücadelelerin etkin olduğu söylenmektedir. Kapitalistler göçmen emeğini yerli emeğinin ücretlerini düşürmek için kullanırlar ve bunu yapmalarındaki amaç da sermayeyi artırmak istemeleridir. Göçmen emeği Marksist teori de “yedek işgücü ordusu” veya “nispi artı nüfus” olarak değerlendirilmekte ve uluslararası göç süreci ise kapitalist sistemin gelişmesinin bir parçası olarak görülmektedir. Buradaki göç olgusunun etkisi ise belirli bir sınıfın ve bölgenin kazandığı, diğer taraftan göçmen emeği olarak adlandırılan yedek işgücü ordularının kaybettiği eşitsiz bir örüntü olarak belirtilmektedir (Ulukan, 2013: 36). Nikolinakos (1975)'a göre ise uluslararası göç olgusunun yedek işgücü ordusu olarak adlandırılan göçmen emeğinin emek maliyetlerini düşürdüğü ve yerli emeğinin de hak ettiği maliyetinin dışında kazançla emek piyasasına katıldığı için bu durumun emeğin örgütlenmesini engellediğini söylemektedir.

Özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra kalkınmakta olan ülkelerde tarımsal reformların sonucu olarak geniş bir çiftçi kesiminin ortadan kalkmasına, ekonomik krizler ve işsizliğin oluşmasına ve bu süreç sonucunda da geniş kitlelerin köksüzleşmesine neden olmuştur. Tarımsal üretimdeki bu dönüşüm sonucunda küreselleşme dinamiklerinin bir görünümü olan kapitalizm, güçlü bir biçimde harekete geçerek küçük üretim birimlerini yok etmiştir. İhracata dayalı sanayileşmenin ucuz işgücü ihtiyacı üzerinden uluslararası bir göç hareketliliğinin oluşmasının önü açılmış

ve böylece birçok insan gelişmiş ülkelerin rekabet gücünü korumak için ucuz emeğe ihtiyaç duyduğu sektörlerde çalışmak üzere göçmen emeğini kullanmıştır. Kapitalist sistem içinde göçmen emeği, yedek işgücü ordusunun özneleri olarak ucuz ücretlerle ve uzun çalışma saatleriyle sistem içinde “nispi artı nüfus” olarak kullanılmaktadır (İçduygu vd., 2014: 39).

1.2.2 Uluslararası Göç Teorilerinin Mülteci Çocuk Emeği Açısından Değerlendirilmesi

Kavramsal tartışmalar yetişkin göçmen emeğini açıklamaya yönelik tartışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kuramlar uluslararası göç aracılığıyla göçmenlerin bulunduğu ülkeden başka ülkeye göç etmeleri ve göç alan ülkedeki göçmenlerin ortaya çıkan yeni görünümelerini, emek piyasasına eklemlenme süreçlerini, ekonomik kurumlardaki değişmelerin nasıl şekillendiğini emek olgusu üzerinden anlatmaya çalışan kuramlardır. Açıklanan bu kuramlar tam olarak çocuk emeğini anlatmaya yönelik değildir. Ayrıca Türkiye’de 2012 yılına kadar göçmen çocuk emeği odaklı bir çalışma yapılmamış ve kurumsal istatistiki veri taramasında 1980’ler ve 1990’larla ilgili özel bir göçmen çocuk verisine rastlanmamıştır (Atasü-Topçuoğlu, 2015: 120). Çocuk kavramı 18 yaşın altında olan, korunmaya ihtiyaç duyan ve çocuğun yaşama hakkını en iyi şekilde yerine getirmesi için gerekli yasal çerçevelerle de güvence altına alınmaya çalışılan bir süreçtir. Her çocuğun kişiliğini, yeteneklerini, zihinsel veya bedensel gelişimini, eğitim hakkını, boş zaman değerlendirmesi, oyun oynayabilme hakkının varlığı her fırsatta ifade edilmektedir. Çocukluğun gerekliliği olarak sıralanan bu görünümünün çocuk emeğine katılmalarından dolayı yerine getirilmesi oldukça zor bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk emeğine katılan bireylerin ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeye açık hale geldiği çocukluk haklarına uygun bir yaşam süremedikleri bilinmektedir.

Uluslararası göç kuramları açısından çocuk emeğinin nedenine bakıldığında endüstrilerin, küresel meta zincirlerinin emek gücü kaynağı, ağırlıklı olarak göçmen emeğine dayandığı ve göçmen emeğinin bir parçası olarak da çocuk emeğini oluşturduğu söylenebilmektedir (Akkuzu, 2015: 21). Mevcut çocuk emeği görünümünden hareketle göçmen çocuk emeğini Marksist kuram bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. Nedeni için denilebilir ki, emek hiyerarşisinin en alt

tabakalarında yer alan, yerli emekle farklılaştırılan, örgütsüz ve güvencesiz hallerde karşımıza çıkan çocuk emeği kapitalist gelişmenin her alanında nüfus fazlası olarak adlandırılmaktadır. Marksist kuram kapsamında piyasada yedek işgücü ordusunun diğer bir ifadeyle nispi artı nüfusun öznelereinden olan çocuk emeği kayıt dışı, uzun çalışma koşulları ve işverenin kendi çıkarları doğrultusunda belirlediği koşullar altında emeğin en savunmasız halleri olarak emek sürecinde bulunmaktadırlar. Göçmen emeği ve mikro boyutuyla çocuk emeği, işverenler açısından, emek gücü maliyetini düşük tutmak, yetersiz emek gücü arzını karşılamak, esneklik, ucuz emek gücü niyetiyle Tarlan (2015: 54)'ın deyimiyle işverenlerin ve dolayısıyla kapitalistlerin “emrine amade” tutulan öznelereidir.

Bu durumun sonucunda bir baskı aracı olarak piyasa kurumu, en itaatkâr ve en uysal emek gücü olan çocuklar başta olmak üzere, toplumun bütününün yeni sermaye ilişkisinin gereklilikleri doğrultusunda biçimlendirildiği yer haline gelmektedir (Özdemir ve Özdemir, 2005: 9). Piyasa ve pazar arayışları da ülkeler arasındaki sosyal adaletsizliğin arttığı bir ortama dönüştürmekte, insan hareketlilikleri noktasında bakıldığında yerinden edilenlerin sayılarını giderek artırmakta ve bu durumdan en belirgin etkilenenler gene çocuklar olmaktadır. Öte yandan göçmen çocuk emeği, gittikleri ülkelerin vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olmadıkları için cinsiyet, etnisite ve yaşa göre gruplanabilen ‘daha kötü koşullarda çalışmaya razı’ bir emek arzı oluştururlar ve böylece ikincil hatta üçüncül emek gücü piyasalarına eklenirler (Atasü-Topçuoğlu, 2015: 118). Tarihin her döneminde çocuk emeğine rastlandığını yenileyen ve çocuk emeğinin kullanılmasını ciddi şekilde eleştiren dönemin sosyalist kuramcısı Karl Marx, Kapital adlı eserinde “*Makine, adale gücünü vazgeçilmez bir öge olmaktan çıkardığı ölçüde, adaleleri zayıf, vücut gelişmesi eksik, ama eklem ve organları kıvrak emekçileri çalıştıran bir araç halini almakta*” (Marx, 1993: 408) olduğunu ifade etmektedir. Bu ifade çocuk emeğinin kapitalist üretim sisteminin aranan, vazgeçilmez ve en kullanılabilir hali olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Gelişen kapitalist üretim biçimi el emeği, pratik işler, ticaret, meslek bilgisi ve uygulamasına değer verdiği için çocuk emeği, toplumsala nüfus eden bu yenedünyanın en temel öznelere halini almıştır. Diğer bir ifadeyle Sanayi Devrimi sonucunda başlayan modern dönemlerle birlikte burjuva entelektüelleri, Kilisenin aksine pratik iş ve bilgiyi

ekonomik gelişmenin bir gereği ve erdemli bir etkinlik olarak gördükleri için çocuk emeğini emek piyasasında kullanmayı öncelemişlerdir (İnal, 2010: 13).

Kahraman (2015: 116) ise, çocuk emeğinin bir niteliği olarak yoksullukla iç içe geçen bir söylemle, refah devletlerinde emek sınıfı yoksulluğunun sistem-içi yoksulluk olarak ele alındığını ve sistemin devamlılığı için üretim araçlarına sahip olan sınıfın proleter sınıfı sömürüsüne ihtiyaç duyması olarak değerlendirmektedir. Marx (1996: 19) sınıf sömürüsüne duyulan ihtiyacı “değerin büyüklüğü emeğin büyüklüğüne bağlı olarak gelişir, 12 saatlik emekle, sadece 6 saatlik emekle üretilen iki misli büyük bir değer yaratılır” ifadeleriyle netlik kazandırmaktadır. Bakıldığında, uzun çalışma koşulları altında çalıştırılan çocuk emeğinin aldıkları ücretle çalışma saatleri kıyaslandığında, düşük ücrete uzun çalışma saatleri dikotomisi, emeklerinin karşılığı olarak tabi tutuldukları ücretlendirme sisteminden daha uzun saat çalışan göçmen çocukların artı zamanlardan elde edilen “değer” ise kapitalistlerin cebine kalmaktadır. Peköz (2012: 165)’ ün Dünya Bankası’ndan elde ettiği verilere göre, yaşları 7-17 yaş aralığında olan 1 milyon 200 bin çocuğun zorla başka ülkelere götürülüp en az 10 saat çalıştırıldığı ve yoğun bir şekilde şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir. İçlerinden % 12,4’ünün 7-9 yaş grubunda olduğu, % 25’inin de 13 yaşın altında olduğu anlaşılmıştır.

Benzer biçimde Wallerstein’e göre sermaye, kapitalizmin merkez kavramıdır. Sermaye sahibi karını artırmak için dünya piyasasında aktör olmaktadır. Ucuz hammadde, ucuz emek gücü ihtiyacına karşılık yeni pazarlar aramaktadırlar. Düşük maliyetli emek gücü arayışı ise çevre ülkeleri proleterleştirmektedir²¹. Sermaye sınırsız birikimi sürdürebilmek için devlet aygıtını elinde tutmak istemekte ve sınırlardan geçebilecek olan şeye ise gene sermaye karar vermektedir. Sonuç olarak kapitalist piyasada ucuz emek ve küresel meta zincirlerinin bir parçası olarak adlandırılan çocuk emeği, bir taraftan işgücü piyasasının kolayca ulaşabileceği bir hedef haline gelmekte, diğer taraftan da pazar mücadelesi anlayışı içerisinde uluslararası göç sürecinde

²¹ . Detaylı bir şekilde incelemek için E-Kitap şekliyle ulaşınız. Tarihsel Kapitalizm Kitabından elde edilen bir bilgidir.
<http://e-kutuphanem.blogspot.com/2013/03/immanuel-wallerstein-tarihsel.html> (Erişim Tarihi: 01. 06. 2018).

vazgeçilmez bir emek kaynağı olarak görülmektedir (Sapancalı, 20-21)²².

Çalışmanın teorik yapılanmasında bu kuramsal temel ele alınmaktadır. Türkiye’de Suriyeli çocuk emeğini denetleyen, fazla çalıştırılmalarının önüne engel olabilecek veya ucuz emek olmaları noktasında bir düzenleme bulunmaktadır. Bu nedenle ‘açık emek istismar alanı’ içinde çalışan Suriyeli emeğinin açıklanması ve değerlendirilmesi noktasında çocuk emeğinin çalışma koşulları ve emeğin çalışma koşulları bu yaklaşım bağlamında açıklayıcı niteliktedir.

²² Faruk Sapancalı “Küreselleşme Bağlamında Çocuk İstihdamı ve Önlenmesine Yönelik Çabalar”, ÇMİS (Tarih Belirtilmemiş).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE GÖÇMEN EMEĞİ VE ÇOCUK EMEĞİNİN NİTELİĞİ

2.1 Dünyada Göçün/Emeğin Değişen Görünümleri

Göç kavramı ile ifade edilen insan hareketliliği, insanlık tarihinin başlangıcından beri toplumsal yaşamın ve günümüz modern dünyasının önemli etkenlerinden biri olmaktadır (Toksöz, 2006; Castles ve Miller, 2008; Deniz, 2012; Peköz, 2012; Yılmaz, 2014; Akkuzu, 2015). İnsanlar çağlar boyu doğa koşullarından kaynaklanan yaşam sorunlarını çözümlmek veya kendilerine yeni yaşam alanları bulmak amacıyla bölgeler, ülkeler ve kıtalar arasında ülke sınırlarını aşarak hareket etmişlerdir (Toksöz, 2006; Gökbayrak, 2009; Peköz, 2012). Bu nedenle denilebilir ki insanlık tarihi bir yönüyle uluslararası göçler tarihidir (Şener, 2017: 2). İnsanların sürekli olarak uzak coğrafyalara göç etmeleri ve sınırları aşmak zorunda kalmaları insanlık tarihi kadar eski sayılsa da, bugünkü anlamda üzerinde durduğumuz uluslararası göç hareketleri sonucu ortaya çıkan görünüm 19. yüzyılın sonlarında gerçekleşmeye başlayan bir süreçtir (İçduygu vd., 2014: 14).

Uluslararası göç, ekonomik, politik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla tartışılabilir derinlikte ve oldukça dinamik bir olgudur. Uluslararası göç olgusunun hem neden hem de sonuç eksenli karmaşık niteliği, göçün daha iyi anlaşılmasına yönelik yaklaşımların ortaya çıkmasına ve bunların zaman içerisinde değişmesine yol açmıştır (Akalın, 2012; Atasü-Topçuoğlu, 2012; Toksöz vd., 2012; Yaprak, 2013; Aktaş, 2015; Dağdelen, 2015). Bu bağlamda, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası göçlerle bağlantılı olarak nüfus ve emek gücü hareketleri, düzensiz göç akımları ve göçmen hakları sorunları akademik ve siyasi tartışmaların merkezine taşınmaktadır (Sallan Gül, 2002: 80).

Yeni görünüm ve değişen boyutları noktasında uluslararası göçlerin artan yoğunluğu, niteliksel görünümü ve etkileri, uluslararası göç konusunu günümüz toplumları ve devletleri için oldukça önem taşıyan bir gündem maddesi haline getirmiştir (İçduygu, 2012; Deniz, 2014). Günümüzde sadece sermaye, mallar ve bilgi

akışı değil aynı zamanda insanlar da şimdiye dek hiç görülmediği kadar ulusal sınırları aşmaktadırlar. Çalışmanın temeli noktasında, sermaye geçişleri ve ekonomik hareketler temel olarak insanların algılarının ötesinde gerçekleşirken, sözü edilen uluslararası göçlerin en işlevsel öznesi olan göçmen kavramıyla karşılaşılmaktadır (Toksöz, 2006: 13). Göçmenlik tarihsel bir olgu olmakla birlikte sürekli bir değişim hali gösteren uluslararası sosyolojik bir göç olgusudur. Uluslararası göçlerin bir görünümü niteliğinde olan uluslararası emek göçü hareketliliği kapitalizmin gelişmesine paralel olarak artış göstermiştir. Ancak bu göçler 1945 yılına kadarki dönemde okyanuslar ötesi bir hareketlilik gösterirken, bu tarihten sonra az gelişmiş ülkelerden, gelişmiş bölgelere doğru bir göç halini almıştır. 1815-1914 arası dönemde 30 milyondan fazla Avrupalı Amerika'ya göç etmiştir (Yaprak, 2013: 863). Dönemsel açıklamalardan hareketle kapitalizmin gelişmesiyle birlikte göçmen emeğine duyulan ihtiyaç temelinde, göçlerin sosyal yapısında da temel değişikliklerin meydana getirdiği görülmektedir.

Güncel verilere göre, dünya genelinde Aralık 2017 tarihi itibarıyla kayıt altına alınabilen yaklaşık 260 milyon göçmenin bulunduğu bilinmektedir. Birleşmiş Milletler' in 2017 yılında yayınladığı rapora göre, uluslararası göçmenlerin sayısı 2000 yılından bu yana % 49'luk artışla 2017'de 258 milyona yükselmiştir. Bu göçmenlerin 49 milyon 800 binine (% 19'una) ABD ev sahipliği yapmaktadır. Raporda, ABD'den sonra en fazla göçmene ev sahipliği yapanların sırasıyla her birinde 12 milyon civarında göçmenin yaşadığı Suudi Arabistan, Almanya ve Rusya olduğu, 5. sırada İngiltere'nin (yaklaşık 9 milyon) geldiği, yüksek gelirli ülkelerin, uluslararası göçmenlerin yaklaşık 165 milyon (% 64'ünü) göçmene ev sahipliği yaptığı ifade edilmektedir.²³

Belirtilen rakamlara bakıldığında göçmenliğin dünya coğrafyalarında sıklıkla karşılaşılan bir olgu haline geldiği anlaşılmaktadır. Göçmenlik olgusunu ön plana çıkartan niteliği ise, kapitalizm sonrası dönemlerde ucuz emek gücüne karşılık gelmesi ve kapitalist tekeller için azami karın oluşmasında en önemli kaynak olarak görülmesidir. Bu durum kapitalist sermaye için vazgeçilmez bir emek gücünü temsil etmektedir (Peköz, 2012: 9). Göçmen hareketliliği gittikleri yerlerde yeniden edinebilmek amacıyla yaşantılarını devam ettirebilmek için emek süreçlerini

²³

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-258-milyon-uluslararasi-gocmen-bulunuyor/1008721> (Erişim Tarihi: 26.05.2018).

oluşturmaktadır. Göçmenler bu nedenle gittikleri yerlerde emeklerini satmak zorunda kalmakta ve bu durum emek koşullarının/emek sömürülerinin²⁴ oluşmasına neden olmaktadır (Akalin, 2012: 89).

Dünya coğrafyalarının neredeyse tamamını etkileyen göç hareketliliğinin bir göstergesi olan emek göçü olgusu insanlık tarihi boyunca tüm dünyada meydana gelen evrensel bir uluslararası göç hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslan, 2016: 30). Bu bağlamda günümüzde dünya nüfusunun önemli bir kısmı, kendi ülkeleri dışındaki ülkelerde yaşayan emekçi göçmenlerden oluşmaktadır. Küresel kapitalist sistemdeki gelişmeler uluslararası ilişkilerde önemli ekonomik ve politik değişiklikler yaratmıştır. Uluslararası sermaye göçmenlik politikasını küresel sistemin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemiştir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde çok daha ucuz iş gücü anlamına gelen göçmenlerin ucuz olarak adlandırılan emek kullanımı artmıştır. Kapitalizmin temel yasası olan azami kar elde etme istenci, ucuz emek gücünden yararlanmak amacıyla 2 farklı yöntem geliştirmiştir. Birincisi, ucuz emek gücünün yoğunluklu olduğu bölgelere yatırım yapmak örneğin, Asya kıtasında Çin veya Hindistan, Amerika kıtasında Brezilya, Meksika gibi ucuz emek gücü merkezleri olan ülkeleri tercih etmek ve ikincisi, ucuz emek gücünün yoğunluklu olduğu ülkelere sanayileşmiş ülkelere doğru akan göç akımlarını desteklemek olarak karşımıza çıkmaktadır (Peköz, 2012: 33).

Düşük ücret, kötü çalışma koşulları içinde kayıt dışı ve örgütsüz olarak çalışan emekçilerin koşulları, ülkelerin göç politikalarının sermaye sınıfının istekleri doğrultusunda oluşmaktadır. Sermayenin talep ettiği ucuz emek gücü ordusu göçmen emeğinden temin edilmektedir. Bu durum aynı zamanda örgütlü yerli emek gücünün direncini kırma konusunda da ciddi sorunlar yaratmaktadır. Göçmenlerle yerli emek gücü arasında gerilim, emekçi sınıfı arasında derin çatışma ve bölünmelere neden

²⁴ Yazar(Ayşe Akalin), makale içinde sömürü kavramını hangi anlamda kullandığını şu şekilde açıklamaktadır; “sömürüyü en temel tanımı ile emekçinin emeğini satması sırasında ürettiği artı değere el konulması anlamında kullanıyorum” (2012: 89). Sömürü kavramı, bu çalışma temelinde de Marksist kuramlara dayandırılarak emekçinin işveren tarafından belirlenen koşullarda çalışması ve emeğinin karşılığını yaptığı iş bağlamında yeterli düzeyde alamaması sonucunda işveren tarafından emekçinin emeğine müdahale etmesi boyutuyla kullanılmıştır. Emekçinin emeğinin bir bölümü işverenlerin geçimlerini sağlamak ve kar potansiyellerini artırmak amacıyla kullanılırken, diğer bölümü de egemen sınıfa(Kapitalistlere), para sahiplerine hizmet etmektedir. Emekçiye düşen ise kendi ürettiği ürünlerden hizmet alamaması diğer ifadeyle emeğinin sömürülmesi gerçeğidir.

olmaktadır. Bu bölünme ise, sermaye için emek maliyetlerini daha da düşürecek bir avantaj haline gelmektedir (Ulukan, 2015: 32). Bakıldığında emek göçü her anlamda sermaye sahiplerinin kendi ekonomilerini geliştirmek için oluşturduğu bir fırsat alanı olarak nitelendirilebilmektedir.

Sosyolojik olayların temel nedenlerini anlayabilmenin yolu, mevcut olguların altında yatan etmenleri tarihsel bağlamda ele almaktan ve söz konusu dönemin dinamiklerini iyi bir şekilde okumaktan geçmektedir. Bu nedenle uluslararası göç hareketleri, çalışmanın temelini oluşturan emek göçünün tarihsel gelişimine paralel şekliyle bütünsel olarak kurgulanmıştır. Uluslararası göçün ve dolayısıyla emek göçünün tarihsel bağlamdaki gelişimi kabaca dört grupta toplanmaktadır. Birincisi, 17. ve 18. yüzyıllarda sömürgecilik faaliyetleri ile birlikte Afrika'dan Avrupa ve Amerika'ya köle ticareti, ikincisi 19. yüzyılda sanayileşmenin etkisiyle Avrupalıların sömürge alanlarına akınları, üçüncüsü, 20. yüzyıl başlarında yeni devletlerin nüfuslarını düzenleyici mübadele hareketleri ve dördüncüsü gelişmiş ülkelerdeki emek gücü ihtiyacını karşılamaya yönelik 1945 sonrası misafir emekçi akımlarıdır (Atasü-Topçuoğlu, 2012: 505).

Literatür temelli taramalardan hareketle denilebilir ki uluslararası göç hareketlerindeki dönemsel gelişmelerin ortak noktası, emekçilerin kapitalist sistemin değişim evrelerinde sermayecilerin çıkarları doğrultusunda kar elde edilmesi için kullanılan bir araç oldukları gerçeğidir. Kuzey ve Güney Amerika'da köle ekonomisi, Amerika'da Afrika'da Asya'da sözleşmeli sömürge emeği, 19. yüzyılın ve 20. yüzyıllarda Güney Afrika'da maden emekçileri, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da ve Fransa'da yabancı emekçiler, Nazi savaş ekonomisindeki zorunlu emekçiler, 1945 sonrası Avrupa'sında "misafir emekçiler" ve günümüzde çoğu ülkede hukuki korumadan yoksun olarak yaşayan "mülteciler" açıklanan durumun dünyadaki somut örnekleridir (Castles ve Miller, 2008: 70). Buradan hareketle dönemsel geçişleri genel hatlarıyla ele almanın konunun bağlamını anlamak açısından değerli olduğu öngörülmüştür.

Uluslararası ve büyük çaptaki göç hareketleri Avrupa'da gelişen sömürgecilik hareketleriyle başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalı ve Arap Tüccarlar Kuzey Afrika'dan birçok kişiyi köle olarak Avrupa ve özellikle Güney Amerika'ya satmışlardır

(Braudel, 2001: 130-131). Toksöz (2006: 12) 'ün ifadesine göre bu dönemlerde Afrika'dan sadece Amerika'ya giden köle sayısının yaklaşık 15 milyon olduğu düşüncesidir. Bu durum ihtiyaç duyulan emek gücünün Afrika'dan zorla sağlanmasına yol açmıştır. Ancak insanlık dışı koşullar Afrikalılar için de kitlesel ölümler anlamına gelmektedir. Kölelerin % 13'ünün limanda gemilere bindirilmek üzere bekletilirken veya yolda gemilerin hücrelerinde öldüğü tahmin edilmektedir. Bu dönemde yaşanan süreçler hem sömürge bölgelerindeki pazar olanakları sayesinde ticaret hacminin giderek büyümesine, hem de tarımsal üretimde ucuz köle emeğinin kullanılması nedeniyle, sanayileşmeyi ortaya çıkaran sermaye birikiminin yaratılmasına olanak sağlamıştır (Köşk ve Özbek, 2017: 258). Bu süreçte göçmen emekçilerin ölüm oranları gemi kazalarına, savaşa ve tropik hastalıklara bağlı olarak yükselse de sömürgelere yükselen göç yoksulluktan kaçış için tek yol olarak görülmekteydi. Denizaşırı göçler olarak adlandırılan bu göçler, hem göç veren hem de sömürgelerin ekonomik yapılarında ve kültürlerinde belirgin değişiklikler oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle denilebilir ki, insanların köleleştirilmesi ve sürgün edilmesi gibi yaşanan değişkenler bu dönemde erken dönem emek göçünün genel biçimidir (Castles ve Miller, 2008: 69-71).

Modern anlamda emek göçünün ortaya çıkışının ise uluslararası göçün 18. yüzyıldaki gelişimine paralel olarak iki temel ayağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bu dönemde temelleri atılan, endüstriyel kapitalizmin ortaya çıktığı ilk dönemlerde kapitalist sömürgeciliğin ihtiyaç duyduğu sermaye birikimini artırmak amacıyla kırsal bölgelerde tarımsal ekonomiye dayalı topluluklara yayılması ve mevcut emekçilerin de kapitalistlere ucuz emek gücü olmaya başlamalarıyla değişen görünümleri kapsayan dönemdir (Sassen, 1999; Toksöz, 2006; Gökbayrak, 2009; Akalın, 2012; Toksöz vd., 2012; Peköz, 2012). Sassen (1999: 30) ise, Avrupa'da modern emek göçünün başlangıcını 18. yüzyılın ortası olarak kabul etmekte ve nedenini sermayenin genişlemesini nüfus artışı ve demiryollarının uzatılması gibi faktörlerle birlikte düşünerek modern anlamda bir emek gücü hareketlerinin varlığını vurgulamaktadır. Kapitalizmin dünya genelinde egemenliğini kurma aşamasında kapitalist birikim sürecinin yayılmacı niteliğinin ve işverenlerin emek gücü maliyetlerini düşük tutma isteğinin uluslararası düzeyde emek göçüne neden olduğu görülmektedir (Toksöz vd., 2012: 134). Kapitalizm öncelikle sermayenin uluslararası hareketliliğini artırmakla

birlikte, kapitalizmin yarattığı olgularla uluslararası emek göçündeki artışı da beraberinde getirmektedir. (Gökbayrak, 2009: 56). İnsanlık tarihinin en önemli emek göçlerinden biri olan köle ticareti merkez ülkelerde kapitalizmin gelişimini sağlayan birikim açısından önemli rol oynamış ve sonrasında yerini kapitalizmin ayağına bırakmıştır. Artık yeni göç dalgası yerini, kapitalizmin göstergeleriyle birlikte daha ucuz emek gücü arayışı içinde gelişen bir sisteme bırakmıştır. Kapitalizmin temel özelliklerinden birisi olan *azami kar yasası* göçmenliğin gelişimiyle bu dönemlerden itibaren bağlantılı olmaya başlamıştır (Peköz, 2012: 33). Sömürgecilik ve sanayileşme dönemlerinde, ucuz emek gücü transferlerinin neden olduğu büyük göç hareketleri, 19. yüzyılının başlarından itibaren sömürgecilik anlayışının giderek genişlemesi sürecinde dünya coğrafyalarında daha büyük göç dalgaları ve göçmen emeği yaratmıştır. (Atasü-Topçuoğlu, 2012; Köşk ve Özbek, 2017).

Değişen sömürünün yönü ise, sözleşmeli emekçilik köleliğinin yerini almış olması üzerinedir. Bu sözleşme, çok sayıda emekçinin, gerektiğinde zorla toplanarak çalışmak üzere başka yerlere gönderilmesine dayanmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 75). Özellikle bu sürece öncülük eden İngiltere’de küçük çiftçilerin ellerinden topraklarının alınarak zorla mülklerinden edilmeleri onların kentlere göç etmesine, atölye ve fabrikalarda emeğin işçileşmesine yol açmıştır. Yeni kurulan fabrikalarda istihdam imkânı bulamayan geniş kitleler ise Batı Avrupa’dan ABD’ye ve diğer sömürgelere emek göçüne zorlanmışlardır (Toksöz, 2006: 13). Dönemin sömürü düzenini açıklayacak başka örnekler ise, İngiliz sömürge yetkilileri, Trinad’taki, İngiliz Guyanası’ndaki ve diğer Karayip ülkelerindeki şeker plantasyonları²⁵ için Hindistan alt kıtasından insanlar toplanarak Malaya’da Doğu Afrika’da ve Fiji’de plantasyonlarda, maden ocaklarında ve demiryolu inşaatlarında emekçileri istihdam etmişlerdir (Castles ve Miller, 2008; Peköz, 2012). Bu dönemdeki emekçilerin ve emek göçünün günümüzde de aynı boyutta olan niteliğini, Köşk ve Özbek (2017: 258) “özellikle Avrupa’nın büyük şehirlerinde fabrikasyon üretimine geçilmesi, tarımsal üretimin giderek azalması ve buna bağlı olarak kırdan kente emek göçü ya da kentte çalışma olanağı bulamayınca Avrupa’nın başka bölgelerine, hatta okyanus ötesine göçen “*sözde özgür emek*” ifadeleriyle ortaya koymaktadırlar.

²⁵ Plantasyon; kahve, kakao, kauçuk, şeker kamışı gibi, sanayide kullanılan kimi bitkilerin geniş ölçüde yetiştirildiği tarımsal işletmelere karşılık gelen anlamıyla kullanılmıştır.

Castles ve Miller (2008: 70) ise, emek göçmenlerinin özgür olmayan emekçiler olduğunu vurgulamaktadırlar. Onlara göre, bahsi geçen bireysel özgürlük, kapitalizmin en büyük ahlaki kazanımlarından biridir. Kapitalist ekonomi, işveren ve emekçilerin birbirleriyle sözde özgür, eşit haklarla anlaşmaya varılan emek piyasasını da içeren serbest piyasalar olarak adlandırıldığı ve uluslararası göçlerde emekçilerin kendi özgür iradeleriyle göç ettikleri üzerine kurulan bir yanılgı olduğunu ifade etmektedirler. Belirtilen yanılgının tersine emek göçmenleri, sıklıkla emek gücüne ihtiyaç duyulan bölgelere zorla getirilen ya da diğer emekçilerin sahip olduğu hakların çok daha azına sahip olan *özgür olmayan emekçiler* olarak adlandırmaktadırlar. Kabaca sınırları belirlenen dönemsal tarihi gelişmelerden birinci ve ikinci dönemde (yaklaşık 1850-1914 arası) yaşanan olaylar ışığında denilebilir ki, Avrupa ve Amerika’da kitlesel göçlerin yaşandığı, hem göç eden hem de göç alan görünümünün oluştuğu, geniş ölçekli emek göçleri ve emek göçmenlerinin emek süreçleri toplumsalda yerini almıştır.

Uluslararası göçün üçüncü dönemiyle bağlantılı olan emek göçüne geçişin ikinci ayağı ise, siyasi yapının ulus-devlet biçimine dönüşmesidir (Akalin, 2015: 93). Uluslararası göç literatüründe bu dönemle özdeşleşen süreç “ulus-devletleşme” sürecidir. Ulus-devlet kurgusu genellikle bir etnik kimlik, ortak bir geçmiş, ortak bir söylem, bir toprak parçası, ulusal bir ekonomi ile birlikte yasal haklar ve ödevler bütünü gibi objektif unsurlar üzerine inşa edilmiştir (Kaya, 2003: 162). Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı ve Habsburg gibi devletlerinin çözülmesi, Orta, Doğu ve Güney Avrupa’da yeni devletlerin ortaya çıkmasına yol açtığı bilinmektedir. Bu devletler milliyetçilik akımının etkisi ile benimsedikleri zorunlu göç politikası yolu ile homojen nüfuslar yaratma kararı verince, büyük çapta sığınmacı hareketleri oluşmuştur. 1920’li yıllar büyük çapta nüfus mübadeleleri sürecine sahne olmuştur. Buna ayrıca Rus Devrimi ve ona bağlı olarak çıkan iç savaştan kaçan Beyaz Ruslar ve 1930’lu yıllarda Nazi imha planlarından kaçmayı başaran Yahudiler de eklenmiştir. Böylece 1920’li yıllar büyük çapta nüfus değiş-tokuşu sürecine sahne olmuştur (Weiner, 1995: 18).

Daha somut bir söylemle ulus-devlet sınırlarının ortaya çıkışının göç ve emek bağlamında yarattığı en görünür etki, ‘yerli ve yabancı’ ayrımının ortaya çıkmasıdır. Birinci Dünya Savaşı dönemine denk gelen bu süreçte modern ötekileştirme kapsamında, gelişme ve kalkınmanın gerçekleşeceği temel ulusal sınırlar olarak kabul

edilmesi, emek göçünün olumsuzluklarla işleyen bir dönüşüm yaşamasına neden olmuştur (Toksöz, 2006; Akalın, 2012; Unutulmaz, 2012; Ulukan, 2013). Ulusal sınırların kutsandığı bu dönemde göçmen emekçi, yabancı emekçi sayıldığı için tanınan hak ve özgürlükler veya adalet sistemindeki karşılık görme de belirtilen temel üzerinden değerlendirilmiştir. Gittikleri ülkelerde ırkçı, ayrımcı, dışlayıcı toplumsal pratikler, devletlerin ekonomik şiddete varan uygulamaları karşısında çaresiz kalmaları ve kapitalist üretim ilişkilerinde en ağır koşulları yaşamak zorunda bırakılmaları göçmen emeğinin bu dönemlerdeki niteliğini ortaya koymaktadır (Disk- Ar, 2015: 3).

Örneklendirmelere bakıldığında, bu dönemde ortaya çıkan yerli-yabancı algısı üzerinden, Amerika Birleşik Devletleri'nde “yerlici” gruplar, Güney ve Doğu Avrupalıların asimilasyonuna direnç gösterdiklerini, dolayısıyla kamu düzenini ve Amerika toplumunun değerlerini tehdit ettiklerini söylemekteydiler. Castles ve Miller (2008: 87) ‘ın aktarımıyla Borjas (1990: 28-29) 1920’li yıllarda Amerikan Kongresi Kuzeybatı Avrupa dışındaki diğer yerlerden Amerika’ya göçü ulus-devlet adı altında sınırlandırmış ve belirli kanunlarla yasallaştırmıştır. Bu yasalar bağlamında ortaya konulan milliyet esaslı kota sistemi 1960’lı yıllara kadar Amerika Birleşik Devletleri’ne olan uluslararası emek göçlerini büyük ölçüde durdurmuştur. Böylece, bu dönemle birlikte kısıtlayıcı göç politikaları ilk kez ortaya çıkmaya başlamıştır (Vural, 2007: 9). Fakat 1914’ten 1950’li yıllara kadar Fordist dönemin yeni kitlesel üretim endüstrisi, ortaya çıkan emek açığını güney bölgelerden gelen siyah emekçilerle kapatmıştır. Bu dönemdeki siyah emekçiler ayrımcılıktan ve sömürüden kaçmak, beyazlarla eşit haklara sahip olmak ve daha yüksek ücretlerde çalışmak amacıyla batıya göç etmişlerdir. Ancak siyah göçmen emekçiler, New York, Chicago gibi kentlerin gettolarında ayrımcılığa, Amerikan Sendikalar Birliği gibi yapılardan dışlanmaya maruz kalmışlardır. Ulus-devlet yapılanması süreciyle örtüştürülen bu dönemde diğer dönemlere oranla, göçmen nüfusu azalmış ve belirtilen yapılanma sonucu emeklerinin karşılığını alamayıp sömürülmelerinin yanı sıra “yabancı ve onlardan olmayan” bir etiket anlayışıyla da karşı karşıya kalınan bir dönemi içerdiğini söylemek gerekmektedir.

Özellikle 20. yüzyıl başlarından itibaren, uluslararası göç hareketliliği bağlamında ulus-devlet sınırlarının hukuksal bağlamda varlığını devam ettirmesine rağmen piyasalaşma sürecinde bu sınırların ortadan kaybolması hem göçü hem de göçe

dair olgusal bir değişimi yaratmış ve yeni görünümleri de beraberinde getirmiştir (Köşk ve  zbek, 2017: 249). 1918’den 1945’e kadar olan dönem uluslararası emek gücünün azaldığı dönemlerden biridir. Bu durum kısmi olarak ekonomik durgunluktan ve krizden, kısmi olarak da çoğu ülkede g c menlere karşı artan düşmanlıktan kaynaklandığı ifade edilebilir. Örneğin, Avusturalya’ya olan gücü 1891 yılında yaşanan gücü oranlarına kadar gerilemiş ve 1945 sonuna kadar kayda değer bir artış yaşanmamıştır (Castles ve Miller, 2008: 86).

Çalışmada dördüncü dönem olarak sınırlandırılan 1945 ve günümüze kadar olan süreçte ise, uluslararası emek gücü görünümlerine bakıldığında İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle gücü hareketliliğinde artış ve gücünü niteliğinde de değişim yaşandığı anlaşılmaktadır. İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar geçen sürede gücünü tarihsel gelişimini Stalker dört ana dönem içinde ele almaktadır.²⁶ Birincisi, 1945 ve 1950’lerin başında kitlesel g c men akımları, ikincisi 1950’lerin başından 1973’e kadarki süreçte misafir iş  alımı,  c nc s , 1974’ten 1980’lerin ortasına kadar kapıların kapanması ve dördüncüsü ve günümüzü de yansıtan 1980’lerin ortalarından sonra sığınmacı, mülteci ve yasa dışı g c menler ve sonradan eklemlenen zorunlu gücü hareketleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1945 ve 1950’li yıllar arasında kitlesel olarak gerçekleşen g c men akımları İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 15 milyon kişinin dahil olduğu nüfus hareketliliği yaşanmış ve bu hareketler esas olarak Almanya, Polonya, eski Çekoslovakya arasında sınırların değişmesine bağlı olarak yeniden yerleşmelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. 1950’lerin ortalarında itibaren bu akımlar yavaşlamış ve 1963’te Berlin duvarının kurulmasına kadar da bu yavaşlama devam etmiştir (Toksöz, 2008: 24).

Konu kapsamında diğer dönemsel hareketlilik ise emek gücü olarak nitelendirilen bir görünüm olarak “misafir iş ” programlarına karşılık gelmektedir. Bu programın misafir iş  olarak adlandırılmasının nedeni, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki kayıplardan dolayı gücü alma potansiyeli ekonomik bir sorun gibi görülmüş ama aynı zamanda ekonomik büyümeyi yeniden sağlayabilmek için emek gücü bir gereklilik olarak düşünülmüştür (Toksöz, 2006; Vural, 2007; Akalın, 2012).

²⁶ Detaylı bilgi için bakınız: P. Stalker, “Migration Trends and Migration Policy in Europe”, International Migration say. 40(5), 2002, s.152-153. (Erişim Tarihi: 29. 05. 2018).

Uygulanması düşünölen programın temel sorunu ise dışardan göç yoluyla ölkeye aldıkları emekçiyi, sadece emek sürecinde kullanacakları düşöncesiyile emekçinin insani değlerlerinin göz ardı edilmesiydi. Dönemdeki programın beklenmedik ve gözden kaçırılmış olan diğler bir boyutu ise, göç olgusunun esneklik temelli olması ve göçmen emeğinin de çekici gelebilen başka talepler karşısında rotasını diğler tarafa döndürebileceğı gerçeğinin gözden kaçılıyor olmasıydı (Akalin, 2012: 96). Akalin(2012: 96)'ın Max Frisch'in²⁷ aktarımıyla söylediğı “*biz emekçileri çağırđık, yerine insanlar geldi*” ifadesiyile emek göçünü talep eden ölkelerin beklentisi, insanlıklarından soyutlanmış bir emek gücü potansiyeli olduğunun göstergesidir.

Bu dönemde, Avrupa ve Akdeniz kıyıları ile Kuzey ve Orta Amerika başlıca göç alan bölgeler olmuştur. 1950 ve 1960'lı yıllarda Batı Avrupa, Birleşik Amerika ve petrol üreten Ortadoğı ölkeleri ekonomi havuzlarını daha da genişletmek amacı ile yabancı emek gücü ithal etmeye devam etmişlerdir. Her ne kadar bu emekçiler başlangıçta geçici olarak ölkelere getirilmişlerse de özellikle Avrupa ve Amerika'ya gelen konuk emekçiler bu ölkelerde yerleşme eğilimi göstermişlerdir (Weiner, 1995: 19- 20). İsviçre endüstrisi de 1970'lerin başında emek gücünün yaklaşık üçte birini oluşturan yabancı emekçilere oldukça bağımlı hale gelmiştir. Bahsedilen dönemdeki emek göçünün bir diğler örnekleri ise, Hollanda'da 1960 ve 1970'lerin başlarında misafir emekçileri getiren ölkelerdendir. Diğler bir görünüm ise, Lüksemburg'un endüstrileri büyük ölçü de yabancı emeğe bağımlı haldeydi ve İsveç, Finlandiya ve Güney Avrupa ölkelerinden gelen emekçi istihdamıydı. Sonuç olarak 1947'den 1973 yılına kadar emek gücüyle savaş sonrasında yüzde 50 oranında büyüme sağlandı. Ayrıca bu dönemde köken bölgelerinin artan çeşitliliğı ve göçmenler ile göçmenleri kabul eden ölkelerin nüfusu arasında büyüyen kültürel farklarda ön plana çıkmıştır (Castles ve Miller, 2008: 99-107).

1970'lerde baş gösteren ekonomik kriz dünya ekonomisinin yeniden yapılanması ve gelişmiş ölkelerin işgücü talebinin azalması gibi sonuçları beraberinde getirirken, uluslararası göç anlamında da yeni bir dönüm noktası yaratmış ve günümüzde yaşanan uluslararası göç olgusunun temellerini de oluşturmuştur (Vural,

²⁷ Yazar(Ayşe Akalin, 2012: 96), metin içinde kaynakça adı kullanmamış, İsviçreli yazar Max Frisch şekliyle atıfta bulunmuştur. Belirtilen ifade, çalışmanın genel algısı noktasında değlerli bulunduğı için paylaşılmış, fakat ifadenin geçtiğı kaynakça çalışma içinde belirtilememiştir.

2007: 10). Bu noktada çalışma temelinde belirlenen 1945’li yıllardan günümüze olan uluslararası emek göçü sürecinin üçüncü bölümüne denk gelen 1974’ten 1980’lerin ortalarına kadar ki süreçte olayları genel hatlarıyla anlatmakta fayda görülmektedir. Misafir işçi programlarının kaldırılmaya başlandığı bu dönemde yaşanan ekonomik krizler göç hareketinde de yeni bir görünüme neden olmuştur. 1973 Petrol Krizi²⁸, Batı’nın üretim yapısını temelden etkilemiş, yabancı emek gücünün yöneldiği ağır ve imalat sanayileri durumdan etkilenerek emek göçünde değişim yaratmıştır (Akalin, 2012: 98). Büyümenin yavaşladığı bu dönemde hükümetler emekçi alımını durdurmuş ve ülkeye gelenlerin dönmesini beklerken, emekçiler kalmayı tercih etmişlerdir. Özellikle aile birleşmeleri yolu ile giderek yerleşik hale gelen yaklaşık 12 milyon emek göçmeninin toplumsal entegrasyonu, yaşanan kriz ortamında önemli bir sorun haline gelmiştir (Alkan, 2015: 758). Yine bu dönemde daha önce göç veren Yunanistan, Portekiz ve İtalya gibi ülkeler gelişmelerine bağlı olarak göçmen emekçi çekmeye başlamıştır (Toksöz, 2008: 16).

1970’lerden sonra yeni bir göç dalgalanmasının varlığından söz etmek gerekmektedir. Bu dönemlerde emek piyasasının düzensiz ve esnek koşullarına rağmen göç hareketliliğinin hem arttığı hem de çeşitlendiği bilinmektedir. Ayrıca bu dönemden sonra ulusallık algısı yok olmuş sınırlar ötesine geçişler artmıştır. Diğer bir farklılaşma ise, kadın emeğinin yoğun olarak göç hareketliliğine eklemlenmiş olmasıyla ilgilidir (Akalin, 2012: 101). Bu noktada 1970’lerden itibaren misafir emekçilerden sonra Avrupa’nın göçmen nüfusunu oluşturan diğer bir emek göçü kategorisi ise mülteciler ve sığınmacılardır²⁹ (Toksöz, 2006; Alkan, 2015). Aynı dönem Batı Avrupa ülkelerine yapılan sığınma başvuruları ve sınırların yasal olmayan yollardan aşıldığı düzensiz göç akımlarına yol açılmaya başlandığı yıllar olarak adlandırılabilir. Nedeni

²⁸ Petrol krizi, Arap ülkelerinin 1973’teki Arap-İsrail Savaşını destekleyen Batılı ülkelere 1973-74 yılları arasında petrol ambargosu uygulaması ve petrolün fiyatının bu uygulamayla dört katına kadar çıkarılması sürecidir.

²⁹ Mülteci ve sığınmacılar, zorunlu göç yoluyla bulundukları ülkelerden göç etmeye zorlanan gruplar bağlamında ekonomik kazanç amaçlı göçe neden olan emek göçünün dışında gibi görülmektedir. Ancak çalışmanın konusu olan Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasında oluşturdıkları nitelik noktasında bakıldığında, zorunlu kitlesel göç hareketleriyle ülkeye gelen Suriyelilerin yaşamlarını devam ettirebilmek için emek piyasasına eklemlendikleri toplumsal içinde görülen bir gerçekliğe dönüşmüştür. Bu nedenle çalışmanın temeli noktasında mültecilik ve sığınmacılık olguları da göçün/emeğin dönüşümü noktasında ele alınması gereken değişkenlerdir.

noktasında değerlendirildiğinde, 1970'lerin ortalarından sonra emek gücü piyasa alımlarının dışarıya kapanması ve yasal yollardan Batı Avrupa'ya gelmesine izin verilmemesi düzensiz göçün ve enformel istihdamın toplumsal da karşılık bulmasına yol açmasıdır. Avrupa ülkelerine giriş için başka yol bulamayan insanlar iltica başvurularında bulunmak zorunda kalmış, başvuruları kabul edilmeyen göçmenler ise düzensiz göçlerin oluşmasına neden olmuşlardır. Kapitalist ekonomilerin formel sektörlerinde ucuz emek gücü ihtiyacıyla başlayan düzenli göç süreci, emek gücüne duyulan ihtiyacın azalmasıyla durdurulmuş olmasına rağmen oluşan enformel sektörlerdeki ekonomik faaliyetlerde düşük ücretli vasıfsız emek gücüne olan talebi artırarak kayıt dışı yoldan gelen göçmen emekçiyle karşılanmasının önünü açmıştır (Toksöz, 2006: 112). 1980'li yılların ortalarından itibaren, dünya genelinde mültecilerin sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır (Castles ve Miller, 2008: 144). Bu dönem özellikle Doğu Avrupa'da komünizmin yıkılmasına yol açan politik ayaklanmalar dönemidir. Doğu Avrupalılar seyahat özgürlüğünün artmasıyla dünyanın dört bir yanındaki huzursuzluklardan kaçarak Avrupa'da sığınma arayan yüz binlerce insanın arasına katılmıştır (Toksöz, 2006: 25). Bugünkü mevcut mülteci rejimi Ihlamur-Öner (2015: 580)'in Barnett(2002: 238)'ten aktarımıyla 1648 Vestfalya Antlaşması'ndan itibaren modern devlet sistemi ile ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. Mültecilik olgusu ortaya çıkışından itibaren ulus-devlet sınırları ve aidiyet ilkeleri ile bağlantılı olmuştur. Devletlerarası güç dengeleri, uluslararası düzen ve büyük güçlerin siyasi uygulamaları da uluslararası boyutuyla mültecilik krizleri ve rejimlerinin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Avrupa bağlamındaki ilk mülteciler Fransa'dan kaçan Protestanlar ve Fransız Devrimi'nden kaçan aristokratlarıdır. ³⁰ Bugünkü anlamda Avrupa'ya mülteci göçü özellikle 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1990'larda Afrika, Orta Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da yaşanan çatışmalardan sonra artmıştır. Bakıldığında sadece 1992 yılındaki Yugoslavya krizinden sonra Avrupa'ya 695 bin iltica başvurusunda bulunulmuştur (Schierup vd., 2006: 21).

Mülteci ve sığınmacı kategorinde olanlar, o dönemlere kadar ekonomik veya başka kazançlar elde etmek amacıyla göç eden kişilerden farklı olarak savaş sonrası dönemde çatışmadan ve şiddetten kaçan zorunlu göçmenler olarak adlandırılmaktadırlar

³⁰ a . g. e.

(Castles ve Miller, 2008: 144). İkinci Dünya Savaşı sonrasında insanların karşılaştığı zulümler karşısında yükselen insan hakları tartışmaları, sığınmacı gruplara yönelik vurgulamaların yapılmasına neden olmuştur. Yaşanan ağır insan hakları ihlalleri ile tüm dünyada gerçekleşen yoğun nüfus hareketleri, mülteci hukukunu, Birleşmiş Milletlerin en önemli gündem maddelerinden biri haline getirmiştir (Ergüven ve Öztürnalı, 2013: 1007). Bu dönemde ilk defa mültecilik evrensel bir olgu olarak kabul görmüş ve 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde sığınma temel bir insan hakkı olarak tanımlanmıştır (Kahya, 2014: 62). Savaş sonrası dönemde yerinden edilenlerin sayısının yaklaşık 30 milyonu bulması ile birlikte, uluslararası hukuk düzleminde daha kapsamlı bir sözleşme, BM öncülüğünde bir mülteci programı oluşturulması gündeme gelmiş ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği oluşturularak 1951 yılında Cenevre'de Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme imzalanmıştır. Avrupa merkezli olan bu sözleşme, 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da olan olaylardan etkilenmiş mültecileri kapsamı nedeniyle coğrafi ve zamansal olarak sınırlamalar getirmekle birlikte, soğuk savaş döneminin politik izlerini de taşımaktadır (Castles ve Miller: 2008, İhlamur-Öner: 2012, Kahya: 2014, Köşk ve Özbek: 2017). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, denilebilir ki soğuk savaş koşullarında ortaya çıkan ve işleyişi o dönemdeki koşullarla şekillenen bir kuruluştur (İhlamur-Öner, 2012: 581).

Zamanla yeni gelişmelerin yaşanması ve sığınma arayan kişilerin sayısının hızla artması, bu hükmün gözden geçirilmesi gereğini doğurmuştur. Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü, kişilerin herhangi bir sınırlama olmaksızın, mülteci statüsüne dahil edilmeleri düşüncesinin etkisiyle ortaya çıkmıştır (Ergüven ve Öztüranalı, 2013: 1017). 1951 Mülteciler Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımının kendi bölgelerinde meydana gelen yerinden edilme durumları karşısında önemli ancak eksik olduğunu düşünen Afrika Birliği üyesi ülkeler 1969 yılında oluşturdukları Afrika Sözleşmesi ile daha kapsamlı bir tanımlama yapmışlardır. Sözleşmeye göre, "işgalden, yabancı güçlerin baskısından, kamu düzenini ciddi şekilde bozan durumlardan" dolayı yaşadıkları yeri terk etmiş olanların da üye ülkeler tarafından mülteci olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Yine bu sözleşmeye benzer olarak 1984'te Latin Amerika'daki Amerikan Devletleri Örgütü de Cartagena Mülteciler Bildirisi ile yeniden mülteci tanımlaması yapılmıştır (Hazan, 2012: 188).

20. Yüzyılın sonlarına doğru, özellikle soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarındaki artış, dünya üzerindeki mülteci sayısının büyük oranda artmasına neden olmuştur (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1011). Somali'nin çöküşü, Yugoslavya'nın parçalanması ve Ruanda'daki soykırımların yaşanması gibi olaylar 1990'ların başlarında mültecilik hareketlerini hızlandırmıştır (Hazan, 2012: 189). Bu bağlamda yeni karmaşıklıkların yaşanmasıyla göçmen nüfusunun genel nüfusun % 10'unu aştığı ülke sayısının 1960 ve 2000 yılları arasında % 43'ten % 70'e yükselmesine paralel olarak uluslararası göçe ve göçmenlere yönelik direncin arttığı da gözlemlenmektedir (İhramur-Öner, 2012: 591). 2000'li yılların başına gelindiğinde ise, 11 Eylül 2001'de dünyanın belli bölgelerinde yaşanan uzun süreli çatışmaların ve siyasal kaosun neticeleri sonucunda dünya kamuoyu da duyarlı hale gelmiştir. 11 Eylül öncesi, uluslararası toplumlarda göçmenlere karşı var olan güvensizlik ve tehdit algılaması, 11 Eylül sonrasında daha da belirginleşmiştir (Akçapar, 2012: 565). Örneklendirildiğinde, Afganistan, El-Kaide adlı küresel terörist ağının merkezi haline gelmiştir. Ayrıca Afganistan, dünyadaki en büyük eroin üreticisi ülkelerden birisiydi. Bu nedenlerden dolayı, büyük Afgan mülteci diasporası, küresel güvenliği tehdit eden etkenlerden birisi olarak görülmeye başlamıştır (Castles ve Miller, 2008: 248).

Diğer taraftan 11 Eylül olaylarına karışanların göç yollarını kullanması, sonrasında 11 Mart 2004'te Madrid, 7 Temmuz 2005'te Londra ve en son 21 Mart 2012'de Toulouse, Fransa'da yaşanan Terör olaylarına ülkedeki yerleşik göçmenlerin karışmasıyla, sadece düzensiz göçmenlere ve sığınmacılara değil, yasal bir şekilde ülke içinde yaşamakta olan göçmenlere karşı da güven sorunu oluşmuştur (Akçapar, 2012: 566). Bu nedenle denilebilir ki, 2000'li yılların başına kadar geçen sürede göç daha çok AB üyesi ülkeler ya da daha genel olarak Avrupa kıtasında gerçekleşirken; bu yıllardan sonra Asya ve Afrika kıtalarından da Avrupa'ya göç yoğunluk kazanmış ve kontrolsüz göç hareketleri artmıştır (Aykaç ve Yertüm, 2017: 4). Açıklananlar temelinde 21. yüzyıl, diğer yıllardaki göç ve göçmenlik olgusunun niteliğinden farklı olarak şiddeti, sınırları, göçü ve egemenliği metalaştırdığı anlaşılmaktadır. Neo-liberal projenin yoksulluk, eşitsiz gelişme, kayıt dışılık, ahlak yozlaşması ve ekolojik kirlenme gibi olumsuzlukların sonucunda hızla artan ve küreselleşen göçler, göçün yasadışılaşması yoluyla çağımızın güvenlik sorunu olarak rasyonelleşmeye başlamıştır (Özgür, 2012: 201).

2010 yılına gelindiğinde ise Aralık ayında, Muhammed Bouazizi isimli gencin Tunus'ta kendini yakarak intihar teşebbüsünde bulunmasıyla patlak veren olaylar, kısa sürede tüm Arap coğrafyasına yayılmış ve başta Mısır, Libya ve Suriye olmak üzere Cezayir, Ürdün, Bahreyn ve Yemen gibi Arap ülkelerini etkilemiştir. Bu sürecin sonunda bazı ülkelerde rejim değişiklikleri yaşanırken bazı ülkelerdeki iç karışıklıklar ise halen devam etmektedir (AFAD, 2017: 11). Ortadoğu'da Arap Baharının Tunus dışındaki bütün ülkelerde karşılık bulmasıyla günümüzün yeni mülteci hareketleri ortaya çıkmıştır. Bunlara Arap Devrimleri öncesinde iç savaşa ya da siyasi istikrarsızlığa sürüklenmiş Irak, Afganistan ve Eritre gibi ülkelere kaynaklanan mültecileri de eklendiği zaman mülteci sorunu tarihte görülmemiş boyutlara ulaşmıştır. Bugün dünya, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin rakamlarına göre kayıtların tutulmaya başlandığı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük mülteci krizi ile karşı karşıya kalmış durumdadır. (Güçtürk, 2014; ORSAM, 2014; Bayraklı ve Keskin, 2015; Karkın ve Yazıcı, 2015; DAM, 2016; Erdoğan, 2017a).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, dünya genelinde savaş nedeniyle evini terk etmek zorunda kalanların sayısının şimdiye kadarki en yüksek rakamlara ulaştığını açıklamaktadır.³¹ BMMYK'nın yıllık raporuna göre, 2016 yılı sonu için belirtilen rakam, bir önceki yıla kıyasla 300 bin fazla yerinden edilen kişinin olduğunu ifade etmektedir. Dünya genelinde zorla yerinden edilen kişi sayısının 2017 itibariyle 65 milyon 600 bin kişiye ulaşıldığı belirtilmiştir.³² Aynı rapora göre, 65 milyon 600 bin zorla yerinden edilen kişilerin 22 milyon 500 bini mülteci, 40 milyon 300 bini kendi ülkelerinden göç etmek zorunda kalmış durumda olanlar ve 2 milyon 800 bini ise sığınma başvurusunda bulunan kişilere karşılık gelmektedir (UNHCR).³³ Suriye'den zorunlu olarak kitlesel göç edenlerin sayısı ise, 31 Mayıs 2018 BMMYK istatistiklerine göre, 5 milyon 648 bin 631 Suriyeli göçüne karşılık geldiği bilinmektedir (BMMYK, 2018). Bu bağlamda dünya coğrafyaları için Suriye, en çok mülteci üreten ülke konumuna gelmiştir. Lübnan, Irak, Ürdün ve Türkiye gibi komşu ülkeler ise bugün çok sayıda Suriyeli mülteci barındırmaktadır (BMMYK, 2016). Dünya coğrafyalarına dağılmış Suriyeli nüfus içinde, %63, 4'ü 3 milyon 583 bin 434'ü Türkiye'de, % 17,5'i

³¹<http://www.dw.com/tr/d%C3%BCnyada-en-%C3%A7ok-m%C3%BClteci-t%C3%BCrkiyede/a-39302017> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

³² <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40331500> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

³³ <http://www.unhcr.org/tr/> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

986 bin 942 ile Lübnan'da, %11,8'i 666 bin 113 ile Ürdün'de, % 4,4 249 bin 641, Irak'ta ve % 2,3 128 bin 956 sayıyla Mısır'da yaşamaktadırlar.³⁴ Bağlamsal olarak dünyada göçün/emeğinin değişen ve dönüşen hareketleri tarihsellik içinde genel hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır. Uluslararası çocuk emeğinin niteliğinin anlaşılması noktasında Türkiye'deki uluslararası göçün/emeğin değişen tarihselliğini de açıklamak, çalışma kapsamında Suriyeli çocuk emeğine dayandırılması boyutunun net bir şekilde görülebilmesi için gerekli olduğu düşünülmüştür.

2.2 Türkiye'de Uluslararası Göç ve Göçmen Emeğinin Görünümleri

Uluslararası göç hareketleri noktasında Türkiye'nin hem göç verdiği dönemleri hem de göç alan dönemleriyle birlikte ele alarak göçün değişen niteliğinin boyutları üzerine kurgulama yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına denk gelen ulus-devlet yaratma cabası şüphesiz göç olgusuyla yakından bağlantılıdır. Bu noktada göç hareketinin uzantılarını Türkiye'nin kuruluşundan günümüze kadar ki süre içinde değerlendirmek uygun görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana öne çıkan uluslararası göç hareketleri içinde ulus-devletin inşası ve korunması süreçleriyle nasıl bir etkileşim içinde olduğunu göstermek, ülkedeki ulusal saflaştırma anlayışıyla göç hareketlerinin oluşmasını yaratan olguları ifade etmek, 1950-1980 yılları arasında dışarıya verilen emek göçlerinin dönemsel yansımalarını göstermek amaçlanmıştır. Ayrıca 1980'li yıllarla birlikte, Türkiye'nin artık emek göçü veren bir ülke olması konumundan göç alan ve transit göçlere de sahne olan, ülkeye gelen göçmen emeğini de bünyesinde barındıran bir ülke profiline geçişinin değişen niteliksel haritası açıklanmaya çalışılmıştır. 2010 yılından günümüze uzanan süreçte ise Türkiye'nin ülkeler arası göç olgusundaki konumunun değişimine vurgu yapılarak, Ortadoğu coğrafyalarındaki siyasi karmaşıklığın yansımaları üzerinden, transit ülke olmasından ziyade kitlesel zorunlu göçlerin merkez ülkesi olması sürecinde yaşanan olaylar mültecilik olgusu üzerinden değerlendirilmiştir.

Türkiye coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca kitlesel sığınma hareketleri de dâhil olmak üzere geniş anlamda göç hareketlerinin nihai durağı olmuş ve

³⁴ <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 07. 06. 2018).

milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır.³⁵ Ülkemize yönelik kitlesel göç hareketleri, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde başlamış olup günümüzde de yoğun bir şekilde bu hareketlilik devam etmektedir. Bu hareketlerin en somut örnekleri ise şu şekilde özetlenebilir; 1923-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişi, 1923-1945 yılları arasında Balkanlardan 800 bin kişi, 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan 800 kişi, 1988 yılında Halepçe katliamından sonra Irak'tan 51.542 kişi, 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişi olarak kayıt altına alınmıştır.³⁶ 1990'lı yıllarla birlikte göçmen sayısında artışların yaşandığı görülmektedir. 1991 yılında Birinci Körfez Savaşından sonra Irak'tan 467.489 kişi, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi,³⁷ ve Suriye'deki iç savaş ve şiddetli çatışmalardan dolayı zorunlu olarak kitlesel göç edenlerin sayısı ise 19 Nisan 2018 BMMYK istatistiklerine göre, 5 milyon 647 bin 637 Suriyeli göçüne karşılık geldiği bilinmektedir (BMMYK, 2018). Açıklanan rakamlar bağlamında Türkiye'nin başlangıçta emek göçü veren bir ülke konumundan değişen koşullar ışığında emek göçü alan bir ülke profiline yerleşmesinin dönemsel değişkenlerini genel hatlarıyla değerlendirmekte fayda görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ve öncesinde Osmanlı İmparatorluğu da göçlerin etkisinde kalarak nüfus kompozisyonlarında değişimler yaşamışlardır. Nüfus hareketlerinin yarattığı bu değişimler kısa, orta ve uzun vadede devlet yapısını, işleyişini, politik yaşamı ve toplumu değiştirmiştir ve modernleşme süreci de dâhil olmak üzere birçok sosyal ve politik sürecin şekillenmesinde rol oynamıştır. Bu süreçlerden biri de üstünde durduğumuz şekliyle ulus-devlet inşası süreci olmuştur ve Osmanlı'nın dağılmasından sonraki modernleşme sürecindeki büyük nüfus hareketliliklerini içermektedir (Kale, 2015: 156). Bu noktada denilebilir ki Türkiye'nin uluslararası göç hareketleri, ulus-devlet yaratma cabası ile 20. yüzyıl başında ortaya çıkan modernleşme projesinin iç içe geçmesi ve birbiriyle bağlantılı şekliyle karşımıza çıkmaktadır (Toksöz, 2006; İçduygu,

³⁵ http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2018).

³⁶ İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, 2005, Bkz. http://www.goc.gov.tr/default_B0.aspx?content=1017; Ve Mehmet Terzioğlu, Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar, 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, Yayın no:6, Haziran 2006, s.169.

³⁷ a . g . k .

2010; İçduygu ve Biehl, 2012; Kale, 2015; Kaya ve Erdoğan, 2015; Toksöz, 2015). Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte meydana gelen göçlerin büyük ölçüde sınırların değişimi, türdeş ulus-kurma politikaları, etnik arındırma veya zorunlu nüfus mübadeleleri sonucunda ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Özgür, 2012: 199). Kale (2015:157)'nin ifadesiyle, bu dönemde oluşturulan yeni ulus-devlet adıyla yaratılmaya çalışılan ulusa ait olmadığı düşünülen sosyal öğelerin dışlanması süreciyle karşılaşılmaktadır. Uluslararası göç literatüründe bu dönemle özdeşleşen süreç "ulus-devletleşme" sürecidir (Kahya, 2014: 53).

Balkanlar'daki milliyetçilik akımının etkileri, etnik ve dini açıdan homojen olmaya çalışan ulus-devletlerin inşasıyla kendini göstermektedir (Kale, 2015: 157). Baklacioğlu (2015: 194)'nin ifadesiyle Balkan göçleri, ulus-devletin inşa edildiği ve modernleşme projesi altında siyasal ve iktisadi kimliğin dayattığı, ülke, doğal kaynaklar, mülkiyet, iktisadi, siyasi ve kültürel yaşam, sınırlar, yerel kimlikler ve şiddet üzerinde mutlak otoritesini kurduğu bir dönemin zorunlu göçleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus-devlet oluşturma temelinde Balkanlar'dan 1 milyon 300 bin Müslüman göçmen ülkeye gelmiş ve yaklaşık 3 milyon gayrimüslim ülkeyi terk etmiştir (İçduygu ve Biehl, 2012: 3). 1926 yılında yapılan nüfus mübadelesi diğer bir ifadeyle değişimi sonunda Batı Trakya'da yaşayan Türklerin Türkiye'ye getirilmesi örneği verilebilmektedir. Ayrıca bu değişimin diğer ucunda ise, Ege Bölgesi'nde yaşayan Rumların Yunanistan'a gönderilmesi bulunmaktadır. Açıklanan mübadelenin temel nedeni ise, 1912-1913 savaşı sonrasında Yunanistan'ın, Güney Makedonya'yı alması ve bu bölgenin büyük bir kısmının da Türk, Yahudi ve Bulgarlardan oluşmasından dolayı Rumlar, azınlık kalma tehlikesiyle karşılaşınca değişimin oluşmasının istenmesidir. Bu dönemlerde öne çıkan kültürel birlik veya soydaşlık anlayışı nedeniyle değişim süreçleri sıklıkla yaşanmıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise Türkiye'nin, Bulgaristan ve Romanya ile yaptığı anlaşmalarla etnik kökenleri Türk olanların Türkiye'ye getirilmesiyle karşılaşılmaktadır. Açıklanan dönemlerde Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 18 milyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte Romanya ve Bulgaristan'dan getirilen göçmenler, milli savunma amacıyla askeriyede ve ekonomik kalkınma için de emek gücünü desteklemek amacıyla kullanılmak üzere getirilenler olarak karşımıza çıkan emek göçü özneleridir. (Karpas, 2015: xxxiii).

Ulus-devletleşme süreciyle meydana gelen göçlerin Türkiye'nin uluslararası göç hareketlerini oluşturmada ciddi bir yerinin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Göçmen kavramının bu dönemde yasal çerçevede nasıl anıldığını anlamanın, bugünden geçmişe bakılmasında anlaşılır kılınması için gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu dönemlerde ortaya konulan ve günümüzdeki göç politikaları üzerinde de belirleyici etkisi olan ilk yasal düzenleme 14 Haziran 1934 Tarihli ve 2510 Sayılı İskan Kanunu'dur (Kahya, 2014: 55). Bu kanun, yeni ve homojen bir Türk ulusal kimliğinin kurulması yolunda önemli bir araç olmuştur. İskan Kanunu'yla ülkenin sınırlarını gayrimüslim ve Türk olmayan nüfusa yerleşim alanlarını kapattığı anlaşılmaktadır (İçduygu ve Biehl, 2012: 11-12). Bu bağlamda kanunun 3. Maddesinde muhacir olarak yer alan göçmen tanımı, "Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olanlar" olarak tanımlanmıştır. Kanunla bağlantılı olarak karşımıza çıkan bu dönemdeki uluslararası göç hareketliliklerinden birisi ise, 1934 yılından sonra Türkiye'ye Yugoslavya'dan gelen göçmenlerdir. Bu göçmenlerin statüleri de "Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olma" şartıyla düzenlenmiştir. Bu kanunla göçmenlerin Orta Anadolu illerine % 10 oranında yerleştirilmesi süreci başlatılmıştır. Göçmenlere bu dönemlerde seçtikleri illerde yaşamak şartıyla vatandaşlık hakkı, toprak ve ziraat yardımı verilmiştir. İskanlı göç uygulamalarına ise 1970 yılında son verilmiş, İskan Kanunu da 2006'da uygulamadan kaldırılmıştır³⁸ (Baklacioğlu, 2015: 196). Ulus-devletleşmenin kuruluşunun ilk aşamaları 1923-1960 yıllarına denk gelmektedir. Sonuç olarak bu dönem boyunca yeni çizilen sınırlar üzerine gelişen uluslararası göç önemli bir sosyo-politik araç olmuştur. Homojen bir Türkleştirme politikasıyla gayrimüslim azınlık grupların Türkiye'den ayrılmasına neden olmuştur. 1914'te Türkiye'deki gayrimüslim azınlıkların nüfus oranı yüzde 19'a, 1927'de yüzde 2.5'e, 1965'te yüzde 1'den daha aza düştüğü bilinmektedir (İçduygu ve Biehl, 2012: 11). 20. yüzyılın ilk dönemlerinde yaşanan uluslararası göçlerin nitelikleri ise, büyük oranda etnik arındırma ve zorunlu nüfus mübadelelerine karşılık gelmektedir. Bu dönemde emek göçleri de olmakla birlikte, 1929 buhranı sonrası milli iktisat ve savaş ekonomileri nedeniyle toprağın ve üretim araçları ile sermayenin millileştirilmesi, etnik ve dinsel azınlıkların yoksullaştırılması, savaş iktisadının etnik arındırmanın aracı haline gelmesi, emek

³⁸ 14 Haziran 1934 Tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu, 19.09.2006 Tarihli ve 5543 Sayılı İskan Kanunu ile kaldırılmıştır.

göçlerini bir noktada zorunlu göçlerin yaşanmasına bırakmıştır (Özgür, 2012; Baklacioğlu, 2015).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfus ve ekonomik kayba uğrayan Avrupa ülkeleri Marshall yardımlarının desteğiyle hızlı bir büyüme sürecine yönelik dönüşüm yaşanmıştır. Üretim 1952-1968 yılları arasında iki katına çıkmış, kullanılan yeni teknolojiler emek gücünün üretkenliğinde artışa neden olmuş ve üretilen ürünlere olan talep sonucu mallar yeterli bir kar oranını mümkün kılan fiyatlarla satılmaya başlamıştır. Batı Avrupa göçünün başlaması ise işverenlerin göçmen emekçiye duyduğu ihtiyaçlar doğrultusunda çevre ülkelerden emek gücü talebinde bulunmasıyla olmuştur (Toksöz, 2006: 26). Açıklanan emek göçü talebi noktasında değerlendirildiğinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1980'li yıllara kadar ki döneminde Türkiye'nin uluslararası göç hareketlerine ilişkin deneyimleri, yoğunluklu olarak literatürde dışarıya verdiği emek göçleri ile karşılık bulmaktadır (Kahya, 2014: 56). Abadan- Unat (2006: 54), 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren Avrupa'ya yönelen Türk dış göç hareketini şu şekilde özetlemektedir;

- 1950'li yıllar: Bireysel Girişimler ve Özel Araçlar
- 1960'lı yıllar: İkili Anlaşmalara Dayanılarak Devlet Eliyle Düzenlenen Artan İşgücü İhracı
- 1970'li yıllar: Ekonomik Kriz, Yabancı İşçi Alımının Durdurulması, Düzensiz Göçmenlere Yasal Bir Statü Kazandırılması, Ailelerin Birleşmesi, Çocuk Paraları
- 1980'li yıllar: Çocukların Eğitim Sorunları, Getto Yaşamı, Dernekleşme Hareketleri, Sığınma İsteklerinin Artması, Vize Zorunluluğu, Dönüşü Özendiren Yasalar
- 1990'lı yıllar: Yabancılar Yasası, Yabancıların Kimlik Kazanması, Artan Yabancı Düşmanlığı, Etnik İşletmelerin Yaygınlaşması, Etnik ve Dinsel Derneklerin Yaygınlık Kazanması, Siyasal Hakların İstenmesi

Aşamalarla açıklanan uluslararası göç hareketleri noktasında denilebilir ki, Dünya coğrafyaları özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni yaratılan ulusal sınırlar arasında yoğun olarak emek nüfus hareketlerine tanık olmuştur. Bir yandan

yeniden yapılanmayı gerçekleştirmek amacıyla talep edilen uluslararası emek göçü devletlerarası ikili anlaşmalar yoluyla düzenlenmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan da, gelişmiş endüstri toplumlarına iş bulma, daha nitelikli yaşamlar elde edebilmek amacıyla düzensiz göç hareketleri başlamıştır.³⁹ Türk emek göçünde en önemli rol ise Federal Almanya'nın, 1950-1970 yılları arasında uygulanan dönüşümlü göç uygulamasıdır (Abadan-Unat, 2015; Karpas, 2015). Emek göçünün başlangıcında Federal Almanya'nın Türkiye ile yaptığı dönüşümlülük ilkesine göre, Türkiye'den ülkeye gelen emek göçmenleri bir yıllık süreyle ülkede emek süreçlerine katılıp belirlenen yılın sonunda Türkiye'ye geri döneceklerdi. Fakat yaşanan yoğun göç akımları veya emek göçü talepleri nedeniyle dönüşümlülük ilkesi niteliksel açıdan geçersiz sayılmış ve hiç uygulanamamıştır (Abadan-Unat, 2006; Toksöz, 2006; Özgür, 2012; Abadan-Unat, 2015). Türkiye 1960-1970'li yıllarda kaynak ülke niteliğinde çok sayıda insanın çalışmak üzere başta Avrupa ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelere gönderilmiştir. Bu dönemlerde düzenli emek göçü Federal Almanya ile Türkiye arasında Ekim 1961'de imzalanan anlaşma ile başlamış ve kısa sürede resmi yollarla emek göçü artmıştır. 1961-1975 yılları arasında yaklaşık 805.000 emekçi İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyla yurt dışına çalışmaya gönderilen emek göçmenlerinin dönemselsel hareketliliğini oluşturmaktadır (Toksöz, 2006: 217).

1960 yılında Türkiye'de yaşanan askeri darbeden sonra 1961 Anayasası yeniden şekillenmiştir. 1961 Anayasası'nda yapılan değişikliklerden birisi de göçmenlerin yurtdışına giriş çıkışlarına yönelik yeniliklerdir. Göçmenlerin diledikleri ülkelere çıkabilme ve geri dönebilmeleri amacıyla düzenlemeler yapılmıştır. 1950'lerde uluslararası emek göçü için göçmenlere "davet mektubu" yoluyla çağrılar yapılırken açıklanan düzenlemelerden sonra Türk vatandaşlarına Seyahat Hürriyeti bir hak olarak tanınmıştır. Anayasada tanımlanan bu hak sonucunda göçlerin hareketliliğinde artış yaşanmıştır. Bu yıllarda Türkiye'de gözlemlenen gizli ve açık işsizlik nedeniyle birçok göçmen, daha yüksek ücretlerle çalışmak istemeleri nedeniyle seyahat etme hürriyetinden yararlanarak yurt dışına yönelmişlerdir. 1960'ta ülke dışına giden emekçi göçmenlerin sayısı 2700 iken, seyahat hürriyeti düzenlemesiyle % 300 artışla 6.700

³⁹ Dünyadaki göç hareketleri tarihsel süreklilik içinde 2.1. bölümde detaylı bir şekilde verilmiştir. Burada Türkiye'nin dışa verdiği emek göçlerinin nedenlerini açıklamak için giriş niteliğinde yeniden yinelenmiştir.

olmuştur (Abadan-Unat, 2015: 264-265). Avrupa ülkelerine Türkiye gibi diğer çevre ülkelerden giden emekçiler ise, bu dönemde konuk emekçi olarak adlandırılmışlar ve yerli emek gücünden talep olmayan sektörlerde imalat sanayi, madencilik, inşaat ve hizmet sektörleri gibi nitelikli emek yoğunluğunun olmadığı sektörlerle çalıştırılmışlardır (Abadan-Unat, 2006: 279).

1973 yılına gelindiğinde ise petrol krizinin yaşanması sonucu yabancı emekçi alımları durdurulmuştur. Kriz Batı ülkelerinin üretim yapısında olumsuzluklar oluşturmuş ve bu olumsuzluklardan ilk etkilenen değişken ise emek göçü/emekçi göçmen olmuştur. Ekonomik büyümenin yavaşladığı bu dönemde Türkiye’den de giden göçmenlerin bulunduğu yabancı emek gücü Akalın(2012: 98)’ın ifadesiyle “gereksiz” olarak adlandırılmışlardır. Bu süreçte emekçi göçmenlerin istihdam içindeki payı % 5.6’dan % 3.7’ye düşmüştür. İşten çıkarılanların % 21’i ise etnik temelli nedenlerden dolayı çıkarılan emekçi göçmenlerdir. Özellikle Almanya’da işlerini kaybeden gruplar içinde en yoğun olarak karşımıza Türkiyeli kadın emekçiler çıkmaktadır (Abadan-Unat, 2006; Özgür, 2012; Abadan-Unat, 2015). Avrupa’dan Türkiye’ye geri dönüş göçlerinin nedenlerinin çerçevesini ise Toksöz (2006: 220), Avrupa’da 1966-1969’da ekonomik krize, 1974-1975’te durgunluk dönemine ve 1983-1984’teki geri dönüş teşvik yasası uygulamalarına dayandırmaktadır. Bu uygulamayla 150.000’den fazla Türk emekçi göçmen Türkiye’ye dönmüştür. Fakat emekçi alımlarının durdurulması sonrasında dönen emekçi göçmenlerin oluşu veya işten çıkarılan emekçilerin varlığının bilinmesine rağmen Avrupa ülkelerine göçler etnik ağlar, akrabalık ilişkileri bağları, evlilik ve aile birleşimi gibi kapsamlı değişkenler nedeniyle emek göçleri devam etmiştir (Abadan-Unat, 2006; Toksöz, 2006).

Türkiye tarihi incelenirken içinde yaşadığımız toplumda politik, ideolojik ve ekonomik alanda çarpıcı kopuşların başlangıcını temsil eden 1980 yılı Saraçoğlu (2010)’nun deyiimiyle “milat” olarak ele alınmaktadır. 1980’ler ve 1990’larda Türkiye’de göç hareketlerinin nedenleri çeşitlenmiş ve karmaşıklaşmıştır. 1980’li yıllarda bir yandan emek göçünün, öte yandan siyasi göçün bir arada oluşmasında devlet politikalarının dolaylı etkisi oldukça önemlidir. 1983’te iktisat politikası yeniden önemli bir değişikliğe uğramış ve ihracata dayalı dışa açık ekonomi modeli benimsenmiştir. Ayrıca, askeri darbe sonrasında toplumda yeni zorunlu göçlerin

görünümünün zemini oluşmaya başlamıştır (Özbay ve Yücel, 2001: 13). Türkiye 1980’li yıllardan sonra yalnızca emek göçü veren bir ülke değil, aynı zamanda emek göçü alan bir ülke konumuna gelmiştir (Lordoğlu, 2010; Pusch ve Wilkoszewski, 2010; Saraçoğlu, 2010; İçduygu, 2012). Siyasi gelişmeler nedeniyle, Türkiye’nin uluslararası göç hareketleriyle konumlanışı noktasında önemi bu tarihlerden sonra sürekli artış göstermiştir. Türkiye’ye Sovyetler Birliği’nde ve Doğu Avrupa’da sosyalist sistemin çökmesi nedeniyle bu ülkelerden geçici olarak iş bulmak amacıyla gelen emek göçmenlerinin hareketliliği, Orta Doğu’daki siyasi huzursuzluklar, Afganistan, İran ve Irak’ın siyasal değişimlerinin ortaya çıkardığı sığınma hareketleri ve düzensiz geçiş göçüyle milyonlarca kişinin Türkiye’ye giriş yaptığı bilinmektedir. Ayrıca Avrupa ülkeleriyle Türkiye’nin görece liberal giriş mevzuatı, Türkiye’yi birçok grup için çekici bir transit ve göç alan ülke konumuna getirmektedir (İçduygu, 2010; Pusch ve Wilkoszewski, 2010). Açıklanan göçmen hareketleri ışığında denilebilir ki 1980’li yıllarla birlikte modern Türkiye tarihinde ilk kez etnik köken temelinde Türk ve Müslüman olmayanların da Türkiye’ye göçüne tanık olunmuştur. Diğer bir ifadeyle ilk kez “yabancıların” Türkiye’ye göçünden söz edilebilecek bir döneme girilmiştir (İçduygu, 2010: 30).

Türkiye’ye yönelen uluslararası göç hareketlerini ve emek göçüne dönüşen süreçleri kısaca değerlendirildiğinde, İçduygu (2015: 281)’nin 1979-1987 yıllarını çıkış dönemi, 1988-1993 yıllarını olgunlaşma dönemi, 1994-2001 yıllarını doyumluk dönemi ve 2001’den günümüze kadar ki süreci ise kurumsallaşma dönemi olarak adlandırmaktadır. Örneklendirmeye açıklandığında, 1979 yılında gerçekleşen İran Devriminden sonra İranlıların ülkeye gelişleri bilinmektedir. İranlı göçmenlerin çoğu, siyasi nedenlerle ülkelerinden ayrıldıktan sonra Türkiye’ye gelmişler, Avrupa veya Kuzey Amerika ülkelerine geçiş için ülkeye yönelen transit göçmenleri barındıran çıkış dönemidir. Türkiye’nin kitlesel göçlerle karşılaştığı dönem olarak adlandırılan olgunlaşma dönemi uluslararası göç hareketliliği ise, komşu ülkelerdeki siyasi ve ekonomik kargaşa sonucunda oluşan, Irak ve Bulgaristan’dan çok sayıda sığınmacının ülkeye gelişi, diğer bir görünüm olarak Sovyet Cumhuriyetleri’nden ekonomik nedenlerden dolayı göçmen olarak gelen kişilerdir. Olgunlaşma dönemi olarak adlandırılan bu dönemde öncelikli hareketlilik Ortadoğu ülkeleri olmak üzere, Asya ve Afrika ülkelerinden gelenlerin transit göç özellikleriyle görünümlenen kısa süreli

göçmenler olarak bilinmektedir. Doygunluk dönemi olarak adlandırılan 1994-2001 yılları arasındaki dönemde ise, özellikle 1994 yılında ülkeye artarak devam eden göç akımlarının denetimi içi politik müdahalelerle Sığınma ve Kitleli Göçlere Dair Yönetmelik düzenlenmiştir. Bu dönemden sonra ülkeye gelen transit göçmenler kalış sürelerini uzatmaya yasa dışı yollardan ülkeye giriş yapmaya başlamışlar ve emek piyasasına girerek enformel sektörlere katılarak düzensiz emek göçmenleri oluşturmaya başlamışlardır. 2001'den günümüze dönemsel göç dinamizmine bakıldığında ise, düzensiz göçlerin hızlı bir yükselişe geçtiği kurumsallaşma dönemine geçiş yaşanmıştır. Hem ülke içinde hem de uluslararası arenada Türkiye'nin aldığı göç dalgaları düzensiz göç, insan ticareti ve insan kaçakçılığı meseleleri bağlamında sıcak gündem maddelerini oluşturmuştur. Ülkeye düzensiz yollarla giren göçmenlerin sayılarında ciddi artışlar olmasının nedeni ise sistematik ve kapsamlı bir dış göç ve sığınma politikalarının olmaması, ülkeye gelen göçmenlerinde düzensiz göçmenler konumunda kalmasının önünü açmaktadır (Erder, 2010; İçduygu ve Biehl, 2012; Özgür, 2012; İçduygu, 2015). Bu dönemlerde gerçekleşen düzensiz göç olgusu, göç profilinde yeni bir kimlikle göç almaya başlayan Türkiye için alışılmadık bir durumu yansıttığı görülmektedir. Türkiye'nin uluslararası nüfus hareketi içindeki konumunun radikal bir biçimde değiştiğini ve Türkiye'nin "Demir Perde"nin kıyısından "AB Kalesi"nin kıyısına geçtiğini söylemek gerekmektedir (Erder, 2010: 43).

Türkiye'de uluslararası emek göçü niteliğinin 1990'lı yıllardan sonra ön plana çıkmaya başladığı bilinmektedir. Bu yıllardan itibaren Türkiye, en başta komşu ülkelere olmak üzere ciddi sayılabilecek bir oranda göçmen emeği almaya başlamıştır. (Lordoğlu: 2010: 92). Uluslararası göçlerin yapısal olarak amaçlarına bakıldığında hepsinin ekonomik temelli olmadığını bilinmektedir. Ancak göçmenler politik değişimler, rejim değişiklikleri, ülke sınırlarının birleşip-ayrılması veya etnik çatışmalar gibi nedenlerden dolayı bireysel isteğe bağlı olmadan zorunluluk ilkesiyle kendi bulundukları sınırları aşmak zorunda kalmaktadır. Zorunlu göçün öznelere olan göçmenler bu noktada, kendi amaçları veya ulaşılabilirlikleri doğrultusunda başka ülkelere göç etmek durumunda kalmakta, sığınma talebinde bulunmakta veya düzensiz göç profilini oluşturan sınırların kontrolsüz aşılmasıyla, kaçak yollarla ülkelere giriş yapılması gibi değişkenlikleri oluşturmaktadır. Burada önemsenmesi gereken nokta ise açıklanan nedenlerle göç eden uluslararası göçmenlerin gittikleri toplumsal da bir

şekilde de olsa emek piyasasına eklenmesi ve enformel sektörlerin genişlemesine ve çeşitlenmesine neden olmalıdır. Sonuç olarak Türkiye, ülkeye gelen göçmenlerin farklı amaçlardan dolayı ülkeye girişleriyle karşılaşsa da, bu durum göçmenlerin toplumsaldaki yaşamsal kaygıları nedeniyle dolaylı olarak emek göçüne dönüşmektedir. Özellikle mevcut profilde göçmen emekçiler ile göç alan ülkede emek piyasasındaki düzensizliklerle, ulusal boyuttaki yasal düzenlemelerin yetersizliğiyle, yerli emek gücü ile göçmen emek gücü arasındaki sosyal çatışmalarla, emek gücü maliyetlerini düşük tutmak gibi aldatmacalarla ve emek koşullarının esneklikleriyle sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu noktada çalışmanın konusunu oluşturan Suriyeli göçmen çocuk emeğine geçiş yapmadan önce, Türkiye'nin konumunu uluslararası kuruluşlarda, ülkelerarası ilişkilerde, uluslararası emek göçü ve göçmen emeği politikalarında önemli bir noktaya getirmiş olan kitlesel zorunlu göçlerin görünümüleri olarak tanımlanan Suriyelilerin göçleri karşımıza çıkmaktadır. Açıklamalardan hareketle 2011'den beri Ortadoğu'daki karışıklıklardan dolayı Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlerin görünümüleri, nitelikleri ve Türk emek piyasasına katılımlarıyla ortaya çıkardıkları olgular üzerinden Türkiye'deki uluslararası emek göçünün yeni bir görünümü kurgulanmaya çalışılmıştır.

2.3 Türkiye'de Uluslararası Emek Göçünde Suriyeli Göçmen Olmak⁴⁰: Belirsizlikler İçinde Yaşamak

Suriye'de 2011'de başlayan rejim karşıtı gösterilerin kısa zamanda ciddi çatışmalara ve ardından da bir iç savaşa dönüşmesi ile birlikte ülkeden komşu ülkelere kitlesel göçler yaşanmaya başlamıştır (İhlamur-Öner, 2013; Güçtürk, 2014; ORSAM, 2014; Efe, 2015; Erdoğan, 2015; Paksoy vd., 2015; ILO, 2015; AFAD, 2017; Çoban,

⁴⁰ Suriyelilerin kitlesel göç hareketleri ifade edilirken literatürde, akademik çalışmalarda veya medyada sıklıkla farklılaşan terimlerin varlığına rastlanmaktadır. Bu çalışmada Suriyeliler genelde göçmen kavramıyla anılmakta, uluslararası göçmen emeği temelinde çalışmaya yerleştirilmekte fakat hukuki statü noktasında adlandırılma yapılmaya çalışıldığında mülteci kavramı kullanılmaktadır. Türkiye 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. Maddesinde Suriyelilere “geçici koruma” statüsü tanımlamış olsa da çalışmanın kendi özgünlüğü için de mülteci kavramının kullanılması 1951 Cenevre Sözleşmesindeki Mülteci tanımıyla Suriyelilerin durumu örtüştüğü için uygun görülmüştür. Ayrıca Göçmenlik/Mültecilik arasındaki ayrımın yapılabirliğinin imkânsızlığına vurgu yapan Ayşe Akalın(2015: 38), “ne mülteciler göçmenler gibi ekonomik nedenlerle hayatlarını iyileştirmeye çalışan insanlar oldukları olgusu, nede vahşi küreselleşme sürerken yoksullaşma ile zulmün ortaya çıkış koşullarının içkinliği gerçeğinin ortadan kalktığını” ifade etmektedir.

2018). Suriye’de gelişen ve değişen olaylar sadece siyasi boyutu değil, ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi etkileri de olan (Paksoy vd., 2015: 144) uluslararası göç ve göçmen ilişkilerine yeni bir soluk getiren süreçleri içermektedir. 22 milyon 400 bin nüfusu olan Suriye’de, Nisan 2011 sonrasında en az 6 ile 9 milyon arasındaki insan evini terk etmek zorunda kalmıştır. İçlerinden yaklaşık 4 ile 4.5 milyonu ise ülkelerini terk etmiştir (Erdoğan, 2015: 317). İç savaştan kaçan milyonlarca insan Sünni Araplar çoğunlukta olmak üzere, Kürt, Nusayri, Ezidi ve diğer gruplar Türkiye’nin uyguladığı “açık kapı” politikasıyla ülkeye sığınmışlardır (Bilgen, 2015; Erdoğan, 2015). Karşımıza çıkan profiller Türkiye’deki Suriyeli nüfusun etnik-mezhepsel-dinsel heterojenliğini artırmıştır (Erdoğan, 2015; Paksoy vd., 2015). 31 Mayıs 2018 BMMYK’nın istatistiklerine göre, Suriye’den başka ülkelere sığınmış durumda olan toplam 5 milyon 648 bin 631 Suriyeli bulunmaktadır. Suriyeli mülteci nüfusun % 63,4’ü, 3 milyon 583 bin 434 Türkiye’de yaşamaktadır.⁴¹ 31 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla, Suriyeliler için kurulan geçici barınma merkezlerinde yaşayan 214 bin 849 Suriyeli mülteci barınırken, geçici koruma merkezlerinin dışında, ülkenin farklı kentlerine eklenilerek yaşamlarını sürdürmeye çalışan Suriyeli mülteci sayısı ise, 3 milyon 368 bin 585’tir.⁴² Rakamlardan hareketle BM’nin barınma merkezlerinin dışında toplumsala katılan Suriyeliler için tanımı “Kent Mültecileri”⁴³ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa Birliği ülkelerinin Suriyelilere uyguladığı politika ise, dış sınır güvenliğini güçlendirerek içeri girişleri engellemek olmuştur. Avrupa Birliği, mültecilerin Türkiye’den çıkışını önlemek, kendi sınırlarına geçişin önünü kapatmak için Türkiye’ye mali destekte bulunmuş ve birliğin sınır güvenliğinden sorumlu birimi olan Frontex⁴⁴’in bütçesinin artırılmasını kararlaştırmıştır (Bilgen, 2015: 12). Bu

⁴¹ <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 07. 06. 2018).

⁴² http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 07.06. 2018).

⁴³ https://issuu.com/sehirplancilariodasiistanbul/docs/kent_multeciligi_planlama_acisindan (Erişim Tarihi: 07.06. 2018). Detaylı bilgi için bakınız.

⁴⁴ Frontex, tam adıyla, Avrupa Birliği üye ülkelerinin dış sınırlarının yönetimi için operasyonel işbirliği ajansıdır. 26 Ekim 2006 tarihinde kurulan ve fiilen 1 Mayıs 2005’te göreve başlayan Frontex, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin komşularıyla olan sınırlarının korunmasını ve güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir Avrupa Birliği kurumudur. Avrupa Birliği’nin birliğe üye olmayan komşu ülkelerle olan sınırlarının güvenliğinin sağlanması, ulusal sınır

noktada insani kriz olarak nitelendirilen Suriyelilerin kitlesel göçlerine Avrupa Hükümetlerinin ilk tepkisi insani geçişlere izin vermek yerine “Avrupa Kalesi” fikrini daha da güçlendirerek duvarları/sınırları güçlendirmek olmuştur. Avrupa’nın sergilediği bu tavır karşısında Sert ve Yıldız (2015: 33-34), “sayılardan bahsedilmediğini insanlardan bahsedildiğini” belirterek Suriyeli mülteciler sorununun insan hakları ihlalinin bir göstergesi olduğunun altını çizmektedir. Sert ve Yıldız (2015: 33) ekleyerek, Mezzadra ve Neilson’un *Border as Method (Bir Metod Olarak Sınır)* başlıklı çalışmalarında “dâhil olma ve hariç tutulma arasındaki çizgi ve aynı zamanda günümüzde önemli derecede değişen toplumsal dâhil edilme kodlarının “bulanık” hale gelmesiyle oluşan gerilimler ve karmaşalar üzerine üretken bir öngörü”den bahsedildiğini söylerler. Burada anlatılmaya çalışılan şey, göçmenlerin veya mültecilerin varlıklarını sürdürmeleri rastlantısal var olma taktiklerine dayanmakta ve toplumsal dâhil edilme ve hariç tutulma siyasi, hukuki, ekonomik ve bürokratik yollarla bulanık hale getirilmektedir. Bilgen (2015: 15)’in ifadesiyle, Üçüncü Dünya Ülkeleri örneklem üzerinden Suriye gibi ülkeler, göç yollarına düşerek sınırları aşmaya çalışırken, kelimenin tam anlamıyla Batı’nın başına “dert” olduklarını söylemektedir. Üstelik BMMYK verilerine göre dünyadaki mültecilerin %86’sının gelişmekte olan ülkelerde özellikle de Suriye örneği üzerinden bakıldığında büyük bir çoğunluğunun Türkiye’de olduğu bilindiği halde sınırdan geçebilen mültecileri dert edindikleri bilinmektedir.

İnsani kriz olarak adlandırılan Suriyelilerin statüleri veya statü temelli hukuksal hakları noktasında da kargaşanın olduğu bilinmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, diğer sınır-ötesinde yaşayan göçmenlerde olduğu gibi Suriyelilerin tanımlanmasında da karmaşıklık söz konusudur. Kacak göçmenlikten düzensiz göçmenliğe, vatansızlıktan mülteciliğe kadar çok farklı statülerle tanımlanmakta ve bakıldığında kavramların hepsi Suriyelileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Bilgen, 2015: 11). Başlangıçta “misafir” kavramıyla nitelendirilen Suriyeliler için artan nüfus yoğunluğu sonucunda yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. Suriyelilerin ulusal hukukta yer alan mevcut görünümüne değinmeden önce mültecilik hareketlerinin hukuksal süreçlerinin

muhafızları arasında işbirliği yapılmasını ve sınırlarla ilgili risk analizleri oluşturulması amacıyla kurulan bir kuruluştur. <http://www.madde14.org/index.php?title=FRONTEX> (Erişim Tarihi: 05.06. 2018). Detaylı bilgi edinmek için bakınız.

başlangıcına gidilmesi, süreci bütünsellik içinde ele almak açısından değerli görülmektedir.

Dünyada mültecilik hareketlerinin ciddi oranda artması ve mültecilerin korunması gerektiğine yönelik yasal düzenlemeler ise hala geçerliliğini koruyan ve evrensel nitelikte olan Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler'in 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'dir⁴⁵. BMMYK (2008)'nin *Suçluların İadesi ve Uluslararası Mülteci Koruması* hakkındaki bilgi notunda⁴⁶ açıkladığı, sığınmacılar geri göndermeye karşı iltica işlemleri süresince 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33(1) maddesi ve uluslararası teamül hukukunca korunurlar. “Kendisinden talepte bulunulan devlet, itiraz aşaması da dahil olmak üzere, mülteci statüsü talebi değerlendirilmekte olan bir sığınmacıyı menşe ülkesine iade edemez” ifadesi yer almaktadır. Belirtilen bağlamda AB hukuku kapsamında AB Temel Haklar Şartı, 18. Maddede sığınma hakkına ve 19. Maddede ise geri göndermenin yasaklanmasına yer vermektedir⁴⁷. Eğer bir sığınmacının mülteci statüsüne uygunluk kriterlerini yerine getirdiği tespit edilirse, 1951 Sözleşmesi'nin 33(1) Maddesinde belirtildiği üzere geri göndermeme ilkesi, söz konusu kişinin 1951 Sözleşmesi'nin 33(2) Maddesinde öngörülen istisnalardan birinin kapsamına girmediği hallerde, sığınmacıların iade edilmesi kesin olarak yasaklanmıştır.⁴⁸ Sığınma başvuruları kabul edilmeyen kişiler ve kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde kalma izni verilmeyen kişiler, ülkeyi terk etmek zorunda kalmakta veya sınır dışı edilebilmektedirler (IOM, 2009: 74). Ancak, uluslararası insan hakları hukukundan kaynaklanan geri göndermeme yükümlülüğü uyarınca kendisinden talepte bulunulan devletin söz konusu kişiyi iade etmesi engellenebilir. Kendisinden talepte bulunulan devlet aynı zamanda kişinin talepte bulunan devlete iade edilmesinin uluslararası insan hakları hukukundan kaynaklanan geri göndermeme yükümlülüğüyle uyumlu olduğunu temin etmekle yükümlüdür. Kişinin talepte bulunan devlete teslim

⁴⁵ Cenevre Sözleşmesi'nden önce 1926, 1928, 1933 ve 1938 yıllarında da sığınmacılık hukukuna ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Cenevre Sözleşmesi tüm bu düzenlemeleri içeren bir düzenleme niteliğindedir ve evrensel olması nedeniyle diğer sözleşmelerden ayrılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Cenevre Sözleşmesi temel alınmıştır.

⁴⁶Detaylı bilgi için bakınız. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa5e334> (Erişim Tarihi: 10.05.2018).

⁴⁷ Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2014 baskısı. https://updoc.site/download/snma-snrlar-ve-g-ile-ilgili-avrupa-hukuku-el-kitab-5_pdf (Erişim Tarihi: 08.05.2018).

⁴⁸ A.g.k.

edilmesinin kendisinden talepte bulunulan devletin uluslararası hukuktan kaynaklanan geri göndermeme yükümlülüğünü ihlal etmeyeceği tespit edilirse, sığınmacı iade edilebilir. Ancak, söz konusu devletlerin sığınmacının talepte bulunan devlette veya kendisinden talepte bulunulan devlette adil ve verimli bir iltica prosedürüne erişebileceğini garanti etmeleri gerekir (BMMYK, 2008: 18).

Cenevre Sözleşmesi'nde; "taraf devletler, bu sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayırım yapmadan uygulayacaklardır" (Madde 3) ifadesinden anlaşılan mülteci hakkı tanınan kişilere ayırım yapılmadan verilen hakların uygulanacağıdır. Sözleşmeye göre, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda" ibaresinden anlaşılması gereken; 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" ve 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar"ı (Madde 1(B) ifade etmektedir. Devletler bu iki ifadeden kendilerine uygun olan ibareyi tercih ederek anlaşmaya taraf olmuşlardır. Türkiye de bu sözleşmeye taraf olan ülkelerden biri olarak bu seçeneklerden birini seçme hakkını kullanmış ve "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" ibaresini seçerek kendisinin kimleri mülteci olarak tanıyacağını ortaya koymuştur. Belirtilenlerden anlaşıldığı üzere Türkiye, coğrafi bir sınırlamayla anlaşmayı kabul etmiş ve sadece Avrupa'dan gelen kişilere mülteci statüsü tanıyacağını açıklamıştır. Uluslararası hukuktaki mülteci statüsü ile ulusal hukukta yer alan mülteci statüsünün tanımlanmasındaki farklılık buradan kaynaklanmaktadır. Uluslararası hukukta mültecilik, talepte bulunan ve zor durumda olduğu anlaşılan kişilere verilirken, ulusal hukukta sadece Avrupa kökenli olanların sığınma başvurularına verilen bir cevap, başka bir ifadeyle uyruk temelli bir ayırım söz konusudur. İkinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Cenevre Sözleşmesi sadece Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylardan kaçan kişilerin sığınmacılık süreçlerini ortaya koymaktadır. Ancak daha sonra sığınmacılığa sebep olan olayların Avrupa ile sınırlı kalamayacağı anlaşılmış, Cenevre Sözleşmesi'ne ek olarak 1967'de bir protokol imzalanmıştır (Danış: 2004, Kahya: 2014).

Protokol metninin girişinde protokolün imzalanmasının amacı şöyle açıklanmıştır:

"Cenevre Sözleşme'nin kabulünden bu yana, yeni mülteci ortamları ortaya çıkmış ve bu nedenle, söz konusu mültecilerin,

Sözleşme'nin kapsamına giremeyebileceği dikkate alarak, Sözleşmedeki tanımın kapsamına giren bütün mültecilerin, Ocak 1951 tarih sınırlamasına bakılmaksızın eşit hukuki statüden yararlanmaları arzu edilmiştir’’⁴⁹.

1967 Ek Protokolü’nde sığınmacılık hareketlerine neden olacak olayların belli bir zaman diliminde ve belli bir coğrafyayla sınırlandırılmayacağı ortaya çıkmıştır. Bu farkındalık sonucunda Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda" ibaresi kaldırılmış, mülteci statüsü alabilecek kişi Sözleşme'nin 1. maddesinde yer alan tanıma giren her kişi olarak kabul edilmiştir (Ek Protokol, Madde 1(2)). Cenevre Sözleşmesi’ndeki coğrafi sınırlamanın sürdürülmesi ise yine taraf devletlerin tercihlerine bırakılmıştır (Ek Protokol Madde 7(1)). Türkiye ise 1967 Ek Protokol’ü de imzalamış, protokole taraf olurken zaman sınırlamasını kaldırmış fakat coğrafi sınırlamayı sürdürmeyi tercih etmiştir. Açıklamalar bağlamında Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü’ne taraf olan ülkeler arasında yer almakta, anlaşmada alınan kararlar bugün de geçerliliğini korumaktadır. Türkiye, sığınmacı ve mülteci olarak tanımlayacak kişileri daha öncede belirtildiği gibi uyruk temelli bir ayırımla belirlemektedir.

Tarihsel bir perspektiften değerlendirilecek olursa Türkiye’nin 1994 yılına kadar tüm sığınmacılık hareketlerini Cenevre Sözleşmesi’ni temel alarak çözümlediği, 1994 yılına gelindiğinde 1994 Sığınma Yönetmeliği’ni çıkararak bu yönetmelik çerçevesinde düzenlemeler yaptığı ve 2006 yılında da AB ile olan ilişkiler doğrultunda yönetmelikte birtakım değişiklikler yaptığı söylenebilmektedir (Kahya, 2014: 26). Çalışmanın özneleri olan Suriyeliler göçünün yeni görünümüleriyle birlikte hukuksal açıdan Türkiye’de bulunan yabancılara 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK) çıkarılmıştır. Belirtilen yasadaki mülteci tanımlaması ise;

49

[http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20P%20ROKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20P%20ROKOL%C3%9C(1).pdf) (Erişim Tarihi: 11.05.2018). 1967 Ek Protokolüyle ilgili detaylı bilgi için bakınız.

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statü” (Madde 62(1)).

Ulusal hukukta tarihsel olarak çıkarılan göçle ilgili yönetmeliklerinin ortak noktası, Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde koyduğu coğrafi sınırlılık şartını 2013 yılında çıkardığı kanunla da sürdürüyor olmasıdır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun amacı ise şu şekilde açıklanmıştır; “Yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ve İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir” (Madde 1). 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 2. Maddesinde ise, “yabancılarla ilgili iş ve işlemleri; sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumayı, ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve ‘kitlel’ olarak Türkiye’ye gelen yabancılara acil olarak sağlanacak geçici koruma” yer almaktadır (Resmi Gazete, 2013).

6458 sayılı kanun kapsamında Suriyelilerin kitlel göçü nedeniyle mevcut şartlı mültecilere⁵⁰ uygulanan prosedürlerin uygulanamaması sonucunda Geçici Koruma Yönetmeliği Suriyeli mülteciler için 11 Nisan 2014 yılında kapsamlı olarak yeniden düzenlenmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken en temel ayrım, Türkiye’nin taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Ek Protokol, 1996 Sığınma Yönetmeliği, 2006 yılında yeniden ele alınan yönetmelikte olan ‘coğrafi sınırlama’ şartının Suriyeliler için

⁵⁰ Şartlı Mültecilikle ilgili açıklama birinci bölümde kavramsal tartışma içinde verilmiştir. Bakınız 1.1.1.4. Bölüm.

geçerli olmaması sorunsalıdır. Suriyelilerin Avrupa kökenli olmadıkları halde belirli haklara sahip olmaları, sınırdan kitlesel halde bir göç hareketinin olmasıyla ilgilidir. Suriyelilerin doğrudan savaş ortamından kaçıp Türkiye’ye sığınmaları, kitleler halinde ülkeye gelmeleri ve sayılarının da fazla olmasından dolayı Avrupa kökenli olmadıkları halde Suriyeliler için özel bir tanımlama uygulanmıştır. Diğer bir ifadeyle Geçici Koruma Statüsü, kitlesel akın olayları karşısında acil çözümler bulmak üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası hukuk ve teamül çerçevesinde Suriye uyruklu yabancılara geçici korumanın 3 temel unsurunu yerine getirerek “geçici koruma” sağlamıştır.⁵¹ Geçici Koruma Yönetmeliği’nde belirtilen temel unsurlar;

- *Açık sınır politikası ile ülke topraklarına koşulsuz kabul*
- *Geri göndermeme ilkesinin istisnasız uygulanması*
- *Gelen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması*

Suriyelileri kapsamına alan Geçici Koruma Yönetmeliği tam hükümleriyle birlikte, 22 Ekim 2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup, yabancılara başlıca hak ve yükümlülükler getirilmiştir. Bunlar;

- *Yönetmelik kapsamında ülkelerindeki iç karışıklıktan dolayı Suriye’den gelen yabancılara sağlanacak olan “Geçici Koruma” hukuki dayanak kazanmış olup⁵², anılan yönetmelikle ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanmaktadır*
- *Bu yönetmelik kapsamında geçici korunanlar 6458 sayılı YUKK’un öngörmüş olduğu uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmamaktadır⁵³*

⁵¹İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel müdürlüğünün Suriyelileri kapsayan Geçici Koruma Yönetmeliğine yönelik detaylı bilgi için bakınız.
<http://www.goc.gov.tr/files/files/Gi%C3%A7ici%20Koruma%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Finin%20Getirdikleri.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2018).

⁵² 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 91 inci madde.

⁵³ 22/10/2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği madde 7.

- *Milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler ile ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehlike oluşturabileceği değerlendirilenler geçici koruma kapsamına alınmamaktadır*⁵⁴
- *Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara Geçici Koruma Kimlik Belgesi düzenlenecektir. Bu kimlik belgesi; Suriyelilere Türkiye’de yasal olarak kalış hakkı sağlamaktadır. Verilen bu kimlik belgesi 6458 sayılı Kanunda düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelerle eşdeğer değildir. Söz konusu kimlik belgesinin Türk vatandaşlığına başvurusu ya da Türk vatandaşlığına geçişi gibi bir hak sağlamayacağı da düzenlenen maddeler arasındadır.*
- *Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara başta sağlık hizmetleri olmak üzere eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetlerin sağlanabilmesi detaylı olarak düzenlenmiştir.*⁵⁵ *Ayrıca kayıt işlemlerini yaptırmaması veya yönetmeliğin 8 inci maddesi kapsamında olması sebebiyle geçici korumadan yararlanılmayacak yabancılara bu tür hak ve hizmetlere erişimi sınırlandırılmıştır.*
- *Bu yönetmelik kapsamında yapılan düzenlemelerde çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilmiştir. Ayrıca, refakatsiz çocuklar başta olmak üzere özel ihtiyaç sahipleri hakkında yapılacak iş ve işlemlerde bu kişilere öncelik tanınarak, başta sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon olmak üzere, her türlü yardım ve destek imkanlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz olarak sağlanmaktadır*⁵⁶
- *Bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara adres kayıt sistemine kayıt yaptırma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca kayıtlı oldukları illerde bulunmaları şartı ile temel hizmetlere ve diğer sosyal yardımlara erişim hakkı sağlanmaktadır*
- *Geçici koruma kimlik belgesine sahip olan yabancılar, Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda*

⁵⁴ 22/10/2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği madde 7.

⁵⁵ 22/10/2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği 6 ıncı bölüm.

⁵⁶ 22/10/2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği madde 48.

*çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurabileceklerdir.*⁵⁷

- *Kendilerine yabancı kimlik numarası tahsis edilen bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara elektronik haberleşme hizmeti dâhil diğer hizmetler için abonelik sözleşmesi yapabilme imkânı tanınmıştır.*⁵⁸

Geçici Koruma Statüsü verilen Suriyeli mültecilere hukuksal açıdan çizilen çerçevenin detayları açıklanmıştır. Fakat asıl üstünde durulması gereken nokta, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nden, Avrupa Birliği müktesebatından ya da Türkiye'nin ulusal mevzuatı dikkate alınmadan değerlendirildiğinde, Suriyelilerin kendi ulus-devletlerince temel yurttaşlık haklarından, uluslararası karar alıcılardan da insan haklarından da mahrum bırakılmış insan toplulukları olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Arendt'in ifade etmeye çalıştığı bu durumun özeti ise "haklara sahip olma hakkından yoksun gruplar" olarak görünür oldukları gerçeğidir (Bilgen, 2015: 12). Suriyelilerin içinde bulundukları durumların ifade edilmesini destekleyen bir düşünce olarak Kapitalizmin Kısa Tarihi'nde Braudel' da⁵⁹, zenginlik ve yaşama mutluluğunun "merkez" de yer aldığını, özgürlüklerin orada olduğunu, merkezde ve merkezin yakınında olanların "ötekiler" üstünde bütün haklara sahip olduğunu belirtmektedir. Ayrıca "aracı" ülkelerin, komşuların ve rakiplerin ortaya çıkmasının merkezdaki yaşam düzeyini gerileteceğini ve özgür insanların sayısını azaltacağını söylemektedir. Braudel'in anlatmaya çalıştığı düşüncesinin örneklendirilmesi ise, Türkiye'deki mülteciler üzerinden açıklandığında "uydu kentleri" veya Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında tanımlanan haklar üzerinden değinmekte fayda görülmüştür. Özellikle Türkiye'de şartlı mülteciler için belirlenen uydu kent örneği ve Geçici Koruma statüsü altında Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin bulundukları kentlerde aldıkları kimlikler üzerinden olaya yaklaşıldığında, seyahat özgürlüklerini kısıtlayarak, kaldıkları kentsel alanlarla çevrilen bir hayatın içinde egemen gücün kuralları doğrultusunda yaşamaya zorlanmaları görünümü çıkmaktadır. Bu durum egemen gücün bürokratik, siyasi ve hukuki anlamda yeniden ifade ediliş stratejisi olarak değerlendirilebilmektedir (Sert ve Yıldız, 2015: 36). Belirlenen kurallar ekseninde

⁵⁷ 22/10/2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği madde 29.

⁵⁸ 22/10/2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği madde 26.

⁵⁹ Fernand Braudel, Kapitalizmin Kısa Tarihi, Çev. İsmail Yerguz, 2. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 2014, s, 84-85.

genelde mültecilerin ve özelde Suriyeli mültecilerin hayatlarının sınırlarını aslında üst akıl denilen sistemin kendilerine göre belirlediğini, bu durumda mültecilerin “hak”ların dışında bir yaşama itilmesiyle sonuçlandığını ifade etmek gerekmektedir.

Açıklamalar ışığında mültecilerin sığındıkları ülkedeki yaşam koşulları, o ülkenin sığınma politikası, maruz kalınan ayrımcılık ve ırkçılık, insan hakları ihlalleri mültecilerin kuracakları yeni yaşamlarında büyük engeller olarak görülmekte ve çoğu mülteci de çareyi ya başka ülkelere giderek yeni yaşam alanları aramakta bulmakta ya da tanımlanan hakların yetersizliği nedeniyle yaşantılarını devam ettirebilmek için emek piyasasına eklenerek kayıt dışı ve ucuz emek gücü olgularıyla bütünleşmektedirler (Paksoy vd., 2015; Şimşek, 2015; Çoban, 2018; Korkmaz, 2018) Suriyelilerin iş koşullarına bakıldığında sağlıklı ve zorlu çalışma ilişkilerine karşın mülteci emekçilerin yabancı olarak ve düzensiz bir şekilde çalıştıklarından dolayı düşük ücretler ya da çalışma şartlarının elverişsizliği konusunda çoğu kez şikayette bulunamadıkları görülmektedir (Çoban, 2018: 206). Şikâyetle bulunamama nedenleri ise göçmenler veya mülteciler, özelde Suriyeli mülteciler açısından kayıt dışı ekonominin hayatta kalma stratejilerinde önemli bir rol oynaması, kayıt dışı ekonominin sunduğu esneklik, istihdam ve yatırım konusunda göçmenlere ve mültecilere yaşantılarını devam ettirebilmeleri için belirli yollar sunuyor olmasıdır (Korkmaz, 2018: 102). Bu noktada Türkiye’de Suriyeli mültecilerin çalışma yaşamındaki yeri ve emek gücü piyasasına katılımı konusunda kapsamlı ve koordineli bir kamusal politikadan ve endüstriyel aktörlerin işbirliğinden bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Sektörün temsilcileri kendi yapısal sorunlarıyla mücadele ederken kayıt dışı ekonomi üzerinden emek gücüne katılan yüz binlerce Suriyeli mülteciye yönelik nasıl bir politika izleyeceği konusunda net bir yaklaşıma sahip değildir (İhlamur-Öner, 2013; Paksoy vd., 2015; Korkmaz, 2018).

Uluslararası veya ulusal hukuki uygulamalarda mültecilik haklarına dair geliştirilen birçok yasal çerçeve bulunsun da, uygulama kısmında yetersiz kaldığı her fırsatta sosyal bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın konusu temelinde alınan “sözde” önlemler ve tanımlanan mülteci hakları noktasında her defasında etnik temelli ayrımcılığın getirdiği emek sömürüsü mağdurları olarak mültecilerin toplumsalda Akalın(2015: 40-41) ’ın da belirttiği gibi “belirsizlikler ve haksızlıklar

içinde bir yaşamın” ya da çıplak hayatın” özneleri olduğu gerçeğiyle karşılaşmaktadır. Kısacası, Türkiye’nin farklı kategoriler üzerinden işleyen uluslararası koruma sistemi aslında benzer politika geliştirme yoluyla mültecileri sıklıkla muğlaklık içerisine itmektedir. Hem geçici koruma altındaki Suriyeliler, hem de ülke de bulunan diğer şartlı mülteciler, eğitim, sağlık ve çalışma hakları konusunda sürekli sorunlarla karşılaşmaktadır. Nitekim Türkiye’de sığınmacı/mülteci olmak, hakların yoksunluğu üzerine özgürlüklerin de kısıtlandığı bir alanda sürekli olarak yeni taktikler üreterek yaşamaya çalışmaktan ibaret bir durumda kalmaktadır (Sert ve Yıldız, 2015: 37). Özellikle Suriyelilerinde ülkeye gelişle artan enformel sektörün öznelerine bir de Suriyeli çocuk emeği eklenmiştir. Tanımlanan hakların yetersizliği, ekonomik ve çalışma hayatının olumsuzlukları nedeniyle çalışmak zorunda kalan mültecilere ilk destek “emeğin en savunmaz haliyle” Suriyeli çocuk emekçilerden gelmektedir. Çalışmanın ana konusu olan Suriyeli çocuk emeğinin Türkiye’deki görünümüleri üzerinden bir değerlendirme yapılmış, mülteci çocuk emeğinin niteliği, boyutları, görünümüleri değerlendirilmiştir. Öncesinde ise çocuk emeğinin dünya tarihselliğindeki ortaya çıkış süreçleri açıklanmıştır.

2.4 Göçmen Çocuk Emeğinin Tarihsel Gelişimi ve Durumu

Çocuk emeğine insanlık tarihinin hemen hemen her aşamasında rastlanmaktadır (Duyar, 2010: 184). Tarihsel süreç incelendiğinde, çocukların çalıştırılmasının çok eskilere dayandığı, tarihin her döneminde üretim faktörlerinden biri olarak çocukların çalışma hayatında yer aldığı görülmektedir. Sonuç olarak çocuk emeğinin insanlık tarihinin her alanında var olduğu gerçeği kabul edilmektedir (Şahin, 2012: 107). İlkel komünal toplumda kabile yaşantısı döneminde iş paylaşımında avcılık, balıkçılık, hayvanların evcilleştirilmesi gibi işleri yapan çocuklar (2015)⁶⁰, sanayileşme öncesi yerleşik toplumlarda ise tarıma dayalı ekonomilerde çocukların aile ile akraba işlerinde çalıştırılmaları oldukça yaygın bir uygulamaydı (İnal, 2010: 12). Ailelerin kendi hayatlarını devam ettirebilmek için ekonomik birimler olarak çalıştıkları ve yaşadıkları bu dönemde işlerin paylaşımı söz konusu olsa da, kapitalizme içkin rasyonel ve karmaşık bir iş bölümünden ziyade basitçe fiziksel özelliklerden yola çıkılarak

⁶⁰ Çocuk İşçiliğinin Tarihsel Gelişimi (2015). Kapitalizmin Gerçek Yüzü: Çocuk İşçiler, Türkiye Komünist Gençliği.

oluşturulan bir görev dağılımı uygulanmaktaydı. Bu dağılım için de temel olarak cinsiyet ve yaş esas alınmaktaydı. Bu dönemde çocukların yaptıkları işler, onları yetişkin olmaya hazırlayan eğitim süreci olarak görülmekte ve bir problem oluşturmanın aksine toplumsal olarak olumlu karşılanmaktaydı. Üreticinin üretim sürecine ve kendi yarattığı ürüne yabancılaştığı, ürünlerin piyasadaki değişim değeri üzerinden anlam kazandığı bu dönemde “çocuk” ve “çocuk emeği” yeni bir dönüşüm kazanmıştır (TKG, 2015).⁶¹

Çocuk emeğinin dönüşümüne neden olan süreçte Sanayi Devrimi sonrası kırsal bölgede tarım sektöründe çalışan aileler ya da kentlerin çevresinde faaliyet gösteren küçük işletme sahipleri sanayi kapitalizmi karşısında varlıklarını koruyamayarak dağılmışlardır (Duyar, 2010: 184). Buralarda çalışan insanlar ise fabrikalara emekçi olarak başvurmuşlardır. Emek piyasasına katılanların büyük bir bölümünü ise çocuklar oluşturmuştur. Bu aşamadan sonra da çocukların çalışması, çocuk emeğine dönüşmüştür (Kahramanoğlu, 1996; Hindman, 2002; Barışık vd., 2016; Taş ve Abbasigil, 2017). Bu dönemde kapitalistler tarafından kullanılan çocuk emeği, işgücü piyasasının kolayca ulaşabileceği bir hedef haline gelmiştir. Özellikle rekabet gücünü artırmak amacıyla başvurulmuş düşük maliyetler ile daha uzun süreli ve ağır koşullarda üretim anlayışı, artan rekabet ve pazar mücadelesi içinde yoğun bir şekilde ucuz insan gücü açığı oluşturmuştur. Mevcut emek gücü açığını ise kapitalistler kendi rekabet anlayışlarının özneleri olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda gündeme gelen sorunların başında istihdam da kullanılmak amacıyla karşımıza çocuk emeği çıkmaktadır (İnal, 2010; Sapançalı, 18-21).⁶²

Çocuk emeği günümüzde hala dünya gündeminin üst sıralarında yer alan ve çözüm bekleyen bir sorundur. Çocuğun çalışması, hemen hemen bütün ülkelerde yaşanmakta olan evrensel bir olgudur ve önemli bir sosyal problem olmaya da devam etmektedir (Şahin, 2012: 104). Ulusal yasaların ve uluslararası standartların varlığına rağmen, dünyanın her köşesinde milyonlarca çocuğun sağlıklarını, geleceklerini

⁶¹ http://genclik.tkp.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=757:cocuk-isciliginin-tarihsel-gelisimi&catid=95&Itemid=373 (Erişim Tarihi: 24.05.2018).

⁶² Faruk Sapançalı, Küreselleşme Bağlamında Çocuk İstihdamı ve Önlenmesine Yönelik Çabalar, ÇMİS (Tarih Belirtilmemiş).

tehlikeye atarak çocukluklarını yaşayamadan, çoğunlukla sağlıklı gelişim şartlarına aykırı şekilde çalıştırıldığı bilinmektedir (Tor, 2010: 30). Bu bağlamda çocuk emeği, sanayileşme sürecinden önce de var olan bir olgu olmasına rağmen bir kavram olarak sanayileşme döneminde ortaya çıkmış ve tartışılmaya başlanmıştır (Çelik, 2010: 56)⁶³. Çocuk emeğinin kavramsallaştırılması ve tartışılması, gelişmeye başlayan insan hakları düşüncesi bağlamında ele alınmaya başlamıştır. Sanayileşme ile birlikte çocuk emeği ülkelerin gündemine bir kavram ve yinelendiği gibi insan hakları sorunu olarak girmiş ve gelişen süreçte önlenmesi gereken bir olgu olduğu vurgulanmaya başlamıştır (Erbay, 2008: 33). Çocuk emeğinin görünüşleri uzun bir tarihsel döneme karşılık gelse de kavramsallaşması ve tartışılması sanayileşme dönemiyle gerçekleştiği için çalışmanın odağına sadece sanayi devrimi sonrasındaki tarihsel süreçler yerleştirilmiştir. Sanayi devrimi sonrası çocuk emeğinin tarihsel olarak görünüşleri Türkiye ve dünya paralelindeki gelişmelere odaklanarak ele alınmıştır.

2.4.1 Sanayi Devrimiyle Birlikte Çocuk Emeğinin Tarihsel Gelişimi

Büyük sosyal değişimlere neden olan Sanayi Devrimi yeni örgütlenme ve üretim biçimi ile makine döneminde fabrika düzenlerine yol açmıştır. Yaşanan sosyal değişimler ve gelişmeler işçi sınıfını oluşturmuştur (Şahin, 2012: 107). Nitelikli işgücünün yerine daha ucuza çalışan kadın ve çocukların günde 16-18 saate kadar olumsuz koşullarda çalıştırılmaya başlanması, önceki dönemlerle karşılaştırılmayacak ölçüde çocuk emeğinin sömürüsüne yol açmıştır (Efe ve Uluoğlu, 2015: 51). 19. yüzyılda sanayi devriminin ayrılmaz bir parçası olan atölye ve fabrikalar ortaya çıkana kadar çalışma hayatında çocuklar da çalışmaktaydı. Ancak Erder(2005) ‘in ifadesiyle sanayileşmeyle birlikte “yeni olan çalışma biçimlerinin dönüşmesi ve dönüşmenin çocuk emeği için yarattığı yeni koşullar” temelinde çocuk emeğine duyulan ihtiyacın artmaya başladığı görülmektedir. Özellikle emekçi ailelerin çocukları kapitalizmin gereksinim duyduğu emek gücü ordusunda kurumsal olarak yer almışlar, böylece doğrudan üretim ilişkilerine dâhil olup sınıfsal sömürüye maruz kalmışlardır(TKG: 2015).⁶⁴ Bu yeni koşullar ve dönüşümü Lennan (1993: 143) ise, çocukların emeğinin

⁶³ Çelik, A. (2010). Çocuk İşçiliğinin Bitmeyen Öyküsü Üstüne, Türkiye’de Çocuk Emeği (içinde), Ütopya Yayınları, Ankara.

⁶⁴http://genclik.tkp.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=757:cocuk-isciliginin-tarihsel-gelisimi&catid=95&Itemid=373 (Erişim Tarihi: 24.05.2018).

“köle emeği” olarak kullanılmasına yönelik bir değişimle açıklamaktadır. Lennan’a göre bu dönemde çocuk emeği kömür gemilerinde ve madenlerde kullanılmıştır. Ayrıca keten ve pamuk imalathanelerinde yaklaşık 40 C sıcaklıkta çamur içinde, çıplak ayakla çalışan çocukların varlığı, kibrit imalathanelerinde çalışan ve 5 yaşına kadar yaş aralığı inebilen çocukların maruz kaldıkları fosfor nedeniyle kemik gelişimlerinin olumsuz etkilendiği bilinmektedir (De Herdt, 1996, Akt: Şahin. 2012). Sanayi Devrimi dönemi İngiltere’inde fabrikalarda çalışan işçilerin üçte ikisi kadın ve çocuklardan oluşmuş ve çocukların yaşları 6’ya kadar inmiştir. Bunun yanı sıra çalışma saatleri ise 15-16 hatta 18 saati bile bulmaktaydı. Aynı şekilde 1730-1779 yılları arasında Londra’da ölen insanların yarısının 5 yaşın altında çalışan çocuklar olduğu bilinmektedir.⁶⁵

Bağılamsal olarak bu dönemde ortaya çıkan, “*bırakınız yapsınlar, bırakınız gitsinler*” felsefesi yaygınlık kazanmıştır. Bu önermeye göre çalışma özgürlüğü, iktisadi ve sanayi faaliyette bulunma ve sözleşme yapma özgürlüğü anlamına gelmektedir. İşveren ile emekçi arasında kurulan hizmet sözleşmesinde, yaş ve cinsiyet de dahil olmak üzere işverene yönelik hiçbir sınırlama getirilmemiştir. Emekçi ile işveren arasında hizmet sözleşmesi kurulurken işveren emekçiye ödeyeceği ücreti ve emekçinin çalışma koşullarını belirlerken tamamen serbest, emekçi ise işveren tarafından belirlenen her şeyi kabullenmek zorundaydı. Sonuç olarak serbest sözleşme özgürlüğü tek taraflıydı. (Özeren, 2004: 164). Bakıldığında bu dönemde ortaya çıkan anlayışların toplumsalın yararından ziyade, “ekonomik-politik” kar anlayışını destekleyen bir olgunun varlığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle çocuk emeği de kar amacı taşıyan kapitalistler tarafından bugünde olduğu gibi o dönemde de emek piyasası içinde bağımlı, dezavantajlı ve güçsüz bir konumda bulunmakta, bu açıdan en fazla sömürülen grubu oluşturmaktadır (Altuntaş, 2010: 160).⁶⁶ Sanayileşmenin çocuk emeğiyle ilgili bağlantısında Hindman (2002: 21), sanayileşme sürecinin çocuk emeğini yeniden tanımladığını belirterek, çocuk emeğini “sosyal bir iyiden, sosyal ve ekonomik bir probleme dönüştürdüğünü” açıklamaktadır.

⁶⁵ Çocuk İşçiliğinin Tarihsel Gelişimi (2013). Çocuk Olmaya Hakları Var: Her Çocuk Özeldir. <http://cocukolmayahaklarivar.blogspot.com.tr/2013/05/cocuk-isciliginin-tarihsel-gelisimi.html> (Erişim Tarihi: 24.05.2018).

⁶⁶ Altuntaş, B. (2010). Türkiye’de ve Dünyada Çocuk Emeği: Sosyal Politikalar Açısından Bir Çerçeve, Türkiye’de Çocuk Emeği (içinde), Ütopya Yayınları, Ankara.

Çelik (2010: 54-55)'in Charles Dickens'in *Zor Zamanlar* adlı eserinden aktarımında; *"Emin olun, Coketown'lu kapitalistler kadar narin bir porselen bulamazsınız. Onlardan çocuk emekçilerini okula yollamaları istenince hemen iflasın eşiğine gelirler. Fabrikalarını denetlemek için müfettişler atanınca iflas ederler. Müfettişler, makineleri ile insanları doğramaya pek hakları olmadığını söylediklerinde mahvolurlar"* ifadelerinde çocukların çalıştırılmasını rasyonelleştiren ve normalleştiren bir anlayışın varlığı karşımıza çıkmaktadır. Çalışma kararının çocukların kendi kararları olmadığı, yetişkinlerin istekleri doğrultusunda iş gücü piyasasına katıldıkları anlaşılmaktadır (Çelik, 2010: 55). Owen (1995: 97), çocukların bu dönemde tekstil fabrikalarında 6 yaşın altında çalıştıklarını, çalışma sürelerinin kış veya yaz dönemlerinde yasal olarak sınırsız çalışmak zorunda kaldıklarını, sıklıkla 14-15 saat aralığında, kendi çıkarlarını en üst seviye de gözeten işverenler tarafından çalıştırıldıklarını vurgulamaktadır. Çalışma saatlerine bakıldığında çocuk emeğinin üst seviyelerde sömürüldüğü ve insafsızca çalıştırıldığı anlaşılmaktadır. İnal(2010:15)'in aktarımıyla Holt(2000) bu sömürü karşısında çocukların çaresizliğini şu şekilde ifade etmektedir;

"19. yüzyıldaki çocuk emeğinin sömürülmesinin böylesine korkunç boyutlara ulaşmasının temel nedeni, çocukların yapacakları işi seçememesi ve bunu yapmayı reddedememeleridir. Onlar kelimenin tam anlamıyla birer köledirler, onlar aileleri tarafından çalışmaya zorlanan kişilerdi. Bu aileler öylesine yoksullardır ki, çocukların getireceği az miktarda para olmazsa aile geçimini sağlayamıyordu. Ekonomik yetersizlikler içinde olan aile çocuk emeğinden kazandıkları para olmazsa neredeyse aç kalacaklardı. Çocuklar birer köle olsa da, onlar ailelerinden daha fazla köle değillerdir. Ailedeki yetişkinlerin de iş seçme hakkı ve ücret pazarlığı yapma hakları yoktu"

Bu bağlamda Hindman(2002: 5) ise, sanayileşme sürecinde çocuk emeğinin kullanılmasıyla ilgili "bu kirli aşama (çocuk emeğinin toplumsal görünümüleri) olmaksızın ileri derece de endüstrileşmiş hiçbir ulus yoktur" diyerek kapitalist sistem

sonucu gelişmiş ekonomilerin bugünkü hale dönüşmesinin temelini kullanan çocuk emeğine bağlamaktadır. Açıklamalardan anlaşılacağı gibi 19. yüzyılda kapitalistlerin daha da zenginleşmesi için çocuk emeğine duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu artışın nedeni ise kayıt-dışı sektörlerde, sağlık güvenlerinden yoksun, sendikal haklardan uzak, ücret talebinde bulunmadan işverenin uyguladığı çalışma saatlerinde uzun süre çalışmaları ve kazancın işverenin cebine kalmasıdır. Bu nedenle Hindman'ın söylediği gibi ileri seviyede endüstrileşmiş, üretim araçlarını ellerinde bulunduran, ekonomilerini geliştirmiş bugünkü toplumlar çocuk emeğini metalaştırmışlardır.

Marx ve Engels (1848) *Komünist Manifesto*'da modern sanayinin çocukları, basit ticaret nesnelere ve iş araçlarına dönüştürdüğünü söyleyerek çocukların fabrikalarda emek gücü olarak kullanılmasına son verilmesi, örgün eğitim hayatının tüm çocuklara tanınması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Bu dönemlerden sonra gerçekleşen çeşitli ekonomik ve sosyal değişimler, zamanla çocuk emeğinin değerini düşürerek eğitim hayatının değerini yükseltmiştir. Çalışma hayatından çekilerek okul hayatına doğru bir bağımlılık olması gerektiği düşüncesiyle çocukluk döneminin önemine dikkat çekilmiştir. Orta sınıfların öncülüğünde gelişen bu yeni düşünce rekabetçi piyasa ilişkilerinden ve kamusal alandan çocuğun korunması gerektiği fikriyle yeni bir dönüşüm süreci başlamıştır. Bu nedenle 19. yüzyıl çocuk emeğinin kullanılmasına sahne olsa da yasal düzlemde denetlenmesi için de cabalar verilmiştir. Çocuk emeğinin yasalarla denetlenmesinin nedeni ise sadece çocuğun istismar edilmesini önlemek değil, aynı zamanda geri teknolojinin sürmesini ve niteliksiz emeğin yaygınlaşmasını da önlemektir (Erder, 2010: 41).

19. yüzyıl, çocuk emeğinin kullanımında sıklıkla karşılaşılan bir dönemdir. Ancak bu dönemde bu emek kategorisinin yasal düzlemde denetlenmesine ilişkin reformlara tanıklık etmiştir. Çocukların çalışma saatlerini sınırlandırmak amacıyla belirli düzenlemeler yapılmıştır (İnal, 2010: 19). Çocukların çalıştırılmasına yönelik ilk sosyal politika önlemi 1779 yılında İsviçre'nin Zürih Kantonunda alınmıştır. Bu düzenleme de alınan kararlar çocukların atölyelerde çalışmasının yasaklanması ve zorunlu bir eğitim almaları gerektiği anlayışına yöneliktir. Ayrıca bu düzenlemeyle çocuk emeğinin gerçekleşmesine sadece din kurumunun ritüelleri altında aileler ve yakınları karar verecektir (Karataş, 1993: 89). İngiliz Parlamentosu'nda kabul edilerek,

dönemin en etkili yasası (Şahin, 2012: 108), 1802 tarihli Çırakların Bedensel ve Tinsel Sağlıkları Hakkında Yasadır.⁶⁷ Bu yasayla çocuk emeğinin korunmasının zorunlu olduğu ve zaman kaybetmeden müdahale edilmesi gereken bir sorunsal olduğu anlayışıyla belirli düzenlemeler geliştirildi. 1802 tarihli Çırakların Bedensel ve Tinsel Sağlıkları Hakkında Yasa'ya göre;

- Çocukların günlük çalışma süreleri 12 saat olarak belirlenmekte,
- Gece çalışmaları yasaklanmakta,
- Çıraklar geceli gündüzlü işverenin yanında kalırlarsa; işveren, kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı yatakhaneler kurmakla yükümlü tutulmakta,
- Çocukların okuma yazma öğrenmek amacıyla okula devamları sağlanmakta,
- Çocuklara yılda bir kat giysi verilmektedir.

Fabrika Yasası, önemli bir reform sayılır ve bütün tekstil fabrikalarında 9 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmalarını yasaklar. Ancak bu dönemde çocukların resmi nüfus kayıtları olmadığı için işverenlerin bu durum işine gelmiştir ve yasa gerekli koşullarda uygulanamamıştır. 19. yüzyılda çocuk emeğinin düzenlenmesine yönelik başka bir yasa, 9 yaşından küçük çocukların fabrika, maden ve pamuk imalathanelerinde çalıştırılmasının yasaklandığı yasadır. 20. yüzyıla gelene kadar yapılan düzenlemeler bunlarla sınırlı kalmıştır. 1920 yılında çıkarılan yasa ise, kadın ve çocukların fabrikalardaki tam gün çalışmalar için asgari yaşı 14 olarak belirlemiştir (Lennan, 1993: 146-147). Bu dönemden sonraki gelişmelerden en önemlilerinden birisi 1919'da Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun kurulmasıdır. ILO'nun kurulması çocuk emeğinin kullanımına sınırlama getirilmesi bakımından çok önemli olmuştur. 14 yaşından küçüklerin çalıştırılmasının yasaklanmasının istenmesi, çocuk ve gençlerin iş sağlığı ve güvenliğine iyileştirilmelerinin hayata geçirilmesi gibi talepleri gündeme getiren ILO'nun çalışmaya başlamasıyla o dönemlerde çocuk emeğinin görece azalmaya başladığına şahitlik edilmiştir (İnal, 2010: 19). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kurulmasından sonra bu konuda yapılan çalışmalar bir ivme kazanmıştır (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 13). Bu çalışmalar kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir:

⁶⁷ Fişek, A. (Tarihi Belirtilmemiş). Sanayide Çalışan Çocuklar. <http://gurhan.fisek.net/sanayide-calisan-cocuklar>

- 1834 Uluslararası Çalışma Konferansı'nın 1919 yılında yapılan toplantısında çocuk işçiliğine ilişkin ilk sözleşme olan 5 numaralı En Az Çalışma Yaşı Sözleşmesi kabul edildi. Bunu izleyen 50 yıl boyunca kabul edilen 9 sözleşme daha farklı sektörlerdeki en az çalışma yaşını düzenledi.
- 1973 yılında 138 sayılı En Az Çalışma Yaşı Sözleşmesi ile bütün ekonomik sektörlerdeki çalışan çocuklar kapsam altına alındı.
- BM Genel Kurulu 1989'da BM Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul etti. Bu, dünya üzerinde çocuk hakları konusunda kabul edilen en kapsamlı sözleşmedir.
- Çocuk emeği ile mücadele eden ulusal programlara uluslararası destek sağlamak amacıyla 1992'de ILO Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Programı'nı (IPEC) başlattı.
- 1995'de Kopenhag Sosyal Gelişme İçin Dünya Zirvesi'nde birbildirge ve eylem planı kabul edildi ve çocuk işçiliğinin yasaklanması için bütün ülkelere çağrıda bulunuldu.
- 1998'de Uluslararası Çalışma Konferansı İşyerinde Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi'ni kabul etti. Bu bildirge ile ilgili sözleşmeleri onaylasa da onaylamasa da ILO üyesi bütün devletlerin çocuk işçiliğini ortadan kaldırmakla yükümlü olduğu ifade edilmiştir.
- ILO 1999'da 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi ve 190 sayılı tavsiye kararını kabul etti (Fişek(68); Çelik, 2010; Avşar ve Ögütoğulları, 2012)

Çocuk emeğinin ortaya çıkışından günümüze uzanan süreçte geçirdiği evreler genel hatlarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Çocuk emeğinin alınan önlemler ve yasaların geliştirilmesiyle zaman zaman azaldığı görülmektedir. Ancak günümüzde gerçekleşen yenedünya düzeninin olguları sonucunda çocuk emeği sürekli talep edilen, niteliksiz hale getirilen, en sessiz emek biçimiyle toplumsalda olgusal bir sorun olmaya devam etmektedir. Yenedünya düzeninde en belirgin olan olgusal sorunların başında ise, mültecilik hareketleri ve mültecilik hareketleriyle paralel mülteci çocukların emek piyasasındaki haksız mücadeleleri gelmektedir. Bu noktada Türkiye'de çocuk emeğinin

⁶⁸ Fişek, A. (Tarihi Belirtilmemiş). Sanayide Çalışan Çocuklar. <http://gurhan.fisek.net/sanayide-calisan-cocuklar>

boyutları ele alınmış ve Türkiye’deki mülteci çocuk emeğinin niteliği literatürde oluşan yeni tartışma alanları üzerinden değerlendirilmiştir.

2.5 Türkiye’de Çocuk Emeğinin Niteliği Üzerine Bir Tartışma

Günümüzde mevcut olan eşitsizlikler ve haksızlıklar arasında çocukların karşı karşıya kaldıkları eşitsizlikler ve haksızlıklar en katlanılamaz, en kötü ve en acımasız şekliyle karşımıza çıkmaktadır (Özdemir ve Özdemir, 2005: 5). Haksızlıkların bir görünümü olan çocuk emeğinin, önemli bir sosyal problem olarak devam eden ve birçok ülkede yaşanan evrensel bir olgu olduğu her fırsatta dile getirilmektedir. Ulusal ve uluslararası düzenlemelerin varlığına rağmen çocuk emeğinin milyonlara ulaştığı bilinmektedir. Çocuk emeğinin gelişimi önceden de açıklandığı gibi Sanayi Devriminde artış göstermeye başlamıştır. Sanayi Devrimi ve aile temelinde örgütlenmiş olan üretim sistemlerinin çözülmesi ile çocuklar emek piyasasında talep edilen ucuz emek gücü olarak yerlerini almaya başlamışlardır. Çocukların çalışma alanları veya nitelikleri her ülkenin kendi sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına göre farklılık göstermektedir (STK, 2008⁶⁹; Barışık vd., 2016). Bu noktada Türkiye’de çocuk emeği ile mücadeleye ilişkin duyarlılığın artması amacıyla 2018 yılı “Çocuk Emeği ile Mücadele Yılı” ilan edilmiştir (ÇSGB, 2017: 11). *DİSK Genel İş Sendikası’nın* Nisan 2017’de yaptığı araştırmaya göre Türkiye’de çocuk emeği sayısı artmaktadır. 2012 yılında 601 bin olan 15-17 yaş grubundaki çocuk emeği, 2016 yılına gelindiğinde 890 bine ulaşmıştır.⁷⁰ Çocuk emekçilerin neredeyse dörtte üçü enformel sektörlerde çalışmaktadır. Bu açıklamadan çalışan her 10 çocuktan 8’inin enformel sektörlerde olduğu anlaşılmaktadır. Çocuk emeğine eğitim boyutuyla yaklaşıldığında Türkiye’de çocukların yalnızca yüzde %2.8 ‘i nitelikli okul öncesi eğitim imkanına ulaşabildiği bilinmektedir. DİSK(2017)’in yukarıda belirtilen raporuna göre, Türkiye’de çocuklara yönelik şiddet ve istismar 2006 yılına göre yüzde 700 artmıştır. Çocuk emeğini önlemede en temel alanın eğitim politikaları olduğuna dikkat çeken raporda Türkiye’de eğitim kurumu içinde hayata geçirilen 4+4+4 eğitim sisteminin çocuk emeğinin önünün açılmasına neden olduğu

⁶⁹ Medya Örgütlenmesi Yoluyla Çocuk İşçiliğine Karşı Farkındalık Geliştirme Projesi, Çocuk Hakları El Kitabı, STK, Hak-İş, Türk-İş ve Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2008.

⁷⁰ Açıklanan bu rakamların gerçeklikle örtüşmediği düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar ve literatür temelli okumalardan anlaşılan, belirtilen sayıların çok daha üstünde bir çocuk emeği istatistiğinin varlığına işaret etmektedir.

açıklanmıştır. Ayrıca İşçi Sağlığı İş Güvenliği Meclisi'nin verilerine göre iş kazası sonucu hayatını kaybeden çocuk emekçi sayısı son dönemlerde artmıştır.⁷¹

Türkiye'de çocuk emeğinin nedenleri noktasında bakıldığında ise yoksulluk, eğitim hizmetlerinden yararlanamama ve erişememe, gelir dağılımının adaletsiz olması, hane halkı nüfusunun fazla olması gibi etkenler karşımıza çıkmaktadır. Dahası göç hareketleri özellikle de düzensiz ve zorunlu göç hareketlerinin son zamanlarda artış göstermesi, yetişkin veya göçmen aile bireylerinin işsizliği, mevzuat eksikleri ve işverenlerin çocuk emek gücüne talebi gibi değişkenleri sıralamak mümkündür (Kahramanoğlu, 1996; Karabulut, 1996; TİSK, 2002; Özdemir ve Özdemir, 2005; Kahraman ve Özçalık, 2007; Erbay, 2008; Ertürk, 2010; Tor, 2010; Gülçubuk, 2012; Barışık vd., 2016). Türkiye'de özellikle kırdan kente göç olaylarının fazlasıyla yaşanması ve tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçilmesi çocuk emeği kavramının daha da belirginleşmesine neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler ile çocuklar aile gelirine katkı sağlamak amacıyla eğitim hakları ellerinden alınarak çalışma hayatına itilmektedirler. Bu durum en belirgin haliyle çocukların eğitimden, sağlıktan ve oyundan yoksun olarak ağır sömürü koşulları altında çocuk emekçi olarak çalışmalarını karşımıza çıkarmaktadır (Özdemir ve Özdemir, 2005; Kahraman ve Özçalık, 2007; Erbay, 2008; Tor, 2010; Gülçubuk, 2012; Barışık vd., 2016; Harunoğulları, 2016; Sapancalı, Tarih Belirtilmemiş).

Çocuk emeğini çocuk yoksulluğu üzerinden değerlendiren Kahraman (2015: 54-55)' a göre, çocuk yoksulluğunun en ağır sonuçları arasında çocuk emeği yer almaktadır. Çalışma yaşından önce istihdama katılmak zorunda kalan çocuklar, fiziksel gelişim bozukluklarından, farklı şiddet biçimleri ile karşılaşmaya kadar çeşitli risklere maruz kalmaktadırlar. Emeğin en sessiz hallerini oluşturan bu kesimlerin hanelerinin yaşadığı yoksulluk ve sonucunda sağlık, barınma ve eğitim gibi temel hizmetlere erişememeleri çocuk emeğinin birbiriyle ilişkili olan nedenlerini ortaya koymaktadır (Kahraman, 2015: 54-55). Dolayısıyla çocuk emek gücü, “çocukları çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından yoksun bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişmelere zarar veren bir olgu” olarak ifade bulunmaktadır. Bu noktada denilebilir ki emek piyasasına

⁷¹ <http://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/152-milyon-cocuk-calisiyor-40812086> (Erişim Tarihi: 09.06.2018). 152 Milyon Çocuk Çalışıyor, Nisan 2018, Hürriyet.

katılmanın, çocuklar için zihinsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki olarak tehlikeli ve zarar verici sosyal sorunların oluşmasına neden olmaktadır (Child Labour, 2004: 16).

Çocuk emeğinin sektöre göre dağılımında tarım, sanayi, hizmetler ve sokakta çalışanlar olarak sıklıkla dört temelde ele alınmaktadır. Sektörel dağılımda çocukların tarım emekçileri olarak daha yoğun bir şekilde emek piyasasına girdikleri bilinmektedir. İnsanların yerleşikliğe konuşlanışından itibaren çocuk emeği tarım sektöründe sıklıkla kullanılmıştır. Tarımsal sektördeki çocuk emeği görünümüleri geleneksel toplumlarda tercih edilen bir olgu haline gelmiştir. Özellikle mevsimlik emekçiler olarak çocukların dönemsel tarım işlerine yönlendirildiği bilinmektedir. İkinci olarak çocuk emeğinin yöneldiği diğer sektör hizmetler sektörüdür. Hizmetler sektörü çocuk emeğinin görüldüğü diğer sektörlerle göre daha korunaklı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Erbay (2008: 18) 'ın dediği gibi bu durumun hizmetler sektörünün tehlikesinin olmadığı anlamına gelmemektedir. 18 yaş altındaki çocukların tamamı bireysel olarak gelişime ve korunmaya ihtiyaç duyan bireylerdir. Diğer bir sektör olan sanayi sektörü ise sanayi devrimi sonrası ülkelerde artan sanayileşme ve yüksek kar elde etme arzusu çocukların sanayi sektörüne çekilmesine neden olmuştur. Özellikle büyük sanayi sanayi işletmelerinden ziyade küçük sanayi işletmeleri, çocuk emeğinin yoğun olarak kullanıldığı yerler olmuştur. Sanayi sektöründeki çalışma koşulları ağır ve uzun çalışma saatlerinin olduğu bir sektörü yansıtmaktadır. Çocuk emeğinin sektör dağılımındaki diğer boyutunu ise çocukların sokaklarda çalışması görünümü oluşturmaktadır. Bu sektör çocuklar için en tehlikeli alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kahraman ve Özçalık, 2007; Erbay, 2008; Tor, 2010).

Küresel kapitalizmin yeni uluslararası iş bölümü yapısı içinde çevre ülkelerde ucuz, örgütsüz ve sosyal güvencesiz emek, “küresel meta zincirleri” ile uluslararası sermayenin çıkar ve politikalarına tabii kılınmaktadır. Bu iş bölümü yapısı içinde, küresel meta zincirleri içinde üretim yapan fabrikalarda çocuk emeği uysallığı veya itaatkarlığı ile sermaye sahiplerine çekici gelmektedir. Küresel çalışma alanlarında çalışan çocuk emekçileri Özdemir ve Özdemir(2005: 10-11), çocuk emeğinin niteliği/boyutu noktasında emek gücü piyasalarında faaliyet gösteren, sağlıksız koşullarda uzun çalışma saatlerinde düşük ücretlerle çalışan çocuk emeği göz önünde

bulundurulduğunda ‘*şahin pençesinde yavru kuş*’ adlandırmasıyla açıklanabilmektedir. Mevcut uluslararası veya ulusal hukuki düzenlemeler olmasına rağmen çocuk emeği farklı biçimlerde devam etmektedir. Bu nedenle çocuk emeğine son verilmesi, günümüzün öncelikle ele alınması gereken evrensel olgulardan biridir. Ülkemizde çocuk emeğinin önüne geçilememesinin en önemli nedenlerinden birisi ise, konu ile ilgili mevzuat eksiklikleri ve denetim yetersizlikleri dolayısıyla söz konusun olan yasal boşluklar olarak ifade edilmektedir (Tor, 2010; Barışık vd., 2016). Bu noktada Türkiye açısından çocuk emeğine karşı önlem almak, çözüm üretmek, duyarlılık göstermek evrensel bir sorumluluk haline gelmiştir (Kahraman ve Özçalık, 2007; Gülçubuk, 2012).

Çocuk emeğinin nedenlerinden birisinin de düzensiz veya zorunlu göç hareketleri olduğu açıklanmıştır. Özellikle tüm dünya coğrafyalarını günümüzde etkisi altına alan Suriyeli göçünün toplumsala nüfus etmesinden doğan en önemli sorunların başında çalışmanın konusu olan Suriyeli mülteci çocuk emeği gelmektedir. Suriyeli mülteci çocuk emeği Tarlan (2016) ’ın ifadesiyle bugün Türkiye’de tekstil, inşaat, tarım sektörü gibi kayıt dışı alanlarda yerli emeğe karşılık, ucuz emek gücü olarak göçmen emekçiliğinin uzantısı olan Suriyeli çocuk emeğinin kullanılmasında artış yaşanmaktadır. Suriyeli mülteci çocuklar Türk emek piyasasında “*taze emek gücü*” olarak emek piyasasına dahil olmuşlardır (Tarlan, 2016). Buradan hareketle Suriyeli mülteci çocuk emeğinin ortaya çıkış nedenini, niteliğini, görünümünü literatür temelli değerlendirilmede fayda görülmüştür.

2.5.1 Türkiye’de Suriyeli Mülteci Çocuk Emeği Olmak: Yaşamak İçin Çalışmak

Göç hareketleri sonucunda yerel işsizlikte artış, istihdam biçiminde farklılaşma, toplumsal yapıda değişim görülmektedir. Göçle birlikte bireyin yaşam alanı değişmekte, yeni ilişkiler ortaya çıkmakta, kültürel kaynaşma ya da çatışma ve toplumsal sorunlar yaşanabilmektedir. Bunlarla birlikte göç hareketleri sonucunda sokaklarda çalışan ve dilencilik yapan, ekonomik sorunlardan dolayı eğitime devam edemeyen mülteci çocuk sayısında da artış gözlenmektedir. Bugün dünyadaki mültecilerin yarısından fazlasını refakatsiz veya yerinden edilmiş mülteci çocuklar oluşturmaktadır. Suriye’deki kriz ise, ebeveynsiz çocukların çoğalmasına sebep olduğu gibi çocuk emeğini ve çocukların istismarını da arttırmıştır (UNHCR, 2015; Harunoğulları, 2016; Akbaş ve Ulutaş, 2018).

Mutlu vd. (2018: 76-77) 'nin yaptığı çalışmanın alan bulgularına göre; yaş grupları bakımından dikkat çeken önemli ayrıntılardan biri, çocuk emeği oranlarıdır. On sekiz yaş altındaki çocuk emekçiler, toplam çalışanların yaklaşık yüzde 19'unu oluştururken bu oran Suriyeli çocuk emeği arasında yüzde 29'u bulduğu tahmin edilmektedir. Buradan, çalışma hakları ve koşulları ile ilgili yasal mevzuatların boşlukları ve sektördeki denetimlerin eksikliğiyle birlikte Suriyeli mülteci çocukların çalışma hayatına katılmasının en önemli sonuçlarından birinin, hem İş Kanunu'nda hem de uluslararası sözleşmelerde yasaklanmış olan 15 yaş altı çocuk emeğinin yaygınlaşmış olduğu sonucu çıkarılabilir.

Suriyeli mültecilerin yaklaşık yarısından fazlasının eğitim çağında olan çocuklardan oluştuğu bilinmektedir. Suriyeli mülteci çocukların can güvenliği, barınma, gıda, giyinme gibi birincil ihtiyaçlarının yanında eğitim ihtiyacı ve sorunları da gündemde olan sosyal gerçekliklerdir. MEB'in yayımlamış olduğu 2015-2019 Stratejik Planında ise ilk defa mültecilerin eğitimlerine yönelik planların yer aldığı görülmektedir (Human Rights Watch, 2015, Emin, 2016). Ancak Suriyeli mülteci aileler temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve yoksullukla mücadele edebilmek için çocuklarını çalıştırmaktadırlar (Harunoğulları, 2016; Tarlan, 2016). Özellikle Suriyeli aileler 10-17 yaş arasındaki çocuklarını çalıştırmak zorunda kalmakta ve okullarda da derslerin Türkçe yürütülmesi gibi sorunlar Suriyeli çocukları eğitim hakkının uzağında kalma ve aile bütçesine katkıda bulunma süreçlerine itilmesine neden olmaktadır (Akbaş ve Ulutaş, 2018: 173-174). Okula gidemeyen çocukların hangi oranda emek piyasalarına katıldıklarını tespit edecek kesin sayısal verilerin varlığını söylemek mümkün değildir. Ancak bu çocukların tahmin edildiği gibi enformel bir piyasa içinde güvencesiz çalıştıkları açıktır. Üstelik bu Suriyeli çocuk emekçilerin elde ettikleri gelir akranlarına ve yaptıkları işe göre çok düşük ve bu düşük ücrete çalışmalarının altındaki nedense ailelerin bu gelire olan ihtiyaçları bulunmaktadır (Lordoğlu ve Aslan, 2018: 716).

Ailelerinin ekonomik gelir düzeyine yardım etmek zorunda kalan Suriyeli mülteci çocukların, ayrıca göçmen çocuk emeğinin küresel olarak artan daha ucuz ve daha güvencesiz emek talebinin de odaklandığı alanlardan birisi olması, Suriyeli mülteci çocukları Türkiye ekonomisi ve emek piyasası açısından da önemli bir alan haline getirmektedir (Akbaş ve Ulutaş, 2018; Mutlu vd., 2018). Bu bağlamda Özdemir

ve Özdemir (2005: 9)'in *Küresel Kapitalizmde Çocuk Emeginin Ekonomi Politikası: Çocuk İşçilerin Oyun Hakkı Var mıdır?* isimli çalışmalarında “giderek artan kaçak ve göçmen emekçilerin çocukları, tümüyle denetim dışı, çok kötü çalışma koşullarında, aşırı emek yoğunluğu altında ve çok ucuza çalıştırılmaktadır” açıklamasında bulunmuşlardır. Çalışmanın yapılaş tarihine bakıldığında günümüzde de ortaya çıkan bulguların değişmemiş olduğu gerçeğiyle yüzleşmek gerekmektedir.

Kayıt dışılığın en yüksek olduğu sektörlerde çocuk emeginin hızla yaygınlaşmasıyla (Barışık vd., 2016: 175) özellikle Antep, Kilis, Urfa, Antakya gibi sınır illerde (Tarlan, 2016; Erol vd., 2017) Suriyeli çocuk emekçiler, küçük sanayilerde, hizmetler sektöründe, trikotaj atölyelerinde, tekstil fabrikalarında, ayakkabı imalat atölyelerinde ve araba tamirhanelerinde, tarım işçiliğinde, sokaklarda kâğıt mendil, su satıcılığı gibi işlerde çalıştırılmaktadır (Tarlan, 2016). Göçmenler ve özelde çocuk göçmenler gittikleri ülkelerde vatandaşlarla aynı haklara sahip olmadıkları için cinsiyet, etnisite ve yaşa göre gruplanabilen ‘daha kötü koşullarda çalışmaya razı’ bir emek arzı oluşturmaktadırlar (Topçuoğlu, 2015; Korkmaz, 2018). Bu bağlamda denilebilir ki geleceğin çerçevesi düşünüldüğünde çocuk emeginin artması, insan sermayesine büyük ölçüde zarar vermekte ve toplumun sosyal dokusunu aşındırmaktadır. Ayrıca Suriyeli mülteciler meselesi insan hakları ihlali noktasında Türkiye’nin gündemine önemli boyutlarıyla yerleşmiş bulunmaktadır. Bu zorluk ve hak ihlalleri düşünüldüğünde çocukların çok boyutlu olarak dezavantajlılığa maruz kaldıkları kabul edilmesi gereken sosyal bir sorundur. Türkiye’nin de taraf olduğu BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğun yaşama, korunma ve katılım hakkı başlıklarıyla özetlenerek çocuğun insan haklarını koruma altına almış olsa da, Suriyeli mülteci çocukların eğitim, barınma, hareket özgürlüğü, ayrımcılıktan korunma, cinsel istismar ve sömürüden korunma ve bu mesele özelinde en önemlisi vatandaşlık hakkı gibi temel insan hakları ihlal edilmektedir (Mutlu vd., 2016; 5).

Ülkemizde sıklıkla emek yaşamının denetlenememesi birçok eksikliği beraberinde getirdiği gibi, çocuk emekçilerin çalışma koşullarının denetlenebilmesi ve çocuk emekçiliğinin önlenmesi noktasındaki eksikliklerin ve yetersizliklerin de önlenememesine neden olmaktadır (Barışık vd., 2016; Erol vd., 2017). Çalışan Suriyeli mülteci çocukların Türk emek piyasasında karşılaştıkları görünümünden anlaşılan ise

“Türkiye’de Suriyeli mülteci çocuk emeği olmak demek: yaşamak için çalışmak zorunda kalmak” anlamına gelmektedir. Uluslararası göç olgusunun göçmen çocuk emek göçü üzerindeki etkilerinin sıralanması anlaşıldığı gibi çeşitlilik göstermektedir. Ancak göçmen çocuk emeğinin etkilerinden çıkarılabilecek net görünüm ise, göçmen çocuk emeğinin göçmen yetişkin emeğine göre daha ucuza kullanılması, yaşlarının küçük olmasından dolayı sosyal güvencesiz çalıştırıldıkları ve kırılgan bir emeğe karşılık geldikleri gerçeğidir. Evrensel bir insanlık suçu olarak nitelen göçmen çocuk emeğinin ulusal ve uluslararası yasal çerçevesine bakmanın hukuksal açıdan çocuk emeği olgusunu geniş bir yelpazeyle değerlendirmek amacıyla gerekli olduğu düşünülmüştür.

2.6 Uluslararası ve Ulusal Yasalarda Çocuk Emeği İle Mücadele Politikaları⁷²

Genelde önemli bir “insan hakkı” sorunu, özelde ise “çocuk hakkı ihlali” olan çocuk emeğine karşı uluslararası yasal düzenlemelerde Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi önemli düzenlemeler geliştirmişlerdir. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO’nun 182 No’lu Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Acil Önlemler Sözleşmesi, 138 No’lu İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Konsey Direktifi temel referanslar olarak öne çıkmaktadır. Ulusal düzenlemelerde ise çocuk emeği konusunda önemli mevzuatlar bulunmaktadır. Anayasa’nın 4857 sayılı İş Kanununda, 4702 sayılı yasa ile değiştirilen 3308 sayılı Mesleki Eğitim Yasasında, 1593 sayılı Genel Hıfzısıhha Yasasında, 222 sayılı Temel Eğitim ve Öğretim Kanununda, 4306 sayılı Eğitim Kanununda hükümler yer almaktadır.

⁷² Çocuk emeğine yönelik düzenlenmiş olan uluslararası ve ulusal çerçevede mevcut politikalar aktarılırken; Çocuk Hakları El Kitabı (2008), Medya Örgütlenmesi Yoluyla Çocuk İşçiliğine Karşı Farkındalık Geliştirme Projesi, STK Kitabından yararlanılmıştır. Yasal düzenlemeler belirtilen el kitabındaki şekliyle çalışmaya aktarılmıştır.

2.6.1 Uluslararası Yasalarda Çocuk Emeği İle Mücadele Politikaları

2.6.1.1 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi⁷³

Birleşmiş Milletler halkları Birleşmiş Milletler Antlaşmasında temel insan haklarına ve insan kişiliğinin saygınlık ve değerine olan inançlarını ve daha geniş bir özgürlük içinde toplumsal ilerlemeyi ve iyi bir yaşam düzeyini sağlamaya karar verdiği için, herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ve başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ya da benzeri bir statü ayrımı gözetilmeksizin herkesi kapsadığını, bedensel ve zihinsel bakımdan henüz olgunlaşmamış olan çocuk, doğumdan önce olduğu gibi doğumdan sonrada uygun yasal korunma dahil özel gözetim ve bakıma gereksinim duyduğu, insanlığın çocuğa verebileceğinin en iyisini verebilmesi gerektiği düşüncesiyle, çocuğun mutlu bir çocukluk geçirmesi, kendisinin ve toplumun geleceği için yasal hakların düzenlenmesini ve tarafların da bu hakları gözetmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

20 Kasım 1989'da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22.(1) Maddesinde taraf devletlerin, ister tek başına isterse ebeveynleri ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da Uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli tüm önlemlerin alınması bildirilmiştir. Bu nedenle taraf devletler, bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmek için ailesine ulaşmak için iş birliği içinde olmalıdır. (Madde 22(2)). Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede mülteci çocukların korunmasına yönelik her türlü önlemin alınması ve gerekli iyileştirilmenin yapılmasına yönelik bir maddenin varlığının olmasına rağmen mülteci emeğinin oluşmasının önüne geçilmediği görülmektedir. Ayrıca Madde 26(1) 'de taraf devletlerin, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını güvenceye alır ve bu hakkın tam olarak

⁷³ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin maddelerinin detaylı anlatımı çalışmanın 1.1.1.3. Çocuk/Çocuk Emeği bölümünde ele alınmıştır. Burada doğrudan çocuk emeğine ve mülteci çocuklara yönelik olan kısımlar özetlenmiştir.

gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun gerekli önlemleri de almalı ifadeleri yer almaktadır. Aynı maddenin 2. Kısımında ise, sosyal güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlarda göz önünde tutularak sağlanır. Göçmen mülteci çocukların da açıklanan maddeye göre sosyal sigorta hakkı dahil diğer tüm sosyal güvenlik hakkından yararlanması gerektiği dil, din ırk ayrımı yapılmaksızın geçerli sayılmasına rağmen Suriyeli mülteci çocuklar sosyal sigorta hakkından yoksun güvenlik sorunları içinde hem çalışma hem de sosyal yaşamlarına devam etmektedirler.

Adı geçen sözleşmenin 28. Maddesinde çocuğun eğitim hakkını vurgular ve fırsatlar eşitliğinin eğitim temeliyle sağlanabileceğini kabul eder. Bu noktada 28. maddenin 3. Kısımında eğitimin, “özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine, bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla Uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler” ifadesi yer almaktadır. bu ifadenin toplumsal da karşılık bulması sorunsalı temelinde bakıldığında emek piyasasına katılmış olan Suriyeli mülteci çocukların eğitimin dışında kalarak geleceklerini tehdit edici tüm unsurlara açık hale geldiklerini söylemek görününler ışığında mümkün görülmektedir. Ayrıca 37. Maddenin b. kısmında, “hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır” ifadesi yer almaktadır. Bu maddeye göre çocuklar için özgürlük kıstası ister suçlu olduğu için özgürlüğüne kısıtlama getirilmesi olsun isterse bireysel haklarına kısıtlama getirilmesi olsun kabul edilmemelidir.

2.6.1.2 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Belgeleri

2.6.1.2.1 182 Nolu Sözleşme, Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi

Bu sözleşme ILO’nun temel haklara ilişkin 8 sözleşmesinden birisidir. ILO kabul tarihi Haziran1999’dur. Çocuk emeğine yönelik 1973 tarihli İstihdama Kabulde Asgari Yaş Haddine İlişkin Sözleşme ve Tavsiye Kararı bulunmakta olup, bu kararlara ek olarak uluslararası işbirliği ve yardımlaşma da dahil ulusal ve uluslararası eylemler için temel öncelik olmak üzere en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılması ile ilgili yeni belgelerin kabul edilmesi gerektiği kararına

varılmıştır. En kötü biçimdeki çocuk işçiliğinin aynı zaman da ailelerin ihtiyaçlarına cevap vererek ücretsiz temel eğitimin önemine ve buna maruz çocukların bütün bu işlerden uzaklaştırılmaları gereğini ve onların rehabilitasyonlarını ve sosyal uyumlarının sağlanmasını dikkate almak suretiyle 182 nolu en kötü biçimdeki çocuk işçiliği sözleşmenin yapılmasına karar verilmiştir.

Sözleşmenin 1. Maddesinde bu sözleşmeyi onaylayan her ülke acil bir sorun olarak en kötü biçimlerdeki çocuk emeğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek önlemleri almak zorundadır ifadesi bulunmaktadır. Sözleşmenin 2. Maddesinde diğer sözleşmelerde ve tanımlamalarda olduğu gibi “çocuk” kavramı 18 yaş altındaki herkes için geçerli olan maddeler olduğu belirtilmektedir. Madde 3’te ise “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği” ifadesi çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburi çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini; doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsadığı belirtilmiştir. Sözleşmenin 7. Maddesinde ise, her üye, çocuk emeğinin ortadan kaldırılmasında eğitimin önemini dikkate alarak;

- Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine dahil olmalarının önlenmesi
- Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli yardımın sağlanması
- Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları için eğitim ve mesleki eğitim sağlamaları
- Özel olarak risk altındaki çocukların belirlenmesi ve onlara ulaşılması gibi süreçleri her üye yürürlüğe konan bu sözleşme hükümlerini uygulamak için sorumlu olan yetkili makamı belirler.

2.6.1.2.2 138 Nolu Sözleşme: İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme

Çocukların çalıştırılmasına tamamen son vermek amacıyla, sınırlı sayıdaki ekonomik sektöre uygulanabilen ve zamanla mevcutların yerine geçecek bir belgenin oluşturulmasına ve bu önerilerin uluslararası bir sözleşme haline getirilmesine karar

verilerek 1973 yılında Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme Kabul edilmiştir. 138 Nolu Sözleşmenin 1. Maddesinde her üyenin etkin bir şekilde çocuk emeğini ortadan kaldırmayı, istihdama ve çalışmaya kabul için asgari yaştan giderek gençlerin fiziksel ve zihinsel yönden tam olarak gelişmelerine olanak tanıyacak bir düzeye yükseltilmesini sağlayan ulusal bir politika takip etmeyi kabul etmektedir. Madde 2'nin 1. Fıkrasına göre belirlenen asgari yaş sınırı, zorunlu eğitim yaşının bittiği yaştan altında ve her koşulda 15 yaştan altında olmayacaktır. Madde 3'de işveren ve işçi örgütlerine danışılarak, söz konusu çocukların sağlığı, güvenliğinin ve ahlakının tam olarak güvenceye alınması ve genç kişilerin ilgili faaliyet dalında yeterli özel öğrenim veya mesleki eğitim görmeleri koşuluyla 16 yaştan itibaren istihdamlarına veya çalışmalarına izin verilebilir şeklinde bir karar alınmıştır.

138 Nolu Sözleşmenin 7. Maddesinde “13 ile 15 yaş arasındaki kişilerin, sağlıklarına veya gelişimlerine zarar vermeyecek ve okula devamlarını, mesleğe yöneltme veya mesleki eğitim programlarına katılmalarını veya derslerden yararlanmalarını engellemeyecek şekilde uygun olan işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına izin verilebilir” ifadesi konulmuştur. Yasal çerçevelerde alınan kararlardan birisinin de çocuğun eğitim hakkını korumaya yönelik, eğitim süreçlerinin zarar görmeden belli bir asgari yaşta olan çocukların çalışabilecekleri üzerinedir. Ancak sosyal yapıda ki çocuk emeğinin koşullarına ve niteliğine bakıldığında 138 Nolu sözleşmenin de sadece teorik bir uygulama olarak kaldığı görülmektedir.

2.6.1.2.3 Çocuk Emeğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (ILO/IPEC)⁷⁴

Dünyadaki ekonomik ve teknolojik gelişmelerin dengesiz dağılımı sonucu her yıl daha fazla sayıda çocuğun çalışma yaşamına girdiği görülerek, Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 1991 yılında çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı (IPEC) uygulanmaya başlanmıştır. IPEC programı çocuk çalıştırılmasını önlemeleri doğrultusunda ülkelere yardımcı olmak ve bu konuda dünya çapında bir bilinç oluşumunu teşvik etmek suretiyle, çocuk çalıştırılmasının aşamalı olarak ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. IPEC Programı, bir ülkede çocuk emeğinin sona erdirilebilmesinin, ancak ulusal politika olarak benimsenmesi ve ilgili tüm kurum ve

⁷⁴ <https://www.csgb.gov.tr/media/5828/ilococuk.pdf> (Erişim Tarihi: 20.06.2018). ILO Çocuk İşçiliği Projesi

kuruluşların katılımının sağlanmasıyla mümkün olabileceği noktasından hareket etmektedir. Programın amacı, iş mevzuatının uygulanmasını denetleyerek, işyerlerinin çalışma koşulları ve ortamlarının iyileştirilmesine, çalışma barışının sağlanmasına katkı vermektir. Bu nedenle, bütün dünyada giderek yaygınlaşan çocuk emeğinin kullanımının önlenmesi konusunda IPEC, 80’den fazla ülkede faaliyet göstermekte olup, 2008 yılında teknik işbirliği projeleri için ayırdığı yıllık harcama 61 milyon ABD Doları’nın üzerindedir. IPEC, ILO’nun en büyük teknik işbirliği ve türünün küresel anlamdaki en yaygın programıdır.

2.6.1.3 AB’deki Düzenlemeler

2.6.1.3.1 Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı

Bu şartı imzalayan Avrupa Konseyine üye devletler, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzalanmış olan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi ile 20 Mart 1952 tarihinde Paris’te imzaya açılan Ek Protokollerde, halklarına bu belgelerde belirtilen sivil ve siyasi özgürlükleri sağlamayı kabul ettiklerini açıklamışlardır. Avrupa Konseyi üyesi Devletlerin 18 Ekim 1961 tarihinde Torino’da imzaya açılmış olan Avrupa Sosyal Şartı ve buna ek Protokollerde halklarına, yaşam standartlarına ve sosyal refah düzeyini yükseltmek için bu belgelerde belirtilen sosyal hakları sağlamayı kabul ettiklerini ifade ederler. Ayrıca 5 Kasım 1990 tarihinde Roma’da yapılan İnsan Hakları konusunda Balkanlar Konferansında, bir yandan bütün insan haklarının, bunlar kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal ya da kültürel olsun, bölünmezliğinin korunması, diğer yandan Avrupa Sosyal Şartı’na yeni bir atılım kazandırılması gereğini de vurgularlar. Sonuç olarak 1991 Ekim ayında Torino’da yapılan Bakanlar Konferansı sırasında kararlaştırıldığı gibi, özellikle Şart metninin kabul edildiği tarihten bu yana ortaya çıkan temel sosyal değişimleri dikkate almak için şartın içeriğinin güncellenmesi ve bu şarta yeni haklar eklenerek 1988 tarihli ek Protokolle güvence altına alınan hakların, Avrupa Sosyal Şartı’nın yerini almak üzere hazırlanan yeni bir yönetmelik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının 7. Maddesinde yer alan “çocukların ve gençlerin korunması hakkı”nda çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu dışında asgari çalışma yaşının 15 olması sağlanması, tehlikeli ve sağlığa zararlı olduğu öngörülen işlerde, asgari

çalışma yaşının 18 olmasını sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca henüz zorunlu eğitim çağında olanların, eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalıştırılmamasını sağlamayı, 18 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de mesleki eğitim gereksinimleri uyarınca sınırlandırılmasını sağlamayı, çalışan gençlerin ve çırakların adil bir ücret ve diğer uygun ödemelerden yararlanma hakkını tanımayı amaçlamışlardır. Gençlerin işverenlerin izniyle normal çalışma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden sayılmasını sağlamayı ve 18 yaşın altındaki çocuk emekçileri için yılda en az dört haftalık ücretli izin hakkının tanınmasını öngörmüşleridir. Duruma ek olarak 18 yaşın altında çalışan çocuk emekçilerin, ulusal yasalar ve yönetmeliklerle belirlenen işler dışında gece işinde çalıştırılmaması gerektiği ifade edilmiş ve 18 yaşın altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolü yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Fakat alan çalışması ve literatür temelli incelenen çalışmalarda sıklıkla çocuk emeğinin en kötü biçimlerde karşımıza çıktığı, kontrolsüz ve güvencesiz, aynı zamanda uzun çalışma koşulları ve emek yoğunluğuna rağmen kazanç kaybı içinde çalıştıklarına rastlanmıştır.

2.6.2 Ulusal Yasalarda Çocuk Emeği İle Mücadele Politikaları

2.6.2.1 Anayasa

Anayasada genel bir düzenleme yapılmış olup tüm yasalar kaynağını anayasadan almaktadır. Çocuk emeğiyle ilgili olarak Anayasa'nın 50. Maddesinde “kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” ifadesine yer verilmiştir.

2.6.2.2 4857 Sayılı İş Kanunu

Mayıs 2003'te kabul edilen bu kanunun amacı işverenler ile bir iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılan işçilerin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumluluklarını dikkate alarak madde 71'de çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı kapsamında yönetmelikler oluşturulmuştur. Maddeye göre, 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve

eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler ve çocukların alıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınmalıdır ifadeleri kullanılmıştır. Aynı maddenin devamında çocuğun yaptığı işlerin çocuğun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına ve derslerini düzenli bir şekilde izlemesine engel olmamalıdır denilmektedir. 18 yaşını doldurmamış ocuk ve genç emekçiler bakımından yasak olan işler ile 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, 14 yaşını bitirmiş ve ilk öğretimini tamamlanmış çocukların alıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşulları çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılan bir yönetmelikle belirlenir.

4857 Sayılı İş Kanunu'nun 72. Maddesine göre çocuklar yer altında ve su altında çalıştırılmazlar. Madde 73'de ise çocukların gece çalıştırılma yasağı bulunmaktadır. Özellikle sanayi bölgelerinde 18 yaşını doldurmamış ocuk ve genç emekçilerin gece çalıştırılması yasaktır. Madde 85'te ise 16 yaşını doldurmamış genç emekçiler ve çocuklar ile çalıştığı işle ilgili mesleki eğitim almamış emekçiler ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılamayacağı belirlenmiştir. Sosyal Sigortalar Kurumu ise sürekli olarak kontrollü bir şekilde çocuğun muayenesini yapmak zorundadır.

2.6.2.3 Umumi Hıfzısıhha Kanunu

Bu kanununun 173. Maddesine göre alıştırma yaşı 12 yaşın altında olan bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü amele ve çırak olarak istihdam edilmesi ve madde 176'da bar, kabare, dans salonları, kahve gazino gibi yerler de de 18 yaşın altında ocuk emekçi çalıştırmak yasaktır. Gene Madde 173' e göre 16 yaşından küçük emekçilerin günde en çok 8 saat çalışmasıyla sınırlandırılmıştır. Madde 69'da ise benzer şekilde sanayi sektöründe 18 yaşını doldurmamış ocuk emekçilerin gece çalıştırılmaları yasaktır.

2.6.2.4 Meslek Eğitim Kanunu

3308 Sayılı Meslek Eğitim Kanunu'nda çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile okullarda ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitimi düzenlemektedir. Meslek Eğitim

Kanunu'nun 13. Maddesinde, il ve mesleklerde faaliyet gösteren işyerleri, bakanlıkça tespit edilen illerde ve meslek dallarında 19 yaşından gün almamış olan kişileri çıraklık sözleşmesi yapmadan çalıştıramazlar. Bu kanunun uygulandığı yer ve meslek dallarında 818 sayılı Borçlar Kanununun çıraklık sözleşmesine dair hükümleri ile 18 yaşını doldurduktan sonra sözleşmesi devam eden çıraklar hakkında 1475 sayılı İş Kanununun, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği başlıklı beşinci bölümünde yer alan hükümleri dışında uygulanamaz. Mesleki Eğitim Kanunu'nun 9. Maddesinde ise, ilköğretimi bitirmiş olanlar, bir mesleğe hazırlanmak amacıyla çıraklık dönemine kadar iş yerlerinde aday çırak olarak eğitilebilirler. Çırak olabilmek için, 14 yaşını doldurmuş ve 19 yaşından gün almamış olmak ve en az ilköğretim okulu mezunu olmaları gerekmektedir. Ağır ve tehlikeli veya özellik arz eden mesleklere alınacak olan çırakların öğretim ve yaş durumu ile ilgili kurumların görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenir. Madde 25'de ise çıraklara verilecek ücret kendi yaş grupları için belirlenmiş asgari ücretin % 30'undan az olamaz. Madde 25'te ise, çocuk emekçiler SSK kanununun iş kazaları, meslek hastalıkları ve hastalık sigortaları hükümleri uygulanır.

2.6.2.5 İlköğretim ve Eğitim Kanunu

İlköğretim çağında olup da zorunlu temel öğretim kısımlarına devam etmeyenlerin resmi ve özel iş yerlerinde veya her ne biçimde olursa olsun çalıştırmayı gerektiren başka yerlerde ücretli ve ücretsiz çalıştırılması yasaktır (Madde 59).

2.6.2.6 Borçlar Kanunu

18 yaşın altındakilerin gece süresinde ve hafta tatillerinde çalıştırılmaları yasaktır (Madde 330).

2.6.2.7 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

Çocuk Koruma Kanununda, Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. Maddesine göre, koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir.

2.6.2.8 Türkiye’de Çocuk Emeğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (ILO/IPEC)⁷⁵

İş Teftiş Kurumu, ulusal politikada IPEC programına uygun olarak çocuk emeğinin sona erdirilmesinde en önemli devlet kurulunun İş Teftiş Kurulu olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de giderek yaygınlaşan çocuk emeğinin kullanımının önlenmesi konusunda İş Teftiş Kurulu Başkanlığı da harekete geçmiştir. Kurul Başkanlığı, olağan denetim programları çerçevesinde çözüm getirmeye çalıştığı çocuk emeği konusunda, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1992 yılında başlattığı (ILO/IPEC) çocuk emeğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programına 1993 yılında katılarak önemli bir adım atmıştır. İş Teftiş Kurulu Bakanlığı’nın 1993-2004 yılları arasında ILO/IPEC programı kapsamında tamamladığı projeler ise,

- İş Müfettişlerinin Çalışan Çocuklar Konusunda Eğitimi (1993 – 1994)
- Çocuk Emeği Hakkında İş Denetim Politikalarının Uygulanması (1995 – 1996)
“Çalışan Çocuğun Bir Günü” filminin diğer ülkelerde kullanılmak üzere çoğaltılması (1996)
- Çocuk Emeği Hakkında İş Denetim Politikalarının Uygulanması (1997 – 1999)
- Kimyasalların Çalışan Çocuklar Üzerindeki Etkisi (1995 – 1999) - Yapıştırıcı Üreticilerine Duyarlılık Kazandırılması (1996 – 1999)
- Yapıştırıcı Üreticilerinin Duyarlılıklarının Arttırılması (1996 – 1999)
- Çocuk İşgücünün En Kötü Biçimlerinin İzmir’de Seçilen Sınai Meslek Dallarında 2003 Yılı İtibariyle Sona Erdirilmesi (2000 – 2004)
- Mobilya Sektöründe Çocuk İşçiliğine Yönelik Araştırma (2004)

IPEC programının ana hedeflerini ise Dayıoğlu ve Gündüz-Hoşgör (2010: 79) şu şekilde sıralamıştır;

- Çocuk emeği sorunu ve bu soruna yol açan etmenleri anlamak
- Çocuk emeğine ilişkin veri toplamak ve bilgileri değerlendirmek
- Çocuk emeğine karşı mücadele kurumlarını harekete geçirmek ve bu mücadeleye uzun erimli katılımlarını sağlamak

⁷⁵ <https://www.csgeb.gov.tr/media/5828/ilococuk.pdf> (Erişim Tarihi: 20.06.2018). ILO Çocuk İşçiliği Projesi.

- Gerek devletin gerekse sivil toplum kuruluşlarının politika ve programlarını çocuk emeğine duyarlı hale getirmek
- Çocuk emeği konusuna dair kamuoyunu bilinçlendirme
- Çocuk emeğiyle mücadelede kolaylaştırıcı bir ortam sağlamak
- Çocukları örgün veya yaygın eğitim programlarına yöneltmek
- Çocukların çalışma koşullarını iyileştirmek ve onları daha az riskli işlere yerleştirmek
- Çocukların ve ailelerin, eğitim ve gelir yaratıcı projeler ve sosyal dernek programları aracılığıyla sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmek.

2.6.3 Türkiye'nin Çocuk Emeği İle İlgili Onayladığı Uluslararası Sözleşmeler

Türkiye'nin çocuk emeği ile mücadele de onayladığı sözleşmeler şu şekildedir:

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- Avrupa Sosyal Şartı
- Trimci ve Ateşçi Sıfatıyla Gemilerde İşe Alınacakların Asgari Yaşının Tespitine Dair 15 Sayılı Sözleşme
- Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında 58 Sayılı Sözleşme
- Sanayi İşlerine Alınacak Çocukların Asgari Yaş Sınırının Belirlenmesi Hakkında 59 Sayılı Sözleşme
- Çocukların ve Gençlerin Sanayide İşe Elverişlilikleri Yönünden Sağlık Muayenesine Tabii Tutulmaları Hakkında 77 Sayılı Sözleşme
- İşçilerin İyonizan Radyasyonlara Karşı Korunması Hakkında 115 Sayılı Sözleşme
- Yeraltı Madenlerinde İşe Alınmada Asgari Yaş Hakkında 123 Sayılı Sözleşme
- Tek İşçinin Taşıyabileceği Yükün Azami Ağırlığı Hakkında 127 Sayılı Sözleşme
- İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı Sözleşme

- En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 182 Sayılı Acil Eylem Sözleşmesi ve 190 Sayılı Tavsiye Kararı
- ILO Anayasası
- Asgari Çalıştırma Yaşına İlişkin 146 Sayılı Tavsiye Kararı

Uluslararası ve ulusal mevzuatlardaki çocuk emeğinin niteliği ve önlenmesi noktasında koşullara bakıldığında detaylı bir içerik düzenlemesinin varlığını söylemek gerekmektedir. Ancak mevzuatlardaki detaylı içerik düzenlemelerinin varlığı pratikte hayata geçiremediği sürece teorik bir takım prosedürler olarak kalmaktadır. Türkiye’deki çocuk emeğine eklemlenen günümüzün mülteci çocuk emekçileri içinde oluşturulan teorik yasal çerçeveler dahi bulunmamaktadır. Ulusal ve uluslararası yasalarda alınan kararların uygulanabilmesi için gerekli denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve kararların değişen günümüz koşulları neticesinde yeniden düzenlenmesi gerektiği açıktır. Yasaların düzenlenmediği takdirde çalışmanın konusu da olan çocuk emeğinin varlığına eklemlenen göçmen çocuk emeğinin sayısında ciddi artışların olacağı geleceğe bakıldığında anlaşılmaktadır. Açıklanan bağlamlardan hareketle göçmen çocuk emeğinin bir parçası olan Suriyeli mülteci çocuk emeğinin Şanlıurfa’daki görünümünü değerlendirmek mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞANLIURFA'DA SURIYELİ MÜLTECİ ÇOCUK EMEĞİ ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Suriyeli mülteci çocuklarla yapılan bu çalışmada, Şanlıurfa'da sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam eden 20 emekçi mülteci çocukla derinlemesine görüşmeler ocak-şubat tarihleri arasında görüşmeler yapılmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemine göre analiz edilmiş ancak çalışan Suriyeli mülteci çocuklara ilişkin sosyo-demografik özellikler görüşülen çocukların sosyo-demografik özellikleri, yerleşim ve mekânsal hareketliliği, aile bireylerinin eğitim-istihdam ilişkileri ve Suriyeli mülteci çocukların çalışma hayatlarına dair istihdam süreçleri değerlendirilmiştir. Daha sonra veriler kategorik içerik perspektifi ile nitel araştırma yöntemi yoluyla yorumlanmıştır.

Çalışmanın örneklem kenti olan Şanlıurfa, güneyinde Türkiye-Suriye devlet sınırında olan siyasi bir niteliğe sahiptir (Benek, 2006: 67). Türkiye'de Suriye ile en uzun sınıra sahip kent özelliği de taşımaktadır. Şanlıurfa'da konuşulan 3 farklı dil (Türkçe, Arapça ve Kürtçe) Suriye'de de konuşulmaktadır. Urfalıların bir bölümünün Suriye'de akrabaları bulunmaktadır (Karasu, 2016: 996). Şanlıurfa'nın yaklaşık 2 milyonluk nüfusu içinde Suriyelilerin nüfusu 474 bin 531'dir. Bu bağlamda Suriyeli nüfusu, yerli nüfusun yaklaşık % 24'ü demektir.⁷⁶ Şanlıurfa'daki Suriyeli mültecilerin kente emek noktasında yansımaları ise, Suriyelilerin enformel alanda çalışmaları özellikle bazı sektörlerde ciddi anlamda gelir kaybı yaşanmaktadır. Nitelikli Suriyeli emek gücünün Batı'daki kentlere yöneldiği, Şanlıurfa'da kalanların ise daha çok niteliksiz ve düşük eğitilmiş emek gücü oldukları anlaşılmaktadır (Benek vd., 2017: 1). Suriyeli mülteci emeğinin, enformel alanlarda ucuz ve niteliksiz emek gücüne karşılık gelmesi, Şanlıurfa kentindeki yerli emeğin “işsizlik oranlarının artmasına” (Benek vd., 2017: 1), Suriyeli mültecilerin ve çalışmanın konusunu oluşturan Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasına katılımının güçlenmesine neden olmuştur. Tablo 1'de

⁷⁶ Detaylı bilgi için bakınız. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 21.06.2018).

Şanlıurfa’da görüşülen Suriyeli mülteci çocukların sosyo-demografik özellikleri yer almaktadır.

Resim 1: Türkiye haritasında Şanlıurfa kentinin konumu.

Resim 2: Şanlıurfa Kentinin İlçelerinin Gösterimi

Resim 3: Şanlıurfa-Suriye Sınırlarının Görünümü

3.1 Görüşülen Suriyeli Mülteci Çalışan Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 1. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri

Görş.	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim Durumu	Kardeş sayısı	Kaçıncı Sırada	Doğum Yeri	Etnik Kökeni	Babanın Varlığı
G1	Erkek	15	İlkokul terk	4	1.	Rakka	Arap	Ölü
G2	Erkek	15	İlkokul mezunu	8	8.	Rakka	Arap	Sağ
G3	Erkek	17	Ortaokul terk	4	1.	Rakka	Arap	Sağ
G4	Erkek	16	Ortaokul terk	6	3.	Halep	Kürt	Sağ
G5	Erkek	15	İlkokul mezunu	6	4.	Deyrizor	Arap	Haber yok
G6	Erkek	17	Ortaokul terk	10	10.	Haseke	Kürt	Ölü

G7	Kadın	17	Ortaokul terk	9	8.	Kobane	Arap	Sağ
G8	Erkek	17	İlkokul mezunu	11	7.	Halep	Arap	Sağ
G9	Erkek	17	Ortaokul terk	5	5.	Rakka	Kürt	Ölü
G10	Erkek	16	İlkokul mezunu	6	5.	Halep	Arap	Sağ
G11	Erkek	17	Lise terk	4	4.	Rakka	Arap	Sağ
G12	Erkek	17	Ortaokul mezunu	5	3.	Rakka	Arap	Sağ
G13	Kadın	17	Lise terk	4	4.	Rakka	Arap	Sağ
G14	Erkek	16	İlkokul terk	5	1.	Halep	Arap	Sağ
G15	Erkek	17	Ortaokul mezunu	4	2.	Halep	Arap	Ölü
G16	Erkek	17	Ortaokul terk	8	8.	Halep	Kürt	Ölü
G17	Erkek	16	Ortaokul terk	4	2.	Rakka	Arap	Sağ
G18	Erkek	16	Ortaokul terk	6	2.	Kobane	Kürt	Sağ
G19	Erkek	15	İlkokul mezunu	5	5.	Tel Abyad	Arap	Sağ
G20	Erkek	15	Ortaokul terk	8	2.	Deyrizor	Arap	Sağ

3.1.1 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Cinsiyet ve Yaş Durumları

Şanlıurfa’da görüşülen Suriyeli mülteci çocukların büyük çoğunluğu erkektir. Görüşmecilerden 2’si 17 yaşlarında olan kız çocuklarıdır. Mülteci çocukların yaş aralığı 15-17’dir. Çalışmaya başlarken görüşmecilerin yaş aralıkları 12-17 olarak belirlenmiştir. Temsili örneklem grubu olarak görüşmecilerin 12-17 yaş aralığından seçilmek istenmesinin nedenini bilişsel gelişim kuramcısı olan Piaget’in ilkeleriyle açıklamak uygun görülmüştür. Piaget’e göre 12 yaş ve üzeri soyut işlemler dönemidir

ve bu dönemdeki çocuklar içinde bulundukları zamanın ötesine geçerek düşünme yetenekleri oluşmuş olan çocuklardır. Özellikle sevgi, nefret, inanç, güç, zaman veya atomik konuşmalar gibi kavramları etkili bir biçimde kullanan gruplar olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle düşünceler hakkında düşünebilme yeteneği kazanmış bireylerdir.⁷⁷ Bahsedilen ilkeler doğrultusunda temsili örneklem grubuna uygun olarak 12-17 yaş aralığındaki mülteci çocuklarla görüşme yapılması planlanmış fakat alan araştırması sırasında uygun yaş grubuna ait Suriyeli mülteci çocuklardan yeterli veriler elde edilememiştir. Bu nedenle Suriyeli mülteci çocuklar içinden 15-17 yaş grubuna uygun yeni bir temsili örneklem grupları oluşturulmuştur. 15-17 yaş aralığının dikkate alınmasının nedeni ise aynı şekilde Piaget'in "ortalama 15 yaş ve civarında bireyler entelektüel olgunluğa erişir ve zihinsel faaliyetleri gelişmenin en üst noktasına ulaşır" önermesinden dolayıdır. Üzerinde durulduğu gibi çalışmada 15-17 yaş grubunda olan Suriyeli mülteci çocuk emekçiler örneklem grubu olarak seçilmiş ve çalışma tamamlanmıştır.

3.1.2 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Eğitim Durumları

Görüşmecilerin eğitim hayatlarına yönelik bilgilerine baktığımızda öncelikle Suriye eğitim sisteminde ilkokul düzeyini temsil eden sınıf aralığının 1-6, ortaokul düzeyini temsil eden sınıf aralığının 7-9, lise düzeyini temsil eden sınıf aralığının ise 10-12. sınıflar olduğu alan araştırması sırasında Suriyeli çocuklar tarafından teyit edilmiştir. Suriyeli mülteci çocukların eğitim düzeylerinin tabloda gösterilmiş hali, Suriye eğitim sistemi dikkate alınarak oluşturulmuştur. Grupta eğitim düzeyi ortaokul düzeyinde kalan görüşmeciler çoğunluktadır. İçlerinden 4 görüşmeci Türkiye'deki eğitimlerine kısa süre önce ara vermek zorunda kalmış olan mülteci çocuklardır. Görüşülenlerden 10 tanesi Türkiye'de eğitim hayatına hiç katılmamışken, içlerinden 6 görüşmeci Türkiye'de eğitim hayatına başlamış fakat ailelerine maddi destek sağlamak

⁷⁷Çalışmada geçen 12-17 yaş aralığının temsil grubu olarak sonradan değiştirilmesinin nedenini anlatmada konuya yönelik yukarıda kullanılan açıklamalar yeterli görülmektedir. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/115636> Erişim Tarihi: 17.04.2018. Piaget'in Bilişsel Gelişimle ilgili ilkelerini detaylı bir şekilde incelemek için bakınız.

veya Türkiye’de Suriyeli mülteci çocuklar için kurulan geçici eğitim merkezlerindeki aksaklıklardan dolayı bırakmak zorunda kalmış olan görüşmecilerdir.⁷⁸

3.1.3 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Hane İçi Bilgileri

Görüşmecilerin hane içi kardeş sayısına bakıldığında genellikle kalabalık aile gruplarına ait oldukları anlaşılmakta olup ortalama hane içi çocuk sayısı 6’dır. Harunoğulları (2016: 43), yaptığı alan çalışmasında Suriyeli mültecilerin demografik özellikleri bakımından bu çalışmayla benzer veriler ortaya koymuştur. Çalışmaya göre, görüşme yapılan çocukların ailelerindeki birey sayısı ortalaması fazladır. Ailelerdeki çocuk sayısı 1 ile 15 arasında değişmektedir. Mutlu vd. (2016: 36) ise Suriyelilerin hane içi çocuk sayılarının fazla olmasının nedenini, “Ortalama çocuk sayısının yüksek olması, geleneksel ve dini değerlerden kaynaklanmasıyla birlikte, doğum kontrol yöntemlerine ilişkin bilgi eksikliği ve doğum kontrol araçlarına erişimin zorluğu gibi etkenlerde çocuk oranlarının fazla olmasına kaynaklık etmektedir” şeklinde açıklamaktadır.

Görüşülen 20 çocuktan 7’sinin evin en küçük bireyi olduğu anlaşılmıştır. Evin en küçüğü olması Suriyeli mülteci çocuğun emek gücü piyasasına katılmasında engel oluşturmamakta ve ekonomik zorluklar içinde olan Suriyeli ailelerin gelir düzeyine katkı sağlamak için birincil araç olmanın yolunu açmaktadır. Lordoğlu ve Aslan (2018: 722)’in konuyla ilgili çalışmasında da bu tespiti destekleyen bulgulara rastlanmaktadır. Daha öncede üzerinde durulduğu gibi Suriyeli mültecilerin neredeyse yarısı 18 yaşından küçük çocuklardan oluşmaktadır. Suriyeli mülteci çocuklar içinde yaşları 10-18 arasında olan 619 bin 741 kişi (% 40.17) potansiyel çocuk emeğidir. Ailelerin ekonomik şartlarına ilişkin sahada elde edilen verilerden yola çıkarak bu çocukların Türkiye iş gücü piyasasına büyük oranda katıldıkları veya katılmak zorunda kaldıkları görülmektedir.

Mülteci çocukların babalarının hayatta olup olmadığı da özellikle ele alınan değişkenler arasında olup yarısından fazlasının babalarının hayatta olduğu anlaşılmıştır.

⁷⁸ Görüşülen çocukların eğitim hayatına dair detaylı açıklamalar çalışmanın nitel değerlendirme kısmında mülteci çocukların istihdam-eğitim ilişkilerine yönelik kategorik içerik analizi değerlendirmesiyle verilmiştir.

İçlerinden 14 çocuğun babası sağ olup, 5'inin babası hayatını kaybetmiş ve 1'inin babasından ise haber alınamadığı öğrenilmiştir. Suriye haklının sosyal yapısına geleneksel toplumsal bir yapının hâkim olduğu görülmektedir. Suriye toplumunda, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde, kadınların çalışma hayatına girmesi konusunda önyargıların olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu bağlamda kadınların emek piyasasına girmelerinin çok tercih edilmemesi ve aile içinde babanın hayatını kaybetmesi çocuk emeğinin şekillenmesini nasıl etkiliyor olabilir sorusu akla gelmiş ve “babanın varlığı” değişkeni eklenmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında özellikle babası hayatta olsaydı kendisinin çalışmayacağını belirten Suriyeli mülteci çocuklar bulunmaktadır. Sanayi sektöründe oto boyacı olarak emek sürecine katılmış olan 17 yaşındaki erkek çocuğunun ifadesi şöyledir:

“Annem ve babam hiç okul okumamış, babam belki de kendisi hiç okumadığı için eğitime çok önem verirdi. Ayrıca ben evin en küçüğüyüm bu nedenle babam her zaman benim kesinlikle eğitim almamı istemişti. Zaten babam hayatta olsaydı şuan ben çalışmazdım kesinlikle”. (erkek çocuğu, 17 yaşında, Oto Boyacı).

Babası hayatını kaybeden Suriyeli emekçi çocuk, babasının varlığı noktasında kendisinin çalışmayacağını belirtmiştir. Konuyla ilişkili olarak bir çalışmada “sözü edilen çocukların ve gençlerin içinde önemli sayıda “refakatsiz” ya da anne veya babasından en az birini yitirmiş ve son derece travmatik muhitlerden gelenler olduğu” vurgulanmaktadır⁷⁹ (Erdoğan ve Ünver, 2015: 20). Refakatsiz çocuklardan birisi olan 16 yaşındaki İ.’nin annesi savaşta hayatını kaybetmiş, babası ve kardeşleri ise Suriye’de kalmış, Türkiye’ye giriş yapamamıştır. İ. yaşadığı bu süreci şu şekilde ifade etmektedir:

“Bazen yolda giderken diyorum ki şu kardeşim, şu babam, şu annem... Hep hayal onlar benim için. Aileme benzetiyorum onları. Yüzlerini arıyorum hep başkalarında. Hatta bir ay önce yatarken bir baktım ailemle konuşuyorum sonra uyandım ve güldüm dedim ki şaka İ. nasıl konuşacaksın ailenle, onlar

⁷⁹ Görüşülen Suriyeli mülteci çocukların babalarının varlığı Tablo 1’de ele alınmış olup, Annelerinin varlığı ise, Tablo 3’de ifade edilmiştir.

yoklar ki yanında... Şu yaşta ailesiz kaldım. Çalışmak zorunda kaldım.

Refakatsiz Suriyeli mülteci çocuklar sıklıkla emek piyasasına katılmak zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir.

3.1.4 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Toplumsal Kökenleri: Doğum Yerleri ve Etnik Durumları

Görüşülen mülteci çocukların geldikleri bölgelere göre dağılımlarına baktığımız da Rakka'dan gelenlerin çoğunlukta olduğu anlaşılmıştır. Görüşmecilerin geldikleri şehirler içinde ikinci sırayı Halep almakta ve ardından Deyrizor, Kobane, Haseke ve Tel Abyad gelmektedir. Görüşmecilerden 8'i Rakka'dan, 6'sı Halep'ten, 2'si Deyrizor'dan, 2'si Kobane'den, 1'er kişi de Haseke ve Tel Abyad'dan gelmişlerdir. HÜBAK Koordinatörlüğünde Aralık 2017 yılında (Benek vd., 2017: 13) "*Sosyal Entegrasyon Bakımından Suriyelilerin Küçük Esnaf İşgücü Piyasasına Etkilerinin Araştırılması Şanlıurfa Şehri Örneği*" başlıklı çalışmanın alan bulguları da bu çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Çalışmaya göre, Şanlıurfa'ya Suriye'den gelenlerin başında Rakka şehrinden gelen mülteciler bulunmaktadır. Suriye'den gelenlerin yaşadıkları şehirler içinde Rakka'dan sonra çoğunluk Halep ve Deyrizor şehirleri olduğu görülmektedir. Etnik köken bakımından karşılaştırıldığında ise, Şanlıurfa'da yapılan çalışmanın verileri doğrultusunda Suriyeli mülteci çocuk emekçiler arasında çoğunluğun Arap kökenli olduğu anlaşılmıştır. Görüşmeciler içinden 15 çocuğun Arap kökenli, 5 çocuğun ise Kürt kökenli olduğu belirlenmiştir. Bu durum ORSAM'ın (2015) "*Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*" başlıklı raporunda, Şanlıurfa'da yaşayan Suriyelilerin etnik yapılarına yönelik elde edilen sonuçlarla benzerlikler göstermektedir. Türkiye'ye gelen Suriyelilerin büyük çoğunluğunun Arap kökenli olduğunu belirtmektedir (ORSAM, 2015: 17). Şanlıurfa nüfusunun önemli kısmını Kürt ve Arap kökenli Türkiye vatandaşları oluşturmaktadır. Şanlıurfa kentine gelen Suriyelilerin büyük çoğunluğu Arap olmakla birlikte Kürt kökenlilerde bulunmaktadır.⁸⁰ Suriye'nin toplumsal yapısı içinde nüfusunun yaklaşık %90'ı Arap, %9'u Kürt ve %1'i de Ermeni, Çerkez ve Türkmen gibi küçük etnik gruplardan

⁸⁰ A.g.e.

oluşmaktadır.⁸¹ Belirtildiği gibi Suriye nüfusunun büyük çoğunluğu Arap kökenli olup Türkiye'ye gelen Suriyelilerinde çoğunlukla Arap kökenli olduğu görülmektedir. Tablo 2' de Şanhurfa'da görüşülen Suriyeli mülteci çocukların aile bireylerine yönelik eğitim-istihdam ilişkileri ele alınmıştır.

Tablo 2. Şanhurfa'da Görüşülen Mülteci Çocukların Ailelerinin Eğitim ve İstihdam İlişkileri

Görüş.	Okula Giden Kardeş Sayısı	Kardeşlerin Gittiği Okul Türleri	Annenin Eğitim Durumu	Babanın Eğitim Durumu	Annenin Mesleği	Babanın Mesleği
G1	3 kişi	Türk Okulu	Üniversite Mezunu	Üniversite Mezunu	Başhemşire	İşletmeci
G2	Yok	Yok	Bilmiyor	Bilmiyor	Ev Hanımı	İşçi
G3	Yok	Yok	Üniversite Mezunu	Üniversite Mezunu	Öğretmen	Hastane Müdürü
G4	4 kişi	Üniversite-Türk Okulu	Okur-Yazar Değil	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Terzi
G5	4 kişi	Suriyeliler Okulu-Türk Okulu	İlkokul Mezunu	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Demir İşçisi
G6	Yok	Yok	Üniversite Mezunu	Ortaokul	Fransızca Öğretmeni	İşletmeci
G7	Yok	Yok	Okur-Yazar Değil	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Otobüs Şoförü
G8	2 kişi	Suriyeliler Okulu	Okur-Yazar Değil	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Güvenlik Görevlisi

⁸¹M. Umutcan Yüksel, Suriye'nin Toplumsal ve Siyasal Bağlamı Açısından Bir Değerlendirme: İç Savaş mı Demokratikleşme Süreci mi?, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

G9	Yok	Yok	Okur-Yazar Değil	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı	Demirci
G10	Yok	Yok	Okur-Yazar Değil	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Fabrika İşçisi
G11	1 kişi	Üniversite	Üniversite Mezunu	Üniversite Mezunu	Fransızca Öğretmeni	Mobilya mağazacısı
G12	3 kişi	Üniversite-Türk Okulu-Iraklılar okulu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Ev Hanımı	Elektrik Mühendisi
G13	Yok	Yok	Üniversite Mezunu	Lise Mezunu	Fransızca Öğretmeni	Oto Galerici
G14	3 kişi	Suriyeliler Okulu	İlkokul	Ortaokul Mezunu	Ev Hanımı	Tamirci
G15	2 kişi	Türk Okulu-Suriyeliler Okulu	İlkokul	Üniversite Mezunu	Ev Hanımı	Eczacı
G16	Yok	Yok	Okur-Yazar Değil	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı	Emlakçı
G17	Yok	Yok	İlk Okul	Üniversite Mezunu	Ev Hanımı	Mühendis
G18	Kobani'de Okullarına Devam Ediyor	Yok	İlk Okul	İlkokul	Ev Hanımı	Rent A Car
G19	Yok	Yok	Orta Okul	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Lojistik Şirketi Sahibi
G20	2 kişi	Türk Okulu	Okur-Yazar Deği	İlkokul	Ev Hanımı	İp Fabrikasında işçi

3.1.5 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Ailelerinin Eğitim ve İstihdam İlişkileri

Şanlıurfa'daki Suriyeli mülteci çocuklarla yapılan görüşmeler dâhilinde ebeveynlerinin eğitim düzeyleri ve kendi ülkelerinde yaptıkları mesleklerin değerlendirmesi yapılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda çoğunlukla kadınların eğitim oranlarının düşüklüğü karşımıza çıkmaktadır. Görüşmecilerin annelerinin 7 tanesinin okur-yazar olmadığı, 5 tanesinin ilkokul mezunu olduğu, 1 tanesinin ortaokul mezunu olduğu, 1 tanesinin lise mezunu olduğu, 5 tanesinin üniversitesi mezunu olduğu ve 1 çocuğunda ailesinin eğitim durumu hakkında bilgi sahibi olmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlam da görüşülen çocuklardan yarısına yakınının annelerinin okuryazar olmadığı, yarısına yakınının annelerinin eğitim seviyeleri ilk ve ortaokulla sınırlı kaldığı, içlerinden bir tanesinin annesinin lise mezunu olduğu ve yaklaşık dörtte birinin de annelerinin üniversite mezunu olduğu söylenebilmektedir. Görüşmecilerin içinden yaklaşık dörtte birinin annelerinin farklı alanlarda öğretmenlik mesleğini yürüttüğü bilinmekte olup 1 görüşmecinin annesinin de lise terk olmasına rağmen geçmişte Fransızca öğretmenliği yaptığı ve emekli olduğu öğrenilmiştir. Görüşülen çocuklardan birisinin de annesinin başhemşire olduğu bilinmektedir. Görüşülen diğer çocukların annelerinin tamamı ev hanımıdır. Görüşmeci çocukların babalarının eğitim ve mesleki değişkenliklerine baktığımız da yaklaşık olarak yarısına yakının üniversite mezunu olduğu, lise mezunu olanların dörtte birinden az olduğu, yarısının ise ilk ve ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. İçerinden 6 tanesinin üniversite mezunu olduğu, 7 tanesinin ilkokul mezunu olduğu, 2'şer kişinin sırasıyla orta ve lise mezunu olduğu ve 2 kişinin okur-yazar olmadığı bilinmektedir. Diğer bir görüşmeci ise babasının eğitim durumuna ilişkin fikir sahibi değildir. İçlerinden 7 kişinin emekçi yaptığı, 2 kişinin işletmecilik yaptığı, 2 kişinin babalarının mühendis olduğu, 1 kişinin babasının eczacı olduğu, 1 kişinin emlakçılık yaptığı, 2 kişinin oto galericilik yaptığı, 1 kişinin Şoför olduğu, 1 kişinin güvenlik görevlisi olduğu, 1 kişinin babasının hastane müdürü

olduğu, 1 kişinin babasının mobilya mağazası olduğu ve 1 kişinin babasının da lojistik şirketi sahibi olduğu anlaşılmıştır.⁸²

AFAD'ın (2014) "*Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*" başlıklı raporunda ise, Türkiye'deki Suriyelilerin genel olarak eğitim düzeylerine yönelik veriler bulunmaktadır. AFAD'ın raporuna göre, Suriyeli kadınların eğitim seviyelerinin düşük olduğu belirtilmektedir. Okuryazar olmayanların oranı yüzde 21 seviyesindedir ki bir başka deyişle her 100 Suriyeli kadının 21'i okuma-yazma bilmemektedir. Sadece okuryazar olduğunu belirtenlerin oranı yüzde 8, ilkokul mezunu olanların oranı yüzde 35, ortaokul mezunu olanların oranı yüzde 20, lise mezunu olanların oranı yüzde 10 ve üniversite veya daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip olanların oranı ise yüzde 6 seviyesindedir. Erkeklerde ise genel eğitim oranı yüzde 45 olarak hesaplanırken, kadınlarda ise bu oran yüzde 36' da kalmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'deki Suriyeli kadınların erkeklere oranla daha az eğitilmiş oldukları sonucuna varılmaktadır (AFAD, 2014: 25).

Bu çalışma kapsamında Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli mülteci çocukların ailelerinin eğitim ve mesleki statülerine yönelik bir değerlendirme yapıldığıdaysa, kadınların eğitim ve mesleki farklılaşma oranlarının erkeklere göre daha düşük olduğu görülmektedir. Karasu'nun 2016 yılında Şanlıurfa'da 384 Suriyeli mülteciyle yaptığı alan çalışmasının sonuçları da bu çalışmanın değerlendirmesiyle örtüşmektedir. Karasu (2016)'nın bulgularına göre, 384 Suriyeli mülteciler içinde % 31,7'si okur-yazar değildir. Mültecilerin % 26,5 ilkokul, % 25,5 ortaokul, 11,6'sı lise, % 4,7'si ise üniversite mezunudur. Meslek dağılımlarına bakıldığında ise Suriyelilerin % 4,5'i kamuda çalışmakta, % 32,1'i çiftçi, % 6,8'i esnaf, % 17,5'i zanaatkar, % 7,6'si diğer meslek gruplarında yer almaktadır. Suriyelilerin % 11,9'ü işsiz olup, % 19,6'sı ev hanımıdır (Karasu, 2016: 1002).

Çoğunluğunun orta gelirli sınıflardan geldiği belirlenen Suriyeli mülteci çocuklar, Suriye'de bir evleri ve iş yerleri olduğunu sıklıkla belirtmişlerdir. Erdoğan

⁸² Babaların Suriye'de yaptıkları meslekleri, mesleki niteliksel adlandırmalarla açıklayacak olursak, 7 kişinin zanaatkar olduğu (emekçiler ve terzi), 6 kişinin nitelikli emek gücüne sahip olduğu (2 mühendis, 2 işletmeci 1 eczacı, 1 hastane müdürü), 4 kişinin Esnaf (emlakçı, oto galerici, mobilya mağazası) 1 iş adamı (lojistik şirket sahibi) ve 2 tanesinin de diğer meslek gruplarına (Güvenlik görevlisi ve şoför) ait oldukları söylenebilmektedir.

(2017) ise, 1.235 kişiden oluşan Suriyeli mültecilerle yaptığı kendi çalışmasında bu çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik gösteren ifadeler kullanmıştır. Erdoğan, alan çalışması sonucunda Türkiye’ye gelmeden önceki yaşam kalitelerini genelde “orta gelirli” olarak ifade eden Suriyelilerin % 82,7’si savaş ncesi Suriye’de evinin, % 36,6’sı arazisinin, % 33’ iş yerinin ve % 32,3’ arabasının olduğu ifade etmiştir (Erdoğan, 2017: 33). Mülteci ocukların ise Suriye’deki özel mülkiyetlerine yönelik ifadeleri şu şekildedir:

“Babam Dış Ticaret okumuş babamın mobilya mağazası vardı. Evimiz vardı orada 2 tane, arabamız vardı, dkkânımız vardı” (erkek çocuğu, 17 Yaşında Rakkalı).

“ Benim babam eczacıydı, bu nedenle dkkanımız vardı, 3 tane evimiz vardı, birde sonradan babam eczane dükkanının üst kısımlarını satın almıştı”. (erkek çocuğu, 17 yaşında Rakkalı).

“Durumumuz orada çok iyiydi. Orada sperdi hatta işimiz. 7 tane evimiz vardı, 8 tane arabamız vardı, 12 tane dükkân, tırlarımız ve 1 tane de ofisimiz vardı.” (erkek çocuğu, 15 Yaşında, Tel Abyadlı).

Çalışma kapsamında görüşülen mülteci çocukların okula giden kardeşlerine ilişkin bilgilere bakıldığında 9 görüşmecinin kardeşlerinin Türkiye’de okula devam ettiği görülmektedir. Özellikle okula devam edenlerin yaşlarının kendilerinden küçük olduğu bilinmektedir. İlerinde ikisinin abi ve ablası niversite yaşamına devam etmektedir. Erdoğan (2017), alışmasında Suriyelilerin niversite yaşamına dâhil olmasını, özellikle nitelikli Suriyelilerin Türkiye’den kaçışının devam ettiği bir süreçte elde edilen sayısal verilerin son derece değerli olduğunu belirtmektedir. Sayısal verilere bakıldığında; 2016-2017 ğretim yılında yaklaşık yarısı Suriye’de eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalıp Türkiye’ye gelen ve yatay geçiş ile üniversitelere alınan, diğer yarısı ise Türkiye’de liseyi tamamlayarak sınavlar tabi tutulup üniversitelere giren 14.740 Suriyeli niversite ğrencisi bulunmaktadır. Hem devlet hem de vakıf niversiteleri olmak üzere 140 farklı üniversitede öğrenim gören bu öğrencilerin sayısının 2017-2018 ğretim yılında 19.650’yi aşmıştır (Erdoğan, 2017: 9-10). Bu

bağlamda görüşmecilerden ikisinin kardeşleri üniversiteye devam etmekte olup, 4 görüşmeci de okullarını kısa süre önce çalışmak zorunda oldukları için bırakmışlar ve ilerleyen zamanlarda üniversite okumak istediklerini ifade etmişlerdir. Görüşmeciler, kendi kardeşlerinden şuanda üniversite okuyanlara yönelik bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Abim şuanda Ziraat mühendisliği okuyor. Babam üniversite mezunu olduğu için bizim okullarımıza devam etmemizi istedi ama ben istemedim. Bir süre burada gittim okula ama bıraktım kendi isteğimle. Çünkü ben zaten Suriye’de de okulu sevmiyordum. Abim zeki birisidir. O okula devam etmek istedi şimdi pastane de hem çalışıyor hem de okuyor”. (erkek çocuğu, Rakkalı, 17 Yaşında)

“Ablam okul okuyor üniversite ama ne okuduğunu bilmiyorum. Kıyamam ki ablama kazandı üniversiteyi okusun o, ben çalışırım... Ben ve abim okuyamadık, çalışıyoruz biz”. (erkek çocuğu, Halepli, 16 yaşında).

Üniversite eğitimin dışında temel eğitim hizmetlerine erişim için de Suriyeli mülteci çocuklar için yönetmelikler belirlenmiştir. Ekim 2014 yılında düzenlenen Geçici Koruma Yönetmeliği’yle birlikte, eğitim hakkına erişimle ilgili 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi düzenlenmiştir. 2014/21 Sayılı genelge Suriyeli ve resmi kayıt olmuş çocukların, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda ya da Suriyelilere yönelik oluşturulmuş Geçici Eğitim Merkezleri’nde eğitim alabileceklerini ifade etmektedir. Ayrıca genelge, Suriyeli çocukların okula yerleştirilmeleri ve eğitim haklarına erişimlerinin takibi konusunda İl/İlçe Eğitim Komisyonları kurulmasını öngörmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin yanı sıra, eğitim hakkına erişimle ilgili 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi düzenlenmiştir. 2014/21 Sayılı genelge Suriyeli ve resmi kayıt olmuş çocukların, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda ya da Suriyelilere yönelik oluşturulmuş Geçici Eğitim Merkezleri’nde eğitim alabileceklerini ifade etmektedir. Ayrıca genelge, Suriyeli çocukların okula yerleştirilmeleri ve eğitim haklarına erişimlerinin takibi konusunda İl/İlçe Eğitim Komisyonları kurulmasını öngörmektedir

(ÇOÇA, 2015: 3). Ancak düzenlenen yönetmelikle birlikte Suriyeli çocukların Türkiye’deki eğitim-öğretim sistemine dâhil olmasında bir takım sorunların mevcut olduğu bilinmektedir. Görüşülenlerin hane halkı içinde eğitimlerine devam edenlere bakıldığında hem MEB hem de Suriyeliler için açılan Geçici Eğitim Merkezlerinde eğitim aldıkları görülmektedir. Geçici Eğitim Merkezleri (GEM), okul çağındaki Suriyeli çocuklara ve gençlere yönelik, hem AFAD tarafından 25 ilde oluşturulan kamplarda hem de kamp dışında faaliyet gösteren, Suriye müfredatına bağlı kalarak Arapça eğitim veren ilköğretim ve ortaöğretimi kapsayan eğitim merkezleridir (MEB, 2014). Bu illerin içinde çalışmanın örneklem şehri olan Şanlıurfa’da bulunmaktadır. Fakat 9 görüşmecinin dışındaki diğer görüşmecilere bakıldığında hane içinde eğitim hayatında olan çocuklar bulunmamaktadır.

Emin (2016), çalışmasında durumun nedenini ailelerin ekonomik imkânsızlıklarıyla açıklamaktadır. Şanlıurfa’da Akçakale kampında yapılan geçici eğitim merkezleri müdürleriyle görüşmesinde, 8 bine yakın çocuğun eğitimine devam ederken 3 bine yakın çocuğun okula gitmediği bilgisine ulaşmıştır. Türkiye’deki çocukların 12 yıllık zorunlu eğitime tabi olmasına karşın Suriyeli öğrencilerin eğitimlerinin ailenin inisiyatifinde olması, ailelerin ekonomik nedenlerden dolayı çocuklarının çalışmasını istemeleri ya da çocuğun uzun süre eğitime ara vermesinden kaynaklı okula gitmek istememesi bu durumun nedenleri arasında gösterilmiştir (Emin, 2016: 18). Görüşmeler sonucu durumu en iyi özetleyen ifade şu şekildedir:

“Şuanda ben oto boyama yapıyorum. Mecbur kaldım çalışmaya. Geldiğimden beri hiç okula gitmedim hep çalıştım. Ben hiç söyleyemedim okumak istiyorum diye... Farkındaydım yani, kim okula giderse gitsin ben çalışacağım dedim”. (erkek çocuğu, Halepli, 16 Yaşında, Oto boyacı).

Tablo 3. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Ailelerinin Eğitim ve İstihdam İlişkileri

Görüş.	Annenin Şuandaki Çalışma Durumu	Annenin Yaşı	Babanın Şuandaki Çalışma Durumu	Babanın Yaşı	Kendisinin Dışında Evde Çalışan Kişi Sayısı	Toplam Aylık Gelir	Aylık Kira Giderleri
G1	Terzi	46	Ölü	Bilinmiyor	1 Kişi	1.050 TL	550 TL
G2	Çalışmıyor	Bilinmiyor	Çalışmıyor	Bilinmiyor	2 Kişi	3.000 TL	650 TL
G3	Çalışmıyor	Bilinmiyor	Çalışmıyor	Bilinmiyor	Yok	960 TL	400 TL
G4	Çalışmıyor	Bilinmiyor	Çalışmıyor	Bilinmiyor	1 Kişi	2.900 TL	500 TL
G5	Çalışmıyor	43	Haber yok	53	1 Kişi	2.040 TL	400 TL
G6	Çalışmıyor	64	Ölü	70	2 Kişi	3.100 TL	500 TL
G7	Çalışmıyor	55	Çalışmıyor	65	1 Kişi	1.000 TL	500 TL
G8	Çalışmıyor	52	Çalışmıyor	56	3 Kişi	2.800 TL	375 TL
G9	Çalışmıyor	53	Ölü	54	Yok	840 TL	650 TL
G10	Çalışmıyor	49	Çalışmıyor	54	2 Kişi	2.600 TL	400 TL
G11	Çalışmıyor	50	Son 6 Aydır Çalışmıyor	57	1 Kişi	1.100 TL	650 TL

G12	Çalışmıyor	40	Çalışmıyor	54	1 Kişi	1700 TL	500 TL
G13	Çalışmıyor	50	Suudi Arabistan’da Çalışıyor	55	1 Kişi	1800 TL	650 TL
G14	Çalışmıyor	35	Çalışıyor	45	1 Kişi	1.300 TL	500 TL
G15	Çalışmıyor		Ölü		Yok	900 TL	650 TL
G16	Çalışmıyor	52	Ölü	51	Yok	1.200 TL	500 TL
G17	Ölü	38	Çalışmıyor	50	Yok	1.200 TL	450 TL
G18	Çalışmıyor	45	Suriye’de Düzenli Bir İşi Yok	47	1 Kişi	2.200 TL	500 TL
G19	Çalışmıyor	43	Babasıyla Ayrı Yaşıyor, Bilmiyor	55	2 Kişi	Belli Olmuyor	850 TL
G20	Çalışmıyor	55	Çalışmıyor	60	Yok	1.000 TL	550

3.1.6 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Ailelerinin Türkiye’deki Sosyo-Ekonomik Görünümleri

Tablo 3’ de görüşülen Suriyeli mülteci çocukların ailelerinin mevcut istihdam ilişkileri gösterilmektedir. Çalışma kapsamında görüşülen 20 mülteci çocuktan sadece birisinin annesi çalışmaktadır. G1’in annesinin çalışma nedeni de babasının savaş sırasında hayatını kaybetmesi, diğer kardeşlerin yaşlarının küçük olması ve görüşmeci G1’in kazandığı paranın yetersiz olmasından dolayıdır. Görüşmeci durumu şu şekilde ifade etmektedir:

*“Babam işletmeciydi. Annem başhemşire. Annem şuan terziilik yapıyor. Babam savaşta hayatını kaybetti. Kardeşlerim okula gidiyor en büyük benim. Annem ve ben çalışıyoruz. Hep borçlanıyoruz. Yardım almasak geçinemeyiz aldığımız parayla. Birde çöp topluyoruz. Bu şekilde idare etmeye çalışıyoruz”.
(erkek çocuğu, Rakkalı, 15 yaşında, oto tamirci).*

Belirtildiği gibi kardeşler arasında en büyük olduğu için geleneksel aile yapısının gerekliliklerinden dolayı büyük çocuk emek sürecine katılmış ve babası savaşta hayatını kaybettiği için annesi çalışma hayatına dâhil olmuştur. Diğer görüşmecilerin annelerinin hiç biri emek piyasasında değillerdir. Kadının çalışma hayatındaki yerini görüşmeciler çocuk gözüyle belirli değer pratikleriyle açıklamaktadırlar. Konuyla ilişkili olarak paylaşılan bazı ifadeler şu şekildedir:

“Anne çalışmaz ayıp olur, benim anne çalışıyor ben erkek yani nasıl kabul edeceğim bunu... Kadınlar çalışmazlar. Belki öğretmen falan olsa çalışabilir ama temizlik gibi işler yapamaz. Çalışırken biri görse bana derki “ayıp utanmaz mısın anneni çalıştırıyorsun” derler. Aslında iş yapmak ayıp değil kadın ve erkek için ama bizim oradaki adamlar konuşur ayıplar”.(erkek çocuğu, Deyrizorlu, 15 Yaşında, Temizlikçi)

“Ablalarımın hiç biri çalışmıyor. Bizde öyle yani kadın çalışmaz çok mecbur kalmadığı sürece, mesela erkek varsa çalışmaz. Amcalar hepsi konuşuyor eğer ablalarım çalışsa yani erkek çalışır bizde. Utanırım yani ablam gidip 12 saat tek başına kalabalıkta çalışsa, olmaz öyle şey”. (erkek çocuğu, Halepli, 17 yaşında, Perdecı)

Görüşmeciler kadının çalışma hayatındaki yerini öğrenilmiş toplumsal değer pratikleriyle ifade etmiş, kadınların çalışmasında aslında bir sakınca olmadığını fakat toplumsal baskılardan dolayı kadınları çalıştırmanın doğru karşılanmadığını dile getirmekte ve böyle bir durumun ortaya çıkması sonucunda kendilerinin de bu durumdan rahatsızlık duyacaklarını söylemektedirler. Çalışma 20 görüşmeciyle

gerçekleştirilmiş ve içlerinden sadece ikisinin kız çocuğu olduğu bilinmektedir. Yaşları 17 olan kız emekçilerin emek sürecine katılmış olmalarının nedenini ise görüşmeciler şu şekilde ifade etmektedirler:

“Biz 9 kardeşiz ve en büyük abim evli 33 yaşında. Diğer abim 25 yaşında ve Ankara’da yaşıyor. Yaşları 20 ve 23 olan diğer iki abim ise Lübnan’da yaşıyor. Benden bir yaş büyük abim ise çalışmıyor çünkü sedef hastası. Diğer abilerimde olmadığı için ve ablalarım da evli olduğu için eve ben ve 15 yaşındaki kardeşim bakıyoruz”. (kız çocuğu, Kobaneli, 17 yaşında, çocuk giyimde çalışıyor).

Görüşülen diğer kız görüşmeci de şöyle açıklamıştır;

“Babam başlarda Türkiye’ye geldi sonradan Suudi Arabistan’a gitti. Gittiğinden beri iyi çalışıyordu para kazanıyordu. Ben lisede okuyordum. Ama şimdi bir şey olmuş dışardan gelenleri ülkeden çıkaracaklarmış çok az para kazanmaya başladı. Abim var ama çok az kazanıyor bende mecbur çalışmak zorunda kaldım”. (kız çocuğu, 17 yaşında, Suriyelilerin emlak dükkânında Sekreter).

Emek sürecine katılan Suriyeli kız çocuklarının çalışma nedenlerinden anlaşılacağı gibi zor durumda kalmadıkları sürece kız çocukları da kadınlar gibi çalışma hayatına girmemektedirler. AFAD (2014), konuya ilişkin olarak Suriyeli mülteci kadınlar arasında gelir getirici mesleği olmayanların oranını % 87 olarak belirlemiştir. Suriyeli mülteci erkekler arasında ise bu oran % 18 düzeyindedir (AFAD, 2014: 9). Suriyeli mültecilerin emek sürecine katılma konusunda kadınların erkeklere oranla çoğunlukla geride kaldığı olgusu belirlenmekte olup üzerinde durulması gereken bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Geleneksel yaşam biçimini benimseyen Suriyelilerin kadın-erkek arasındaki çalışma alanına yönelik güç-iktidar ilişkisinin kritiğini G 14’ün fikirleri çocuk gözüyle çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Çalışmazsam bayan gibi kalırım hiçbir şey yapamam. Çalışan güçlü olur, dinç olur. Babam mesela çalışmasa kötü olur. Annem mesela çalışmıyor babam daha güçlü çalıştığı için. Çalışmak güçlendirir”. (erkek çocuğu, Halepli, 16 Yaşında, Oto Tamirci).

Çalışma kapsamında görüşülen mülteci çocuklar içinde 5 çocuğun babası hayatını kaybetmiştir ve diğerlerinin de genel yaş ortalamaları yüksektir. Bu nedenle istihdam piyasasına dâhil olamamaktadırlar. Görüşmeciler arasında 3 çocuğun ailesinin Suriye’de olduğu ve çocukların hem Şanlıurfa’daki hayatlarını sürdürmek için hem de ailelerine maddi destek sağlamak için çalıştıkları anlaşılmıştır. 2 görüşmecinin babası Suudi Arabistan’da çalışmakta olup son dönemlerde oradaki mesleki sıkıntılardan dolayı ekonomik olumsuzluklar yaşadıkları için çocukları da kısa süre önce okul hayatını bırakıp çalışma hayatına dâhil olmuşlardır. Anlaşılan bir diğer durum ise Suriye’deki mesleğinin mühendislik olması ve ülkesindeki mesleki hareketliliğinin üst statüde olmasından dolayı Türkiye’de emek sürecine katılmayı birey, mesleğindeki aşağı doğru toplumsal hareketlilik sürecini kabul etmemektedir. G12 babasıyla ilgili durumu şu cümlelerle özetlemektedir:

“Babam eleman olamaz bu saatten sonra eski şartlarına bakarak zoruna gider. Bu nedenle biz çalışıyoruz abimle”. (erkek çocuğu, Rakkalı, 17 Yaşında, Emlakçının yanında Sekreter)

Görüşülen mülteci çocukların hane içinde çalışan bireylerin durumuna bakıldığında, neredeyse tamamında ebeveynlerinin çalışmadığı görülmektedir. AFAD (2017), “Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünüm, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması” raporunda Suriyeli mülteci erkeklerin, kadınlara göre daha büyük bir çoğunluğunun emek piyasasına katıldığını söylemektedir (AFAD, 2017: 67). Çalışmayla benzer bulgulara sahip bir diğer çalışmada ise Harunoğulları, kişilerin ailede çalışan birey sayıları dikkate alındığında çocukların ailedeki ekonomik sorumluluğu üzerlerine aldığı görülmektedir. Çalışan çocukların % 45’i ailede tek çalışan olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların % 71’inin ebeveynleri herhangi bir işte çalışmamakta

ve maddi sorumluluk tamamen Suriyeli mülteci çocuklara yüklenmektedir (Harunoğulları, 2016: 43). Tablo 3’de görüşmeler sonucu ifade etmeye çalıştığımız Suriyeli mülteci çocukların ailelerinin eğitim ve istihdam ilişkiler içinde ailelerin aylık gelir durumları da detaylı olarak verilmiştir. Aylık gelir durumu hane içinde çalışma hayatında aktif olan birey sayısına göre değişmektedir. Ortalama olarak görüşmecilerin hane içi aylık gelir durumu 840 TL ile 3.100 TL arasında değişmekte olup hane içi emek sürecine katılanları ortalama 1.05 kişidir. IPSOS ve İNGEV’in (2017), “*Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü*” raporunda ise çalışmaya yakın bir sonuçla gelir getiren ortalama kişi sayısını 1,4 olarak belirtmektedir (IPSOS & İNGEV 2017: 2). Tablo 3’de görüşmecilerin yaşadıkları yerlerin mekânsal ve yerleşim ilişkileri ele alınmıştır.

Tablo 4. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Mekânsal ve Yerleşim İlişkileri

Görüş.	Konut Biçimi	Oda Sayısı	Evdeki Kişi Sayısı	Barınma Sorunları	Isınma Şekilleri
G1	Apartman	2 Odalı	5 Kişi	Var	Soba
G2	Apartman	3 Odalı	5 Kişi	Var	Soba
G3	Müstakil	2 Odalı	4 Kişi	Var	Isınma aracı yok
G4	Müstakil	2 Odalı	7 Kişi	Var	Soba
G5	Apartman	3 Odalı	7 Kişi	Var	Soba
G6	Apartman	4 Odalı	6 Kişi	Var	Soba
G7	Apartman	3 Odalı	5 Kişi	Var	Soba
G8	Müstakil	4 Odalı	10 Kişi	Var	Soba
G9	Apartman	3 Odalı	9 Kişi	Var	Isınma aracı yok
G10	Müstakil	3 Odalı	6 Kişi	Var	Soba
G11	Apartman	4 Odalı	3 Kişi	Yok	Elektrikli Soba
G12	Apartman	3 Odalı	6 Kişi	Yok	Soba
G13	Apartman	3 Odalı	4 Kişi	Yok	Elektrikli Soba

G14	Apartman	3 Odalı	7 Kişi	Var	Soba
G15	Apartman	3 Odalı	9 Kişi	Var	Isınma aracı yok
G16	Müstakil	4 Odalı	3 Kişi	Yok	Soba
G17	Apartman	3 Odalı	9 Kişi	Var	Soba
G18	Apartman	2 Odalı	3 Kişi	Var	Elektrikli Soba
G19	Apartman	4 Odalı	7 Kişi	Var	Soba
G20	Apartman	3 Odalı	10 Kişi	Var	Soba

3.1.7 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Mekânsal ve Yerleşim Özellikleri

Görüşmecilerin anlatıları sonucu oluşturulan Tablo 4 ve Tablo 5’ de Suriyeli mülteci çocukların aileleriyle yaşadıkları mekan ve yerleşim özelliklerine ilişkin mahalle bazlı yaşam alanları ele alınmıştır. Görüşmecilerden bulundukları yerlerin konut biçimleri ve konuttaki oda sayıları, hane içindeki kişi sayıları ele alınmış ve ısınma şekillerinden barınma sorunlarına, mahalle isimlerinden mahalledeki yaşam alanına yönelik mevcut sosyal sorunlara uzanan detaylı bilgiler elde edilmiştir. Genellikle 2-4 odalı evlerde 2-3 katlı apartman dairesi çoğunlukta olan ve 5 ailenin müstakil evlerde yaşadığı belirlenmiş, ortalama 5 kişiyle birlikte yaşamlarını devam ettirdikleri anlaşılmıştır. Erdoğan(2017)’da kendi çalışmasında benzer bilgiler vermektedir. Çalışmasında ifade ettiği gibi Suriyeliler, koşulları genelde kötü olsa da kentsel alanlarda çoğunlukla apartman dairelerinde (% 64,4) kira ödeyerek yaşamaktadırlar⁸³ (Erdoğan, 2017: 33). Görüşmeler sonucunda anlaşılan diğer bir değişken ise, ısınma şekli olarak sıklıkla odun sobası kullanılmakta olup aileleriyle yaşamayıp arkadaşlarıyla yaşamak zorunda kalan 3 çocuğun evlerinde soba bulunmamaktadır.

Görüşmeciler arasında 4 çocuğun ebeveynleri Suriye’de yaşamlarını sürdürmekte, bu 4 görüşmeci arkadaşlarıyla birlikte yaşamaktadırlar. Harunoğulları

⁸³ Tablo 4’ün devamı olan Tablo 5’ de Suriyeli ailelerin konutlarının kira durumları belirlenmiş olup tamamının kira ödediği tespit edilmiştir. Detaylı bilgi için bakınız Tablo 5’e.

(2016)'nın Kilis'te yaptığı alan çalışmasında ise benzer örneklere rastlanmaktadır. Harunoğulları' na göre, ebeveynsiz mülteci çocuklar anne ve babalarının desteğinden, ilgisinden, sevgisinden ve korumasından yoksundurlar. Hayatlarını idame edebilmeleri için barınma, gıda ihtiyacı, sağlık gibi gerekli her şeyi kendileri sağlamak zorundadırlar. Ebeveynsiz Suriyeli çocuklar bir araya gelerek ev kiralamakta ve yaşamlarını birlikte devam ettirmektedirler (Harunoğulları, 2016: 44). Mevcut değişkenlerin belirlenmesi, emek sürecine katılmak zorunda kalan 15-17 yaş grubundaki Suriyeli mülteci çocukların iş ortamında karşılaştıkları ağır koşullardan uzaklaştıklarında kendi sosyal alanlarında çocuğun iyi olması halini yansıtmaması noktasında yaşadıkları mekânlar değerlidir. Görüşmelerin içeriğine bakıldığında çocukların sağlıksız çalışma ortamından çıkıp kendi alanlarında da sağlıklı bir ortamın olmadığı tespit edilmiştir. Görüşmeciler bu durumu şöyle açıklamışlardır;

“Ailem Suriye’de kaldı ben tek başıma geldim Türkiye’ye. Şuanda 4 kişi bir müstakil evde kalıyoruz. 2 odalı bir ev. Evde hiçbir şey yok yatağın dışında. Soba bile yok. Zaten eve gidiyorum direk uyuyorum”. (erkek çocuğu, Rakkalı, 17 Yaşında)

“Sobalı bir evde kalıyoruz, idare etmeye çalışıyoruz. Hemen hemen soba yakıyoruz ama sürekli yakamıyoruz. Mesela işten eve gittiğimde soğuk olduğu oluyor evin”. (erkek çocuğu, Hasekeli, 17 Yaşında)

“Evimiz şuan 4 odalı bir odada annem ve babam, diğerinde abim ve yengem, erkekler ise bir odada 5 kişi, ablam da tek başına bir odada kalıyoruz. Koltuk yok halı seriyoruz yastık falan idare etmeye çalışıyoruz. Yatak olarak da süngerle yatıyoruz hepimize bir tane var. Çalışırken çok yoruluyorum ama dinlenemiyorum evde”. (erkek çocuğu, Halepli, 17 Yaşında).

“ Bir evde 9 kişi arkadaşlarla kalıyoruz. Evde 3 oda var. Yataklar var. Buzdolabı ve çamaşır makinesi var ama soba yok.

Soğuk oluyor ev ve sadece battaniye var”. (erkek çocuğu, Halepli, 17 Yaşında).

Görüşmecilerin ifadelerinden barınma ve ısınma sorunları olduğu anlaşılmakta ve kendilerinin de ifade ettiği gibi uzun süren ve yorucu çalışma koşulları sonucunda evlerinde dinlenmeleri için uygun koşullarının olmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların Mekânsal ve Yerleşim İlişkileri

Görüş.	Mahalledeki Sorunlar	Mahalle İsimleri	Kamp Deneyimleri	Ev Kira Mı
G1	Var	Bağlarbaşı	Akçakale Kampı	Evet
G2	Var	Bamyasuyu	Yok	Evet
G3	Bilmiyor	Bağlarbaşı	Yok	Evet
G4	Yok	Bağlarbaşı	Yok	Evet
G5	Var	Bamyasuyu	Yok	Evet
G6	Yok	Yenişehir	Yok	Evet
G7	Var	Bağlarbaşı	Yok	Evet
G8	Var	Hayati Harran	Kilis Kampı	Evet
G9	Var	Bamyasuyu	Yok	Evet
G10	Yok	Hayati Harran	Kilis Kampı	Evet
G11	Yok	Karaköprü	Yok	Evet
G12	Var	Yenişehir	Yok	Evet
G13	Yok	Karaköprü	Yok	Evet
G14	Var	Yenişehir	Yok	Evet
G15	Var	Bağlarbaşı	Kendisinden Önce Gelen Abisi, Kilis Kampı	Evet
G16	Var	Yenişehir	Yok	Evet

G17	Var	Bağlarbaşı	Kilis Kampı	Evet
G18	Bilmiyor	Bahçelievler	Yok	Evet
G19	Bilmiyor	İmambakır	Yok	Evet
G20	Var	Bamyasuyu	Yok	Evet

3.1.8 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Mahalle Temelli Yerleşim Sorunları

Tablo 5 Suriyeli mülteci çocukların Şanlıurfa’da yaşadıkları mekânsal yerlerin isimlerini ve mevcut sorunlarını ve kamp yaşamını deneyimleyip deneyimlemediklerini sorgulamak için oluşturulmuştur. Görüşmeciler merkez ilçeler olan Haliliye, Eyyübiye ve Karaköprü ilçelerinde ikamet etmektedirler. Şanlıurfa kentinde bulunan Suriyelilerin % 29 (131.173)’ü Şanlıurfa kentinde başka bir ifade ile Şanlıurfa merkez ilçelerinde (Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü) kendi imkânlarıyla yaşamlarını idame ettirmektedirler. Kendi imkânlarıyla Şanlıurfa kentinde kalanların 131.173’ü Şanlıurfa (Eyyübiye, Haliliye ve Karaköprü) yaşamaktadırlar. (Benek vd., 2017: 7-8). Şanlıurfa İl Göç İdaresi Aralık 2017 raporunun resmi rakamlarına göre, Suriyelilerin ilçelere göre nüfus dağılımı şu şekildedir; Haliliye Belediyesi: 91.419, Eyyübiye Belediyesi: 36.863 ve Karaköprü belediyesinde 2.891’dir. Bu rakamlar doğrultusunda görüşmecilerin yaşadıkları yerlere bakıldığında Haliliye Belediyesi’ne bağlı Bağlarbaşı, Bamyasuyu, Yenişehir, Bahçelievler ve İmam Bakır mahallerine, Eyyübiye Belediyesi’ne bağlı Hayati Harran ve Karaköprü Belediyesi’ne yerleştikleri belirlenmiştir. Benek ve arkadaşlarının Aralık 2017 yılında Şanlıurfa’da yaptıkları alan çalışmasında Suriyelilerin yaşadıkları yerler, geldikleri şehirlerle birlikte belirlenmiştir. Eyyübiye Belediyesi’nde nüfus yoğunluğuna göre sırasıyla Rakka, Halep ve Humus’dan gelenlerin ağırlıkta olduğu, Haliliye Belediyesi’nde yaşayanların ise nüfus yoğunluğuna göre sırasıyla Deyrizor, Rakka ve Halep’ten geldikleri ifade edilmektedir. Tablo 5’de görüldüğü gibi Suriyeli mültecilerin merkez ilçe olan Haliliye Belediyesi civarında yoğunlaştıkları anlaşılmıştır. Çoğunluğu Rakka ve Halep’ten geldikleri bilinen Suriyeli mülteci çocukların yerleştikleri yerlerle Benek ve arkadaşlarının (2017) Şanlıurfa’da yaptığı çalışmanın verileri örtüşmektedir. Benek vd. çalışmasında Karaköprü’de yaşayanlara rastlanmamaktadır. Ancak çalışma da görüşülen Suriyeli mülteci

çocuklardan ikisi Karaköprü’de yaşamaktadır. Saha araştırması sırasında elde edilen bilgilere göre, Karaköprü İlçesi çevre merkez ilçelere göre yaşanılması muhtemel olan ve memur halk kesiminin yoğunlukta olduğu bir ilçe olup, diğer yerleşim yerlerine kıyasla çevresel sorunların daha az olduğu bir yerdir. Suriyeliler kira fiyatlarının yüksek olmasından dolayı Karaköprü ilçesine yerleşememektedirler. Karaköprü’de yaşayan görüşmecilerden ikisinin de babaları Suudi Arabistan’da yaşamakta, bu Suriyeli mülteci çocuklarda çok kısa süre önce eğitimlerine ara verdiklerini ve babalarının işleri düzelene kadar çalışacaklarını, sonrasında eğitimlerine devam edeceklerini bildirmişlerdir.⁸⁴ Suriyeli mülteci çocukların mekânsal ilişkilerinden hareketle kaldıkları mahallelerden memnuniyet düzeyleri ve kendilerini güvende hissetme olguları belirlenmiştir. Suriyeli mülteci çocukların gözünden duruşm şöyledir;

“Kaldığım yer araba alım-satımı olan bir yerde. Mahallede arabalar var ve her yere koyuyorlar. Hiç güvenli değil. Rahat bir şekilde oynamak istesek bile güvenli oyun yerleri yok. Başka yere taşınmak istiyoruz mesela “Karaköprü”ye. Karaköprü güvenli bir yer biliyorum. Korkuyorum, parklarda tinerci, kötü insanlar var. Sevmediğim çok şey var mahallede. Kavg oluyor sürekli hiç sevmiyorum”.(erkek çocuğu, Rakkalı, 15 Yaşında, Yaşadığı yer Bağlarbaşı).

“Ahmet Erseven’de (Bamyasuyu) kaldık önceden çok sıkıntı oldu orada ama Yenişehir’e taşındık şimdi. Yenişehir de öyle bir şey yok. Yenişehir’de güzel insanlar var. Diğer yerlerdeki insanların hepsi pis insanlar. Buradakiler kibar. Diğerleri çok değişti. Yaşanılan yer çok önemli. Şuan da gece bile çıksam korkmuyorum”. (erkek çocuğu, Haseke, 17 Yaşında, Yaşadığı yer Yenişehir)

⁸⁴ Konuya yönelik çocukların ifadeleriyle birlikte gerekli açıklamalar nitel değerlendirme kısmında Kategorik İçerik Perspektifi Yöntemiyle “Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitim ve İstihdam İlişkileri” kategorisi içinde G11 ve G13’ün ifadeleri üzerinden metafor geliştirme yoluyla detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

“Bamyasuyu’nda kalıyorum. Geçenlerde bir olay yaşadım, ben işten çıktım saat 5 te eve gidiyordum. 3 tane erkek çıktı karşıma “telefonunu çıkar” dediler ve beni ortalarına aldılar, yumruk vurdular sonra bıçak çektiler. Bıçak hafif sıyırdı geçti, polis geldi sonra kaçtılar”. (erkek çocuğu, Rakkalı, 17 Yaşında, Yaşadığı yer Bamyasuyu).

“Biz hep Karaköprü’de kaldık. Dayılarım falan bağlar başında kaldılar da burası güvenli diye biz güvenli bir yerde olmak için hep burada kaldık. Annem tek başına evde kalıyor biz çalışmaya gidince korkarız bu nedenle. Ama kapıyı kapat güvende ol önemli olan bu. Bu nedenle burada fazla kira veriyoruz ama güvendedeyiz çok düzgün bir çevresi var, biz çok duyduk kötü yerleri eğer Bağlarbaşı’nda yaşasaydık belki akşama çıkamazdık”. (erkek çocuğu, Rakkalı, 17 Yaşında, Yaşadığı yer Karaköprü).

Çocukların ifadelerinden hareketle karşımıza mekânın sosyal yaşamda oynadığı rollerin etkisi çıkmaktadır. Mekânla ilgili post marxist kuramcılardan önde gelen Lefebvre’nin yaklaşımları durumu ifade etmede öncü bir dayanak olarak değerlendirmeye katkı sağlamıştır. Lefebvre, soyut mekânın en sonunda kendi ölümüne yol açacak çelişkilerle dolu olduğunu açıklamaktadır. Kapitalizmin sonuçları üzerinden durumu değerlendirerek zenginlik ve fakirlik kavramlarının anlamları ve dayanakları arasında ciddi farkların olduğunu ifade etmekte ve bu eşitsizliğin mekânsal olarak zengin dış mahallelerin ve etrafı çevrili güvenli sitelerin gelişimiyle açıklamaktadır. Lefebvre’ye göre etrafı güvenliklerle çevrili siteler düşük gelirli mahallelerde ve gecekondularda yaşayan fakirlerin izinsiz girişine karşı zenginlerin mülkiyetini korumak için oluşturulduğunu ifade etmektedir. Ayrıca eşitsizliğin büyümeye devam etmesiyle de zenginler ve fakirler arasında daha fazla mekânsal ayrımların ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 319). Lefebvre’nin mekân kavramına sosyolojik yaklaşımı üzerinden Suriyeli mülteci çocukların yaşadıkları yerlere yönelik düşüncelerine bakıldığında Karaköprü ve Bağlarbaşı örneklemelerindeki farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Karaköprü’nün

yerleşim ve mekânsal özelliklerini, Suriyeli mülteci çocuklar “güvenli” anlayışı esaslı temellendirirken, Bağlarbaşı’nın yerleşim ve mekânsal özelliklerini “güvenlikli olmayan” mekânlar olarak nitelendirmektedirler.

Görüşülen Suriyeli mülteci çocuklar içinde kamp hayatını deneyimleyen çok az görüşmeci bulunmaktadır. Sıklıkla görüşülenler uygulanan ‘açık kapı politikası’ yoluyla sınırdan ilk giriş yapan ailelerin çocuklarıdır. Bu nedenle göç hareketliliklerine akrabalarıyla veya tanıdıklarıyla birlikte katılan mülteciler sınır bölgesine yakın olan Şanlıurfa iline giriş yapmayı tercih etmişlerdir. Karasu (2016)’nın da kendi çalışmasında belirttiği gibi Şanlıurfa, Türkiye’de Suriye ile en uzun sınıra sahip kenttir. Urfalıların bir bölümünün de Suriye’de akrabaları bulunmaktadır (Karasu, 2016: 996). Bu nedenle kamp hayatını deneyimleyenlerin sayısı oldukça sınırlıdır. Görüşmecilerden kamp yaşantısını deneyimleyen G8’in ifadeleri üzerinden ele aldığımızda ortaya çarpıcı durumların çıktığı görülmüştür. Bu ifadeler şöyledir:

“ Kilis kampta 3 ay kaldık orada çok sıkıntılar yaşadık. Bir yandan soğuk diğer yandan yağmur yağdığında oturduğumuz yer çamur oluyordu, Ayaklarımız üşüyordu hep... Silah sesleri de kamptayken çok duyuluyordu. Ayrıca su almak için 150 metre yürüyorduk, sıra oluyordu ve hep çamur vardı. Yemek sırası vardı ekmek alırken falan hemen hemen 50 kişi sırada bir saat bekliyorduk. Bir çadır vardı hepimiz oturuyorduk. Yer küçük ama bir aileye bir çadır veriyorlardı. 3 ay kaldık sonra çıktık. Çünkü orada bir tek yemek var başka bir şey yok. Hep böyle mi yaşayacağız dedik çıktık oradan”. (erkek çocuğu, Halepli, 17 Yaşında, Kilis Kampı deneyimleyeni).

Anlatılardan hareketle kampın bulunduğu ilin sınıra yakın olmasından dolayı savaşa dair etkilerin devam etmesinden duyulan huzursuzluk, ‘çadır kent’lerin yaşamsal alana yönelik niteliksiz oluşu ve beslenme sorunlarında yaşanan olumsuzluklar, mültecileri kamplardan çıkarak şehir merkezine dağılmalarına neden olmuştur. Tablo 6’de Şanlıurfa’da çalışan Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasındaki görünimleri ve çalışma ilişkilerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 6. Şanlıurfa’da Görüşülen Mülteci Çocukların İstihdam İlişkileri ve Deneyimleri

Görüş. Kodu	Çalışma Saatleri	Önceki İşten Çıkma Nedeni	Harcama Kalemleri	Kazancı	Emeğinin Karşılığı İçin İstenci
G1	12	-	Kira+ Faturalar	600 TL	1000 TL
G2	13	-	Kira+ Faturalar	1.200 TL	1.400 TL
G3	12	-	Kira+ Suriye’deki Ailesine Destek	960 TL	1.300 TL
G4	12	Parasını Alamama	Kira+ Faturalar	1.400 TL	2.000 TL
G5	13	Az Para Kazanma	Kira+ Faturalar	840 TL	1.100 TL
G6	12	-	Kira+ Faturalar+ Kıyafet	1.500 TL	Aldığı parayı 8 saatin karşılığı olarak görmesi
G7	9.5	Sözlü Şiddet	Kira+ Faturalar+ İşteki Yemek Ücreti	1.200 T	Söylemedi
G8	10	İşin Çok Zor Olması+ İş Yerinin Kapanması	Kira+ Faturalar+ Giyim	1.200 TL	1. 500 TL
G9	12	İşe Geç Kalmasından Dolayı Çıkarılması	Kira+ Suriye’deki Ailesine Gönderiyor	850 TL	Aldığı parayı 8 saatin karşılığı olarak
G10	13	Paranın Az Olması+ Usta	Kira+ Mutfak	800 TL	İşi öğrendikçe artması gerektiğini

		Değişikliği			düşünüyor
G11	12	Okula Devam Etmesi	Kira+ Kıyafet	1.080 TL	Sadece okula devam etmek istiyor
G12	10	Kendi Dükkanlarını Açmaları	Ev Kirası	800 TL	Emeğine tüm ücretlerin yetersiz olduğunu düşünüyor
G13	8	-	Faturalar + Kira+ Suriye'deki Ailesine Gönderiyor Mutfak	600 TL	Yeterli görüyor
G14	13	İşi Başka Yerde Daha İyi Öğreneceği Düşüncesi	Fatura +Kira + Mutfak	700 TL	Söylemedi
G15	10	Parasını Alamaması	Kira+ Mutfak Masrafları+ Okul Servis Ücreti	900 TL	1.200 TL
G16	11	-	Kira+ Mutfak	1.200 TL	1.600-2.000 TL
G17	11	İş Yerinin Kapanması	Kira+ Suriye'deki Ailesine Gönderiyor	800 TL	1.200 TL
G18	11	Sözlü Şiddet	Kira+ Faturalar	1.000 TL	1.200 TL
G19	11	Aldığı Ücretin Yetersiz Olması	Kira+ Faturalar	600 TL	800 TL
G20	12	Aldığı Ücretin Yetersiz Olması	Kira+ Kardeşlerinin Servis ücreti	600	1.0

3.1.9 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Emek Piyasasındaki Görünümleri

Şanlıurfa kentinde, eğitim hayatının uzağında kalan ve emek piyasasına dâhil olan Suriyeli mülteci çocukların çalışma yaşamları sektörel kıyaslamalar üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma sırasında sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam eden 10’ar mülteci çocuk emekçiyle görüşülerek çalışma, 20 görüşmecinin istihdam ilişkileri ve deneyimlerini anlamaya yönelik derinlemesine mülakatlarla tamamlanmıştır. Sanayi sektöründe, 3 ‘ü oto tamircisi, 2’si oto boyacısı, 1’i pudra boyacısı, 1’i filtre satıcısı, 2 ‘si araba filmcisi, 1’i oto yıkamacı olarak, hizmet sektöründe ise, 1’i ocak başı, 1’i bulaşıkçı, 1’i temizlikçi, 1’ i perdecisi, 2’si giyim mağazasında satış elemanı, 2’si garsonluk ve 2’si sekreterlik yapmaktadır. Kız çocukların emek piyasasındaki iş dağılımlarında 2’sinde hizmetler sektöründe yer aldığı ve birisinin çocuk giyim mağazasında satıcı, diğerinin ise sekreter olarak çalıştığı anlaşılmıştır.

Çocukların korunması konusu Anayasa’da güvence altına alınmıştır. Anayasa’nın 50. Maddesine göre, “kimse, yaşına cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” ifadesi bulunmaktadır (T.C. Anayasası, Madde:50).⁸⁵ Bu açıdan bakıldığında hizmet ve sanayi sektöründe çalıştırılan çocuk emeğinin maddesel olarak uygun olmadığı görülmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu’nun Çalışma Yaşı ve Çocukları Çalıştırma Yasağı, başlıklı 71. maddesine göre; “On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Çocuğun yaptığı iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez”.⁸⁶ (4857 Sayılı İş Kanunu, 2003: 8446). 4857 sayılı İş Kanunu’nun 71. Maddesine göre, çocuğun yaptığı işin eğitim hayatını etkilemeyecek şekilde oluşturulması gerektiğini söylemektedir. Fakat Suriyeli mülteci çocukların çalışma

⁸⁵ <https://www.yasalar.org/anayasa/madde-50/> (Erişim Tarihi: 12.04.2018).

⁸⁶ Detaylı bilgi elde etmek için bakınız.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2018),

yaşamlarına bakıldığında görüşülen çocukların tamamının çalışmak zorunda oldukları için eğitim hayatından uzaklaştıkları bilinmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22. Maddesine göre, “taraf devletler, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu sözleşme ve bu sözleşmeye denk nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımlardan yararlanma hakkı olduğunu açıklamaktadır. Bu hakları tüm çocuklara tanımak ve bu hakları güvenceye almak, diğer çocuklar gibi ‘mülteci’ çocuklara da özel koruma ve insani yardım anlayışını kapsamaktadır (UNICEF, 2009: Madde:22).⁸⁷ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 2. Maddesinde, korunmaya ihtiyacı olan tüm çocukların haklarını kapsadığını ifade etmektedir. Aynı kanunun⁸⁸ 3. Maddesine göre, Korunma ihtiyacı olan çocuğun, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğun milletleri ne olursa olsun korunmadan yararlanacağı ifade edilmektedir.⁸⁹ (Çocuk Koruma Kanunu, 2005: 9502). İlgili kanunlar, mülteci çocukları koruma altına almasına rağmen çocuk emeğinin kullanılmasının önüne geçilememektedir.

3.1.10 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların Emek Piyasasındaki Koşulları

Özelikle yapılan görüşmeler de çocuğa günde kaç saat çalıştığı sorulmuştur. Soruya yönelik çocukların ifadeleri Tablo 6’da verilmiş olup, yaşları 15-17 arasında olan çocukların 12 ile 13 saat arasında değişen bir çalışma süresiyle karşılaşmıştır. Kız çocuklarının çalışma saatleri ise 8 ve 9.5 saat olarak karşımıza çıkmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu’nun 71. Maddesine göre; “on beş yaşını tamamlamış çocuklar için günde sekiz ve haftada kırk saate kadar çalışma süresi uygulanmalıdır” önermesi yasa içinde kabul edilmesine rağmen çocukların çalışma süreleri olması gerekenden oldukça fazla bir zaman dilimine denk gelmektedir. Tüm yasal önlem ve mevzuatlara rağmen Türkiye’de hala okul çağındaki çocukların yarısından fazlası emek gücü piyasasına dâhil olmaya devam etmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2018: 718). Söz konusu Suriyeli

⁸⁷ <http://www.turkhukuksitesi.com/mevzuat.php?mid=915>
(Erişim Tarihi: 12.04.2018).

⁸⁸ a.g.k.

⁸⁹ Detaylı Bilgi İçin Bakınız.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2018).

mülteci çocuklar olduğundaysa durum daha da ciddi bir boyuta geçmektedir. Çoban (2018: 206) “*Türkiye’de İşsizlik Profili Bağlamında Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları*” adlı çalışmasında çalışma hayatındaki Suriyeli mülteci çocuklar, diğer çalışanlara göre daha korunaksız ve sömürüye açık hale getirdiğini ifade etmektedir. Çoban’a göre, Suriyeli mülteci çocukların herhangi bir sosyal güvenceden yoksun şekilde, uzun çalışma saatlerini içeren, iş güvenliği ve sağlığı tedbirlerinin olmadığı koşullarda, asgari ücretin çok altında bir ücrete (kimi işyerlerinde günlük yevmiye 15 TL’ye kadar düşmektedir) çalışmak zorunda kaldıkları gözlemlenmektedir.

Görüşme sürecinde Suriyeli mülteci çocuklara aylık gelirleri sorulmuş ve verdikleri cevaplarla günlük çalışma saatleri eş değer olarak değerlendirildiğinde Çoban (2018: 206)’ın çalışmasında bahsettiği üzere çok düşük ücretlendirme sisteminin Şanlıurfa’daki Suriyeli mülteci emeği içinde değişmediği gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Ücretler günlük, haftalık ve aylık değişmekte; sanayi sektöründeki çocukların hepsi haftalık, hizmet sektöründeki çocuklar ise, 3’ü aylık 7’si günlük ücret almaktadır. Sanayi sektöründe çalışan çocuklar haftalık 150-350 TL arasında ücret almakta, hizmet sektöründekiler ise haftalık 150-375 TL arasında değişmektedir. Çocukların *tümü asgari ücretin altında* gelir elde etmektedir.⁹⁰ Buradan hizmetler sektöründe çalışan çocuk emekçilerin sanayi sektöründe çalışan çocuk emekçilere nazaran daha yüksek ücret aldıkları görülmektedir.

Kayıt dışı istihdam sektörlerinde ücretler çocukların ne kadar süredir çalıştıklarıyla veya yaşlarıyla eş değer olarak da değişim göstermektedir. Görüşmeler sırasında çocuklardan elde edilen bilgiler, özellikle sanayi sektöründe işe başladığı anda daha kolay işlerden başlanıp yaş ilerledikçe beceri gerektirecek işlere geçildiği yönündedir. Buradan anlaşılabacağı gibi aslında mülteci çocukların çalışma yaşları 15 yaşından bile küçük yaşlarda başlamış olduğu gerçeğidir. Görüşmecisi 14, şuanda 16 yaşında olup 5 yıldır aynı işverenle birlikte sanayi sektöründe çalışma yaşamını sürdürmektedir. Mülteci çocuğun 11 yaşından itibaren emek piyasasına dahil olduğu

⁹⁰ Detaylı bilgi için bakınız. 2015 yılında 18 yaş altında çalışanlar içinde tek asgari ücret uygulamasına geçilmiştir. Bütün çocuklar için 1603 TL asgari ücret kullanılmaktadır. Yapılan çalışmanın değerlendirmesine göre çalışan Suriyeli mülteci emekçiler içinde 1.603 TL alan hiçbir çocuk bulunmamaktadır. 15-17 yaş grubunda olan çocukların tamamına asgari ücretin altında bir ücretlendirme yapılmaktadır. <https://legalbank.net/belge/asgari-ucretler-16-yasindan-buyukler-ve-16-yasindan-kucukler-icin-2018-yili/2610258/> (Erişim Tarihi: 25.06.2018).

gerçeği açığa çıkmaktadır. Dikkate alınacak başka bir değişken ise, mülteci çocukların emeklerinin karşılığı olarak yeterli kazanç elde edip etmedikleri konusundaki düşünceleridir. Neredeyse tamamı elde ettikleri kazançların, emeklerine karşılık gelmediğini belirtmiştir. Hizmetler sektöründe emek piyasasına katılmış olan 17 yaşındaki görüşmeci 3, yaptığı işin karşılığını alamadığını şu ifadelerle dile getirmektedir:

“Günlük 40 TL alıyorum ve bir gün tatil hakkım var. Aynı yerde çalışanlar benden farklı ücret alıyorlar ama ben onlara göre daha az alıyorum. Para çok yetersiz geliyor ve asla yetmiyor. Çok uzun saatler çalışıyorum. Kazancım 70-80 TL olsa belki çalışmamın karşılığına denk gelir”. (erkek çocuğu, 17 yaşında, Bulaşıkçı, 2 aydır ve 12 saat çalışıyor).

Lordoğlu ve Aslan (2018: 716), görüşmeci 3’ün ifadelerini kendi çalışmalarındaki verilerle doğrulamaktadır. Göçmen çocuk emekçilerin elde ettikleri gelir akranlarına ve yaptıkları işe göre çok daha düşüktür. Bu bağlamda bir yorumlama yapılacak olursa, günlük 40 TL kazanan 17 yaşındaki mülteci çocuk iki aydır bu işi yapmakta ve emeğinin karşılığı olarak neredeyse kazancının iki katını talep etmektedir. Günlük 12 saat çalışma hayatında olduğu düşünüldüğünde, 6 saatlik bir çalışma dilimine karşılık gelen kazancın fazlası Marksist bir perspektifle “artık emek” olarak işverenin cebine kalmaktadır. Göçmen çocuk emeğinin önemli bir sorun alanını oluşturduğu çok açıktır. Çalışma ve yaşam koşulları, çevre ile ilişkiler, eğitim ve sağlık sorunları açısından emekçi göçmen çocuklar en dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. Göçmen çocuklar aile ekonomisine katkı sağlamak nedeniyle yaşlarına uygun olmayan işlerde çalışmaktadır (Gülçubuk, 2012: 75). Görüşülen Suriyeli çocuklar, çalışma hayatında olmalarının nedenini sıklıkla ailelerinin ekonomik yetersizlikleri ile açıklamaktadırlar. Toplumsal problemlerden biri olan yoksulluğun göçmenlik olgusuyla da birleşmesi sonucu, göçmen olmanın önündeki engellerden dolayı, yoksul göçmen ailelerin yeterli gelir seviyesine ulaşamadıkları ve bu nedenle çocuk emeğine başvurdıkları (Avşar ve Ögütoğulları, 2012: 12) sıklıkla tekrarlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni benimseyen 142 ülke içinde Türkiye'de bulunmaktadır. Türkiye sözleşmeyi 2 Ekim 1995'te uygulamaya başlamış ve metinde yer alan hak ve özgürlüklerden ırk, renk, cinsiyet, dil, köken, mülkiyet veya başka durumdan kaynaklanan hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanacağı kabul edilmiştir.⁹¹ Bu sözleşme doğrultusunda Mart 2016 "*Türkiye'de Suriyeli Çocuk İşçiliği Konferans Raporu*" içinde yer alan Akço'nun "*Türkiye'de Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Yasal Mevzuat ve Mevcut Durum*" başlıklı çalışma da, ekonomik yetersizliklerden dolayı çocukların emek piyasasına katılmalarına engel olabilmek adına Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 18. Maddesini dikkate alarak açıklık getirmektedir.⁹² Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 18. Maddesi'nde devletin ve gerekirse sivil toplum kuruluşlarının da ailelerin yeterli olmadıkları durumlarda, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişiminin sağlanmasında desteklenmesi ve uygun olan her türlü önlemin alınması gerektiğini söylemektedir. Akço (2016), devletlerin, çoğu zaman çocukların yaşam haklarını, gelişme haklarını ciddi biçimde tehdit eden politikaların üretilmesi aşamasında olduklarını, ancak çocuğun korunmasından sorumlu uluslararası kurumlar da bu politikalar üretilirken çocuğun yararı, çocuğun özel statüsü diyecek güce sahip olmadıklarını vurgulamaktadır.⁹³

Görüşmecilere sorulan sorular arasında çalışan Suriyeli çocukların işe girme kanallarını tespit etmeye yönelik sorularda bulunmaktaydı. Suriyeli çocukların işe girme kanalları "yatay sosyal ağlar"⁹⁴ aracılığıyla oluşmaktadır. 11 Suriyeli çocuk Suriyeli bir yakını aracılığıyla, 5 çocuk Şanlıurfalı tanıdıkları ve 4 çocuk da kendi imkânlarıyla emek piyasasına katıldıklarını dile getirmişlerdir. Çalışma sonucunda anlaşılan diğer bir olay ise Arapça konuşan Suriyeli çocukların Şanlıurfa'da iş bulma konusunda daha avantajlı olduklarıdır.

*"Urfa'ya yeni gelmiştik, gezerek iş arıyordum, kasapçı buldum
bir tane baktım Arapça biliyor, bende Arapça olarak söyledim iş*

⁹¹ <https://cocukmeclisi.ibb.istanbul/cocuk-haklari-sozlesmesi/> (Erişim Tarihi: 13.04.2018).

⁹² Hayata Destek, Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu, (2016). İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İçinde), syf: 5-6.

⁹³ a.g.e.

⁹⁴ İş yerinden bir tanıdık, akraba vs. gibi kanalların sosyolojik olarak ifade ediliş şeklidir.

lazım mı diye, işe almıştı beni, Arapça konuşuyorduk ya ikimiz de bu şekilde ustam bana Türkçeyi de öğretti". (erkek çocuk, 16 yaşında, Halepli, Arap, Filtre satıcısı,)

Ayrıca çalışan Suriyeli çocuklara fazla mesai yapıp yapmadıkları sorulmuş ve sanayi sektöründe çalışanların sıklıkla fazla mesai yaptıkları, hizmetler sektöründe çalışanların çok daha az bir kısmının mesaiye kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca kız çocuklarının fazla mesaiye kalmadıkları da anlaşılan bir diğer değişkendir. Görüşmecilerin konuya yönelik ifadelerine bakarsak:

"Şuan da 12 saat çalışıyorum gece mal geldiğinde gece neredeyse 5'e kadar mesaiye de kalıyorum ama fazla para almıyorum". (Erkek çocuğu, 17 Yaşında, Giyim Mağazasında Satış Elemanı, 5 yıldır ve 12 saat çalışıyor)

"Sabah 9 da gelmem lazım ama bazen işlerin erken yapılması gerektiğinde daha erken geliyorum. Akşamları ise 10.30'a kadar işlerin uzadığı oluyor. Ama haftalığım ne kadarsa o kadar alıyorum fazla ücret vermiyor patron". (Erkek çocuğu, 16 Yaşında, Oto Tamirci, 6 aydır ve 13 saat çalışıyor)

Görüşmecilere sorulan sorular arasındaki en kritik sorulardan birisi de yaptıkları işleri meslek olarak görüp görmediklerini anlamaya yönelik sorulan sorulardı. İçlerinden 4 çocuk, 3'ü sanayi sektöründe 1'i hizmetler sektöründe, şuan da yaptıkları işleri ilerde de yapmak istediğini belirtmişlerdir. Fakat 16 görüşmecinin hiç biri yaptığı işten ve koşullardan memnun olmadıklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Harunoğulları (2016: 46)' da Kilis'te yaptığı çalışmasında "oto hurda revizyonunda çalışan 2 mülteci çocuk savaş bittikten sonra ülkelerine dönmeyi ve bu işi ülkelerinde meslek olarak sürdürmeyi istemekte diğerleri ise çalıştıkları işten memnun olmadıkları halde başka bir iş bulamadıkları için şu anda yaptıkları işte çalışmak zorunda kalmakta" sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak Suriyeli mülteci çocuk emekçiler ilerleyen hayatlarında şuan da yaptıkları işleri yapmak istememektedirler.

3.1.11 Görüşülen Suriyeli Mülteci Emekçi Çocukların İstihdam Piyasasındaki Sorunları

Formel sektör tarafından karşılanamayan açık işsizlik, enformel sektör tarafından emilmekte ve göçmenlerin zor yaşam koşulları içinde kayıt dışı sektörlerde çalışma ihtiyacı artmaktadır (Harunoğulları, 2016: 44). Bu ihtiyacın artmasıyla istihdam piyasasında enformel emek noktasında farklı sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır. Şanlıurfa'da Suriyeli mülteci çocuk emeğinin istihdamdaki sorunları ise, sosyal güvence dışılık, asgari ücretin çok altında ücretlendirme, ek çalışma ücreti alamama, ücretini hiç alamamaları durumunda iş değişikliği yapma, iş koşulları ve işin tanımının değişmesi, uzun çalışma saatleri, göçmen emeği oldukları için karşılaştıkları ötekileştirmeler, yerli çocuk emeğine göre daha az ücret almaları, ağır ve kötü çalışma koşulları olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriyeli mülteci çocuklar emek piyasasında istismara açık hale gelmektedirler. Bu bağlamda enformel emekle istihdam piyasasında yaşanan sorunları çocukların ifadeleri üzerinden açıklarsak;

- **Sosyal güvensiz çalışmaktadırlar:** Sosyal güvence dışılık göçmen çocuk emeği olduğundaysa daha da hassaslaşan bir konuya dönüşmektedir. Şanlıurfa'da çalışan Suriyeli çocuk emekçilerin tamamı sosyal güvence dışıdır.

“Bir kere elim ve ayağım kırıldı. Bir buçuk ay evde oturdum. Paramı da alamadım. Tozlu bir yer yani başlarda sık hasta oluyordum. Şimdi ona da alıştım etkilensem de kime ne diyeceğim. Hasta olduğumda bazı müdürler izin vermiyordu. Benim başıma 6 tane müdür geldi bazıları çok kötü sen çalış yalan söylüyorsun işine devam et diyorlardı. Saatim dolana kadar hasta hasta çalışıyordum” (Erkek çocuğu, 17 yaşında, giyim mağazası sorumlusu)

- **Düşük Ücret Almaktalar⁹⁵:**

⁹⁵ Şanlıurfa'da çalışan Suriyeli mülteci çocukların tamamının asgari ücretin altında çalıştıkları daha önceden belirtilmiştir. Burada düşük ücret sorunu ise tamamen asgari ücretin altında çalışmalarının ötesinde daha da düşük ücretlere çalışmak zorunda kalan çocukların sorunlarını anlatmaya yöneliktir.

“Önce Fotokopi de çalıştım. Tamir yapıyorduk orada. Ben sabah 8 akşam 8-9 gibi çıkıyordum. Günlük bana 5 tl veriyorlardı”. (erkek çocuğu, 15 yaşında, temizlikçi)

- **İş Değişikliği Değişkeni-Ücret Alamamak:** Suriyeli mülteci çocuk emekçilerin iş değişikliği yapmalarına neden olan olguların başında ücretlerini alamama gelmektedir. Uzun çalışma saatleri ve kötü koşullar içinde çalışan çocuk emekçilerin bazı durumlarda da ücretlerini alamamaları gibi sorunlarla da karşılaşmaktadırlar.

“ Daha önce mobilyacı da çalıştım. 12 saat çalışıyordum işi de zorla bulmuştum araya araya. Sanayi de zımpara yapıyordum. Adam para vermiyordu, haftalık 200 almam lazımdı birinci hafta verdi ikinci hafta verdi 3. Hafta yarısını verdi 100 verdi. Sonra hiç vermedi. Ben de işi bıraktım”. (erkek çocuğu, 17 yaşında, Pudra Boyacısı).

- **İş Koşulları ve İşin Tanımının Değişmesi:** Suriyeli mülteci çocuk emekçilerin yaptıkları işlerin koşulları ve niteliği işverene göre değişmektedir. Mülteci çocuk emekçilerin başlangıçta belirtilen iş tanımlamalarında olmayan koşulların, işverenler tarafından süreç içinde çocuk emekçilere dayatmaları söz konusudur.

“Benim işim boyacılık, 10 saat çalışıyorum. Boya işi bitse de iş bitmez devam edeceksin illa edeceksin yani durmak yok. Buraya çalışmak için geldin diyorlar. Oturmak yok, gel demir kes diyorlar. Çalış çalış hep böyle, oturmak asla yok...”. (erkek çocuğu, 17 yaşında, Pudra Boyacısı).

“Eski yerde çalışırken, oto yıkamacıdayken hiç izin vermiyordu patron. Dinlenme saatim gelse de dinlenmeme bile izin vermiyordu. Bana hasta olsam da izin vermiyordu. Hızlı hızlı yap, yetiştiremiyorsun, sürekli böyle diyordu”. (erkek çocuğu, 15 yaşında, Araba Filmcisi).

- **Uzun Çalışma Saatleri:**

“Giyim mağazasında 9-10 saat çalışıyorum. Akşama kadar ayaktayım, bu durum beni çok yoruyor. Belim falan ağrıyor. O

kadar yorgun oluyorum ki evde yemek bile yemeyi istemiyor canım". (kız çocuğu, 17 yaşında, giyim mağazası çalışanı)

- **Ağır ve kötü çalışma koşulları:** Hazırlanan açık uçlu derinlemesine mülakat soruları içinde mülteci çocuk emekçilerin çalışma koşullarını betimlemeye yönelik sorularda bulunmaktaydı. Çocukların enformel emek olmalarıyla birlikte ağır ve kötü çalışma koşullarını daha da belirgin hale getirmektedir. Ortaya çocukların ifadeleri sonucunda çarpıcı olgular çıkmıştır.

"Ben oto yıkama da çalışıyorum, burada araba yıkıyorum. 13 saat çalışıyorum. Ama çok zor burası soğuk oluyor hem aşırı soğuk oluyor kışın, yazın da güneş vuruyor açık alan olduğu için. Soğuktan ellerim kan topluyor her zaman." (erkek çocuğu, 16 yaşında, Oto yıkamacı)

"Diğer çalıştığım yer de bir tane soba vardı soğuk oluyordu akşama kadar ayaktayım sadece yarım saatimiz var yemek yemek için. Sadece bir kere yemek veriyor akşama kadar. Kahvaltı falan yok. Öğlen 12.30 a kadar hiç durmak yok sürekli çalışıyoruz. Biraz acıkıyordum sürekli çalışıyoruz ya bir kere yemek yetmiyordu acıkıyoruz diyoruz ama yapmıyordu başka yemek". (erkek çocuğu, 17 yaşında, Pudra Boyacısı)

Sonuç olarak Suriyeli mülteci çocuk emeğinin istihdam piyasasına yansıyan görünümünün başında sıklıkla vurgulanan emeğin en savunmaz halleriyle karşılaşılmaktadır. Çocuk emeğinin ve ötesinde göçmen çocuk emeğinin hangi koşullarda olursa olsun her zaman maruz kaldıkları eşitsizlikler ve haksızlıkların yoğun olarak yaşandığı, gelecek hayatlarında sosyal ve nitelikli emek gücü açısından sağlıklı bireyler olmanın önüne engellerin insan eliyle konulduğu bir gerçeklikle yüzleşmek gerekmektedir.

3.2 GÖRÜŞMELERİN NİTEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde görüşmelerin analiz edilmesi için "Kavramsal Anlatı Analizi (Narrative) Çözümlemesi" tekniklerinden biri olan Kategorik-İçerik Perspektifi kullanılmıştır. Bu bağlamda cümle ve cümlelerin ilişkili olduğu kategoriler

oluşturulmuş ve bu kategorileri yorumlamak amacıyla metaforik ifadeler geliştirilmiştir. Bu değerlendirme çerçevesinde Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli mülteci çocuklar için çocuk olmanın anlamları, mülteci çocuk olmak, vatandaş-mülteci çocuk ayrımı, çalışan çocuk olmak, istihdam-eğitim ilişkisi, istihdam-sağlık ilişkisi, sosyal yaşam, dilin işlevselliği ve gelecekle ilgili düşüncelerin çocuk olarak nasıl anlamlandırdıklarını kendi ifadelerinden yola çıkarak çocuk gözüyle kastettikleri olgular ortaya çıkarmaya çalışılmıştır.

3.2.1 Görüşmelerdeki Metaforik ve Metonomik İfadeler

3.2.1.1 Suriyeli Mülteci Çocuk Emeğinde Çocuk Olmanın Anlamı

Gelecekte Rol Çalmak		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G2	<i>“Futbol oynamayı, gezmeyi, yeni şeyler öğrenmeyi çok severim ben. Suriye’deyken hep bunları yapardım, okula giderdim. Ama şimdi burada sürekli çalışıyorum. Ben artık çocuk değilim çünkü top falan artık oynayamıyorum burada. Suriye’deki gibi olmak istiyorum. Eski X, okula gidip gelen... Ama farkındayım ben durumun aileme hiçbir şey sormuyorum farkındayım yani, çocuk olsam anlamam ama ben anlıyorum”.</i>	Suriye’deki mutlu yaşamları üzerinden anlatılan çocukluk
G3	<i>“Durumumuz çok iyiydi. Zengindik. Her istediğimi yapardım Suriye’de. Futbol oynuyordum üst seviyede. Çok gezerdim, denize girmeyi çok severdim. Playstation çok severdim. Oyunlar vardı evimizde. Ama şimdi hiçbir şey yapamıyorum. Şanlıurfa nasıl bir yer onu bile bilmiyorum. Çocuklar burada ne yapar nereden bileyim? Şimdi sadece çalışmak. Sadece ‘çalışmak ve para kazanmaya çalışmak’ yaşam bu kadar. Artık çocuk değilim ben, aileme para gönderiyorum onlar orada kaldı. Nasıl çocuk olacağım o zaman”.</i>	

G14	<i>Başka bir hayat vardı orada. Ama artık çocuk değilim ben. Oyun oynuyor ya çocuklar mesela benim kardeşlerim çocuk, onlar oyun oynuyorlar. Onlar oynasın doktor olsunlar ben başka bir şey istemiyorum. Bu nedenle bana çocuk denilmesin istemiyorum. Çünkü ben çocuk değilim artık, Suriyelilerin hiç biri çocuk değil, çocuk kalmadı hepimiz yaşlı kafası gibi olduk. Çocukluk kalmadı. Bak bu çocuk mu? (Çalışan diğer Suriyeli arkadaşını işaret ederek) üstüne başına bak sabahtan beri burada. Biz bir sene yaşadık savaşı ama belki 50 sene yaşayacağız bunu, çocuksak biz nasıl bombayı biliyoruz? Nasıl her şeyi biliyoruz? Biz de artık çocukluk kalmadı (!) ”.</i>	
G17	<i>“Gecen gün yolda giderken karşımdan 15-16 yaşında benim gibi bir çocuk geliyordu, yanında annesi ve babası vardı. Bende 16 yaşındayım. Anne yok baba yok geldim hemen iş derdi yaşam derdi, ailemden uzakta... Şimdi o mu çocuk ben mi çocuk oluyorum? Ben nasıl çocuk olayım, nasıl oyun oynayayım?”.</i>	
G18	<i>“Burada hiç bir şey yapmayı canım istemiyor, oyun oynamak bile yoruyor bizi. Şimdi Kobane gözümün önüne geliyor, eski Kobane’deki hayatımı düşündükçe oyun oynamak bile istemiyorum. Oyun oynamayı bırak dışarıyı, Urfa’yı bile bilmiyorum. Bir gün tatil var zaten dinlenmek istiyorum o günde de. Çocuk olarak ben oyun falan düşünmek yerine aileme nasıl para göndereceğim, onlar orada nasıl yaşıyor onları düşünüyorum. Sırtımdaki yük çok ağır, çocuk her zaman her yerde o keyfi sürmeli ama keyif kalmadı bizde”.</i>	

Görüşülen Suriyeli mülteci çocukların çocuk olmaya ilişkin ifadelerine bakıldığında, çocukluğu Suriye’deki yaşamları ile kıyaslayarak tanımladıkları görülmektedir.

Çocuklar, Suriye’deyken futbol oynamak, gezmek, playstation oynamak, okula gitmek gibi yaptıkları faaliyetleri önceden yaptıkları faaliyetler olarak tanımlarken, Türkiye’de bunların hiç birini yapamadıkları söylemektedirler. Tüm çocuklarda ön plana çıkan olgu, Türkiye’de çalışmak zorunda oldukları ve çocukluk haklarının sona erdiği düşüncesidir. 15 yaşındaki oto yıkamacıda çalışan erkek çocuğun şu sözleri durumu oldukça çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Burada sadece çalışıyorum başka hiçbir şey yok. Orada oynuyorduk, ağaçlara çıkardık, koşardık, eğlenirdik. Burada bunların hiç birini yapamıyorum. Çocuk gibi hissetmiyorum ben. Ben küçükken savaş oldu ya çocukluk hakkımı almadım ben. Çocuk olmadan büyüdüm. Derslerde bile çocuk gibi değildim aklıma geliyordu hep yaşadıklarımız, Derslerimden önce başka şeyler geliyordu aklıma; nasıl olacak biz ne yapacağız falan diye düşünüyordum. Çocukluğumu hiç yaşatmadılar bana. Çocukluk hakkım elimden alındı ve ben büyükler gibi çalışmak zorundayım. Çalışmak bir çocuk için iyi değil. Çocuk sadece okula gitmeli okul hakkı, çocuk hakkı böyle olmalı” (15 yaşında, Oto yıkamacı, Erkek çocuğu).

Suriyeli mülteci çocuk emekçilerin çocukluğun bir gerekliliği olan oyun oynama ihtiyacının uzağında, oyun haklarından bile faydalanamadıkları anlaşılmıştır. Oyun haklarını kaybetmeleri ise çalışmak zorunda kalmalarının bir sonucudur. Çalışmak, çocuğun değil yetişkinlerin yapması gereken bir sosyo-ekonomik roldür. Fakat çocukların şuanda çalışma hayatında olmaları, oyun ilişkisini tamamlamadan geleceğin bireyleri olmalarına neden olmaktadır. Bu konuda çarpıcı bir başka ifade ise 15 yaşındaki oto tamircilik yapan erkek çocuğun ifadeleridir: *“ Bir günümü anlatmaya kalksam, sadece iş derim. Pazar günü ise sadece televizyon, başka bir şey yok. Lunaparka gitmek, özellikle hayvanat bahçesine gitmeyi çok severdim. Bir de bisiklet. Bunları hiç yapamıyorum. Pazar günü ise sadece televizyon başka bir şey yok, zaten 6 gün çalışıyorum çok yoruluyorum, nefis istemiyor oynamak, gezmek falan...Hapis gibi. Sadece çalışmak para kazanmak. Hayat bu kadar!...”* (15 yaşında, Oto tamirci, Erkek çocuğu).

Yapılan görüşmeler sonucunda Şanlıurfa’da yaşayan Suriyeli mülteci çocukların çocuk olmayı tanımlamaya verdikleri cevaplardan anlaşıldığı üzere çocukların tamamı, çalışmak zorunda olmalarının vermiş olduğu etkinin sonucunda, hayata dair oluşumları “çocuklar” gibi gerçekleştiremediklerini vurgulamakta ve bu durum Suriyeli mülteci çocuklar için **“Gelecekte Rol Çalmak”** anlamına gelmektedir.

3.2.1.2 Suriyeli Mülteci Çocukların Gözünden Mülteci Çocuk Olmanın Anlamı

Suriyeli mülteci çocukların deneyimlerinden yola çıkılarak mülteci bir çocuk olmanın ne anlama geldiğini çocuk gözüyle anlamlandırmaya çalışılmıştır. Mülteci çocuk olmak kategorisinde üç temel metaforik ifadeyle anlatım gerçekleştirilmiştir. Suriye’deki savaş sırasında kendi ülkelerinde yaşanan olaylar karşısında kendi ülkelerinde mülteci konumuna düşen çocukların deneyimi gittikleri ülkede de aynı olmuştur. Savaş sonrası varılacak yer olarak belirlenen Türkiye’ye geldikten sonra da refakatsiz Suriyeli çocuklarının oranı artmıştır. Çocuklar için ailenin olmadığı bir yerde çocuklar için bunun anlamı iki kere yabancılıktır.

Yarım Kalmış Yaşamlar		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G4	“Savaş oldu orada, bomba geldi önümüzde patladı. Kardeşlerim falan çok korktular, çok akrabalarımız falan öldü savaşta. Babam Şanlıurfa’da Müslümanlar var milleti iyidir oranın dedi çıktık biz yoldan geldik buraya”. Bir tek babam kaldı Suriye’de, şimdi yol yok o gelemiyor bizde gidemiyoruz...”.	Savaş sırasında çocukların yaşadıkları korkular, belirsizlikler, yitiklikler veya kaygıların dile gelişi.
G5	“Savaş başladı, İşidler kafa kesiyorlardı. Bana dediler ki “gel yanımıza biz senin yanındayız, seni koruruz, sen mücahit olursun bizimle olursan” diyerek beni kandırmaya çalışıyorlardı. Ben olmaz dedim ben çocuğum, büyük olsam yanınıza gelirdim dedim kandırdım onları. Orada ramazan ayı olmuştu insanlara işkence ediyorlardı, yemekleri alıyorlardı	

güneşe koyuyorlardı, su yoktu hiçbir şey yoktu. Her şeye el koymuşlardı. Kafa kesiyorlardı ya sonra iple getirip millete gösteriyorlardı. Sonra biz hemen çıktık oradan. Benim için onlar kötü insanlar. Onlar çok köpekler pis pis çok pisler. Dinde “gözlerine kadar tamamen kapat” diye bir şey demedi ki Allah, yüzündekini neden çıkardın diye zorla kapattırıyor dinde bu yok ama. Annem ve ablam peçe koyuyordu bunu istiyorlardı ama bu doğru olmaz. Biz ordayken geldiler evimize kapıyı çaldılar, annem açtı kapıyı dediler ki eşini çağır, babam gitti onlarla ama bir daha dönemedi ne oldu babama bilmiyoruz. Diyorlar ki baban savaşıyor, bazıları diyor baban öldü biz şuanda ne oldu babama bilmiyoruz. Sonra biz mecbur kaldık çıkmaya kardeşlerim hep korkuyordu ben korkuyordum, annem korkuyordu, akşamları yatamıyorsun yani nasıl yatacaksın bomba sesleri var kafa kesme var. Teyyareyle o büyük şeyden atıyorlar bufff ses çıkıyor. Bizde önce Rakka’ya gittik, oradan Urfa’ya geldik teyzemler önce gelmişlerdi bize yardım ettiler. Deyrizor’dan gider gitmez evimizi bombalamışlar. Bomba gelmiş evimiz yok olmuş....Şimdi Suriye bir daha eskisi gibi olmaz, biz bir daha dönemeyiz oraya...”

G6	<i>“Neresi olursa olsun çkalım gidelim dedik. Çünkü savaş oldu iki tarafta bomba atıyor biz de ortada kaldık. Çıkmanız gerekiyordu, bizde çıktık tüm akrabalarımızla birlikte geldik buraya. Savaş çok kötü bir şey. Sıkıntı yani millet ölüyor, çocuklar ölüyor, babalar ölüyor. Savaşta babam ve abim öldüler. Babam 2013 de öldü biz geldik buraya, abim de 2014 yılında evimize bakmak için Suriye’ye gitmişti geri gelemedi onu öldürdüler orada. Çok zor bir şey Allah kimseye göstermesin. Ben yaşadım bunları ama hala inanamıyorum, çok zor yani. Sigara içerken seni görse bir kere uyarır ikinci sefer elini keser. Bu yaptıkları için diyorlardı ki, “sünnet” böyle bir şey yok yani. Ne sünneti Allah demedi böyle bir şey. Her şeyi bozdular. Çok baskı yani nasıl desem kötü şeyler yaptılar biz çok korkuyorduk mecbur çıktık oradan”.</i>	
G8	<i>“Oradayken uçak geliyordu evi vurup gidiyordu. Kim var altında bakmıyor çocuk mu? Anne mi? Baba mı? Biz evde oturuyoruz akşam uçak geliyor vuruyor teyzemin çocuğu öldü. Biz götüreceğiz hastaneye ambulansla, yol kestiler, ne ambulans geliyor ne bir şey, sonra hastane de öldü teyzemin çocuğu. Yolları kapattılar, izin vermediler, götüremedik, öldü.. Ya da parmaklarını, ayaklarını kesiyorlardı insanların. Akşam giderken bir bakmışın yolda bir tanesi ölmüş, kızın birini kaçırıyorlar öyle yani. Aksam ne elektrik var ne su var... Hayat hiç kalmamıştı yani.</i>	
G9	<i>“Sınırdan gelirken biz 20 kişi geldik, asker bize sordu neden geldiniz siz kimsiniz falan diye, başta bizi çok kişi görünce bizi savaş yapacak sandılar, bizi tuttular vurdular. Türkiye’ye savaş getiriyorsunuz diyorlar. Biz dedik bak bizde silah yok biz savaştan kaçtık, savaş getirmiyoruz dedik, ben dedim ki ben ne yapabilirim abi biz kötü bir şey yapmıyoruz dedim. Sonra bizim fotoğrafımızı çektiler, gönderdiler bir yere sonra anladılar bizim suçumuzun olmadığını soktular sınırdan işte. Yanımda büyükler vardı ama ailem yoktu yanımda, ben nasıl</i>	

	<i>korktum anlatamam...”</i>	
G12	<i>“Başlarda ben hiç çıkmak istemedim Suriye’den, babam bana söz verdi git sadece 10 gün tatil yap kafanı topla gel dedi. 10 gün sonra durum iyi olur dedi ama daha kötü oldu. Bana kimse sormadı yani ben hiç gelmek istemedim buraya. Yeni insanlar, yeni hayat, Türkiye’nin ne olduğunu bile bilmiyorum. Ben nereye gidiyorum, ne yaparım orada arkadaşlarım yok okulum yok... Kar yağıyordu yoldayken, ben ağlamış gibiydim Tabi ki çok zor ne kadar anlatsam azdır. Kaçak geldik biz abimle. Sonra babam da geldi çünkü durum daha da kötü oldu orada, evimiz de yıkıldı dönmek için bir şey kalmadı”.</i>	
G18	<i>“Savaş oldu ya bizim orada çok korkuyordum. Çok şey yaşadım da anlatamam yani. Bomba geliyordu her şey geliyordu. Bomba yere düşüyor ama hangi yere düşecek bilemiyorduk. Bakıyorduk insan ölüyor, yani anladım ki bomba böyle bir şey insanı öldürüyor... Böyle yaşanmaz dedik çıktık biz. Ama ben dedim biz nereye gideceğiz yolda kalacağız dedim., Bir kişi değildik yani bu kadar insan nereye gidecek, Türkiye kabul etmez dedim. Yol boyu bunu düşündüm dönemeyiz de Türkiye’ye giremeyiz de dedim. Yolda kaldık dedim. Dönünce bizi öldürecekler kesin dedim çok sıkıştı çünkü Işid bizi alacak kesin öleceğiz dedim. Ama sınırları açtılar geldik buraya”...</i>	

Mart 2011 yılında Suriye’de başlayan ayaklanmaların iç savaşa dönüşmesiyle ortaya çıkan istikrarsızlık, Suriyelilerin güvenli bölgeler arayışı içinde zorunlu göçe maruz kalmalarına neden olmuştur (İhlamur-Öner, 2013; ORSAM, 2014; Efe, 2015; Mutlu vd., 2016). 6 milyon 300 bin⁹⁶ Suriyelinin ülkesini terk etmek zorunda kalmasının altında yatan nedenlerini, yaşanan olayların niteliğini çocukların anlatıları üzerinden anlamaya çalıştığımızda ortaya çıkan manzaranın görece somutlaştığı görülmektedir.

⁹⁶ Detaylı Bilgi İçin Bakınız. <http://www.trthaber.com/haber/dunya/dunyada-zorla-yerinden-edilenlerin-sayisi-685-milyonu-buldu-370675.html> (Erişim Tarihi: 03.07.2018).

Göç edenlerin % 75'inden fazlasının çocuk ve kadınlardan oluştuğu (ORSAM, 2014: 5) gerçeği üzerinden bakıldığında Suriyeli çocukların, mülteci çocuk olarak yaşadıklarının anlaşılması Suriyeli göçünün niteliğini anlamak açısından oldukça kıymetlidir. Yaşanan bu iç savaş ve ardından patlak veren olaylar zincirlemesi sonucunda Türkiye başta olmak üzere komşu ülkeler Suriyelilere sınırlarını açmıştır.

Suriye'den Türkiye'ye mülteci akışı, 29 Nisan 2011 tarihinde Suriye'deki çatışmalardan kaçan Suriye vatandaşları Türkiye topraklarına sığınma talebinde bulunmuşlardır. Türkiye, 2009 yılında Suriye ile karşılıklı olarak almış olduğu vizeleri kaldırma kararı çerçevesinde mülteci krizi karşısında “açık kapı” politikasını uygulamıştır. Türkiye Suriyeli mültecileri, İçişleri Bakanlığı 1994 Yönetmeliği'nin 10. maddesi gereğince “Geçici Koruma Rejimi”ne aldığını açıklamıştır. Asgari uluslararası standartlarla uyumlu olan bu rejim, açık kapı politikası, geri dönmeye zorlamama, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve diğer temel hizmetlerin sunulması gibi ilkeleri içermektedir. (İhlamur-Öner, 2013; Özdemir, 2017).

Suriye iç savaşında yaşanan olayları anlatmaya çalışan Suriyeli çocuklar, Suriye'den göç etmeden önce yaşadıkları korkuları, göçe karar verme nedenlerini, göç ederken yolda yaşadıkları deneyimlerini anlatmışlardır. Çocukların sıklıkla çok korktuklarını dile getirmişler ve Suriye'den çıkmaktan başka şanslarının olmadığını vurgulamaya çalışmışlardır. Çocuk gözüyle yaşamla ölüm arasında kalınan o süreçte, yola çıktıklarında bir daha geri dönemeyeceklerini fakat gitmek istedikleri yere de ulaşamayacaklarını düşündüklerini anlatmışlardır. İçlerinden bazıları ülkesini terk etmek istemediğini belirtmiş ve zorla ailesi tarafından getirildiğini, kendisine fikrinin sorulmadığını da söylemiştir. Kendi ülkesinde mülteci çocuk olmanın görünümünü anlama noktasında anlatılan bu değişkenlerin değerli olduğu anlaşılmıştır. Kendi ülkesinde mülteci durumuna düşmüş olan çocukların yetişkin mültecilerden daha yoğun olarak belirsizlik, korku, yitiklik veya kaygı içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu süreçte Suriyeli mülteci çocuklar aslında “*Yarım Kalmış Yaşamların*” özneleri olarak yeni yaşamlarına zorunlu olarak başlamışlardır.

Savaşı Sirtında Taşımak		
Görüş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G7	“Abim ilk Urfa’ya geldi ev tuttu sonra biz buraya geldik. Ev ilk başta 2 odaydı ve çok küçüktü, bizim hiçbir şeyimiz yoktu, battaniye üzerine yatıyorduk. Oradan kıyafet dışında hiçbir şey getirmemiştik. İnsanlar bize yardım ettiler, çalıştıkça da yavaş yavaş eşyalarımızı aldık. Eskiden yataklarımız vardı, ayrı ayrı odalarımız vardı buraya geldiğimiz zaman beton üzerinde yattık koku geliyordu yastık mesela insanın zoruna gidiyordu. Yeni eşyalar, eski eşyalar gibi olmaz sonuçta. Yabancı bir yerdeyiz bizim ev değildi yani. Evim bile diyememek işte”.	Yabancı bir ülkede olmak ve karşılaşılan yoksulluğun verdiği üzüntü
G8	“İlk geldiğimizde kafamız bozuldu bizim, abim de öldü savaşta babam falan doktora gittik hep, şimdi yeni yeni toparlandık”.	Savaşın yarattığı travmanın gidilen ülkeye taşınması
G12	“Geldiğimde baya sorunlar yaşadım. İlk zamanlarda hiç evden çıkmadım yani sevmedim burayı. Hiç Türk bile görmedim. Geldiğimde ben 3 gün uyumamıştım. Sonra bizden önce gelen akrabalar anlattı buranın nasıl olduğunu Türkler de o kadar kötü değiller dediler, Türkleri de seviyorlardı bana iyi geldi biraz bu konuşmalar. Yavaş yavaş gittik akrabalarımızla da gezdik falan ama ben hala sevmiyorum”.	Yeni gelinen ülkede yaşanan yabancılık, eve kapanma
G4	“Türkiye’ye geldik, şu savaştan falan kurtulduk şimdi. Ama ilk geldiğimizde hep o sesleri duyar gibiydim. Sanki gene önüme yürürken bomba düşecek gibiydi”.	Yaşanılanların etkisinin gidilen ülkede de devam etmesi

Türkiye sınırlarında yaşayan Suriyeli mülteciler, Türkiye'nin gündeminin oldukça önemli bir meselesi konumundadır. Mültecilik durumu pek çok zorluğu ve hak ihlallerini de beraberinde getirmektedir. Mülteciliğin çocuklar üzerindeki etkisi düşünüldüğündeyse en katlanılamaz halleriyle karşılaşıldığı Suriyeli mülteci çocukların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Her ne kadar Türkiye'nin de taraf olduğu BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme çocuğun yaşama, korunma ve katılım hakkı başlıklarıyla özetlenebilecek çocuğun insan haklarını koruma altına alsın da (Mutlu vd., 2016: 5) çocuklar mülteci konumuna düştükleri andan itibaren teorilerin geçerliliklerinin ortadan kalkmaya meyilli olduğu anlaşılmaktadır. Savaş sırasında yaşadıkları korkular, belirsizlikler veya yitkiliğin ardından varılan ülkede mülteci çocuk olarak yaşananlarla yeni bir görünümün başladığı görülmektedir. Göç etme yolunda yaşanan belirsizlikler veya çaresizlikler göç edilen yere varıldığında imkânsızlıklar ve koşulların kötüleşmesiyle devam etmektedir. Umutsuzlukların umuda çevrilebilmesi yolunda başlayan göç hareketleri, aslında varılan yerde de yeni olumsuz görünimleri ortaya çıkarmakta, mülteci çocuklar adeta gittikleri her yere **“Savaşı Sirtında Taşımak”** tadır.

Siyah Yalnızlıklar		
Görüşmeci Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G3	<i>“Ben yabancıyım burada ailem yok. Nasıl desem. Yalnız, yabancı gibi, garip gibiyim. Düşündükçe sıkıntıya giriyorum. Düşünsene sabah işe gel, akşam eve git ama evde anne yok, seni bekleyen kimse yok”.</i>	Ülkesinden yalnız gelen çocukların mülteciliğe ek olarak yalnızlıkla yüzleşmesi
G9	<i>“Burada benim hiç kimsem yok ben tek başınayım. Zaten burada yabancıyım ailem olmadığı için daha da yabancı oldum. Burada ailem olsaydı hayatım belki Türkiye’de daha farklı olabilirdi ama ailem olmadığı için hayatım da yok benim şuan burada. Şimdi hayatım siyah gibi olmuş, her bir yerden üste çıkmak istiyorum ama kapılar yüzüme kapanıyor bir yere çıkamıyorum,</i>	

	<i>korkuyorum”.</i>	
G17	<i>“Her şey gider gelir ama anne geri gelmez. Kayboldu hayatım savaştan sonra. Ben oradayken ailem vardı. Babam geliyordu akşam annem yemek yapıyordu, yemek yiyorduk. Ama annem öldü biz öldük sanki, ev olmaktan çıktı. Her gün akşam ağlıyorum her gün. Özlemek nasıl bir şey... Çok dert var yani. Eksik kaldım eksik. Hiç istemezdim savaş olsun, annem ölsün, ailem Suriye’de kalsın, ben burada yalnız kalayım.. hayal gibi yani... Şuan her şey siyah benim için, hayatım 5 sene öncesinde kaldı benim. Hiçbir şey görmüyorum artık”.</i>	
G18	<i>“Ailem burada değil. Gelemedi onlar Suriye’de kaldılar. İşten çıkıp eve gidiyoruz yemek yok, elbiselerimizi kendimiz yıkıyoruz. Ne yapsak da boş bizim için. Aile yoksa her şey boş, hiçbir anlamı yok hayatın”.</i>	

Zorunlu göçün öznelere olarak kendi ülkesini terk edip varılan ülkeye ailesi olmadan giden mülteci çocuklara refakatsiz çocuk denilmektedir. Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu korumak amacıyla 2015 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Refakatsiz Çocuk Yönergesi oluşturulmuştur. 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 66’ncı ve 91’inci maddeleri ile 03/07/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında refakatsiz çocuklara yönelik ihtisas kuruluşları gerçekleştirilmiştir.⁹⁷ Ülkemiz sınırlarında bulunan yabancı uyruklu çocukların refakatsiz olup olmadığı İl Göç İdaresi Müdürlüğüne araştırılır, refakatsiz olduğu tespit

⁹⁷ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015). Sayı: 43774863-010.04-152065 , Konu: Refakatsiz Çocuk Yönergesi.

edilen çocuklarda çocuğun yüksek yararı gözetilir. Uluslararası koruma başvurusu kabul edilir ve yabancı kimlik numarası verilir. Sağlık durumu tespit edilir. Çocukların yararı, yaşları ve olgunluk düzeyleri dikkate alınarak, zorunlu olmadığı sürece barınma yerlerinde değişiklik yapılamaz, korunma hakkı devam eder. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu gereği acil korunma kararı alınır ve 5540 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Kapsamında karşılanır. Zorunlu örgün eğitim çağında olanların okullara kayıtları yapılarak devamı sağlanır.⁹⁸

Mülteci bir çocuk olmak başlı başına büyük bir dezavantaj oluştururken, refakatsiz mülteci çocuk olmanın ortaya çıkardığı çok daha ağır koşullar ve görünümünün oluştuğunu, görüşülen refakatsiz mülteci çocukların anlatıları noktasında görmek mümkündür. Refakatsiz mülteci çocukları korumaya yönelik oluşturulan yönerge 2015 yılında geçerli olmaya başlamışsa da refakatsiz çocukların ailelerinin yanlarında olmamaları, özellikle de Suriye’de kalan ailelerine maddi destek sağlamak amacıyla emek piyasasına girmek zorunda kalışlarından dolayı yönergenin uygulanabilirliği pratik alanda pek sağlıklı olmamıştır. Savaş ortamından kaçıp belirli bir süre geçtikten sonra refakatsiz çocuklar da diğer Suriyeli mülteci çocuklar gibi emek piyasasına eklenmek zorunda kalmışlardır. Emek piyasasında olan refakatsiz mülteci çocuklar sıklıkla işten eve gittiklerinde ailelerin olmamasından yakınmış ve kendilerini motive edecek itkilerin olmadığını dillendirmişlerdir. Çocuklar refakatsiz mülteci çocuk olmayı “yabancı”lık üzerinden tanımlamışlardır. 15-17 yaş grubunda yer alan çocuklar bu gerçekliği sıklıkla dile getirmişlerdir. Mülteci çocuklar, yabancı olmanın ötesinde diğer mülteci çocuklardan farklı olarak yalnızlık, aileden uzakta yaşama, işten eve geldiğinde anne-babanın olmaması, tek başına karar almanın zorluğu veya belirsiz bir gelecek için tutunmaya çalıştıkları hayatlarda **“Siyah Yalnızlıklara”** karşılık gelmektedir.

⁹⁸ Adı geçen kanun.

3.2.1.3 Suriyeli Mülteci Çocuğun Gözünden Yabancı-Mülteci Çocuk Olmak

Giydirilmiş Kimlikler		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G11	“Selam vermeyenler var mesela apartmanda. Kapının önünde karşılaşıyoruz bakıyor elime elimde ne var, ne yiyoruz, ne içiyoruz merak ediyorlar ben anlıyorum onları. Bunlardan rahatsız oluyorum. Mesela hiç özgür gibi olamıyoruz. Bakıyor sürekli bakışlarıyla laf atıyor sanki biz hiçbir şey almayalım yemeyelim bunu istiyorlar anlamıyorum”.	“Öteki” olarak karşılaştıkları olaylar karşısında çocukların üzülmeleri, kendilerini kötü hissetmeleri ve kendileri gibi hissedememe
G12	“Türklerin Suriyelilere sorduğu ilk soru siz ne yapıyorsunuz burada? Niye gitmiyorsunuz Suriye’ye? Ne işiniz var burada? Durumu anlatmaya çalışıyorum bazen anlıyorlar bazen anlamıyorlar bazen de anlamak istemiyorlar. Kendimi tanıtmak istedim aslında. Biz burada mesela 1 milyon kişiyiz. 100 kişi aşağı da kavga yaptığında bir milyon kişinin hepsi kötü değil. Dedim ki Türklerle arkadaş olalım, biz onların ne olduğunu bilelim onlar da bizi bilsin istedim. Kafalarındaki kötü şeyleri yok etmek için. Ama bazıları iyi olsa da Suriyeli olunca onların istedikleri gibi birileri olmalarını istiyorlar kendilerince”.	
G17	“Urfa milleti hiç Suriyeli milletini sevmiyor. Benim yaşındakiler bile sevmiyorlar. “Gel buraya Suriyeli” diyorlar. Bir saate yakın bana vurdular siz geldiniz burayı bozdunuz diyorlar. Biz ne yaptık? Biz insanız, biz Müslümanız biz ne yaptık ki	

	bize böyle oldu? Kötü hiçbir şey yapmıyorum ben ama sürekli Suriyelisin diye nedir yani hala Bağlar başında devam ediyor bu durum, Suriyeli diye çağırıyorlar biz utanıyoruz. Biz savunamıyoruz kendimizi bu nedenle kalbim bomba gibi benim. Patlayacak ama nasıl patlayacak bilmiyorum. Türk milleti, “biz melek siz şeytansınız” gibi davranıyor. Suriyelilerin hepsi şeytanmış. Onlarda haya varmış bizde haya yokmuş, sanki böyle düşünüyorlar. Bize bunu hissettiriyorlar”.
G18	“Ben diyorum ki maksat o sözleri duymamak için ben Suriyeliyim demiyorum. Biz Suri değiliz diyoruz. Kendimizi saklıyoruz, sırf o sözleri duymamak için saklayarak yaşamak zorunda kalıyoruz. Ben Soruçluyum diyorum. Düşünüyorum biz neden kendimizi saklıyoruz. Arada kaldık biz. Ses etmiyoruz artık Suriyeli değilim diyorum Soruçluyum diyorum olay bitiyor, kimse ses etmiyor. Ama Suriyeliyim desem hayat duruyor. Beni seviyorlar ama Suriyeliyim desem geri çekiliyorlar. Ama Türküm dediğimde muhabbet ediyorlar.
G20	“Mesela biz şimdi kardeş gibiyiz sizinle ama gene de yabancıyız bir yerde. Mesela Türkler bizi görünce merhamet veriyorlar “yazık” falan diyorlar ya bu durumdan çok nefret ediyorum. Kimsenin bana acımasını asla istemiyorum. Mesela Urfalı bir çocuğa acıyorlar mı? Hayır. Ben burada kaldıkça sanki Türk gibi olsak da bunların geçmeyeceğini düşünüyorum. Bu da beni çok üzüyor. Suriye’ye dönsem parasız da kalsam kendimi X hissederim, şimdi ben Suriye’de olsam adamlara iyi davranmak zorunda değilim o zaman

kendim oluyorum ama burada mesela Suriyeli misiniz diyor yüzünü değiştiriyor, biraz rahatsız oluyor ama ben bunu bile bile mecbur iyi kalıyorum, bir şey diyemiyorum. X olarak vereceğim tepkiyi veremiyorum”.

Yenidünya düzeni⁹⁹ olarak adlandırılan olgunun altında yatan sorunsalın başında ekonomik nedenler olmasıyla birlikte siyasal, sosyal ve kültürel nedenleri de vardır. Yenidünya düzeninin altında yatan nedenler veya koşullar değişkenlik göstermekte, bu süreçler ise paradoksal bir niteliği oluşturmaktadır. Bu düzen içindeki süreçler kültürel kimlikler ve küresel, bölgesel, ulusal ve yerel alanların şekillendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi, etnik ve dini kimliklerin yeniden önem kazanması gibi farklı düzeylerde kümeleşen yeni kimliklerin oluşmasına yol açabilmektedir. Diğer bir açıdan da tüm dünyayı benzer kalıplar içine sokmaya, tek boyutlu bir kültürel kimliğe sahip olmaya zorlamaktadır. Yenidünya düzeninin, kimlikleri kültürel anlamda etkilemesi, popüler kültürün yaygınlaşması ile benzeşmeyi yaratması, diğer yandan da milli kimliklerin önemsemesi ile ortaya çıkan görünümüleri oluşturmaktadır (Halis, 2015: 1187-1189). Bugünün dünyasında kimliğin belirleyici ve etkileyici bir algı yarattığı bilinmektedir. Kimlik, bireyin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğünü yansıtan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Aşkın, 2007: 213).

Suriyeli mülteci çocukların ifadelerinden “Suriyeli” kimliğinin mülteci ve yabancı olma şeklinde iki farklı anlama karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Burada mülteci kategorisinin iki farklı şekilde yansımaları olduğunu belirtmek gerekir. İlkinde, mülteci olan kişinin zorlu yaşam koşulları içerisinde olduğu varsayılarak “acıma” eylemi ön plana çıkarken; ikincisinde, mülteci, vatanını savaş içerisinde iken bırakıp kaçan vatan haini olarak kodlanmaktadır. Bu kodlama bazı çocukların, Suriyeli olduklarını

⁹⁹ Yenidünya düzeni yerine sıklıkla literatürde Küreselleşme kavramı kullanılmaktadır. Fakat çalışmanın kendi içsel özgünlüğü açısından son dönemleri kapsayan bir olgu olarak Suriye savaşlarının uzantısı ve yansımaları ele alındığı için “yenidünya düzeni” kavramının kullanılması uygun görülmüştür.

saklamaya kadar gitmekte, bu durum karşısında Türk kimliğine girme stratejisine başvurmalarına neden olmaktadır.

“Suriyeli” olmanın diğer yanı ise yabancılık kimliğidir. Vatandaş olanlar tarafından mülteci olanların “öteki” olarak adlandırıldığı, “kimlerdensiniz?” sorusu üzerinden “yabancılık”larının ön plana çıkarıldığı bir süreç söz konusudur. Diğer bir ifadeyle vatandaşlar tarafından tek boyutlu bir kültürel kimliğin oluşması veya kabul edilmesi gerektiği anlayışı çıkmaktadır. Bu ötekileştirme sürecinde Suriyeli çocuklara yönelik kullanılan “Suri” kelimesi bir aşağılama, hor görme anlamına gelmekte, bunun sonucu olarak etiketleme ve damgalama işlevi taşımaktadır. Etiketleme Kuramı’nın temsilcisi olan Becker, etiketlemelerin bazı grupları etkilediğini ve davranışların farklılaştığını, olumsuzlandığını söylemektedir.¹⁰⁰ Damgalama kuramının temsilcisi Goffman’a göre ise damgalama, bir kişinin ne olması gerektiğini, “varsayılan toplumsal kimlik” ile gerçekte ne olduğu, yani gerçek toplumsal kimlik arasındaki açıklıkla ilgilidir. Bu iki kimliği arasında açıklık olan kişi damgalanmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 366-367).

17 yaşında, Suriyeli erkek çocuğu, Suriyeli olmanın hem yerleşik halkta hem de güvenlik birimleri çalışanlarında olumsuz karşılaşmalara karşılık geldiğini ve bunun kendisinde yarattığı eksikliği oldukça çarpıcı bir biçimde şu sözlerle ifade etmiştir:

“Suriyelileri hiç sevmiyorlar. Bir gün birisi geldi benim telefonumu aldı, almadan önce de vurdu kaçtı. Polise gittik şikâyet etmeye ama polis diyor ki “sen yalan söylüyorsun”. İnanmadılar bana Suriyeli olduğum için, çok eksik bir şey hissettim o anda. Tarifi bile olmayan bir his, nasıl anlatacağımı bilmiyorum. Eksik... Ne yapacağız? Ne olacak hayatımızda? Ne düşündüğümüzü bile bulamıyoruz. Nasıl buraya geldik? Adamlar neden böyle yaptı bize? Neden ihanet ettiler? Mesela Suriyeli demelerini bile kabul ediyorum çünkü hepsi birden Urfalılar üstüme geliyor, tepki veremiyorum, çok korkuyorum.

¹⁰⁰ Detaylı bilgi için bakınız. <http://sosyolojisi.com/etiketleme-kurami-howard-becker/5787.html> (Erişim Tarihi: 04.07.2018)

Ben hep bir rüya gibi bakıyorum olanlara, çaresizlik bu...” (17 yaşında, pudra boyacısı, erkek çocuğu)

Toplumsala hakim olan egemen kültür ve uzantısında oluşan egemen kimliklerin etkileri altında kalmaları, farklı kimlikleri ötelemeleri, “öteki” olmalarından dolayı “öteki”ne yüklenen anlamların çeşitlenmesi ve yüklenen anlamların aslında sadece egemen kimliğin bir tanımlaması olmasının sonucu olarak azınlıkta olan Suriyeli mülteci çocuklar için Suriyelilere yüklenen kimlik atıfları **“Giydirilmiş Kimlikler”** olmaktadır.

Susturulmuş Sesler		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G10	<i>“İşe giderken ya da dönerken otobüs bekliyorum ya, bakıyorum çocukları özel bir dolmuş gelip alıyor. Bende en az yarım saat otobüs bekliyorum. Yağmur yağıyor mesela diğer çocuklar diyor ki şoföre “neden geç geliyorsun”? Soruyorlar yani özel servis ya. Ama ben hiçbir şey diyemiyorum otobüsçüye. Hem de bir şey söylesem, ben de çocuğum falan desem de “sen Suriyelisin oradan gelmişin, bir de bir şey beğenmiyorsun” diyecekler. Çok şeyden geri kalıyoruz”.</i>	Vatandaş olmamanın hissettirdiği eksiklik
G14	<i>“Mahallede çocuklar mafya gibi olmuşlar, 20 kişi falan teyzemin oğullarıyla biz gidiyoruz. Biz Arapça konuşuyoruz ya onlar Suriyeli Suriyeli dediler, dedim ne var bir şey mi oldu? Arkadan geldi bıçak vurdu kaçtı “Sen bize vuramazsın, biz vururuz” diyorlar. 3 kere böyle oldu ama dördüncü de bıçaklandım. Sonra polis geldi hastaneye gittik. Şikayetçi olmadım. Nasıl şikayetçi olayım ben? O çocukları alsalar polisler içeri, sonra çıktığında beni sevmeyecek gene diyecek bunu bir daha bıçaklayayım diye, ben ne yapacağım o zaman? Kalbim çok kırıldı...”</i>	

G19

“Biz daha kötüymüştük onlardan(Türk Çocukları) ben onlarla konuşmak istemiyorum maksat sıkıntı olmasın diye. Susuyorum hep cevap vermiyorum onlara mecburen susuyorum. Cevap versem belki bana vurur bende onu vursam, ama böyle olmasını istemiyorum Suriye’de sadece savaştan korkuyorduk ama millettten korkmuyorduk, fazla sıkıntımız olmuyordu ama burada savaş yok hakaretler var. Hakaret etse biri, bende ona cevap versem belki beni bıçaklasa diye korkuyorum ama Suriye’de böyle bir şey asla olmazdı. Ben kendimi hiç Suriye’deki gibi hissetmiyorum, vatandaş değilim çünkü. Ben yabancıyım burada. Benim kendimi Suriye’de gibi hissetmem için milletin bize hakaret etmemesi gerekiyor böyle olursa ancak ben kendi memleketimde gibi hissederim”.

Suriyeli mülteci çocukların vatandaş-mülteci çocuk ayrımında ortaya çıkan farklılıklardan bir diğeri de kendilerine yapılanlar karşısında kendilerini savunamadıklarını belirtmeleridir. Kendi ülkelerinden başka bir ülkede yaşamaları, Suriyeli mülteci çocuklara kendilerini yabancı hissettirmekte, kendi ülkelerinde sadece savaştan korktuklarını ama ülkelerini terk etmek zorunda kalıp başka bir ülkeye geldikten sonra insanlardan da korkmaya başladıklarını ifade etmektedirler. Vatandaş olan insanların ve çocukların da kendilerine Suriyeli olmalarından şiddet uyguladıklarını, bu şiddete karşılık veremediklerini, karşılık vermeyi düşünseler de kendilerinin yabancı bir ülke de hakları olmadığını düşünmektedirler. Vatandaş-mülteci çocuk ayrımını sosyal yaşamın hemen hemen her alanında yaşadıkları çocukların ifadelerinden anlaşılmakta, çocukların savunma mekanizmaları bile geliştirmeye korktukları, vatandaşlar tarafından söylenen söylemlerin kendilerini rahatsız etmesine rağmen sessiz kalmaları **“Susturulmuş Sesler”** içinde bir yaşam sürdürdüklerini göstermektedir.

Vatandaşlığa Öykünmek		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G3	“Yani haklarımın hepsini biliyorum ama hakkım yok nerede hakkım? İstesem de vermiyorlar. Resmi hiçbir hakkım yok. Türkiye’de vatandaşlık olsa keşke, eğitimimi kesin tamamlardım buradaki Urfa’lı çocuklar gibi. Keşke haklarımı bana verseler. Türk Vatandaşı olsam eğitimimi tamamlar orduya veya askere gider ya da doktor olurdum ne bilim. Böyle yani”.	Vatandaşlık haklarının olmamasının oluşturduğu dezavantajlılık
G6	“Yani ne kadar da buralı gibi oldum desem de Suriyeliler burada yaşıyor olsa da hiç eski hayatım yok. Geriye dönülemez ki artık gitti Suriye ama burada da hakkım yok. Suriyeli olmak Urfa’da yani diğeri gibi hani sen Suriyelisin, e yani ne olmuş Suriyeliysem? Vatandaşlık olsa, yabancı olmasam ne güzel olur”.	
G13	“Mesela tek başıma başka şehre gidemem Suriyeliyim diye. Ama Türk bir çocuk olsam bu hakkım var. Bak mesela sen gelmişin buraya Isparta’da yaşıyorum diyorsun ve Nevşehirliyim diyorsun. Ama ben rahat rahat başka insanlarla utanmadan, çekinmeden tanışamam. Türk olsam hiç kimse bana bir şey demez. O hak var ama ben yabancıyım yani. Antep’e gideceğim mesela izin vermiyor bana devlet”.	
G19	“Ne kadar hak verse de, Suriye’deki gibi olmaz, ben buradaki Türk çocuklar gibi olamam. Ama Türkiye’de ben en azından okula rahat gitmek istiyorum yani ben sadece çocukluk hakkımı istiyorum”.	
G10	“Mesela benim hani kolum kırılmıştı ya iş yerinde. Çalışırken kırıldı sonuçta bana hakkımı vermesi lazım ben çalışmasam da bana paramı vermeli diğer	

*çalışanlara veriliyor ama bana verilmiyor. Neden?
Çünkü ben Suriyeliyim, Türk gibi olmuyorum”.*

Suriyeli mülteci çocuklar tarafından Suriyeli bir çocuk olmanın, Türkiyeli olmamanın yabancı gibi hissettirdiği sıklıkla dile getirilmektedirler. Mülteci çocuk olmanın vatandaş çocuk olmaktan farklılıkları hak kavramı üzerinden tanımlanmakta, özellikle Türkiye vatandaşı çocuklar gibi hakları olduğunda eğitim hayatına devam edecekleri belirtilmektedir. Fakat Suriye vatandaşı olmalarından dolayı sınırlandırıldıkları, yaşamsal alanın içinde dezavantajlı hale düştükleri “vatandaş” olmamaları üzerinden değerlendirmektedir. 17 yaşındaki, Suriyeli erkek çocuk aradaki farkı Türkiye vatandaşı olursa hayatının çok daha iyi olacağını örnekler üzerinden açıklayarak şöyle ifade etmektedir:

“Bize yardım etsinler, kapalı yollarımızı biraz açsınlar, açtıkları zaman belki biraz iyileşeceğiz. Hayatımız değişecek belki de. Türk olduğum zaman her şeyi yapabilirim. Her yere gidebilirim. Mesela izin almadan Antep’e gitmemiz yasak. Hastaneye gittiğimde Türkler gibi davranmıyorlar bize, hemen geçiştiriyorlar. Bu nedenle Türk kimlik almak istiyorum, bende okumak istiyorum Türk çocukları gibi. Üniversiteye geçebilirim, doktor çıkarım, Türk doktor olurum. Kim olduğun değil nasıl bir insan olduğun önemli. Hani dedim ya vefat etmeden önce babam herkese yardım ederdi Suriye’de. Bende onun gibi Türkiye’de insanlar için bunu yapacağım kesin yapacağım Suriyeli veya Türk önemli değil başka memlekette olmak önemli değil, ben insan gibi insana verilen önemle yaşamak istiyorum”.

Vatandaş-mülteci çocuk ayrımından dolayı yaşanan süreçleri, Şanlıurfa’da emek piyasasına katılmış olan Suriyeli mülteci çocuklar vatandaş olmadıkları bir ülkede yaşamının oluşturduğu etkenler üzerinden anlatmışlardır. Vatandaş olmadıkları için Türk çocuklarına kıyasla haklarının olmadığını, bu durumun kendilerini geleceklerine ilişkin hayallerinden de alıkoyan bir durum olduğunu ifade etmekte olan

mülteci çocukların bu bağlamda hak arayışı “*Vatandaşlığa Öykünmek*” şeklinde ortaya çıkmaktadır.

3.2.1.4 Suriyeli Mülteci Çocukların Deneyimlerinden Etnisite¹⁰¹ Temelli Görünümler

<i>Farkı Sıfırlamak</i>		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G5	<i>“Müslüman kardeşler yani ben ses etmem hiç fark yok. Türk ve Suriyeliler Müslüman kardeşler yani. Müslüman olursa benim için fark etmez. Kırılıyorum onlar bize kötü şeyler deyince içim değişik oluyor”.</i>	Her iki toplumun da Müslüman olduğu ve insanların birbirinden farklı olmadığı düşüncesi
G6	<i>“Mesela Lübnan ‘dan da bir sürü insan geldi Suriye’ye biz öyle yapmadık hiç. Biz evimizi açtık yani biz böyle bir şey yapmıyoruz bizim aslımız öyle değil. Sınırlar çizildi mesela ayrıldık ama Müslümanlık var diye aynıyız hala. Bu ayrı düşünce olayını sevmiyorum ben”.</i>	
G19	<i>“Mesela ben bazen giderken bana Suri Suri diyorlar. Hakaret olarak hissediyorum bunu. Farkımız yok aslında hepimiz bir yani. Ama bazı kötüler beni farklı görüyor. Sizle biz ayırınız diyorlar. Dil aynı dil, Müslümanız hepimiz. Neden</i>	

¹⁰¹ Günümüzde etnisite olarak kullanılan kelimenin kökleri Antik Yunanca ve Latinceye uzandığı görülmektedir. Kavram “ethnos” iken karşıladığı anlamlara gelince ise “doğum yer, kavimler, yaşanılan bölge”dir. Kavrama “ayırıcı” niteliği ise Helen uygarlığı “biz” olgusunu yaratmak için bir anlamda “öteki”ne atfederek barbar kavimleri nitelemek için ethnos kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız. <http://www.tuicakademi.org/etnisite-kavrami/> (Erişim Tarihi: 04.07.2018).

	<i>kardeş gibi olmuyoruz diyorum”?</i>	
G16	<i>“Burası bir Müslüman ülke ve ben Türk’ten farklı olduğumu düşünmüyorum. Türk arkadaşlarım Suriyelilerden daha fazla, Türk arkadaşlarımın hepsi beni seviyor. Onlarla ilişkimiz çok iyi”.</i>	

Etnisite bireyin kendisini ötekilerden farklı tanıtmaya veya hakim ideolojinin bireyi farklı tanımlama çabaları sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. Bireyin “ben kimim” sorusuna verdiği yanıt, yalnızca vatandaşı olduğu ülkeye ya da ulusuna veya mensubu olduğu ekonomik sınıfa atıfta bulunarak tezahür etmemekte, aksine birey, kendine ait farklı bir takım tanımlama biçimlerine de yönelmektedir. Bu farklı tanımlayış biçimleri bireyi geleneksel ve yerel değerlere daha fazla sarılmaya itmekte ve bireyler, bu değerler ekseninde bir takım hakları arama çabasına girişmektedir (Nişancı ve Işık, 2015: 197). Etnisite kavramı literatürde sıklıkla “aynı din-aynı dil-aynı soy” üçlemesiyle tanımlanmaktadır (Yanık, 2013: 231). Aidiyetlik anlayışıyla açıklanabilen bu üçleme, bireyin bağlılık ve sadakat ilişkileri geliştirebileceği kendine yakın hissettiği bir gruba özdeşleşme tecrübesiyle ilişkilendirilebilmektedir. Ait olmak isteyeceği belirli özelliklerin olması, bu özelliklerin belirli gruplarda ve daha da ilerisinde toplumlarda bulunması gerekmektedir. Aidiyet duygusu sosyal ve kültürel etkileşimlerin sonucunda değişkenlik göstermekte, güçlenmekte veya zayıflamaktadır (Alptekin, 2011: v). Bu bağlamda Suriyeli mülteci çocuklar kendilerini geleneksel ve yerel değerler üzerinden benzerliklerin olduğu bir gruba ait olarak tanımlamakta, bu benzerlikleri ağırlıklı olarak din, Müslümanlık üzerinden özellikle aynı dinden olma söylemi, bir diğer deyişle din kardeşliği, mülteci çocukların ifadelerinde her iki toplumun da aynı olduğu iddiasına kadar gitmekte, toplumlar arasındaki **“Farkı Sıfırlamak”** tadır.

<i>Farklılığın Dile Gelmesi</i>		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G8	<i>“İlk geldiğimde çok yabancı geldi bu şehir bana. Bir de evden çıkamadım kaybolurum diye çok korktum. Dışarı çıkamıyordum. Dil olunca ama kendine güvenin geliyor”.</i>	Farklı bir dil konuşuyor olmanın beraberinde getirdiği ayrışma
G18	<i>“Türkçe konuşuyorlardı ben anlamıyordum onları, hem ben de konuşamıyordum, benimle çok dalga geçiyorlardı. Eskiden çok laf duyuyordum Suri diye, şuan fazla duymuyorum. Çünkü Türkçeyi öğrendim ya artık eskisi gibi laf duymuyorum”.</i>	
G13	<i>“Yani dil yoksa hayat yok, işaret ediyorsun mesela anlamıyordu mutsuz oluyordum, neden bu anlamıyor? Neden anlatamıyorum? Diyordum, “dil yok, elimde bir şey yok yani”.</i>	
G2	<i>“Anlayabiliyorum artık konuşulanları. Anlamak gerekiyor yoksa olmaz. Mesela önceden kafeye gittiğimiz zaman arkadaşımınla bizi anlamıyorlardı biz de kalkıp gidiyorduk. Dil sorununu çözene kadar zordu. Yani mecbur öğrenmemiz gerekiyordu iyi oldu öğrendiğimiz”.</i>	

Görüşmecilerin tamamı kendilerini ifade edebilecek seviyede Türkçe dilini kullanabilmektedir. İçlerinden sadece 4 tanesiyle tercümanlık aracılığıyla iletişim kurularak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun nedeni ise görüşmecilerin Türkçe dilini anlayabilmeleri fakat sorulan sorulara sağlıklı cevap verebilmeleri adına tercüman

istemiş olmalarıdır. Bölükbaş (2016: 25) ‘ da “*Suriyeli Mültecilerin Dil İhtiyaçlarının Analizi: İstanbul Örneği*” adlı çalışmasında 576 görüşmeciyle gerçekleştirmesi sonucunda benzer örneklerin varlığına değinmiştir. 324 görüşmecinin A2 düzeyinde, ilgi alanıyla ilgili cümleleri ve sıkça kullanılan anlatımları anlayabildiklerini, bilinen alışılmış konularda doğrudan bilgi alışverişine ihtiyaç duyulduğunda basit bir şekilde kendilerini ifade edebildiklerini açıklamıştır. Dolayısıyla Suriyeli mültecilerin Türkiye’de hayatlarını devam ettirebilmeleri ve sosyal hayata uyum sağlayabilmeleri için Türkçe diline ihtiyaç duydukları ve mültecilerin Türkçe dilini zorunlu da olsa öğrenmeye çalıştıkları ve öğrendikleri görülmektedir. Koçak vd. (2017: 69) ise, “*Suriyeli Mültecilerin Emek Piyasasına Etkileri ve Yalova Örneği*” adlı çalışmalarında 180 Suriyeli mülteciyle görüşmüşler ve Suriyelilerin Türkiye’de en çok karşılaştıkları sorunları açıklamaya yönelik sorularda bulundurmışlardır. Çalışma kapsamında 180 görüşmecinin karşılaştığı problemlerin başında % 84,7 ile maddi yetersizlikler, % 11,2 dil problemi, % 2,4 sosyal dışlanma ve % 1,8 sosyal iletişim eksikliği problemleri anlaşılmıştır. % 11,2 oranında görülen dil problemi sorunu Suriyelilerin dil problemini üst seviyede yaşamadıklarını göstermektedir.

Çalışma içinde görüşülen görüşmecilerden, dilin sosyo-ekonomik hayat içindeki öneminin anlaşıldığı, dilin hem çalışma hayatında hem de sosyal alandaki işlevinin bilincinde oldukları ve öğrendikleri görülmüştür. Burada vurgulanması gereken durum ise, görüşmecilerin dilin toplumsalda işlevini sosyo-ekonomik tecrübeleri sonucunda zamanla kazanmalarındır. 15 yaşındaki sanayide filtre satıcılığı yapan H., açıklamanın anlaşılabilirliği noktasında deneyimlediği bir anısı üzerinden şu çarpıcı ifadeyi kullanmıştır;

“Ben çok zor öğrendim Türkçeyi. Fırında çalışırken ekmek dağıtıyordum sürekli. Bir gün gene müşteriye gitmem gerekiyordu, fırından çıkmadan önce ustam bir şey demişti ama anlayamadım, gittiğimde kadına söyleyemedim de. Kadın bana bakıyor ben kadına... Dedim ki ben Suri Suri, kadın anlamadı, gitti bana su getirdi. Ben su istemiyorum fırın... telefon... derken müşteri fırını aradı, meğerse ustam ekmek fişi istemiş...

Müşteri kızıyordu ama sürekli böyle oluyordu ya, böyle böyle mecburen öğrendim Türkçeyi”.

Çalışma hayatındaki Suriyeli mülteci çocuğun çalışma esnasında Türkçe dilini kullanamamasından kaynaklanan eksik iletişim sonucu, dilin zorunlu olarak öğrenilmesi gerektiğine karar vermiş ve görüşme sırasında kendisini düzgün bir şekilde ifade edebilecek seviyede Türkçeyi kullanabildiği görülmüştür. Türkçe dilinin sosyo-ekonomik yapı içindeki genel olumlu işleviyle beraber özelde Şanlıurfa kenti içinde kullanılan Türkçe’nin dışındaki Arapça ve Kürtçe dillerinin de, Suriyelilerin ana dili olmalarının da ortaya çıkardığı bir takım görünümeler mevcuttur. 17 yaşındaki hizmetler sektöründe garsonluk yapan T.’nin ifadeleri durumu anlatmak için özetlemiş olacaktır. T., konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır.

“Biz ilk geldiğimiz de Türkçe bilmiyorduk ama Urfa’da Arapça konuşulması bize iyi geldi, çarşıya giderken, pazara çıkarken, iş ararken hep Arapça konuşuyorlardı. Komşularda Arapça konuşuyordu, iletişim kurabildik yani anlaşılabildik biraz, burası bize iyi geldi bu nedenle”.

Şanlıurfa’nın kozmopolit özellikli kent yapısı, etnik yapının oldukça girift bir görünüme sahip olmasına neden olmakta ve Suriyeli mültecilerinde benzer etnik gruplara mensup olmaları nedeniyle benzer dil ortaklığının bir sonucunda, ülkelerini terk edip kente yerleşen Suriyeliler için bir birleştiricilik yarattığı görülmektedir. Ancak çocukların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi Türkçe dilini öğrenmedikleri sürece hem iş hayatında hem de kent yaşamları içinde kamusal da kabul edilmeleri oldukça güç duruma neden olmaktadır. Sonuç olarak Türkçe dilinin zorunlu olarak öğrenilmesinin, sosyo-ekonomik alan içinde Suriyeli mülteci çocuklar için anlamı **“Farklılığın Dile Gelmesi”** dir.

3.2.1.5 Suriyeli Mülteci Çocuk Emeğinde Çalışan Çocuk Olmanın Anlamı ve Çalışma Yaşamına Yönelik Tanımlamalar

Zorunlu Kabulleniş		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G3	<i>“Mutlu olarak değil mecbur çalışıyorum. Buruk yani nasıl deyim hiç istemiyorum çalışmayı”.</i>	Yaşamını sürdürebilmek için çalışmanın zorunluluğuna yapılan vurgu; mecburiyet
G5	<i>“Yani insan içten içe bazen kendisi sevmiyor çalışmayı. Nefis yoruluyor. İşi kendisi sevmiyor. Ama başka çare yok”.</i>	
G15	<i>“Çocuklar yani çalışmasalar daha iyi. Zor işler yani çocuğa yakışmaz çalışmak bu işleri büyükler bile yapmıyor belki de. Ama biz mecbur kalıyoruz”.</i>	
G7	<i>“Yani hiç çalışmak istemezdim okula devam etmek isterdim hayalime ulaşmak isterdim. Annem ve babam dua ediyor bana seni bu küçük yaşta çalıştırdığımız için bizi affet diyorlar Annem hep yemek hazırlar önüme getiriyor bana masaj yapar. Erkenden kalkar kahvaltı hazırlar o yaşta bana. Ama mecbur yani ben anlıyorum her şeyi çaresiz hayat yani”.</i>	
G16	<i>“Bir ay kirayı veremezsem ev sahibi bizi evden çıkarır ve bu işe mecburum. Çalışmazsam yaşamım kalmaz yani. Bizde evin küçüğü çok değerlidir çok özenle yetiştirilir. Ben evin en küçüğüyüm ailem bu duruma çok alışık değil aslında. Ben çok yoruluyorum eve geliyorum mesela akşam annemler şey diyorlar sen bizim en küçüğümüzüzdün ama bize bakacak duruma geldin. Bazen ağlıyorlar, ama çare yok”.</i>	
G6	<i>“Mecbur olduğum için çalışıyorum. Para olmadan hiçbir şey olmuyor bu dünyada”</i>	

G19

“Ev kirası, elektrik, su faturası bunları vermek lazım. Çalışmasak yaşayamayız. Yaşamak için çalışmak zorundayım”.

Çocuk emeği sorunu, çok nedenli ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Çocuk emeğine neden olan faktörlerin hepsi birbiri ile yakından ilişkilidir. Bu faktörlerin başında çocukların da farkında olduğunun anlaşıldığı, yoksulluk ve aile büyüklerinin işsizliği gelmektedir. Ebeveynlerin işsizliği ve yetersiz hane halkı geliri, çocukların çalışmalarına neden olmaktadır (CSGB, 2017: 14). Makro boyutta yoksulluk kavramıyla tanımlanabilen bu durumlar, göçmen aileler ve göçmen ailelerin çocukları olduğundaysa daha katlanılamaz bir hale dönüşmektedir. Mülteci ailelerin sosyo-ekonomik yetersizliği, mülteci çocuklara da yansımakta ve çocuk yoksulluğu diğer bir anlatımla Toran (2010: 293)’a göre “yaşantı yetersizliği” olarak adlandırılmaktadır. Yeterli imkânların olmaması ve sosyalin döngüsü içinde “yetememe” durumunda genel de çocukların ve özelde de mülteci çocukların zorunlu olarak emek piyasasına eklenmelerini görünümünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda görüşülen Suriyeli mülteci çocukların yaptıkları işlerin çoğunun fiziksel güçle ilişkili işler olmasından dolayı çocuğun fiziki gücünün yetmemesine neden olması ve içsel olarak işi istememesiyle karşılaşmaktadır. Ailelerinin ekonomik yetersizliklerden dolayı çocuklar, çalışma hayatına girmeye göz yummakta ve bu durum karşısında duydukları üzüntüyü dile getirmektedirler. Parasız bir hayatın mümkün olmadığı gerçeğini yaşamın dinamikleri içinde tecrübe ederek öğrenmelerine neden olan bir sürecin yaşanması gerçeğiyle Suriyeli mülteci çocuklar yüzleştirmektedir. Bu yüzleşmenin oluşmasıyla birlikte mülteci çocuklar, aileleri için bir gelir aracı öznesine dönüşmekte, bu durumu mecburen kabul etmekte bu sürecin sonucunda da **“zorunlu kabulleniş”** olgusu ortaya çıkmaktadır.

Fedakârlıkla Meşrulaştırılan Emek

Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G1	<i>“Kendim için hiçbir şey yapmıyorum. Çalışmak zor. Ama para kazanmak çok güzel bir şey. Yani düşünsene ekmek alıyorsun, kira veriyorsun. Ayrıca Anneme verince çok mutlu oluyorum”.</i>	Çalışma hayatının zorluklarına ve çalışma koşullarının haksızlıklarına rağmen çocukların
G2	<i>“Aslında parayı hiç kendim için bırakmak istemiyorum. Kazandığının hepsini aileme vermek istiyorum. Sadece ailem için çalışıyorum. Babam ameliyatlı olduğu için çalışmıyor. Ben çalışınca da daha rahat oluyoruz. Bu nedenle onlar mutlu olsun yeter”.</i>	aileleri için çalışmanın bir zorunluluk olduğunu kabullenişleri ve ailelerine yardımcı olmalarından duyulan mutluluk.
G12	<i>“Ben üzülmeiyim diye işimin iyi yönlerine bakmaya çalışıyorum. Amaçlarıma bakıyorum ne öğrendim diye, onlara tutunuyorum. Çünkü çalışmazsam aileme faydam olmaz, benim iki tane küçük kız kardeşim var, onları çok severim ve ondan benden ne isterlerse mecbur yapmaya çalışırım. Çünkü onlar ne savaş biliyor, ne Suriye ne hale gelmiş onu biliyor. İstediklerini yapamazsam ben utanırım onlarda üzülür. Gelse dese X bana oyuncak lazım ben yok alamam desem yaşayamam, en iyisi çalışıp para kazanmak”!</i>	
G15	<i>“Hayat bize öğretti. Çalışmayı gördük, adamları gördük, kötüyü gördük, iyisini gördük. Görüp tanıdıkça mesela hayatı öğreniyoruz. Mesela ben kötülerini gördüm ya anneme de bana davranıldığı gibi kötü davranılmasını istemem. Bize geliyorlar mesela çabuk çabuk çalış çalış diyorlar. Bunu</i>	

	<i>nasıl anneme demelerini kabul ederim. Kendim zorlanırım ama annem rahat olsun. Çalışmak yaşamak için gerekli. Çalışmadığım zaman nasıl yaşayacağım anneme, kardeşlerime nasıl bakacağım? Babam ölmeden bana dedi ki, “kardeşlerine, annene iyi bak” Babamın içi rahat edecek yani çalışırsam ben onlara bakarsam. Çalışmak çok anlamlı benim için”.</i>	
G16	<i>“Eskiden babam çalışırdı ve para kazanırdı. Ben okula giderdim. Zaten babam sağ olsaydı beni asla çalıştırmazdı. Onu çok özliyorum ama şuan durum böyle mecbur bu benim yüküm. Eve parayı ben getiriyorum. Ben bu şekil de daha güçlü gibi hissediyorum tabi ki çok yoruluyorum tabi ki babamı çok arıyorum ama hayat bu yani. Nasıl kaçmışsak evimizden yaşam için şimdi de gene yaşam için çalışmak lazım”.</i>	

Göç yeniden edinebilme sürecinde ortaya çıkan farklılaşmalara ve değişimlere neden olan bir toplumsal olgu olarak kamusal nüfuz etmektedir. Sıklıkla yaşam yeri ve şartların değişimine, yaşanan coğrafik mekânsal değişimlere, iş yerinin veya yapılan işin değişmesine statü farklılaşmasına, yeni bir kültürün getirilerine; dil, etnisite, gündelik yaşam pratikleri, alışkanlıklar gibi dönüşümlerin yaşanmasıyla karşılaşmaktadır. Göçün çocuklar üzerindeki değişimlerine vurgu yapıldığıdaysa, özellikle de zorunlu göçün çocuklar üzerindeki vurguysa, yeni yaşam alanlarında mülteci durumuna düşmüş çocukların emek piyasasında söz sahibi olanlar tarafından meta haline getirilmesidir. Mülteci çocukların meta haline getirilmesi veya mülteci çocukların kullanım değerini artıran şey, o metanın öz varlığına bağlıdır. Bu durum ise yararlılığı nedeniyle karşı tarafın belirli ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Marx’ın kapital üzerinden yaptığı değerlendirmelerin mülteci çocuk emeği noktasında

düşünülmesinde fayda vardır. Marx (1996: 23) “öyle bir meta bulunmalı ki, değeri arttırsın, onu satmakla kendisini satın aldığımızdakinden daha fazla para elde etmiş olunsun” söyleminde bulunmaktadır. Bu durumda mülteci çocukların mülteci çocuk emeğine dönüşmesinin altında yatan en önemli nedenlerin başında Marx’ın anlatımıyla, metanın değerinin, metayı oluşturanlardan daha fazla kar sağlayabilmesi için kullanımı gelmektedir. Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye gelmeleri, kapitalist olarak adlandırılabilen küçük çaptaki iş verenlerin de dahil olduğu, emek gücüne yeni bir dinamizmin gelmesine neden olmuştur. Bu dinamizm ile birlikte Türkiye’deki ucuz emek Suriyeli mülteci çocuk emeği ile yeni bir görünüm kazanmıştır.

Mülteci çocuk emeğinin nedenleri noktasında görüşülen çocuklar arasında yer alan hizmetler sektöründe perdecilik yapan 17 yaşındaki mülteci çocuğun ifadeleri durumu oldukça çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Aileme yardım ediyorum kazandığım parayla. Ben yoruluyorum ama alnımın teriyle bu parayı kazanıyorum. Çünkü çalıntı değil. Yorulmadan da bu para olmaz bunu biliyorum. Hakkımla alıyorum. Kendimi büyükler gibi görüyorum, “çalışıyorum ben büyük oldum, eskiden babam bize harçlık veriyordu şimdi ben ona veriyorum diyorum”. Kardeşlerime elbise alıyorum, okul için kalem, defter isterlerse para veriyorum yani aileme çok faydam oluyor. Çok güzel bir duygu, eve geldiğim zaman diyorlar ki, “abi sana bir su vereyim mi?”, nasıl mutlu oluyorum anlatamam. Benim çalışmam ailem için çok büyük bir anlama geliyor işte”.

Suriyeli mülteci çocuk emekçiler için çalışmanın çok büyük bir anlam ifade ettiği, hak kavramı üzerinden emeklerini tanımladıkları ve emeklerinin karşılığı olarak aldıkları metanın aileleri tarafından nasıl anlamlandırıldığı anlaşılmıştır. Çocukların ifadelerine bakıldığında çalışma hayatına girme nedenleri sıklıkla ailelerine yardım etme amacı etrafında birleşmektedir. Ailelerine yardım etme amacının görünümleri ise farklılık göstermektedir. Çalışmanın güç anlamına geldiği, çalıştıklarında ve para kazandıklarında kendilerini “baba” gibi hissettikleri, babalarının hayatını kaybetmesinin ardından kendilerinden daha küçük yaşlarda olan kız kardeşlerine bakmanın “baba”

tarafından atfedilen bir görev haline gelmesi ve küçük kardeşlerine karşı kendilerini sorumlu hissetmeleri şeklinde ayrılmaktadır. Ataerkil bir anlayışla yetişen bu çocukların güç-iktidar ilişkisi noktasında kendilerini “baba” gibi hissetmeleri, kendilerinden küçük kız kardeşlerine karşı bir sorumluluk mekanizması geliştirmeleri ve annelerini çalıştırmak istememeleri toplumsal süreçlerin birey üzerinde pratik yaşamdaki algılarının oluşmasının doğal bir sonucudur. Meta değişiminin sonucu eldeki artı değer artması, Suriyeli mülteci çocuk emeğiyle sağlanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, mülteci çocuk emeği emek piyasası için ucuz emeğe karşılık gelirken, mülteci çocukların gözünden ailelerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan, bu nedenle de **“Fedakârlıkla Meşrulaştırılan Emek”** olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırılğan Emek		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G1	“Çok uzun çalışıyorum. 12 saat ama çok az kazandığım para. Yardım almasak geçinemeyiz aldığımız parayla”.	Uzun çalışma saatlerine karşılık düşük ücret uygulaması
G3	“Başkaları benden farklı para alıyor. Ben az alıyorum ve para çok yetersiz. Asla yetmiyor. Çok uzun çalışıyorum. 70-80 TL olsa belki yeterli olur”.	
G11	“Bir pastanede çalışıyordum önceden. Sabah 10’dan akşam12’ ye kadar, bana günlük 25 TL veriyordu o kadar çalışmaya, bir de çok cimri bir adamdı. Cimri demek mesela evet benim hakkımı vermiyordu. O saate göre 35-40 TL benim hakkımdır ama daha az veriyordu”.	
G6	“12 saat çalışıyorum. Bu para yetmez. Ben olsam fazla para veririm bana. Ben tek olsam bana yeter ama ailem var. 8 saatin	

	<i>karşılığı şuan da aldığım paraya denk geliyor”.</i>	
G5	<i>“Önce Fotokopi de çalıştım. Tamir yapıyorlardı orada. Ben sabah 8 aksam 8-9 gibi çıkıyordum. Günlük bana sadece 5 TL veriyorlardı. 5 TL çok az dediğimde de istersen çık diyorlardı”.</i>	İşverenlerin koşulsuz itaat beklentisi ve bu beklentinin yarattığı baskı
G15	<i>“ Benim işim boyacılık, boya işi bitse de iş bitmez devam edeceksin illa edeceksin yani durmak yok. Buraya çalışmak için geldin diyorlar. Ben boyacıyım sonuçta başka iş yapmamam lazım ama yok, sen oturma gel demir kes deniliyor. Oturmak yok”.</i>	
G19	<i>“Eski yerde çalışırken mesela hiç izin vermiyordu, diyor işin bitmedi işini bitir sonra git, oysaki işim bitiyordu. Hep böyle diyordu bana hasta olsam da izin vermiyordu oto yıkamadayken. Hızlı hızlı yap yetiştiremiyorsun sürekli böyle, hızlı hızlı, durma durma”.</i>	
G14	<i>“Suriyelilerin dükkânında çok gülüyorum mesela konuşuyoruz sürekli. Türk’ün yanında çalışırken usta iki taneydi fazla konuşamıyordum orada ama Suriyelilerin dükkânında daha rahatım. Mesela Türk’ün yanında çalışırken telefon geliyordu ben içeri giriyordum ya diyordu ki usta ”ben nerden bileyim senin iki saattir içerde olmadığını”. Ama ben en çok 2 dakikadır içerdeyimdir. Hele işimin başındayken hiç</i>	Emek süreçlerinde ortak etnik kökenin etkisi

	<i>konuşmam çok çalışıyorum ben. Ama güvenmiyordu bana. Şuan da Suriyeli ustam daha çok güveniyor bana”</i>	
G18	<i>“Eski iş yerimde adam Türk’tü o kadar iş yapıyordum bir de laf duyuyordum. Ama şuan da ki yerde bu laflar olmuyor çok. Ustam da Kürt zaten sıkıntı olmuyor”.</i>	
G10	<i>“Kasap buldum bir tane, Kasap dedi ki “sana haftalık 10 TL vereyim” ama ben haftalık nedir onu da bilmiyordum başlarda. Ben zannettim ki günlük 10 TL verecek kabul ettim. Çalıştım işte bir gün akşam oldu bakıyorum yevmiye vermediler bana kapatacağız. Ben bekliyorum dedi ki usta yevmiye değil haftalık 10 TL”.</i>	Bir çocuk olarak emek piyasasına olan yabancılığın getirdiği mağduriyet
G15	<i>“Zorla bulmuştum işi, sanayi de mobilyacı da çalıştım, zımpara yapıyordum. 12 saat çalışıyordum. Adam para vermiyordu ama haftalık 200 TL almam lazımdı birinci hafta verdi, ikinci hafta verdi 3. Hafta yarısını verdi 100 TL verdi. Sonra paramı hiç vermedi”.</i>	Emeğin karşılığının alınamaması, diğer bir ifadeyle emeğin yok sayılması.
G18	<i>“Araba yıkamacıda çalışıyorum ama çok zor, burası soğuk oluyor aşırı soğuk, soğuktan ellerim kan topluyor. Yazın da çok güneş vuruyor”.</i>	Olumsuz çalışma koşulları

Suriyeli mülteci çocuk emeği olmak, çalışma koşullarının zor olduğu, uzun saat aralıklarıyla çalışıldığı, çalışma içinde yaptıkları işe yönelik fazla emek verdiklerinin fakat emeklerinin karşılığının işverenleri tarafından verilmediğinin emekçi çocuk gözüyle ifade edilişiyle karşılaşılmaktadır. Ayrıca ağır çalışma koşullarının

varlığı da Suriyeli mülteci çocuk emeğinin çalışma koşullarının niteliğinden birisidir. 18 yaş altı olmaları ve yetişkin mülteci emeğinden farklı olarak hiçbir hak talep etmeden ve sorgulamadan kabul edebilme potansiyellerinin varlığının işverenler tarafından bilinmesi ve “uzun çalışma saatlerine-düşük ücret” uygulamasıyla aslında tam da Marx (1996: 23)’ın ortaya koyduğu gibi metanın değerinin artması, değeri artarken de ortaya çıkan nesnelerin satılması, nesneleri üretenlere ödenen paradan daha fazla bir para elde edilmesi gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle uzun çalışma saatlerinin karşılığı emekçi mülteci çocukların değil, artı değerın işverenin cebine kalmasına yol açmakta ve bu durumda da yeni bir döngüsel kapital alanın oluşmasına neden olmaktadır.

Bireylerin çocuk yaşta emek piyasasına girmeleri, çocuğun yetişkinlik yaşamını olumsuz yönde etkilemekle kalmayıp, ülkenin üretkenlik düzeyini de düşürmektedir. Çocukların özellikle zor koşullar altında uzun süreler için çalıştırılması ruhsal ve bedensel sağlıklarını olumsuz yönde etkilemekte, uzun vadede bu çocukların üretken bireyler yerine yardıma ve desteğe muhtaç kişilere dönüşmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla, bugün ucuz emek gücü olarak görülen çocuk emeği, uzun vadede ülkeler için çok pahalı bir emek haline dönüşmektedir (CSGB, 2017: 10). Mülteci çocuk emekçilerin ifadelerinden anlaşılan, emeğin değil kazancın kutsanması, işverenlerin kendi çıkarları doğrultusunda iş saatinden fazla zaman diliminde çocukları çalıştırmaları ve emeğin değil işteki verimliliğin ve kazancın ön planda olduğu çalışma koşullarının varlığıdır. Bir diğer ifadeyle “ötekinin değersizliği ve metanın kutsallığı” düşüncesi, Suriyeli mülteci çocuk emekçilerin ifadelerinden çıkarılan bir sonuçtur.

Suriyeli mülteci çocuk emekçilerin çalışma koşulları noktasında karşılaşılan diğer bir durum ise, yabancı-göçmen çocuk emeği olmalarından dolayı karşılaştıkları ayrımlarla ilgilidir. Şanlıurfa’da emek piyasasına katılan Suriyeli mülteci çocuk, tüm olumsuz çalışma koşullarına ek olarak göçmen çocuk emeği olma haline dikkat çekmekte, yerli emek karşısında, emeğin karşılığının teslim edilmesi noktasında bir ayrıma uğradığını oldukça çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Bir gün de bir müşteri geldi önceden arabasını bırakmıştı. Araba silme işi o gelene kadar bitmişti fakat diyor ki gelen müşteri “yok o Suriyeli gene silsin bir şey olmaz”. Ben gene

siliyordum, benim gibi orada kimse çalışmıyordu en çok ben çalışıyordum ama fazla para almıyordum. Diğer Türkleri az çalıştırıyordu her yerim ıslanıyordu. Ben Suriyeliyim ya, Türklerle benim arama fark koyuyorlardı”. (15 yaşında oto yıkamacı, erkek çocuğu)

Suriyeli mülteci çocukların deneyimlerinden asgari ücretin altında çalıştıkları, sosyal güvence dışı oldukları, ek çalışma ücreti alamadıkları, iş koşulları ve iş tanımının sıklıkla işverenler tarafından değiştirildiği, ağır ve uzun çalışma saatlerinde çalıştırıldıkları anlaşılmakta, bu doğrultuda da mülteci-çocuk emeği en **“Kırılğan Emek”** olarak öne çıkmaktadır.¹⁰²

3.2.1.6 Suriyeli Mülteci Çocuk Emeğinde İstihdam-Eğitim İlişkileri

Hayallerin Uzağına Düşmek		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G4	<i>“Suriye’deyken okul okuyordum hayaller kuruyordum doktor olmak için ama burada hiç okula gidemedim geldiğimden beri hep çalışıyorum”.</i>	Okulun hayatın kendisiyle tanımlanması, Okulun
G5	<i>“Okulu çok seviyordum. Okul hayattır. Okul okusam doktor olurdum, matematiği çok seviyordum çok başarılıydım. 100 alırdım hep matematikten. Savaş oldu, okul bitti, hayatım bitti...”</i>	bırakılmasıyla özellikle mesleki hayallerin yarım kalması
G7	<i>“Suriye’de 8. sınıfa kadar gittim, polis olmak isterdim ben, burada da 9. Sınıftan başladım. Bir sene Türk okuluna gittim. Ama sonra ayrılmak zorunda kaldım. Şimdi bebek giyim yerinde çalışıyorum. Hani nasıl polis</i>	.

¹⁰² Suriyeli mülteci çocukların istihdam piyasasında karşılaştıkları sorunların detaylı bir analizine ulaşmak için bakınız Tablo 4. Konuyla ilgili çalışma yapılan Türkçe kaynaklar için bkz: Avşar ve Ögütoğulları: 2012, Harunoğulları: 2016, Türkiye’de Çocuk İşçiliği Konferans Raporu: 2016, Çoban: 2018, Lordoğlu ve Aslan: 2018.

	olacağım şimdi”...	
G8	“Ben burada hiç okula gitmedim. Küçük kardeşlerim okula gidiyor da onlar diyor ki burada eğitim daha hoşmuş, öğretmenler ilgileniyormuş.. Hayatım değişik olabilirdi ama şimdi gelecekte hiçbir mesleğim olmayacak”	
G3	“Hiç okula gitmedim burada, zaten çalışmak için geldim. Okulu çok severdim. Önem verirdim derslere hep. Ailemde hep okumamı isterdi Ailem zaten eğitilmiş insanlar, hiç aklıma gelmezdi böyle olacağı. Ama şimdi çalışmak zorunda kaldım. Okula hep özlem duyuyorum. Hep düşünüyorum, diyorum okula keşke devam edebilsem”.	
G17	“Ben okulda çok iyiydim çok severdim okulu, polis olmak isterdim, insanlara yardım etmek için. O rütbelere falan var ya onları çok severdim. Okul demek meslek demek, aile demek, iyi bir hayat demek, her şey demek. Yani okul yoksa her şey bitti demek. Başka hiçbir şeye ihtiyaç yoktu okul olsaydı ama şimdi hiçbir şeyim yok”.	
G15	“Ben okumayı çok seviyorum çok. Şimdi okula gidebilsem dersleri falan önceden yaparım, çok çalışırım. O kadar çalışırım ki anlatamam. Babam gibi olmak isterdim hep üniversite okuyacağım derdim eskiden. Mesela arkadaşlarım var burada, Deyrizor’lu. Onlarda para var hepsi okula gidiyorlar. Hiç çalışmıyorlar yaramazlıklarını anlatıyorlar bana. Düşünüyorum onların yerinde ben olsam diye. Kıymetini bilmiyorlar. Böyle hayatlar da var bir de benimki var işte”.	

Eğitime erişim, okul çağındaki bütün çocukların eğitim olanaklarından eşit şekilde faydalanmaları için eğitime katılımın sağlanmasıdır. Dezavantajlı grupların

önünde duran engellerin kaldırılması, eğitim sisteminin kapsayıcı bir hale gelmesinin en temel şartıdır. 2017 yılı içinde MEB tarafından gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerin kız, engeli olan ve yoksul ailelerden gelen çocuklara odaklanması, eğitime erişimin kapsayıcılığının artması için önemlidir. Kapsayıcı eğitimin tam olarak yaşama geçebilmesi için daha geniş bir çerçevede, etnik köken, dil, din, yerleşim yeri vb. de dahil olmak üzere, her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler gerekmektedir (EGM, 2017: 49). Nisan 2014'te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile yürürlüğe giren kanun kapsamında Suriyelilerin hukuki statüsü ve faydalanabileceği yasal çerçeve belirlenmiş, Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında oluşturulmuştur. Geçici Koruma Yönetmeliği sayesinde, kamplarda ve kamp dışında yaşayan Suriyeliler eğitim hizmetlerine erişim hakkı elde etmişlerdir (Emin, 2016: 13-14). Aralık 2016 itibarıyla, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan okul çağındaki 833.039 Suriyeli çocuktan 496.653'ü GEM'lerde dahil okullara kayıtlıdır. Bu, %60'lık okullulaşma oranına karşılık gelmektedir (EGM, 2017: 49). Ancak Suriyeli mülteci çocuklar içinde Türkiye'de formel bir okuldan eğitim alarak mezun olanların oranı %3,4'tür. Yaş grubu küçüldükçe formel eğitime dahil olma oranlarında artış görülmektedir. 15 yaş ve üzeri ilgili popülasyon yaşları gereği temel eğitimi çoğunlukla Suriye'de almışlardır. Mültecilerin eğitim seviyelerindeki düşüklük ve mülteci oluşla yarıda bırakılan eğitim hayatları göz önüne alındığında mülteci eğitiminin sadece 15 yaş altı çocuklar için planlanması yeterli değildir (IPSOS & İNGEV 2017: 3). Suriyeli erkek mülteci çocukların, kız çocuklarına oranla okullaşması daha zor görülmektedir. Ailelerine ekonomik destek sağlamak amacıyla sıklıkla erkek çocuklar çalışmaktadır¹⁰³

Dezavantajlı grupların önünde duran engeller kaldırılarak, eğitime erişimin artması, eğitim sisteminin kapsayıcı olması için zorunludur. UNESCO'nun tanımına göre kapsayıcı eğitim "tüm öğrenenlerin, kültürlerin ve toplulukların farklı gereksinimlerine, öğrenmeye katılımı artırarak ve eğitim sisteminin içindeki ayrımcılığı azaltarak yanıt verme sürecidir." (EGM, 2017: 50). Bakıldığında okul çağındaki olup eğitimlerine devam etmeyenlerin resmi ve özel iş yerinde veya her ne biçimde olursa olsun çalıştırmayı gerektiren başka yerlerde ücretli ve ücretsiz çalıştırılması yasalar

¹⁰³ detaylı bilgi için bakınız. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-10-suriyeli-%C3%A7ocuktan-4%C3%BC-okula-gidemiyor/a-42353006> (Erişim Tarihi: 04.07.2018).

yoluyla yasaklanmıştır. Ancak gelir kaynakları yeterli olmayan ailelerin çocuklarını okula göndermekten kaçınması ve eğitimsizliği çocuk emeği sonucunu doğurmaktadır (CSGB, 2017: 14). Suriyeli ailelerin çocukları ise eğitim hayatına erişimde yaşadıkları olanaksızlıklar ve yeterli maddi desteği bulamamalarından dolayı özellikle 15 yaş üstü Suriyeli mülteci çocukların çalışmak zorunda oldukları için eğitimin dışında kalmalarına neden olmaktadır.

Görüşülen Suriyeli mülteci çocukların ifadelerinden anlaşılanlara bakıldığında, Suriye’deyken eğitim hayatında olduklarını fakat ülkelerini terk etmek zorunda kaldıktan sonra okula devam edemedikleri, maddi yetersizliklerden dolayı okula devam edemeyeceklerinin düşüncesinde oldukları ve eğitim hayatlarının bitmesini hayatlarının bitmesiyle eş değer görmeleri gibi olgularla karşılaşmıştır. 17 yaşındaki bebek giyim mağazasında çalışan Suriyeli kız çocuğu ise, Türkiye’de bir dönem okula devam ettiğini, hayalinin polislik mesleğiyle eğitim hayatını bırakması sonucunda ilerde bu mesleği asla yapamayacağını düşünmektedir. Görünen diğer bir durum ise, başka bir Suriyeli mülteci çocuk, kendisinin Türkiye’de hiç eğitim hayatına katılmadığını belirtmekte ve küçük kardeşlerinden okul hayatlarıyla ilgili duyduğu bilgiler üzerinden üzüntüsünü dile getirmektedir.

17 yaşındaki pudra boyacısı görüşmeci ise, eğitim hakkının uzağında olmayı, kendi Suriyeli akranlarının yeterli ekonomik koşullara sahip olması nedeniyle eğitim hayatlarına devam ettiklerini belirterek onların eğitim alanında olmalarına rağmen eğitimin değerini bilmediklerini vurgulayarak ve kendisinin okula dönebileceği bir hakkı olması sonucunda neler yapabileceğini hayıflanarak anlatmaktadır. İstihdam-eğitim ilişkileri noktasında yapılan görüşmeler sonucunda karşımıza çarpıcı bir açıklama ise perdecı de çalışan görüşmeci çocuğun ifadesidir. Görüşmeci çocuk durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Okuyan kardeşlerim var 12-13 yaşlarında, birisi diyor “ben öğretmen olacağım” diğeri diyor “ben doktor olacağım” ama çalışan başka bir kardeşim daha var, “ben usta olacağım” diyor. Arada fark var baksana yani. En çok bizi rahatsız eden bu durum işte, okula gitmek için yanyorum resmen çok özledim okulu... Mesela sabah işe gitmek için otobüste sadece ben

kalıyorum otobüsün içinde, hepsi okulun önünde iniyorlar. Çocuklar beni görmesin diye kafamı eğiyorum, utaniyorum... Onlar okula, ben işe geliyorum, onlar kitap okuyor ben perde takıyorum bunlardan aslında utaniyorum. Yani mesela ben hep perde mi takacağım diyorum polis olacaktım diyorum böyle işte". (17 yaşında, perdecisi, erkek çocuğu)

Her çocuğun yaşama hakkı, eğitim hakkı, oyun hakkı veya hayal kurma hakkı vardır. Toplumsal olaylar bütünsellik içinde döngüsel olarak şekillenir ve bireylere de hem etkide bulunur hem de etkilenir. Yaşanan olaylar ve olgular silsilesi ise bireylerin hayatlarının, hayallerinin biçimlenmesine neden olur. Mikrososyolog olarak bilinen G. Simmel'in tanımladığı kavramlardan olan etkileşim kavramının içinde yer alan sosyal içerik ve sosyal biçimler üzerinden tanımlamakta fayda görülmektedir. Simmel'e göre, sosyal etkileşim içinde yer alan sosyal içerik ve sosyal biçimler farklı anlamlara karşılık gelmektedir. Sosyal içerik sıklıkla değişen koşullar dahilinde görünümünü değiştirmekte ve sosyal biçime yüklenen anlam ise koşullar değiştiğinde olguların biçimlerinin de değişikliğe uğraması yönündeki vurgulamalarıdır (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 166). Bu noktada Suriye'de yaşanan toplumsal kaos sonucu bireylerin hayatları yeniden şekillenmiş ve yaşamlarını devam ettirebilmek için yeni sosyal alanlar bulmaya çalışmışlardır. Simmel'in kavramları üzerinden Suriyeli göçü tartışıldığında, Suriyeli mültecilerin savaş sonrasında yeniden edinme içinde başka bir şehirde hayatlarını devam ettirmeleri sosyal içerik olarak adlandırılabilir. İçeriğin değişmediği noktada somutlaştırılan başka ülkelerde devam eden bir hayatın varlığıdır. Diğer taraftan sosyal biçimin değişmesi süreci ise, hayatın devamı noktasında hayatın dinamiklerinin, şekillerinin yani biçiminin değişmesi, yeniden kurgulanması anlayışıyla karşılaşılmaktadır. Bu noktada daha açık bir şekilde örneklendirildiğinde, Suriye savaşından sonra hayatın başka bir ülke de devam etmesi fakat hayatın devamını sağlayan ekonomik kaynaklara ulaşan öznelerin niteliğinin değişmesi söz konusudur. Diğer bir açıklamayla Suriye savaşından önce devam eden yaşam içinde çocukların eğitimlerine devam etmeleri ve aile büyüklerinin çalışması söz konusuysa, savaş sonrası Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteciler için değişen biçimin niteliği ekonomik gelir sağlamak amacıyla çalışanların yetişkinlerden çocuklara dönüştüğü gerçeğidir. Bu gerçeğin çocukların yaşamlarındaki karşılığı ise, **"Hayallerin Uzağına Düşmek"** tir.

3.2.1.7 Suriyeli Mülteci Çocuk Emeğinde İstihdam-Sağlık İlişkisi

<i>Eksil(til)miş Bedenler</i>		
Görş. Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G7	Ben hep grip oluyorum, ayakta duruyoruz ya sıklıkla oluyor grip bende. İş yeri çok soğuk oluyor	Olumsuz çalışma koşullarının çocukların sağlığı üzerindeki etkileri
G15	Ağzıma pudra geliyor hasta oluyorum, hastaneye gittim bir iki sefer ama hiçbir şey vermiyorlar, Parol falan veriyorlar. Hastaneye ücret ödemiyorum kimliğim Suriyeli olduğu için para almıyorlar ama hiçbir şey de vermiyor ki hastane. Ben diyorum sanayi de çalışıyorum ağzıma boya giriyor belki bir şey olur, film falan çekelim diyordum, doktor yapmadı hiç. Bursa’da da, Antep’te de burada da gittim hastane ye sanayi de çalıştığım için pek bir şey yapmıyorlar ki hastane de sonra Suriye’de motor dan düştüğüm için ayağım sakatlanmıştı gene ağrımaya başladı burada sürekli ayakta durduğum için. Ayağım içinde hastaneye gittim, bir film çekelim dediler, film çektik, doktor bir şey yok dedi. Ama benim babam eczacıydı ya ben biliyorum biraz bu işleri, baktım film de boş bir yer var. Doktora “bak dedim burada boş bir yer var” yok sen anlamıyorsun bu işlerden diyor. Krem verdi git dedi. Gittim aldım kremi ama kullanmadım bir şey değil ki o krem ayağımı geçirmez ki. Devam ettim işe mecburen bu şekilde.	
G16	Ben zımpara da yaptığım için işten kaynaklı bir yırtılma oluyor parmaklarımda, bir de bir kere demir parçası gözüme gelmişti. Bende fark etmemiştim. Ustam gördü. İş çıkışı hastaneye götürdü beni	
G18	Ben çok hasta oluyorum. Oto yıkama da çalıştığım için,	

üşüyorum kışın, birde yazın açık alan olduğu için aşırı sıcak oluyor güneş vuruyor hep bana.

Sağlıklı bir çocuk olmak, zihinsel, fiziksel, sosyal açılardan veya bilgi- güç ilişkisi içinde eğitim destekli, oyun alanıyla yeterli düzeyde beslenen bir birey olmak demektir. Çocukluklarını yaşamının ötesinde emek piyasasında olan Suriyeli mülteci çocukların ise sıklıkla fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlarla karşılaştıkları bilinmektedir. Sağlıksız ve kötü iş koşulları içinde, sağlıksız ortamlarda ve 10-12 saat aralığında değişen saatler içinde uzun sürelerde çalışmaktadırlar. Sağlıksız ve kötü iş koşullarında insan onurunu zedeleyen durumlar oluşmakta, mülteci çocuklar okula gidememekle birlikte bilgi ve beceri birikimlerinin farkında olmadan büyümekte, oyun alanında olması gerekirken emek piyasasında olmaları çocukluk deneyimlerini yaşamadan yetişkinliğe koşmalarına neden olmaktadır (Harunoğulları, 2016: 48). Emek piyasası içinde yetişkinlerin bile fiziksel olarak dayanıklılık sağlayamadığı işlerde mülteci çocukların neredeyse aynı koşullarda olmaları ciddi fiziksel yıpranmalara neden olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Geleceklerini çocukluk deneyimlerinden yoksun olarak büyüme üzerine kuran ve hayatı algılamaları ve adaptasyon süreçlerinde de farklılaşma oluşan Suriyeli mülteci çocuklar, fiziksel sorunların da birleşmesiyle geleceğin kriminal sorunların öznelere olma riskiyle karşılaşmaktadır. Ayrıca mülteci çocuklar zamanların büyük bir çoğunluğunu emek piyasasında geçirdikleri için kendi sosyal alanlarında da dinlenmelerine fırsatları yeterli düzeyde olmamaktadır. 16 yaşındaki sanayi de oto tamircilik yapan erkek çocuğu A., bu durumu şu şekilde ifade etmiştir;

“Mesaiye kaldığım oluyor ve işim geç bittiğinde çok yoruluyorum. Bir günlük tatil yetmiyor, ben nasıl keyif ediyorum, nasıl dinleneyim... Sabah 7’de geliyorum akşam çıkmam 7-8 oluyor. Sabah saat 7’de uyanmayı sevmiyorum 6 gün saat 7’de uyanıyorum. Akşamları da geç çıkıyorum eve gelene kadar vaktim çok kalmıyor, gidiyorum duş alacağım, yemek yiyorum, hatta bazen yemek yemeye bile halim kalmıyor, sonra hemen uyuyorum. Yetmiyor yani vakit. Bir gün tatilde ben

dışarı falan çok çıkmam evde yatarım genellikle, hafta içi çok yoruluyorum çünkü”.

Görüşülenlerin anlatılarından hareketle 15-17 yaş grubunda olan ve fiziksel ve zihinsel gelişimleri tam olarak tamamlayamayan Suriyeli mülteci çocuklar, haftanın en az 6 günü emek piyasasında ağır ve kötü çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ağır ve kötü çalışma koşulları çocuk bedeninin daha hassas ve kırılgan olması, çocuğun geleceğe sağlıklı bireyler olarak bakmalarının önüne engeller koymaktadır. Bu nedenle **“Eksil(til)miş Bedenler”**, sağlıklı ve nitelikli bir geleceğin de ötelenmesine neden olmaktadır

3.2.1.8 Suriyeli Mülteci Çocuk Emeğinde Gelecek Beklentileri

Suriyeli mülteci çocuklara gelecek ile ilgili hayallerinin neler olduğu, ilerde ne olmak istediği, kendisini mutlu ve mutsuz eden şeylerin neler olduğunu ve hak istençleri sorulmuştur. Görüşmeler sonucunda görüşmecilerin gelecek beklentilerini anlamlandırma noktasında negatif beklenti, umutlu beklentiler, maddi beklentiler, aileleriyle ve vatanlarında birlikte olma olarak ilişkilendirdikleri manevi beklentilerinin olduğu anlaşılmıştır.

Karanlık Üstüne Sahne		
Görüşmeci Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G2	<i>“Ben hep doktor polis olmak istedim. Burada ilk okula devam ederken de ülkeme yardım etmek için doktor ya da polis olayım dedim. Ama işte devam edemedim. İlerde restoran açmak istiyorum. Suriye’de bu mesleği devam ettirmek için. Yani eğitime devam etmeyi düşünüyorum da zor geliyor”.</i>	Planlanan geleceğin asla gerçekleşmeyeceği düşüncesi
G9	<i>“Ailem yanımda olmadan hiçbir yerde mutlu olamam. Bir kademe üste çıkmak istiyorum ama kapalı, ben nasıl</i>	

	<i>seveyim burayı. Ailem yok zaten. Bizim şansımız yok şansımız. Hayatı başkaları yaşıyor”.</i>	
G3	<i>“Benim bütün hayalim ailemin yaşantısını daha iyi hale getirmek. Onlara bir hayat kurabilmek, önce ailem. Geleceğimi hiç görmüyorum ki ne olacağım belli değil. Burada kalacak mıyım, dönecek miyim hiçbir şey belli değil. Ailem orda her gün tehlikede. Öldüler mi hep düşünüyorum. Şuan nasıl bir hayal kurayım ki. Yarını bile düşünemiyorum ki”.</i>	Belirsizlik, geleceği görememe
G10	<i>“Okulu bıraktık çalışıyorum 4 senedir hiç oturmadım yoruldum hayat zor oldu yani bunlar savaş yüzünden oldu. İlerde ne yapacağım ben bilmiyorum. Ne iş yapacağım. Sanayide devam mı edeceğim? Nasıl olacak bilmiyorum”.</i>	

Gelecek beklentisi, bireyin sosyal hayatla bütünleşmesine, amaçlı bireyler olarak hedefleri noktasında sosyal mekanizmalarını güçlendirmelerine olanak tanıyan bir itkidir. Bu noktada Suriyeli mülteci çocuk emekçiler 15-17 yaş aralığında olmasına rağmen, gelecekle ilgili olaylara karamsar bakmakta, umutlarının tükendiğine yönelik söylemlerde bulunmaktadır. Bireyler sosyal alan içinde kendileri için oluşturdukları amaçları ve çıkarlarına yönelik kendilerine bir sosyal sahne oluşturur ve amaçlarını şekillendirmeye çalışırlar. Bu noktada olumsuzluklar, belirsizlikler, çıkış kapılarının aralanamaması ve hatta geleceğini hayal edememeye kadar giden süreçte çocuklar **“Karanlık Üstüne Sahne”** kurgusuna girmekte ve her çocuğun hakkı olan geleceğe güvenle bakma anlayışı sekteye uğramaktadır.

<i>“Hak”İstenci</i>		
Görüşmeci Kodu	Cümle/Cümleler	Yorum/Açıklama
G18	<i>“Ben yabancı gibiyim burada. Bizim memleket orada kaldı burası bizim değil. Benim bir hakkım olsa ailemi isterim yanıma. Ailem yok çok eksikiz. Sadece bir yuvam olsun istiyorum eve gittiğimde annemi babamı görmek istiyorum. Tek isteğim bu”.</i>	Başka bir ülke de yabancı olmanın bilinciyle Aile kurumuna yüklenen değer
G17	<i>“Tek dileğim bir odada tüm ailem yanımda olsun ben bir gün sonra ölsem de sıkıntı yok. Tek bir gün ailemle tek bir saat aynı yerde olmak istiyorum”.</i>	
G16	<i>“Kiralılar belimizi çok büküyor. Benim bir hakkım olsa ev isterdim. Ev olduktan sonra ben gene çalışmaya devam edeceğim daha hızlı para biriktirebilirim. Şuan ev çok önemli yani. Kiralılar aşırı zorluyor bizi”.</i>	Mülteci çocuğun ev kiralılarının yüksek olmasından dolayı duyduğu memnuniyetsizlik
G8	<i>“Kiralılar çok sıkıntı yani Suriyeliler kira ödemek için çocuklarını çalıştırmak zorunda kalıyor. Kira olmasa ben okuyor olurum şimdi. Bu nedenle evim olsun isterdim”.</i>	
G14	<i>“Tek bir şey istiyorum dünya eskisi gibi olsun ama o Esad kalmasın. Adamın hakkından gelsinler istiyorum, yok olsun istiyorum. Suriye’ye gitmek istiyorum ama o Esad kalmasın akrabalarımıza kavuşmak istiyorum. Suriyeli Türk olamaz burada aynı sizin gibi olamayız biz. Oraya dönmek istiyorum ben”.</i>	Suriye’deki hayatına dönmek istemek ama tek bir şartla: “Esad Yok olsun”
G13	<i>“6-7 sene sonrasını istiyorum. Büyük olmak istiyorum. 22 olsam üniversite bitse işe girsem Türkçeyi çok iyi öğrenmek mesleğimle hayata</i>	Eğitimi tamamlayarak kendi mesleğini Türk

	<i>tutunmak istiyorum. Bana devlet bir şey verse Türkler gibi olmak istiyorum, yabancı değil Türk olmak, bunu istemiyorum”.</i>	vatandaşı gibi yapabilecek hakka sahip olmayı istemek
G12	<i>“Bir tek dilek hakkım olsa Suriye’ye dönmek isterdim bunu her gün düşünüyorum. İnsan vatansız her zaman kendini yabancı hisseder. Yani Türkiye’de Y., Y. değil. Zorunda kalıyorum kendi isteğimin dışında bu durumdan nefret ediyorum. Ama dönsem kendi ülkeme yani tek isteğim kendimi Y.’yi olabilmek”.</i>	Suriye’ye dönerek kendi benliğine kavuşmak istemek
G11	<i>“Geleceğim inşallah burada olacak Ben iç mimar ya da mühendis olmak istiyorum. Son bir yılım kaldı lise de onu tamamlayıp sonra üniversite okuyacağım ve kendime yavaş yavaş daha parlak bir gelecek kuracağım Liseyi tamamlarsam yani inşallah sonra gene üniversite okurken ben mutlaka çalışacağım benim bir hakkım olsa sadece üniversite okurken burs isterdim”.</i>	Son altı aydır eğitim hayatından uzakta kalan Suriyeli mülteci çocuğun eğitimine devam ettiği koşul da burs imkanının olmasını talep etmesi
G9	<i>“Ben şimdi kimlik istiyorum Millete veriyor kimlik ben de baktım bana da veriyor kalacağım vermezse Suriye’ye gideceğim”.</i>	Vatandaşlık hakkı istenci
G7	<i>“Dışardaki çocukların bir evi olsa mesela bir yuvası olsa sokakta geziyorlar ya mesela onların bir evi olsun istiyorum. Benim zaten bir ailem var bir evim var çok şükür. Onların evleri olsa dışarda kalmasalar yine iyiydi. Onlara yardım etmek isterdim”</i>	17 yaşındaki kız çocuğu kendisinin dışında sokakta yaşayan çocuklar için kalacak bir yer edindirme isteği
G6	<i>“Yani insanlık hakkı. İnsan gibi olmak başka hiçbir hak istemiyorum”.</i>	sadece insanlık hakkının onlara

		verilmesini istemek
G5	<i>“Kuşun tüyü düşüyorsa biz elimizi tutuyoruz sonra Allah eğer biz büyük olursak bana tayyare ver biniyorum geziyorum diye dilek tutuyorum”.</i>	Nesneye yüklenen değerle gezmek isteme arzusu
G8	<i>“Bazen geliyor aklıma mesela televizyon da falan öldüren falan görünce öyle şeyler. Patlama oldu ya aklımdan hep geçiyor. Eskisi gibi olsun her şey istiyorum rahat olmak istiyorum ben çok rahat. Gelecekte bunu istiyorum sadece”.</i>	Savaşın yarattığı etkilerden kurtulma istenci

Suriyeli mülteci çocuklarla yapılan görüşmelerde çocuklara bir “hakları” olsaydı hayatlarında nelerin değişmesini istedikleri de sorulmuştur. Görüşmeciler arasında vatandaşlık hakkı isteyenler bulunmaktadır. Eğitimlerini devam edeceklerini sıklıkla vurgulayarak vatandaş çocuk olmak istedikleri anlaşılmıştır. Kira fiyatlarının yüksek olmasından yakınan mülteci çocuklar da ev kiralarının düşmesi halinde okula devam edebileceklerini vurgulamışlardır. Suriye’deki hayatlarına dönmek isteyen mülteci çocuklar ise, kendi benliklerine dönmek istediklerini belirterek, Suriye’de daha mutlu olacaklarını söylemişlerdir. Refakatsiz çocuklar ise Türkiye’de iki kere yabancı oldukları hissi nedeniyle aileleriyle birlikte yaşamak istediklerini de açıklamışlardır. İçlerinden 17 yaşındaki çocuk giyim mağazasında çalışan Suriyeli mülteci kız çocuğunun isteği ise oldukça değerlidir. Aile kavramının önemine vurgu yaparak kendisinin bir ailesi olduğunu, ailesinin yanında olmasıyla her şeyi yapabileceğini vurgulayan kız çocuğu, sokakta yaşayan çocuklara bir yuva kurulmasını istemiştir. Belirgin hale gelen diğer bir değişken ise mülteci çocukların savaşın bıraktığı etkilerin devam ettiği vurgusu üzerinden savaşın olumsuz etkilerinden kurtulmak istediğini söylemiştir. Bu bağlamda Suriyeli mülteci çocuklar **“Hak İstenci”** içinde hayatlarında olmasını istedikleri beklentilerini belirtmişlerdir.

SONUÇ

Türkiye’de Suriyeli mülteci çocuk emeğinin dinamiklerini ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada, en yoğun Suriyeli mülteci nüfusu barındıran Şanlıurfa’da 15-17 yaş aralığında toplam 20 emek piyasasında olan Suriyeli mülteci çocukla görüşülmüştür. Araştırma kapsamında Suriyeli mülteci çocukların emek piyasasındaki görünümünü belirleyen üç kategori öne çıkmıştır. Bu kategoriler şunlardır;

- Babanın olmadığı, yaşlı ya da engelli olduğu durumlarda ataerkil hane belirlenimleri kapsamında mülteci çocukların yaşları ve cinsiyetleri belirleyici olmaktadır. Erkek çocuk olmak ve yaş olarak büyük çocuk emek piyasasında hanenin varlığını sürdürmesi için çalışmaktadır.
- Çocukların çalışma koşulları oldukça ağır ve kötüdür.
- Çocukların gözünden mülteci çocuk olmak oyun hakkından uzak yaşamak, eğitime erişememek, geleceği ötelemek, yoksullukla ve mültecilikle mücadele etmek anlamına gelmektedir.

Suriyelilerin savaş ortamından kaçıp Türkiye’ye sığınmalarının ardından ortaya çıkan yeni sorunlar silsilesi görünür hale gelmiştir. Maruz kalınan ayrımcılık ve ırkçılık, insan hakları ihlalleri ve özelinde çocuk hakları ihlalleri yeni bir ülkede kuracakları yaşamlarında büyük engeller olarak görülmektedir (Şimşek, 2015: 16). Suriyeli mültecilerin sayıları noktasında ise, neredeyse yarısı 18 yaşından küçük çocuklardan oluşmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün resmi rakamlarına göre Suriyeli göçmenlerin 1 milyon 635 bin 444’ü 18 yaşın altındadır.¹⁰⁴ Bu noktada Suriyeli mülteci çocuk emeğinde belirgin hale gelen, Suriyelilerin hayatlarını devam ettirebilmek için kampların dışına çıkıp ülkenin dört bir yanına dağılarak emek piyasasına katılabilecek durumda olan her bireyin ekonomik gelir elde etme amacı taşıdığı anlaşılmıştır. Savaş sırasında aile bireylerinden babanın hayatını kaybetmesi, engelli konumuna düşmesi ve yaşlı olmasının getirisi ise, çalışma hayatına girebilecek Suriyeli mülteci çocukları belirsizlikler içine sürükleyen yeni bir hayatın öznelere

¹⁰⁴ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 05.06.2018).

konumuna sokmuştur. Bu durum Suriyeli çocuklar noktasında ebeveynsiz mülteci çocukların sayısını artırdığı gibi çocuk emeğini de ciddi oranda artırmıştır (UNHCR, 2015; Akbaş ve Ulutaş, 2018).

Suriyeli mülteci çocuk emekçilerin babalarının, sıklıkla Türkiye'ye geldikten sonra çalışamaması, ileri yaşlarda olmaları ve emek piyasası içinde dinamik emek nüfusuna karşılık gelmemesi, onlara uygun tanımlı bir iş alanının bulunmamasına neden olduğu anlaşılmıştır. Görüşülen mülteci çocukların içinde babalarını kaybedenlerde bulunmaktadır. Türkiye'de 1 görüşmecinin babasının dışında çalışma hayatında olan bireyler bulunmamaktadır. Kadınların emek yaşamına bakıldığında, özellikle cinsiyet temelli ataerkil yapının niteliği noktasında bir değişkenle karşılaşılmaktadır. Suriye toplumunun geleneksel aile yapısı içinde eğitilmiş olanların ve emek sürecine tanımlı bir meslek alanı olanların dışında kalan kadınların, emek piyasasına katılmadıkları net bir şekilde çalışma sonucunda anlaşılmıştır. Kadınlar ve cinsiyet temsili kız çocukları, Türkiye'ye geldikten sonra da ataerkil yapının kurallarına uygun bir şekilde emek piyasasına yoğun olarak katılmama tutumlarını devam ettirmektedirler. Ancak babanın olmadığı, 15 yaşında olan erkek çocuğun dışında evde çalışacak kimsenin olmaması ve çocuğun kazancının yetersiz olması nedeniyle, Suriye'de başhemşirelik yapan Suriyeli annenin Şanlıurfa'da terzi olarak çalıştığı anlaşılmıştır. Diğer 19 görüşmecinin anneleri çalışma hayatında değildir. 20 görüşmeciden sadece 2 tanesi kız çocuğudur. Yapılan çalışma sonucu kız çocuklardan birisinin babasının yaşlı olması ve çalışmadığı anlaşılmıştır. Kız çocuğunun kendisinden büyük bir abisinin olduğu fakat hasta olması nedeniyle çalışma yaşamına katılmadığı öğrenilmiştir. Suriyeli mülteci kız çocuğunun babası ve abisinin de çalışacak durumda olmamasından dolayı emek sürecine katıldığı görülmektedir. Diğer görüşmeci kız çocuğu ise, babasının Suudi Arabistan'da yaşadığını, son 6 aydır işlerinin bozulduğunu ve kendisinin mecburen Şanlıurfa'da çalışmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu nedenle geleneksel yapı içinde egemen olan değer noktasında kadınların emek piyasasında olmama süreci, belirtilen değişkenlerden dolayı rol değiştirmiş, 20 görüşmeci ve 20 görüşmecinin aileleri noktasında 2 kız çocuğu ve bir kadının emek piyasasında yer olduğu anlaşılmıştır.

Türkiye'deki Suriyeli mülteci emeğinin niteliğini ve koşullarını belirleyen ikinci kategori ağır ve kötü çalışma koşullarıdır. Bu kategoride Suriyeli mülteci çocuk

emeği olmak ağır ve kötü çalışma koşullarında çalışmak anlamına gelmektedir. şanlıurfa kenti için Suriyeli mltesi ocuk emeğinin işverenlerin aradığı açık ıraclık farkını kapatan, fırsat alanı yaratan bir emek gücü olduğu görülmektedir. Okullaşma oranının artması ve nedeniyle yerli çocuklar emek piyasasına açığı kapatacak düzeyde dahil olamamakta ve bu nedenle işverenlerin dezavantajlı durumda olan Suriyeli mltesi ocuk emeğini, kendileri için avantaja dönüştürdüğü anlaşılmaktadır. şanlıurfa'nın ekonomik sektör içindeki yapısı, ocuk emeğine uygun bir alanı oluşturmaktadır. şanlıurfa'nın geleneksel yapısı, sektörel dağılımlarda emekiliğin yoğun olarak görülmesine ve aslında mltesi ocuk emeğinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Kentin sosyo-ekonomik yapısının uygunluğu “ırac” açığının kapanmasında Suriyeli mltesi ocuk emeğini kullanmaktadır. Fakat kentteki haksız rekabet anlayışın mltesi ocuk emeğiyle birlikte arttığı görülmektedir. Enformel sektörün nnn daha da açılmasına neden olan Suriyeli mltesi ocuk emeği, haksız rekabet anlayışı içinde ucuz emeğin en savunmasız ve yeni biçimlerin oluşmasına neden olmuştur.

Suriyeli mltesi ocuk emeğinin istihdam piyasasında karşılaştığı sorunların başında sosyal güvence dışı olarak uzun çalışma saatleri aralığında çalışmaları gelmektedir. Uzun saatlerde çalışmalarına rağmen görüşülen 20 çocuğun tamamı asgari ücretin altında çalışmaktadır. Görüşmeler sırasında Suriyeli mltesi çocukların ifadeleri çok uzun saat çalışmalarına karşılık emeklerinin karşılığını alamadıkları yönündedir. Emeklerinin karşılığı olarak gördükleri kazanç ise neredeyse kazandıkları ücretin iki katıdır. Bu durumda 10-12 saat aralığında alışan Suriyeli mltesi çocukların kazandıkları meta, 5-6 saatlik çalışma süresine karşılık gelmektedir. Bu noktada Marksist teoriyle açıklandığında uzun saatler boyunca kötü çalışma koşullarında, düşük ücretlerle çalışan, aldıkları ücretlerin iki katını talep eden Suriyeli mltesi çocuklar üzerinden kazanılan emek, emek artığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Emek fazlalığı Marksist bir yaklaşımla artı değer olarak adlandırılmakta ve artı değerin oluşmasını sağlayan Suriyeli mltesi ocuk emeği ise, kapitalin gücüne g katmaktadır. Kapitali güçlendirmesiyle birlikte Suriyeli mltesi emeği, yabancı olduğu bir ülke de ailesinin ve kendisinin yaşantısını devam ettirmek için en savunmasız ve en itaatkar biçimiyle ortaya çıkan durumu “mecburi kabullenen öznelere” dönüşmektedir.

“Mecburi kabullenen özneler” olarak Suriyeli mülteci emeği, sosyal güvence dışı, düşük ücretlerin, ek çalışma ücreti alamamanın, ücretini hiç alamaması durumunda iş değişikliği yapmanın, işverenleri tarafından işten çıkarılma tehdidiyle birlikte sözlü şiddete maruz kalmanın ve psikolojik istismara açık hale gelmenin önünü açmaktadır. İş koşullarının ve işin tanımının Marksist bir ifadeyle kapitalin elinde olması, mülteci çocuk emeğinin kendi emeği üzerinde söz sahibi olamamasının da önünü açmaktadır. Kendi emeğinin sahibi olamaması, haksızlıkların farkında olmasına rağmen ağır ve kötü koşullara göz yumması, yabancı olmasına diğer bir ifadeyle yerli çocuk olmamasına bağlı olup, bu olgular yetişkin mülteci emeğinden ayrı olarak eğitim ve oyun hakkının dışında kalmasına neden olmaktadır. Bu durumun deneyimlenmesi ise Suriyeli mülteci çocuk emeğinin niteliğini ve koşullarını belirleyen üçüncü kategorinin oluşmasının yolunu açmıştır.

Üçüncü kategori içinde vatandaş-mülteci çocuk ayrımından anlaşılan değişkenler ise, oyun hakkından uzak kalmak, eğitim hayatına erişememek, mülteci olduğu için ve diğer bir açıklamayla vatandaşı olmayan bir ülke de yaşadığı için yoksulluk ve mültecilikle mücadele etmek ve akabinde geleceği ötelemek olarak görülmektedir. 15-17 yaş aralığında olan ve lise çağında olan mülteci çocuklar, savaşın daha da önce başlamış olması da göz önünde tutulduğunda, oyun yoluyla büyüme olarak anlamlandırılan çocukluk haklarını alamadan büyüme hayatlarına devam etmektedirler. Suriyeli mülteci çocuklar, Türkiye’ye gelip emek piyasasına katılmaya başladıktan sonra artık asla oyun oynayamadıklarını ve çocukluğa oyun oynama hakkını yükleyerek, çocukluklarını artık kaybettiklerini belirtmektedirler. Oyun hakkının dışında kalmalarının yanında eğitim hayatına erişememe de vatandaş-mülteci çocuk ayrımı içinde mülteci oluşlarının en büyük götürüsü olarak karşımıza çıkmaktadırlar. 20 görüşmeci çocuğun tamamı eğitimin dışında kalarak emek piyasasına girmişlerdir. İçlerinden sadece 4 görüşmeci diğerlerine göre uzun bir süre eğitim hayatlarına devam ederek lise hayatını yarılamışlar fakat eğitimden kopmalarının en büyük etkeni olan ekonomik yetersizliklerle yüzleşmek zorunda kaldıkları için tamamlayamamışlardır. Bu nedenle Suriyeli mülteci çocuk emeğinin en büyük nedeni yabancı olarak geldikleri ülkede yaşadıkları yoksulluktur. Suriyeli mülteci çocuk emeği, yoksulluğun bir sonucudur. Maddi desteklerin yetersizliği, hane içi birey sayısının fazlalığı, yaşamın pahalılığı ve Suriyeli mülteciler için yapılan yardımların yetersiz kalması, yoksulluğun

ortaya çıkmasının önünü açmakta ve bu nedenle mülteci çocuklar oyun ve eğitim hakkının dışında, emek piyasasında bulunmak zorunda kalmaktadırlar. Diğer taraftan Suriyeli mülteci çocuk emeğine neden olan olgunun yoksulluk olmasının da altında yatan nedenin makro boyutuyla düşünüldüğünde başka bir ülkede mülteci konumuna düşmüş olmasıyla açıklanabileceği ortadadır. Türkiye’de mülteci olmak Sert ve Yıldız (2015: 37) ‘ın ifadeleriyle, hakların yoksunluğu üzerine özgürlüklerinde kısıtlandığı bir alanda devamlı yeni taktikler üreterek yaşamaya çalışmaktan ibaret bir durum olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda Suriyeli mülteci çocuklar da çocukluk haklardan yoksun, yabancı-mülteci çocuk ayrımında “dahil olma ve dışarda tutulma” kodlarındaki belirsizlikler nedeniyle geleceklerini ötelemek zorunda kalmaktadırlar.

Tüm çocuklarda olduğu gibi mülteci ve özelinde Suriyeli mülteci çocukların da çocukluk haklarından yararlanamadığı, haklarının ötesinde çocukluğu hiç yakışmayacak şekilde bir yaşam sürdürmelerine neden olan bir sistemin öznelere oldukları açık bir şekilde ortadadır. Suriyeli mülteci çocukların ailelerinin maddi yetersizliklerinden dolayı emek piyasasına eklenmelerini anlaşılmıştır. Bu nedenle Suriyeli mülteciler için geçici süreliğine iyileştirici sosyal yardımların yerine Suriyeli mülteciler için hak temelli politikaların üretilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde enformel olarak emeğin en savunmaz halleriyle Suriyeli mülteci çocuklar, katıldıkları emek piyasasında en ağır sömürü ve istismar mekanizmalarıyla karşılaşmaya devam edeceklerdir. Bu noktada Türkiye’nin çocuk emeğiyle mücadele edilmesi sürecindeki duruşu oldukça önemlidir. Türkiye 2018 yılını “Çocuk İşçiliği İle Mücadele Yılı” olarak ilan etmiş ve çocuk emeğiyle mücadele edilmesi noktasındaki kararlılığını ortaya koymuştur. Türkiye 2017-2023 yılına kadar çocuk emeğiyle mücadele edebilmek için belirli programlar hazırlamış ve çocuk emeğini en aza indirmeyi amaçladıklarını belirtmiştir. Türkiye’nin çocuk emeğiyle mücadele noktasında verdiği bu anlamlı caba oldukça değerlidir.

Son olarak Suriyeli mültecilerin Türkiye’de artık misafir konumunda olmadıkları, kalıcı hale dönüşmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Kalıcılığın ön plana çıkmasıyla birlikte yaşama sürecine girilmekte ve bu noktada entegrasyon politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Suriyeli mültecilerin ekonomik yetersizlikleri diğer bir ifadeyle yoksullukla mücadeleleri takibinde yoksulluğun

sorunsal görünümleri olan suç, güvenlik, istismar gibi değişkenlerin de oluşmasına neden olabilmektedir. Suriyeli mülteci çocuk emeği olduğunda istismar alanları daha da genişlemekte ve güvencesizlik artmaktadır. Bu nedenle entegrasyon politikalarının ciddi bir şekilde geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Uluslararası ve ulusal yasalar kapsamında Suriyeli mülteciler için ve özelinde Suriyeli mülteci çocuklar için haklarının gerekliliklerine erişim olanağı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2015). Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü, iç. Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, (der M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Abadan-Unat, N. (2006). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AFAD (2013). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar Raporu, Ankara.
- AFAD, (2014). Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar, Ankara.
- AFAD, (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması, Ankara.
- Akalın, A. (2012) Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri, iç. Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar , (der. İ. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Akalın, A. (2015). Hayatın İktidarının Cinsiyeti, İstanbul: Birikim Yayınları, Aralık, Sayı: 320.
- Akçadağ, E. (2012). Yasa Dışı Göç ve Türkiye, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 42, İstanbul.
- Akçapar, Ş. K. (2012). Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu, iç. Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar, (der. İ. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Akço, S. (2016). Türkiye'de Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Yasal Mevzuat ve Mevcut Durum, iç. Türkiye'de Suriyeli Çocuk İşçiliği Konferans Raporu, Hayata Destek Derneği, İstanbul.
- Akkuzu, İ. (2015). Göç ve Kapitalizm, iç. DİSK-AR, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni, Sayı:4.

- Akpınar, T. (2017). Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2017: 03 (03) .
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:20.
- Aktaş, M.T. (2015). Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri, TESAM Akademi Dergisi, Temmuz-Ağustos, 2 (2). 197 - 219
- Alkan, U. (2015). Avrupa’da Refah Devleti ve Göç İlişkisi: Refah Şovenizmi Örneği. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 70, No: 3, 751-768.
- Alptekin, D. (2011). Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Doktora Tezi, Konya.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı: 2.
- Atasü-Topcuoğlu vd., (2014). Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi, Ankara.
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2014). Hayatı Değiştirmek İçin Yola Çıkanlar, Yola Çıkınca Değişen Hayatlar: Bir Müracaatçı Grubu Olarak Göçmen Çocuklar, iç. Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt: 25, No: 1, Ankara.
- Avşar, Z. ve Öğütoğulları, E. (2012). Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Stratejileri, Sosyal Güvenlik Dergileri, 2012/1.
- Aykaç, M. ve Yertüm, U. (2017). Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Sığınmacı Akınına, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 70, <http://dergipark.gov.tr/iusskd>
- Barışık vd., (2016). Türkiye’ de Çocuk İşçiliği ve Ekonomik Etkileri, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 2.
- Bayraklı, E. ve Keskin. K. (2015). Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi, İstanbul: SETA Yayınları, Sayı: 143

- Bayraktar, R.(2013). Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2013/2, c. 12, sayı: 24, ss. 109-126.
- Benek vd. (2017). Sosyal Entegrasyon Bakımından Suriyelilerin Küçük Esnaf İşgücü Piyasasına Etkilerinin Araştırılması: Şanlıurfa Şehri Örneği, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Komisyonu (HÜBAK) Koordinatörlüğü
- Benek, S. (2006). Şanlıurfa İlinin Tarımsal Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Coğrafi Bilimler Dergisi, 4(1), 67-91.
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır’da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış-2009 C.8 S.27 (232-244)
- Bilgin, R. (2012). Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 15.
- Bölükbaş, F. (2016). Suriyeli Mültecilerin Dil İhtiyaçlarının Analizi: İstanbul Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 46,
- Braudel, F. (2001). History of Civilizations, (çev. Richard Mayne), New York: Penguin Books
- Canbulut, T. (2014). Türkiye’de Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme, HSP 2014;1(2):85-94
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Child Labour: A Textbook For University Students (2004). Geneva: International Labour Organization.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Muğla Sayı: 17
- Çelik, A. (2010). Çocuk İşçiliğinin Bitmeyen Öyküsü Üstüne, iç. Türkiye’de Çocuk Emegi, (der. Kemal İnal), Ankara: Ütopya Yayınları

- Çınar, S. (2018). İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri, Çalışma ve Toplum, 2018/1.
- Çoban, B. (2018). Türkiye’de İşsizlik Profili Bağlamında Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları, Çalışma ve Toplum, 2018/1.
- Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı 2017-2023. (2017). TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete. 25425, Yürürlüğe Girme Tarihi: 06.04. 2004.
- ÇOÇA (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Merkezi). (2015). Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri.
- ÇSGB, Türkiye Tarafından Onaylanan ILO Sözleşmeleri, Ankara, 2014, s. 227.
- Dağdelen, G. (2015). Türkiye’nin Değişen Vatandaşlık Rejimi ve Emek Göçü, İdeal Kent, Sayı 15, Ocak 2015, ss. 172-197
- Danış, A. D. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye, Birikim, No. 184185, ss. 216-224, Ağustos-Eylül 2004.
- Dayıoğlu, M. ve Gündüz-Hoşgör, A. (2010). Türkiye’de Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede İzlenen Strateji ve Yöntemler: IPEC Deneyimi, iç. Türkiye’de Çocuk Emegi, (der. Kemal İnal), Ankara: Ütopya Yayınları
- Deniz, O., (2009). Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili, Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt:14, Sayı:22.
- Deniz, T. (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, TSA Dergisi, 18 (1), 175-204.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, İstanbul, Cilt: 4 Sayı:1.

- Duyar, İ. (2010). Çalışan Çocuklarda Bedensel Yıpranmalar, iç. Türkiye’de Çocuk Emeği, (der. Kemal İnal). Ütopya Yayınları, Ankara.
- Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Çocuklar, (2007). TİSK ve Türk-İş Çalışan Çocuklar İçin Toplumsal Destek Merkezi, Adana.
- Efe, H. ve Uluoğlu, S.A. (2015). Dünyada Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Geline Nokta ve Geleceğe Dair Bazı Öngörüler, Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:13 Sayı:51 Yaz: 2015 Sayfa: 46-72
- Eğitim Reformu Girişimi. (2016), Eğitim İzleme Raporu: 2016-2017.
- Emin, M. N. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları, İstanbul: SETA Yayınları, Sayı: 153,
- Erbay, E. (2008). Çocuk İşçi Olmak, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, No:14, Ankara.
- Erder, S. (2005), “ Çalışan Çocuklar: Çırak’ mı, İşçi’ mi ?”, TES-İŞ Dergisi, 2 Haziran 2005, s. 38- 40.
- Erdoğan, M. M. ve Kaya, A. (2015). Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,
- Erdoğan, M.M. (2015). Türkiye’ye Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler, iç. Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, (der M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Erdoğan, M.M. (2017a). Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M.M.(2017b). Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, AÜHFD, 62 (4) 2013: 1007-1061

- Erol vd. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’de Emek Piyasasına Dahil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği, Birleşik Metal-İş Yayınları, No: 01, İstanbul.
- Fellini, I., A. Ferro, G. Fullin (2007) “Recruitment Processes and Labour Mobility: the Construction Industry in Europe”, Work, Employment & Society, 21 (2), 277-298.
- Gökbayrak, Ş. (2009). Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar, Çalışma ve Toplum, 2009/2.
- Gökmen, Ç. E. (2018). Turizm Sektöründe Göçmen Emegi: Nitelikli Emek mi? Ucuz Emek mi? Çalışma ve Toplum, 2018/1
- Güçtürk, Y. (2014). İnsanlığın Kaybı: Suriye’deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu, Ankara: SETA Yayınları
- Gülçubuk, B. (2012). Tarımda Çocuk Emegi Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık, Çalışma ve Toplum, 2012/2.
- Güllüpinar, F.(2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:4,
- Hagen-Zanker, J. (2008) Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature, MPRA Working Paper, No: 28197.
- Halis, M. (2015). Küreselleşmenin Kimlik Algısı Üzerinde Etkisi: Kırgızistan Üniversite Öğrencilerinden Bulgular, K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi, 23 (3), 1185-1202
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği, Göç Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, sf. 29 – 63
- Hazan, J. C. (2012). Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler, iç. Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, (İ. Gülfer Ihlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı, (2010). Askıya Alınmış Çocukluk: Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu.

Hindman, D. H. (2002). Child Labor: An American History. New York: M. E. Sharpe Publication.

Ihlamur Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. (2012). Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Ihlamur Öner, S.G. (2013). Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası, Orta Doğu, Mart-Nisan Cilt: 6 Sayı: 61.

IPSOS ve INGEV (İnsani Gelişme Vakfı) (2017), Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü, Özet Değerlendirme.

İçduygu vd., (2014). Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

İçduygu, A. (2015). Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde “Transit Göç” iç. Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, (der M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

İçduygu, A. ve Biehl, K. (2012). Türkiye’ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi, iç. Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya Örnekleri, (der. Ahmet İçduygu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İçduygu, A. ve İbrahim SIRKECI (1999). “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, 75 Yılda Köylerden Kentlere, Oya Baydar (der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İnal, K. (2010). Türkiye’de Çocuk Emegi, Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Josselson, R. (2007). The Ethical Attitude in Narrative Research: Principles and Practicalities. In D. J. Clandinin (Ed.), *Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology* (pp. 537-566).
- Kahraman, F. (2015). Türkiye’de İlgöç ve Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Örneği, Doktora Tezi, Isparta.
- Kahramanoğlu, E. (1995). Sanayide Çocuk İşçiliği Türkiye’de Çocuk İşgücü. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Kahramanoğlu, E. (1996). Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları, Friedrich-Naumann-Vakfı, Ankara.
- Kahya, Ö. (2014). Türkiye’de Sığınmacıların Çalışma Dinamikleri: Batı Akdeniz Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Kale, B. (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri, Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler (içinde), der. Erdoğan, M. M. ve Kaya, A., Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul.
- Karabulut, Ö. (1996). Türkiye’de Çalışan Çocuklar, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Karaman, B. ve Özçalık. M. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü, Yönetim ve Ekonomi, 14/1, 25-41.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.21, S.3, s.995-1014.
- Karataş, K. (1993), “Çocuk İşgücü Sorunu. Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, S.1-2-3, s. 85-102.

- Karkın, V. Ve Yazıcı, Ö. (2015). Arap Baharı'nın Suriye'ye Yansıması ve Türkiye'ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği), 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 4 Sayı 12 Kış 2015.
- Karpat, K. H. (2015). Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler (önsöz), der. Erdoğan, M. M. ve Kaya, A., Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul.
- Kartal, B. ve Başçı, E., (2014). Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, Haziran 2014 ,İktisadi ve İdari Bilimler Sayısı.
- Kaya, A. (2003) Ulusal Yurttaşlıktan Çoğul Yurttaşlığa? Yurttaşlık Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım, iç. Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar, Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik, (der. Ayhan Kaya ve Günay Göksu Özdoğan), İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Kaya, A. (2015). Farklı Göç Türlerini Yaşayan Ülke :Türkiye, iç. Göçler Ülkesi: Akışlar, Göçmenler, Araştırmacılar, (der. Lülüfer Körükmez ve İlkey Südaş), İstanbul: Ayrıntı Yayınları,
- Kaya, A. ve Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler (giriş), der. Erdoğan, M. M. ve Kaya, A., Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya, A. ve Şahin, B. (2007). Kökler ve Yollar-Türkiye'de Göç Süreçleri, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,
- Kirişci, K. ve Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitlemel Mülteci Akınları, iç. Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, (der M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Koçak vd., (2017), Suriyeli Mültecilerin Emek Piyasasına Etkileri ve Yalova Örneği,
- Köktürk, A. (2016). Dünya Sistemleri Analizi, Bir Giriş, Tarih Kritik, Ekim/ 2016

- Köşk, U. C. ve Özbek, Ç (2017). Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı, *Researcher: Social Science Studies* (2017) Cilt 5, Sayı 8, s. 247-265
- Lieblich, A. vd., (1998). *Narrative Research, Applied Social Research Methods series*, C. 47, Sage Publications, California.
- Lordoğlu, K. (2015). Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar, *Çalışma ve Toplum*, 2015/1
- Lordoğlu, vd. (2004) “Türkiye’de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü”, Uğınar Proje
- Marx, K. (1996). *Kapital*, Cilt 1, özetleyen: Carlo Cafiero, Düzenleyen: Rasih Nuri İleri, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- Marx, K. ve Engels, F.(2009). *Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri*, (çev. Mihri Belli), Sol Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- Marx, K.(1993). *Kapital*, Cilt 3, Sol Yayınları, İstanbul.
- Massey, Douglas. S, vd. (1993). “Theories of International Migration: A Review and Appraisal, *Population and Development Review*, Vol. 19 (3)
- MEB. (2014). Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html
- Mutlu vd., (2016). Bulanık Mekanlarda Gölgede Kalanlar: Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Vatansızlık Riski Araştırma Raporu, *Gündem Çocuk Derneği*, İstanbul.
- Mutlu vd., (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1.
- Nişancı, Ş. ve Işık, C. (2015). Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜ İİBF Dergisi* Cilt 6, Sayı 9, ISSN : 1309 – 4289.

- ORSAM, (2014). Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler, Hazırlayan: Ortun Orhan, Rapor No: 189, Ankara
- ORSAM, (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, Rapor No:195.
- Owen, R. (1995). Yeni Toplum Görüşü, çev. D. Şahiner, İstanbul: YKY.
- Özbay, F. ve Yücel, B. (2001). Türkiye'de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı, "Nüfus ve Kalkınma. F. Özbay ve diğerleri. Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara. 2001.
- Özbek, Ç.(2014). Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirilmesi, Göç Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, sayfa: 11-46.
- Özdemir, A. M. ve Özdemir, Y. G. (2005). Küresel Kapitalizmde Çocuk Emeginin Ekonomi Politikası Çocuk İşçilerin Oyun Hakkı Var mıdır? ,Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi.
- Özdemir, E. (2017). Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri, ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi.
- Özer, Y.Y. (2015). Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı, Derin Yayınları, İstanbul.
- Özgür, N. (2012). Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskanlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, "G" Grubu, Mülteciler, " Tekne Mültecileri", Küreselleşme Çağında Göç: Tartışmalar, Kavramlar(İçinde), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Paksoy vd., (2015). Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis Örneği, Birey ve Toplum, Cilt: 5, sayı: 9, Bahar 2015.
- Paksoy, S. ve Karadeniz, M. (2016). Kilis'te Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:15 Sayı:58 (785-798)

- Patton, M. Q.(2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, (çev. Metin Bütün-Selçuk Beşir Demir), Pegem Akademi, Ankara.
- Peköz, M. (2012). Küresel Kapitalizm ve Göçmenlik, Karakoyun Yayıncılık, İstanbul.
- Pusch, B. ve Wilkoszewski (2010). Türkiye’ye Uluslararası Göç, Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar, (çev. Mutlu Çomak-Özbatur), Kitapyayınevi, İstanbul.
- Resmi Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Sayı: 28615.
- Sallan Gül, Songül (2002), “Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Yardımlar”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 23-24, s. 79-93.
- Sapancalı, F. (Tarih Belirtilmemiş). Küreselleşme Bağlamında Çocuk İstihdamı ve Önlenmesine Yönelik Çabalar, ÇMİS.
- Schierup, C. U., P. Hansen ve S. Castles (2006), Migration, Citizenship, and the European Welfare State, Oxford: Oxford University Press.
- Sert, D. Ş. ve Yıldız, U. (2015). Kısıtlanan Özgürlükler, Birikim Dergisi, Aralık 2015.
- Soyalp, İ. O. (2016). “Suriye’den Gelen Göç ve Çocukların Mevcut Durumu” Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye’den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri Konferans Raporu, Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, ss. 11-14.
- Şahin, L. (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. II, (2012): 103-118
- Şahin, L. (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. II, (2012): 103-118
- Şentöregil, M. (2017). Suriyeli Çocuk Sığınmacıların Türk Yazılı Basınında Temsili, Yüksek Lisans Tezi
- Şimsek, D. (2015), Türkiye’de Sığınmacı Olmak, Birikim Yayınları, Sayı: 320.

- Şimşek, D. (2015). Türkiye’de Sığınmacı Olmak: Belirsizlikler İçinde Yaşamak, Birikim Dergisi, Aralık 2015.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Sosyal Bilimler Dizisi, 10. Baskı.
- Tarlan, K. V (2015). Savaş, Göç, Sınıf: Emegin Göçü, Birikim Dergisi, Aralık 2015.
- Tarlan, K.V. (2016). “Suriyeli Mülteciler: Büyüyen Sorunlar, Daralan Zaman”, Birikim Yayınları, Ağustos-Eylül, Sayı: 328-329.
- Taş, H. Y. ve Abbasigil, S. Ö. (2017). Dünyada Çocuk İşçiliği Sorunu: Türkiye-Almanya-Pakistan Karşılaştırması, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt:6, Sayı: 14.
- Tat, D.N. (2016). Avrupa Birliği Aday ülkelerinde Çocuk İşçiliği: Çocuk İşçiliğini Önleme Politikaları Önerileri, Birey ve Toplum, Cilt:6, Sayı:11,
- TOHAV (Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı). (2014). TOHAV Göç Analiz Raporu, İstanbul: Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, G., Erdoğan, S., Kaşka, S. (2012). Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları, IOM International Organization for Migration, SWEDEN.
- Topçuoğlu, A. R. (2016). Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 34, s 1-20.
- Topçuoğlu, R. A. (2013) Diğer Sosyal Hizmet Alanlarındaki Kurum ve Kuruluşlar I, iç. Sosyal Hizmet Kuruluşları, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2873, No: 1830, (der, İlhan Tomanbay ve Nuray Gökçek Karaca), Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını
- Tor, H. (2010). Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları, Zeitschrift für die Welt der Türken, Vol. 2, No. Ankara

- Toran, M. (2010). Yoksul Çocukların Kaderi: Çalışmak, iç. Türkiye’de Çocuk Emeği, (der, Kemal İnal), Ankara: Ütopya Yayınları.
- Tunçcan, N. (Tarih Belirlenmemiş). Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu.
- Türkiye Göç Raporu 2016, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 40. 2017. Ankara.
- Ulukan, N.C. (2013). Göçmenler İçin Kaçış Yok: Göç Politikaları ve Göçmen Emeği, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt:11, sayı:44, syf: 32-47.
- Ulukan, N.C. (2015). Kapitalizmin Denizinde Boğulanlar, Göçmenler ve Göç Politikaları, iç. DİSK-AR, İşçi Sınıfı ve Göç, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni, , Sayı: 4, İstanbul.
- Ulukan, N.C. (2015). Sendikalar ve Göçmen İşçiler, iç. DİSK-AR, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü Bülteni, Sayı:4.
- UNICEF (2010), “Tarihçe” <http://www.unicefturk.org/index.php?p=unicefnedir&sub=tarihce> (Erişim tarihi: 18.01.2018)
- Unutulmaz, K. O. (2012). Gündemdeki Kavram: “Göçmen Entegrasyonu” Avrupa’daki Gelişim ve Britanya Örneği, Ihlamur-Öner, S. G ve Şirin-Öner, N. A. (İçinde), Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartıştırmalar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Uyanık, Y. (1999). Dualist İkili İşgücü Piyasası, Gazi Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt,1, Sayı:3.
- Vural, D. G. (2007). Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti, Yüksek Lisans Tezi.
- Weiner, Myron (1995), The Global Migration Crisis: Challenge to States and Human Rights, Harper Collins College Publishers, New York.

Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı (2013)
<http://www.yabancilar.pol.tr/Sayfalar/SIK%C3%87A%20SORULAN%20SORULAR>
Sıkça Sorulan Sorular (Erişim Tarihi: 01.02.2018).

Yakmaz E. (2014). Statü Belirleme Sürecinde Türkiye’de Bulunan Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Durumu Raporu, Sayı: 1, IMPR HUMANITARIAN-Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi Yayını.

Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi, Kaygı, 2013/20.

Yaprak, Ş. (2013). Uluslararası Emek Göçü Bağlamında Almanya’ya Türk İşgücü Göçü ve Sosyo-Ekonomik Etkileri, International Conference On Eurasian Economies.

Yavuz, Y. (2017). “Küresel Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği: Uluslararası ve Ulusal Yasal Düzenlemeler ve Ampirik Göstergeler”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 128, s. 417-417.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç, Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/2 Winter 2014, p. 1685-1704, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.milliyet.com.tr/400-bin-suriyeli-cocuk-okul-gundem-2145536/> (Erişim Tarihi: 04.01.2018)

<http://www.sozcu.com.tr/2016/egitim/cocuklar-arasindaki-esitsizlik-unicef-raporuna-yansidi-1185041/> 15.04.2016 tarihli Sözcü Gazetesi Haber Portalı, (Erişim Tarihi: 07.01.2018).

<http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22757> (Erişim Tarihi: 04.01.2018)

<http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22759>(Erişim Tarihi: 04.01.2018)

<http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22761> ('Burası Bizim Güvenli Alanımız': Artık Suriyeli Çocukların oyun oynayıp bir şeyler öğrenebilecekleri bir yer var adlı UNICEF,2017 haberinden)(Erişim Tarihi: 04.01.2018)

http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Children%20of%20Syria_01.2007_TR.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2018)

EKLER

EK1: GÖRÜŞME FORMU

1. SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1.1.Bana biraz kendinden bahseder misin? Seni tanıyabilir miyim? Ailenden, kardeşlerinden bahseder misin?

- Cinsiyetin?,
- Yaşın ?
- Etnik köken?
- Yaş olarak kardeşlerinin içinde kaçınıcı sıradasın?
- Doğum Yerin?
- Kaç Kardeşsin?

1.2.Konut özellikleri ve hane halkı bilgileri

- Kiminle yaşıyorsun? Ailede kaç kişi yaşıyorsunuz? Ailenin dışında sizinle yaşayan akraba/tanıdık var mı?
- Savaşta kaybettiğin yakınların var mı?
- Nasıl bir evde yaşıyorsun? Evini anlatır mısın? (yaşadığın yerin konut tipi müstakil-apartman vb.) Kaç odalı bir yer? Sen (kaç kişiyle) odayı paylaşıyorsun/ paylaşa biliyor musun?
- Isınma Sorunu var mı? Kardeşlerin ve sen üşüyor musunuz?
- Evinde rahatça işten geldikten sonra dinlene biliyor musun?
- Evinde yaşadığın sorunlar nelerdir?
- Herhangi bir nedenden dolayı (savaş vb.) evde sizden uzakta yaşayanlar var mı? Ailenden Türkiye' ye gelemeyen yakınların var mı?

1.3.Görüşülen Kişinin ve Ailesinin Eğitim Bilgileri

- Okula gidiyor musun? (Türkiye'de hiç okula kayıt oldun mu?) Gitmiyorsan neden okula devam etmedin?

- Suriye’de kaçınıcı sınıftaydın?
- Buradaki eğitimle ülkendeki eğitim arasındaki farklar neler?
- Oradayken derslerin nasıldı? Okulu sever miydin?
- Ne olmak istiyordun büyüdüğün zaman?
- Okul ve eğitim sence ne anlama geliyor?
- Çalışırken okulu özlediğin zamanlar oluyor mu?
- (Okula devam etmiyorsa) Yeniden eğitimine devam etmek ister misin?
- Türkçe dilini öğrenebildin mi? Nasıl öğrendin? Anlama ve konuşma seviyen nedir?

1.3.1.Ailenin Eğitim Durumu

- Babanın Eğitim Durumu Nedir?
- Annenin Eğitim Durumu Nedir?
- Kardeşlerinin Eğitim Durumu Nedir? Okula devam ediyorlar mı? Hangi okula gidiyorlar (MEB, GEM, Suriyeli sığınmacı okulları)? Kaç tanesi Devam Ediyor? Onlar Kaçınıcı Sınıftalar? Kaç Yaşındalar? Cinsiyetleri Nedir?
- Okula giden kardeşlerin okula nasıl kayıt oldular? (Resmi Kayıtlı, Misafir vb.)
- Ailen Türkçe dilini öğrenebildiler mi? Nasıl Öğrendiler? (Okula giden kardeş varsa) kardeşlerin okulda mı öğrendi? Dili kullanabiliyorlar mı?

2. GELİŞ ÖYKÜSÜ VE ÜLKESİNDEKİ YAŞAM

Bana biraz Türkiye’ ye geliş öykünü anlatır mısın? Nasıl geldiniz Türkiye’ye?

- Ülkenizden ne zaman ve neden ayrıldınız?
- Türkiye’ye hangi ülkeden geldiniz? Aslen de oralı mısınız?
- Türkiye’ ye gelmeyi neden tercih ettiniz?
- Peki Urfa’nın dışında başka bir ilde yaşadınız mı? Urfa’ ya geliş nedeniniz nedir? Kaç yıldır Urfa ‘ da yaşıyorsunuz?

- Kampta hiç Yaşadınız mı? (Yaşamadıysanız, kendi imkanlarınızla mı ülkeye yerleşme yolunu izlediniz?)
- Türkiye'ye/Urfa'ya kimlerle geldiniz? Sizden önce Türkiye'ye/Urfa'ya gelenler var mıydı? Daha önce Türkiye/Urfa hakkında bilgin var mıydı?
- Türkiye' de/Urfa' da savaştan öncede tanıdık/akraba var mıydı? (Bu tanıdıklar sizin Türkiye' ye /Urfa'ya gelmenizde yardımcı oldular mı? Siz kendiniz mi burada yaşamak istediniz?)
- Türkiye'ye gelemeyen başka aile üyelerin/akrabaların var mı? Ya da sen, ailen ve tanıdıklarının hepsi Türkiye' ye/ Urfa' ya mi geldi yoksa başka ülkelere/illere gidenler de var mı?
- Türkiye'ye gelmeden önce yaşadığın köy/kasaba/şehir hakkında biraz bilgi verebilir misin?
- Orası güvenli miydi? Neler anlatabilirsin?
- Oradaki insanlar genel olarak zengin mi yoksa yoksul mu? Geçim kaynakları hakkında bilgi verir misin?
- Peki bu ülkenin genelinde nasıl? Anlatabilir misin?
- Oradaki durumunuz maddi acıdan nasıldı? Zengin/yoksul nasıldı? Nasıl yaşıyor dunuz?

3. SOSYAL YAŞAM VE ŞANLIURFA'DA YAŞADIKLARI SORUNLAR

- Yapmaktan / oynamaktan en çok keyif aldığın şey nedir?
- Türk / Suriyeli arkadaşların var mı? Onlarla görüşüyor musun / oyun oynuyor musun? Oynuyorsan / görüşüyorsan neler yapıyorsun? Bana anlatır mısın?
- Şu an yaşadığınız mahallede hiç yerli kişiler yaşıyor mu? Onlarla konuşuyor musunuz?
- Urfa'dan memnun musunuz? Oturduğunuz mahalle de sana ve ailine karşı davranışlar nasıl? Sorun yaşıyor musunuz/ yaşadınız mı? Benimle paylaşmak ister misin?
- Urfa 'da kendini “yabancı” gibi hissediyor musun? Mesela neler oluyor? Sence orda ve burada yaşamak farklı mı? Bu farklılıklar nelerdir?
- Simdi Suriye'de olsaydın neler yapıyor olurdun?

- Annen, kız kardeşin veya ablanlar sorun yaşıyorlar mı? Ev alışverişlerini, Pazar işlerini yaparlar mı?
- Türkiye’de yaşamınızı çalışma hayatındaki kazancınız dışında nasıl sürdürüyorsunuz? Sosyal veya maddi yardım alıyor musunuz?
- Temel hizmetlere erişebiliyor musunuz? (hastane veya ilaçlara erişim vb.)
- Yardım alacağınız kuruluşlardan veya size geçici olarak verilen haklardan haberin var mı? Ailenin var mı?
- Peki Urfa’daki yaşam Suriye’deki yaşama benziyor mu? Farklılar varsa paylaşır mısın?

4. ÇALIŞMA KOŞULLARI VE DENEYİMLERİ

4.1.Toplumsal Rollerin Yeniden Üretilmesi (Çocuğun emek piyasasına dair algısı)

- Urfa’da ne iş yapıyorsun?
- Neden çalışıyorsun? Çalışmanı kim istedi? Sen/Ailen?
- Suriye’de hiç çalıştın mı?
- Senin dışında çalışan başka kardeşlerinde var mı? Onlar kaç yaşında? Sen onlardan büyük/ küçük müsün? Cinsiyetleri nedir? Kız kardeş/abla çalışıyor mu? Çalışmıyorsa neden?
- Kazandığın parayla neler yapıyorsun? Ailenle kazancını paylaşıyor musun? Kendin için bir şeyler yapıyor musun?
- Peki çalışmak, para kazanmak sence nasıl bir duygu? Ne anlama geliyor? Para kazandığın zaman hissettiklerini anlatır mısın?
- Senin çalışman ailen için ne ifade etmektedir?
- Çalışmamak senin için ne ifade ediyor? Bana duygularını anlatmak ister misin?

4.2. Ailenin Çalışma Durumu ve Hane Ekonomisi

- Babanın meslek durumu?

- Annenin meslek durumu?
- Anne ve baban şuan da çalışabiliyor mu?
- Ailende çalışan diğer kişiler var mı?
- Ailende çalışacak durumda olup da işsiz olan birey var mı?
- Aylık aile geliriniz nedir?
- Eviniz Kira mı? Aylık Kira giderleri ne kadardır?
- Kazandığınız aylık toplam gelir size yeterli oluyor mu? (Gıda, Isınma, Giyim vb.)

4.3. Çalışma İlişkileri

- Kaç saat çalışıyorsun? Hangi saatler arasında çalışıyorsun? Öğle tatili, çay molası vs. var mı?
- Haftada kaç gün çalışıyorsun? Tatil günlerin var mı? Varsa kendine ya da yakın çevrendekilere vakit ayırmak için tatil günleri yeterli mi?
- Ne kadar kazanıyorsun? Haftalık/günlük/aylık parayı nasıl alıyorsun?
- Peki seninle aynı iş yerinde çalışan olan diğer çalışanlar ne kadar alıyor?
- İşinden ücretini düzenli olarak alabiliyor musun?
- Fazla mesai var mı? Fazla mesai yaptığında ek ücret alıyor musun?
- Yaptığın işin karşılığını alabiliyor musun? Aldığın para sana yeterli oluyor mu? Yeterli değilse, ne kadar kazanırsan sana ve ailene yetebileceğini düşünüyorsun?
- Sen sabah iş yerine kaçta geliyorsun? Senden önce gelenler var mı? Geç çıkıyorsan ve evin uzaksa nasıl gidiyorsun? İş verenin evine götürüyor mu?
- Daha önce başka bir işte çalıştın mı? (çalıştıysan) Neden diğer işinden ayrıldın?
- İş ararken dikkat ettiğin noktalar var mı? Yoksa ne bulursan çalışıyor musun?
- Peki bu işi nasıl buldun? Sana ve ailene iş bulman konusunda yardımcı olan kişiler/ kanallar var mı? Size nasıl yardımcı oluyorlar? Anlatmak ister misin?

4.4. İş Yeri Çevresel Koşullar ve İletişim

- İş yeri ile kaldığın yer arasındaki mesafe ne kadardır? Ulaşımını nasıl sağlıyorsun?
- İş yerinde uyman gereken kurallar var mı?
- Ücret dışında iş verenin sana başka imkanlar sağlıyor mu? (yemek, servis, iş güvenliği, özel günlerde ödüllendirme vb).
- Diğer çalışanlarla iş yerinde konuşuyor musun? Yardımlaşıyor musun? Anlatır mısın?
- İş yerinde ne gibi sorunlar yaşıyorsun? (İlişkiler, düşük ücret, dil sorunu, fiziksel-sözlü taciz, çalışma saatinin uzunluğu vs.)
- Bana biraz çalıştığın yerin ortamından bahseder misin? (koku, ayakta bekleme, temizlik vb.)
- İş kazası geçirdin mi? Cevabın evetse başından geçen kazayı bana anlatır mısın?
- Peki bana iş yerinde geçirdiğin bir gününü anlatır mısın? Neler yapıyorsun? Nasıl geçiyor günlerin?
- Peki çalışan bir çocuk olarak iş koşulları nasıl olmalı? Nasıl iyileştirilmeli? Neler yapılmalı?

5. SAĞLIK

- Herhangi bir rahatsızlığın var mı? Savaştan kalan bir rahatsızlığın var mı?
- İş yeri soğuk mu? Isınıyor musun?
- Sık sık Hasta oluyor musun? Ne sıklıkla hasta olursun? Çalışma sırasında hiç hastalandın mı? Hasta olduğunda neler yapıyorsun/ yapıyorlar? Sana yardım ediyor mu iş verenin?
- Hastalandığında iş yerinden izin alabiliyor musun?

6. BESLENME ALIŞKANLIĞI

- *Günde kaç kere yemek yiyorsun? Ne zamanlar acıkıyorsun? Düzenli olarak 3 öğün yemek yiyebiliyor musun?*
- *İş yerin sana yemek veriyor mu? Yeme içme işini nasıl hallediyorsun?*
- *İş yerinde acıktığında ne yapıyorsun?*

7.ÇEVRESEL KOŞULLAR

- Peki bana bir gününü anlat dersem ne söylersin?
- Oturduğun mahalleden bahseder misin?
- Mahallede sevmediğin sana göre eksik olan şeyler var mı?
- Başka bir mahalleye taşınmak ister miydin? Mesela nereye
- Moralini bozan/canını sıkan şeyler oluyor mu?
- Urfa'da yaşamaktan memnun musun? Burada yaşamaya devam etmek ister misin?
- Türkiye'de yaşamaktan memnun musun? İmkanın olsa başka ülke de yaşamak ister miydin? Neden?

8.ÇOCUGUN ÖZEL İYİ OLMA HALİ

- Olmasını istediğin, hayal ettiğin şeyler nelerdir?
- İlerde ne olmak istiyorsun? Neden?
- Arkadaşlarınla yapmak isteyip de burada yapamadıklarının nelerdir?
- Ne tür şeyler seni mutlu veya mutsuz ediyor?
- Şuan da ne olsaydı sen dünyanın en mutlu insanı olurdun?
- Türkiye'de sana bir hak/ öncelik verilseydi ne olsun isterdin?

NOT: Benimle görüşmeyi kabul ettiğin ve vaktini bana ayırdığın için çok teşekkür ederim. Beni çok mutlu ettin.

EK 2: BİLGİLENDİRME OLUR FORMU

../../2018

1. Aşağı da imzası olan ben “Türkiye’de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa’da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar” başlıklı çalışmaya katılmaya kabul ediyorum.
2. Bu çalışmayı yürüten Yüksek Lisans Öğr. Emine Türkmen çalışmanın yapısı, amacı ve muhtemel süresi, ne yapmam gerektiği ve yan etkilerle karşılaşsam ne yapmam gerektiği hakkında ayrıntılı sözlü ve yazılı bilgi verdi.
3. Araştırmacı Emine Türkmen’e çalışmasıyla ilgili her soruyu sorma fırsatını buldum. Cevapları ve bana verilen bilgiyi anladım.
4. Araştırmacı Emine Türkmen’ e bilgilerin ayrıntılarını açıklamama ve benimle ilgili sırları koruması şartıyla benimle bu çalışmayı yapmasına izin veriyorum.
5. Çalışma boyunca tüm kurallara uyacağıma, araştırmacı Emine Türkmen ile tam bir uyum içinde olacağıma ve konuyla ilgili herhangi bir sorun çıktığında hemen onu arayacağımı kabul ediyorum.
6. Bu çalışma sonuçlarının kullanılmasını kısıtlamayacağımı, yayın, rapor ve benzeri bilimsel dokümanlarda kullanabileceğini kabul ediyorum.
7. Bu çalışmadan istediğim zaman çıkabileceğimi anladım.

OKUDUM VE ONAYLADIM.

Katılımcının Adı ve Soyadı, Adresi: Tarih, İmza:

Araştırmacının Adı ve Soyadı, Adresi: Tarih, İmza:

EK 3: ÇOCUK GÖRÜŞME İZİN FORMU

Araştırma Amaçlı Çalışma İçin Çocuk Rıza Formu

Merhaba,

Benim adım Yüksek Lisans Öğrencisi Emine Türkmen. Türkiye’deki Suriyeli Çocuk Emeği konusunda bir araştırma yapıyoruz. Amacımız çalışma hayatında olan Suriyeli mülteci çocukların ilişkilerini incelemektir. Araştırma ile yeni bilgiler öğreneceğiz. Bu araştırmaya katılmanı öneriyorum.

Araştırmayı ben, Prof. Dr. Songül Sallan Gül birlikte yapıyoruz. Bu araştırmaya katılacak olursan sana cevap vermeme konusunda özgür olduğun bir görüşme formu uygulayacağız.

Bu araştırmanın sonuçları çalışma hayatındaki Suriyeli mülteci çocuklar için yararlı bilgiler sağlayacaktır. Bu araştırmanın sonuçlarını başka arkadaşlarımıza da söyleyeceğiz, sonuçları bildireceğiz ama senin adını kesinlikle söylemeyeceğiz.

Bu araştırmaya katılıp katılmamak için karar vermeden önce anne ve baban ile konuşup onlara danışmalısın. Onlara da bu araştırmadan bahsedip onaylarını/izinlerini alacağız. Anne ve baban tamam deseler bile sen kabul etmeyebilirsin. Bu araştırmaya katılmak senin isteğine bağlı ve istemezsen katılmazsın. Bu nedenle hiç kimse sana kızmaz ya da küsmez. Önce katılmayı kabul etsen bile sonradan vazgeçebilirsin, bu tamamen sana bağlı. Kabul etmediğin durumda da bizim sana karşı davranışlarımızda bir değişiklik olmayacaktır.

Aklına şimdi gelen veya daha sonra gelecek olan soruları istediğin zaman bana sorabilirsin. Telefon numaram ve adresim bu kâğıtta yazıyor. Bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorsan aşağıya lütfen adını ve soyadını yaz ve imza at. İmzaladıktan sonra sana ve ailene bu formun bir kopyası verilecektir.

Çocuğun adı- soyadı:

Tarih:

Çocuğun İmzası:

Velisinin adı, soyadı:

Velisinin İmzası:

Tarih:

Araştırmacının adı, soyadı, unvanı: Yüksek Lisans Öğr. Emine Türkmen

Adres: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Doğu
Kampüsü Çünür-Isparta

EK 4. EBEVEYN GÖRÜŞME İZİN FORMU

Ebeveyn İzin Formu

Yürütücülüğünü Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Songül Sallan Gül'ün yaptığı ve araştırmacı olarak Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Emine Türkmen'in Görev aldığı Türkiye'de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa'da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında çocuğum ile yapılacak görüşmelere izin veriyorum.

Ebeveyn

Çocuk

Ad-Soyad:

İmza:

Tarih:

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı Soyadı : Emine Türkmen

Doğum Yeri ve Yılı : Nevşehir- 1993

E-Posta : eminetrkmn2@gmail.com

İletişim (Tel İş) :

Eğitim Durumu :

Lise Öğrenimi : Gülşehir Lisesi/ Nevşehir (2006-2010)

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (2011-2015)

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1. İngilizce (Yökdil: 62.5)

İş Deneyimi :

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans (2015-2018).

Uluslararası toplantıda poster, sözlü sunum ile gösterimleri

1 . Sallan Gül, S., Türkmen, E. ve Kahya Nizam, Ö. (2018). The Most Vulnerable Views of Labor In Turkey: Working Syrian Refugee Children In Şanlıurfa, 5. ASM International Congress of Social Science, in May 3-5, in Antalya.